

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ALADAĞ HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Mehmet Ali YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2005

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ALADAĞ HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Mehmet Ali YILMAZ

Danışman: Prof.Dr.Erman ARTUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2005

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Erman ARTUN
(Danışman)

Üye: Yard. Doç Dr. Refiye OKUŞLUK-ŞENESEN

Üye: Yard. Doç. Dr. Zekiye ÇAĞIMLAR

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

...../...../2005

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

ALADAĞ HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Mehmet Ali YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erman ARTUN

Mayıs 2005, XI + 534 sayfa

Bu çalışmada Adana'nın Aladağ ilçesindeki geçiş dönemleri olan doğum, evlenme, ölüm âdetleri ve bunlara bağlı inanışlar, bayram tören ve kutlamalar, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği ve anonim halk edebiyatı ürünleri üzerinde durulmuştur.

Halk kültürü ile ilgili olan birinci bölümde ele alınan konularda yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilerin verilmesinin ardından sözlü kaynaklardan edinilen âdet ve inanmalar aktarılmıştır. Sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilere dayalı âdet ve inanışların eski Türk kültürü ile olan ilişkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anonim halk edebiyatı ile ilgili olan ikinci bölümde; manzum, manzum-mensur, mensur anonim halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir. Her bölümün sonunda biçim ve içerik yönlerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde metinler içerisinde geçen yerel kelimeleri kapsayan bir de sözlük hazırlanmıştır.

Bu araştırmanın sonucunda Aladağ halk kültüründe, hem Orta Asya'nın hem de Anadolu'nun inanç ve kültür yapısının izlerinin bulunduğu görülmüştür. Bütün bu izler İslâmiyet'in kabulünü izleyen süreçte yeni dinin rengini alarak bugünkü Aladağ halk kültürünü oluşturmuştur.

Anahtar Sözcükler: Aladağ, Halk Kültürü, Geçiş Dönemleri, İnanışlar, Anonim Halk Edebiyatı.

ABSTRACT

Investigation of Aladağ Folk Culture

Mehmet Ali YILMAZ

M. Thesis, The Turkish Language and Literature Department

Supervisor: Prof. Dr. Erman ARTUN

May 2005, XI + 534 pages

In this paper, products of transition periods of times like; birth, marriage, death traditions and believes, fasts, ceremonies, folk cuisine, folk profession of doctor and anonymous literature are mentioned.

In the first section which is connected with folk culture, informations which are taken from written source are informed and then connection of old Turkish culture with traditions and believes which are taken from verbal sources is tried to establish.

In the second section which includes anonymous folk literature; product of written in verse, written in verse-prose and prose, anonymous folk literature are explained. At the end of the each section, forms and contents are evaluated. At the end of this work there is also a dictionary which includes the local words.

At the end of this search, it is understood that Aladağ folk culture is inspired from Middle Asia and Anatolian believes and cultures. After the acceptance of Islam Aladağ has gained the new religion's features and it is still the same.

Key Words: Aladağ, Folk Culture, Transition Periods, Beliefs, Anonymous Folk Literature.

ÖNSÖZ

Bir toplumun maddi ve manevi değerlerinin tümüne kültür denilmektedir. Her toplumun ya da o topluma ait grupların kendine özgü bir takım davranış kalıpları vardır. İşte bu davranış kalıpları o halkın kültürünü oluşturmaktadır. Bizler, doğumumuzdan itibaren belli kuralları ve davranış kalıpları olan bir toplumun bireyi olur ve içinde yaşadığımız toplumun davranış kalıplarını öğrenmeye çalışırız.

Bireylerin yaratılış farklılıkları, toplumun gelenek, görenek ve beklentileri değişik insan tiplerini ortaya çıkarır. Bu değişik insan tiplerinin davranışları da kültürü ve kültürü oluşturan öğeleri besleyerek toplumun değişimini ve gelişimini sağlar. Değişen bu kültür değerlerinin takibi ve incelenmesi halk kültürü açısından önem arz etmektedir. Halk kültürü öğeleri insanı geçmişine bağlar ve geleceğini şekillendirmesini sağlar. Böylelikle birbiriyle etkileşim halinde, belirli kuralları bulunan ve uyum içerisinde topluluklar oluşur.

Halk kültürü ürünlerimiz, Türk toplum hayatının ifadesi, duygu ve düşünce beraberliğinin göstergesidir. Milli kültür yerellikten çıkmış, onu aşarak yurt bütünlüğünde benimsenmiş ortak değerleri, yaşama biçimleri ve buna bağlı unsurları içine almaktadır. Bu unsurlar; doğum, evlenme ölüm olaylarından oluşan geçiş dönemleri, bayram, tören ve kutlamalar, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği ve anonim halk edebiyatı temeline dayanmaktadır.

Yaptığımız çalışma ile Aladağ ilçesinde yaşayan halk kültürü öğelerini olduğu gibi kayıt altına alıp yok olmasını engellemeyi ve gelecek kuşaklara bu kültür birikimini aktarmayı amaçlıyoruz. Çalışmamızda yazılı ve sözlü kaynaklardan bilgiler toplamaya çalıştık. Kaynak kişi sayısını fazla tutarak yöre kültürü hakkında doğru tespitlerde bulunmayı amaçladık. Böylece Türk kültürüne bu açıdan bir katkıda bulunduğumuzu umuyoruz.

Hayatın geçiş dönemleri olan doğum-evlenme-ölüm her toplum için geçerli, sürekli ve canlı; hem yerel hem evrensel olgulardır. Her "geçiş" âdet ve pratikleriyle baş döndürücü bir zenginliği sunduğu için zevkli; fakat her "geçiş" sayısız ritüeli güncele uygulayarak bünyesinde barındırdığı için, derlenmesi, tasnif edilmesi, senteze varılması açısından da bir o kadar zordur.

Bu alışma sırasında, bana zengin kültürlerini sunan ve araştırmanın oluşmasına yardımcı olan kaynak kişilere, çalışmalarım boyunca desteklerini esirgemeyen, teşvik eden, karşılaştığım zorluklarda yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Erman ARTUN'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Proje No: FEF2003YL26

Mehmet Ali YILMAZ

Adana/2005

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	X
0. GİRİŞ	1
0.1. Çalışmayla İlgili Genel Bilgiler.....	1
0.1.1.Konu.....	1
0.1.2.Amaç.....	2
0.1.3.Kapsam ve Sınırlar.....	2
0.1.4.Yöntem.....	3
0.2.Araştırma Alanıyla İlgili Bilgiler.....	4
0.2.1.Araştırma Alanının Tarihi	4
0.2.2.Coğrafi Özellikleri.....	6
0.2.3.Nüfus ve Ekonomik Yapısı.....	7
0.2.4. Sosyo Kültürel Yapısı.....	8
0.3.Halk Kültüründe Yaptırımlar ve Davranış Türleri.....	9
0.3.1.Örf.....	9
0.3.2.Âdet.....	11
0.3.3.Teamül.....	12
0.3.4.Anane.....	12
0.3.5.Gelenek.....	12
0.3.6.Görenek.....	13
0.3.7.Töre.....	13
0.3.8.Moda.....	15
İ.BÖLÜM	
1. ALADAĞ HALK KÜLTÜRÜ	16
1.1. Geçiş Dönemleri.....	16
1.1.1. Doğum.....	16
1.1.1.1. Doğum Öncesi.....	17
1.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme.....	18
1.1.1.1.2. Gebelikten Korunma.....	22

1.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşamaları İçin	
Uygulanan Pratikler	23
1.1.1.1.4. Aşerme.....	27
1.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme.....	28
1.1.1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları.....	32
1.1.1.2. Doğum Sırası.....	34
1.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı/Doğum Olayı.....	35
1.1.1.2.2. Göbek Kesme/Tuzlama/Yıkama	37
1.1.1.2.3. Çocuğun Eşi/Göbeği	40
1.1.1.3. Doğum Sonrası	43
1.1.1.3.1. Loğusa Bakımı/Loğusa Ziyareti/Loğusa Şerbeti	43
1.1.1.3.2. Loğusa Sütü/İlk Meme/İlk Giydirme.....	45
1.1.1.3.3. Albasması.....	47
1.1.1.3.4. Kırk Basması.....	50
1.1.1.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler.....	51
1.1.1.3.6. Ad Koyma.....	53
1.1.1.3.7. İlk Gezme.....	56
1.1.1.3.8. Aydaş Çocuk (Hastalıklı Sıksa Çocuk).....	57
1.1.1.3.9. Yürüyemeyen Çocuk/Konuşamayan Çocuk/Köstek	58
Kesme.....	
1.1.1.3.10. Huy Kesme.....	60
1.1.1.3.11. Sütten Kesme.....	60
1.1.1.3.12. İlk Diş/Tırnak Kesme/Saç Kesme.....	61
1.1.1.3.13. Kız Çocuklarında Kulak Delme.....	62
1.1.2. Evlenme	63
1.1.2.1. Evlendirme Biçimleri	64
1.1.2.2. Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme.....	66
1.1.2.3. Evlilik Öncesi.....	69
1.1.2.3.1. Gelin-Güvey Seçimi.	69
1.1.2.3.2. Kısmet Açma.....	71
1.1.2.3.3. Görücülük/Kız İsteme.....	72
1.1.2.3.4. Söz Kesme/Tatlı Yeme/Başlık.....	76
1.1.2.3.5. Nişan.. ..	78

1.1.2.3.6. Nişanlılık.....	81
1.1.2.3.7. Davet/Okuntu.....	84
1.1.2.4. Düğün.....	85
1.1.2.4.1. Bayrak/Şaba/Sağdıç.....	87
1.1.2.4.2. Çeyiz.....	90
1.1.2.4.3. Kına/Kırkım.....	93
1.1.2.4.4. Gelin Alma.....	97
1.1.2.4.5. Gelin İndirme.....	99
1.1.2.4.6. Özne Övme.....	103
1.1.2.4.7. Nikah/Gerdek.....	104
1.1.2.5. Düğün Sonrası.....	107
1.1.2.5.1. Duvak.....	107
1.1.3. Ölüm.....	110
1.1.3.1. Ölüm Öncesi	111
1.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler.....	111
1.1.3.2. Ölüm Sırası.....	114
1.1.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler.....	114
1.1.3.2.2. Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler.....	116
1.1.3.2.3. Ölünün Bekletilmesi.....	117
1.1.3.2.4. Yıkama ve Kefenleme.....	118
1.1.3.2.5. Cenazenin Taşınması.....	122
1.1.3.2.6. Cenaze Namazı.....	123
1.1.3.2.7. Gömme ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler.....	124
1.1.3.3. Ölüm Sonrası.....	125
1.1.3.3.1. Cenaze Evi.....	126
1.1.3.3.2. Belirli Günler/Ölü Yemeği.....	128
1.1.3.3.3. Ölünün Eşyaları.....	130
1.1.3.3.4. Devir-İskat.....	131
1.1.3.3.5. Yas Tutma	133
1.1.3.3.6. Mezar Ziyaretleri/Mezarlarla ve Ruhlarla İlgili İnanmalar.....	135
1.2. Bayram, Tören Ve Kutlamalar.....	136
1.2.1. Sünnet.....	136

1.2.2. Askerlikle İlgili Adet ve İnanmalar.....	139
1.2.3. Dinî Bayramlar.....	140
1.2.4. Millî Bayramlar.....	142
1.2.5. Kandiller.....	143
1.3. Halk İnanışları	144
1.3.1. Yatırırlarla, Ziyaret Yerleriyle İlgili İnanışlar.....	146
1.3.2. Kurban/Adak	146
1.3.3. Ocaklar	147
1.3.4. Nazar-Nazarlık	148
1.3.5. Büyü	151
1.3.6. Bereket / Uğur ve Uğursuzlukla İlgili İnanışlar.....	152
1.3.7. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar	153
1.3.8. Hayvanlarla İlgili İnanışlar	155
1.3.9. Günlerle İlgili İnanışlar	157
1.3.10. Rüyalarla İlgili İnanışlar.....	158
1.3.11. Diğer İnanışlar.....	159
1.4. Halk Mutfağı	160
1.4.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları.....	161
1.4.2. İçecek Türleri ve Yapılışları	172
1.4.3. Yiyecek ve İçeceklerin Korunması.....	172
1.4.4. Kışlık Hazırlanan Yiyecekler.....	172
1.4.5. Mutfak Araç ve Gereçleri, Kullanılışları.....	173
1.4.6. Sofra Gelenek ve Görenekleri.....	174
1.5. Halk Hekimliği.....	175

II. BÖLÜM

2. ALADAĞ'DA HALK EDEBİYATI.....	181
2.1. Manzum Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri.....	181
2.1.1. Türkü.....	181
2.1.2. Mani.....	229
2.1.3. Ninni.....	261
2.1.4. Ağıt.....	269
2.1.5. Tekerleme.....	299
2.2. Manzum-Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri.....	321

2.2.1. Bilmece.....	321
2.2.2. Atasözü.....	343
2.2.3. Deyim.....	366
2.2.4. Alkış-Kargış.....	406
2.3. Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri.....	421
2.3.1. Masal.....	421
2.3.2. Fıkra.....	440
2.3.3. Efsane.....	454
2.3.4. Halk Hikayesi.....	460
2.4. Köy Seyirlik Oyunları.....	467
SONUÇ.....	474
KAYNAK KİŞİLER.....	496
KAYNAKÇA.....	499
YEREL KELİMELELER SÖZLÜĞÜ.....	508
FOTOĞRAFLAR.....	518
ÖZGEÇMİŞ.....	534

KISALTMALAR

1. Genel Kısaltmalar

AB: Ana Britannica

ANS: Ansiklopedi

BL: Büyük Larousse

C: Cilt

ÇÜ: Çukurova Üniversitesi

DL: Dictionary Larousse

K: Kaynak Kişi

KB-HAGEM:Kültür Bakanlığı Halkbilim Araştırma Geliştirme Merkezi

ML: Meydan Larousse

MÖ: Milattan Önce

TDEA: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi

TDK: Türk Dil Kurumu

THŞÖS: Türk Halk Şiiri Özel Sayısı

TS: Türkçe Sözlük

YÖK: Yükseköğretim Kurulu

2. Metin Kısaltmaları

AA: Aladağ Ağıt

AAL: Aladağ Alkış

AAS: Aladağ Atasözü

AB: Aladağ Bilmece

AD: Aladağ Deyim

AE: Aladağ Efsane

AF: Aladağ Fıkra

AHH: Aladağ Halk Hikâyesi

AKA: Aladağ Kargış

ALM: Aladağ Mani

ALT: Aladağ Tekerleme

AMS: Aladağ Masal

AN: Aladağ Ninni

ASO: Aladağ Seyirlik Oyun

AT: Aladağ Türkü

0. GİRİŞ

0.1. ÇALIŞMAYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

0.1.1. Konu

Aladağ yöresi halk kültürü araştırması tezimizin konusunu oluşturmaktadır. İlçedeki örf, âdet ve gelenekleri çeşitli yönleriyle inceleyip ele aldık. Buna ek olarak tezimizde yöredeki manzum, mensur ve manzum-mensur halk edebiyatı ürünlerine de yer verdik.

Toplumlar, kültür ve geleneklerini, inanç sistemlerini bir miras olarak geçmiş değerlerinden, tarihi oluşumlarından devralır. Her gelenek, bu nedenle toplumların ortak yaratısı ve kollektif davranışlarının bir ürünüdür.

İnsanın doğumundan ölümüne kadar geçen sürede, hayatını etkileyen gelenekler ve pratikler Türk toplumunda coğrafi, ekonomik ve yöresel farklılıklar sebebiyle çeşitlilik gösterir. Bu sebeple çalışma alanımızdaki halk kültürünün özelliklerini, Anadolu'da ve Türk dünyasındaki benzerliklerini, farklılıklarını, yaşayan ve değişen yanlarını tespit etmeye çalıştık.

İnceleme alanı olarak seçtiğimiz Aladağ ilçesi, Toros Dağları'nın eteklerinde yerleşmiş olan köylerden oluşmaktadır. Bu yöre dağlık ve ulaşımı zor olan bir coğrafi yapıya sahip olup, etkileşime ve değişime uzak yerlerdir. Bu yüzden yörede yaşayan halkın şehir kültürüyle etkileşimi asgari düzeydedir. Dolayısıyla zengin bir halk kültürü büyük ölçüde kendini korumuştur.

Böyle bir kültüre sahip olan ve zaman içerisinde yok olması kaçınılmaz olan bu zenginliğin değerlendirilmesinin faydalı olacağı kanısındayız. Şimdiye kadar bu yöreyle ilgili böyle bir çalışmanın yapılmamış olması bizde bu yöreyi inceleme gerekliliği fikrini oluşturmuştur.

0.1.2. Amaç

Çalışmamızla zengin bir halk kültürüne sahip olan Aladağ yöresinin âdet, inanış ve anonim halk edebiyatı ürünlerini incelemeyi amaçladık. Bu ürünlerin toplum içerisindeki uygulanırlıklarının ve işlevlerinin ele alınması, karşılaştırılması bir diğer amacımızdır. Böylelikle bu zengin kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasını dolayısıyla unutulmamasını istiyoruz. Ayrıca çalışmamızın bunda sonra bu alandaki araştırmalara fayda sağlayacağına inanıyoruz.

0.1.3. Kapsam ve Sınırlar

İnceleme alanı Aladağ ilçe merkezi ve buna bağlı bir kasaba ve 26 köy ile sınırlıdır.

Kasaba: Akören Kasabası

Köyler: Kökez (Soğukoluk-Kerimli),

- 1- Kıcak (Yenioba-Giritler),
- 2- Büyük Sofulu,
- 3- Posyağbasan (Çömekli-Dünyadibi),
- 4- Yetimli (Körkuyu),
- 5- Dölekli, Kabasakal (Aşağı-Yukarı),
- 6- Ceritler (Meydan-Tereli-Böğürtlen-İncirli-Guzören-Güney-Mavriyan-İdemli-İmirler),
- 7- Ebrişim (Aşağı-Yukarı-Paşapınarı-Tekir-Çukurmeşe),
- 8- Gerdibi (Sivişli),
- 9- Yetimli (Körkuyu),
- 10- Mazılık,
- 11- Yeniköy (Gireğ-Masiret),
- 12- Topallı (Bük-Aşiretler),
- 13- Boztahta,
- 14- Yüksekören,
- 15- Eğner (Kaş-İmirler-Avlıyalı),
- 16- Darılık (Doyalık-Yukarı Darılık),
- 17- Karahan (Karakayak-Uzunhopur-Bahçecik),

- 18- Kışlak (Erikçukuru-Godaz-Kışlak),
- 19- Köprücek (Darıçukuru-Mengez-Bozbük-Kirazlıdere),
- 20- Küp,
- 21- Kızıldam (Körmesut-Gereşsek-Künk),
- 22- Dayiler,
- 23- Uzunkuyu (Kayabaşı),
- 24- Gökçeköy (Kuyualanı(Gozalanı)-Andrap-Kekeç Hopuru-Andrap),
- 25- Madenli (Büngüş),

0.1.4. Yöntem

Çalışmamızda, halk kültürü ile ilgili çalışmalarda kullanılan alan araştırması, örnek olay ve yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemlerini kullandık. Gözlem, görüşme, anket, kılavuz ve kaynak kişilerden yararlanma yöntemleriyle inceleme alanındaki kişilere ulaşmaya çalıştık. Gözlem tekniklerinden “katılmalı gözlem” yoluyla kısa da olsa araştırılan topluluğun içerisinde bir süre yaşayarak sağlıklı ve ayrıntılı bilgiler edinmeyi amaçladık.

Diğer bir alan araştırma tekniği olan görüşmeden de faydalandık. Görüşme öncesinde kaynak kişilere sorulacak soruları önceden hazırlayıp, soruları mümkün olduğunca sıkmadan, sohbet havasında sorup cevap almaya çalıştık.

Kaynak kişilerin belirlenmesinde ve onlara ulaşmada yöreyi çok iyi bilen kılavuz kişilerden yararlandık. Sağlıklı bilgilere ulaşabilmek için bu kaynak kişilerden en yaşlı ve köyden en az ayrılmış olanlarını görüşme için seçmeye çalıştık.

Derlemeler sırasında ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinesini teknik malzeme olarak kullanıp konuşma ve görüntüleri en doğru şekilde kaydetmeye çalıştık.

Saha araştırmasına çıkmadan önce inceleme alanı ile ilgili yazılı kaynaklardan bilgi edindik. Yazılı kaynaklardan yararlanma yönteminde konuyla ilgili süreli ve süresiz yayınlardan, YÖK Dokümantasyon Mekezi’nden, KB HAGEM Arşivi’nden, Milli Kütüphane’den ve ÇÜ Kütüphanesi ve Erman ARTUN Kitaplığından yararlandık.

0.2. Araştırma Alanı İle İlgili Bilgiler

Bu bölümde verilen bilgiler, Aladağ Kaymakamlığı arşivinde yer alan bir rapordan alınmıştır.

0.2.1. Araştırma Alanının Tarihi

Aladağ ilçesi tarihi geçmişi bakımından M.Ö. 3. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Büyük İskender'in gemi yapımında kullanılmak üzere Pos ormanlarına gelerek "sedir" ağaçlarını kestirip su yollarıyla Akdeniz'e indirdiğı bilinmektedir. Ayrıca Roma Bizans dönemine ait tarihi eserler, kaleler, kilise bozuntuları Akören, Mazılık harabeleri ve diğerkleri burada çok eski kavimlerinin yaşadıklarının işaretleridir.

Selçuklular döneminde Oğuz boylarının Anadolu'ya ayrı ayrı bölgelere yerleştirildiğı sırada Seyhan Irmağı ile Krkn ayı arasındaki topraklara Türk boylarından bazı aşiretler yerleştirilmiştir. Yörede rakım farklılığı olması nedeniyle Kuzey kesimlerine kar yağar güney kesimlerine hiç yağmaz. Bu nedenle buraya Karsemti (Karsantı) yerleşen halka da Karsantioğlu aşireti ismi verilmiştir. Yağışlı havalarda ormanlara ve derelere sis (pus) öktüğnden de ormanlarına Pos adı verilmiştir.

Osmanlının zayıf döneminde yöre halkı yoksul düşmüş, bazı sosyal olaylar patlak vermiştir. O dönemde yani 1800'l yılların ortasında burası teşkilatlı bir nahiye olmuş, Karsantı nahiyesi adını almıştır. Bazı dini okullar açılmıştır. Ne yazık ki ardı ardına patlak veren savaşlar halkı bezdirmiş; Yemen'de, Suriye'de, Çanakkale'de erkekler ölmüş kalanlar da perişan olmuştur. Asker kaçakları buralara gelerek eşkıyalık yapmaya başlamış ve yazın yaylalara çıkan aşiretleri (Yörükleri) soymaya başlamışlardır. Ağır vergiler getirilmiş halk Osmanlıdan kaçar olmuştur. O zamanlar Adana Halep vilayetine bağılı bir kaza iken Adana'ya bağılı iki nahiye vardır. Birisi Misis diğeri Karsantı nahiyesi. Karsantioğulları'ndaki bu isyan girişimi üzerine Osmanlı hükümeti buraya bir ordu gönderir ve Karsantioğulları aşiretini İşlahiye'ye yerleştirmek ister. Karsantioğlu aşireti bunu kabul etmez. O dönemde Karsantı nahiyesine 36 köy bağılı iken bu köylerden bir kısmı Sarıçam dolaylarında yerleşik düzene geçirilir. Böylece kontrol daha kolay olacak, daha kolay vergi toplanacak, askerden kaçmalar önlenecek ve boş arazilerin işlenmesi sağılanacaktır. Karsantioğlu beyi bu iskan

girişimine karşı çıkar ve Derviş Paşa'nın emriyle üzerine asker gönderilerek yakalatılır. Karasntıoğlu beyi ve aşireti Karataş ilçesinde gemilere bindirerek Rumeline yollanır.

Boşalan bu araziye 1860'lı yıllarda Fekede bulunan Mansurlu aşiretinden dört aile getirilmiş ve bugünkü Aladağ ilçesinin merkezinde bulunan Mansurlu köyü kurulmuştur. Bu aileler buradaki arazileri işlerler, bahçeler kurarlar, hayvancılıkla uğraşırlar. Bir kısım madenleri, özellikle demir madeni, işleyip kütük halinde ihtiyacı olan illere develerle naklederler. Ormanlardan kesim yapıp sallarla Adana'ya nakledip buradan da denize indirirler.

1868 yılında reform hareketleri başlayınca Karsantı'nın merkez olması göz önüne alınarak nüfusu artırmak amacıyla, şimdi Yahyalı ilçesine bağlı Faraşa Köyünden 70 hane Rum buraya yerleştirilmiş ve Karaköy adını almıştır. Bu yeni gelen Rum aileler sanatkar olması sebebiyle imar faaliyetlerine girişmişlerdir. Tarla ve toprak karşılığında Müslüman nüfusa ev, okul ve demir işleme işlerini yapmışlar ve böylece toprakların çoğunu ele geçirmişlerdir.

Fransızların Adana'yı işgal etmesi üzerine halk çete savaşlarına başlamış, buradaki Rumlar başkaldırmışlar ve Fransızlarla işbirliğine girmişlerdir. 1920 yılında Sivas kongresinden sonra Atatürk'ün emriyle düşmanın yurttan temizlenmesi kararı verilmiş ve bu doğrultuda planlar yapılmaya başlanmıştır. Kayseri ve Develide yapılan planlama sonucunda Seyhan Irmağı'nın doğu tarafının (Kozan ve yöresi) kurtarılması için Doğan Bey ve Şahin Bey görevlendirilir. Zamaltı'nın diğer tarafı Karsantı, Adana Tarsus gibi yerlerin kurtarılması için Ali Ratif bey (Sinan Tekelioğlu) görevlendirilir. Niğde üzerinden Karsantı'ya giriş yapan Tekelioğlu Büyük Sofulu köyünde bir karakol kurar. Bir diğer karakolu da Barazama'ya kurar. Çeteleri silahlamaya ve asker toplamaya başlar. Örcün köyü yakınlarında Fransızlarla yakın temas olur ve çete savaşı yapılır. Pozantı Gülek boğazı yakınlarında bir Fransız taburu esir alınır.

Fransızların Adana'yı terk etmesi ve yurdun düşmandan tamamen temizlenmesinden sonra, 1926 yılında Atatürk'ün emriyle buradaki Rumlar mübadeleyle Mersinden gemilere bindirilerek Yunanistan'ın Selanik şehrine bağlı Deryapladi'ye gönderilmiştir. Karşılığında oradaki Türkler İstanbul'a getirilir. Böylece Karsantı'da hiçbir Rum aile bırakılmaz. Buradaki nüfus azalınca ormanlar bir yasayla devlete mal edilir. Devlet ormanları halka ücret karşılığında belirli bir plan dahilinde

kestirir. Halkın çoğunluğu geçimini ormancılıkla karşılarken tarım ver hayvancılık da yapılmaktadır.

Yeni Türk devletinin yurdun her yanında başlattığı kalkınma çalışmaları Karsantı'da başlar. Köy kanunu gereği yolların yapımı için girişimde bulunulmuştur. Bunun için Adana'ya Atatürk geldiği zaman Karsantı'dan bir heyet Adana'ya gelir. Heyetin başında Yusuf Çavuş isminde bir zat bulunmaktadır. Atatürk'e dileğini anlatmak için müsaade ister fakat içeri alınmaz. Yusuf Çavuş sızlanmaya başlar, bu sızlanmaları duyan Atatürk "Kim o?" diye sorduğunda "Efendim, Karsantılı bir köylü gelmiş sizinle görüşmek istiyor, biz de içeri almak istemedik." derler. Atatürk kızar ve "Çabuk içeri alın" diye emir verir. Yusuf Çavuş huzura varınca, Atatürk: "Kısa ve öz konuş!" der. Yusuf Çavuş da "Sayın Paşam hazinelerimiz çok anahtarımız yok." demiş. Atatürk "Anladım oğlum yol istiyorsunuz değil mi?" demiş. "Evet Paşam!" cevabını vermiş. İlçelik ve bazı isteklerde bulunmuşsa da onları daha sonra düşünürüz diyerek yetkili memurlara emir vermiş: "Bu adama bir yetki yazısı yazın". Yusuf Çavuş'a gerekli yazı verilir onu yol çavuşu yaparlar. O da tüm köylüleri imece usulüyle çalıştırarak yol çalışmasına başlar. Tren yolu yapacağız diyerek bazı kayalar delinmiş barut doldurularak patlatılmıştır. 1934-1940 yılına kadar yaklaşık 30 km. yol açılmıştır. Tabii ki etütsüz olduğundan sağlıklı bir yol açılmamıştır..

O dönemlerde ulaşım genellikle at sırtında yapılmaktadır. Nehir kıyısındaki köylü kereste nakli yapmak için Adana'ya kadar salcılık yapılmaktadır. Bir kısım halk ulaşımını salla gerçekleştirmişlerdir. 1950'li yıllarda kamyon girmiş halk rahatlamıştır.

1973 yılında belediye teşkilatı kurulmuş ve ismi de Karsantı olarak değiştirilmiştir. Coğrafi yapısı nedeniyle idarî yönden kolaylık sağlanması amacıyla 09.06.1987 tarih ve 3392 sayılı kanunla Aladağ ismi verilerek ilçe yapılmıştır (Aladağ Kaymakamlık Arşivi,2003).

0.2.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri

Toroslar'ın Aladağ kısmında kurulmuştur. Aladağ ilçesi dağlık ve engebeli, derin vadili bir alanın üzerine kurulmuş olup, denizden yüksekliği 850 metredir. Yaz aylarının serin geçtiği ilçede Çukurova yöresinden halkın yoğun olarak göç ettiği Başpınar, Meydan ve Tekir yaylaları bulunmaktadır. Yüzölçümü 1380 km² olan ilçenin

Kuzeyi Toros sıradağları, Demirkazık tepesi, Kaldı dağı, Karanfil dağı ile çevrilmiştir. Güneybatısında Karaisalı, Güneyinde Adana, Doğusunda Kozan ilçesi ile komşudur. Kozan ve İmamoğlu ilçesiyle sınırlarını Seyhan nehri çizer.

Coğrafi yapı bakımından farklılık gösteren alanlardan oluşan Aladağ ilçesinde karasal iklim ve Akdeniz iklimi özellikleri görülmektedir. İlçe merkezi ve ilçenin Aladağlar tarafı karasal iklim altındadır. Bu yüzden kışlar çok soğuk ve kar yağışlıdır. Bazı yerlerinde kar yağışı metrelerce olmakta ve gece-gündüz ve yaz-kış sıcaklık farkı yüksek olmaktadır. Yükselti fazla olduğundan yazları çok sıcak geçmez. Yeterince yağış aldığından bitki örtüsü bozkır değil ormanlıktır. İlçenin güney kesimleri ise Akdeniz iklimi etkisi görülür. Buralara kar yağmaz ya da çok nadir olarak kar yağışı görülür.

İlçe genel olarak ormanlık bir alana sahiptir. Bu ormanlarda sedir, köknar, kızılçam, karaçam, gürgen, çınar bulunmaktadır. Maki ağaçları olarak zeytin, ardıç, meşe, melengiç gibi ağaçlara rastlanmaktadır.

0.2.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

Aladağ ilçesi, bir kasaba ve 26 köyden oluşmaktadır. Biri ilçe merkezinde olmak üzere 2 belediyesi mevcuttur. Bu belde ve köylere bağlı 45 yerleşim birimi vardır. Son nüfus sayımına göre ilçenin toplam 21.104 nüfusu bulunmaktadır. Nüfusun 5.321'i ilçe merkezinde 15.783'ü ise belde ve köylerde yaşamaktadır. Göçler nedeniyle nüfus artışı yok sayılır.

Aladağ (Karsantı), ormanları çok olan bir ilçe olması sebebiyle orman köyleri çoğunluktadır. Genellikle geçimlerini yıllardır ormanlardan kereste-odun yaparak sağlamışlardır. Dağ köyleri hayvancılık yapmaktadır. 1960-1980 yılları arasında Aladağ halkı çok zengin olmuştur. İyi hayat yaşamıştır. Her yöreden yurt dışına işçi giderken buradan hiç işçi gitmemiştir, halk gerek duymamıştır. Bu yüzden buraya eskiden “Küçük Almanya” denilmiştir. Ama 1980 ihtilaliyle birlikte köylünün elinden odunun tamamı alınarak devlete çalışılması istenmiştir. Bu da tek geçim kaynağı orman olan bu halkı zor durumda bırakmıştır. Orman ürünleri azalmıştır. Pos ormanlarında toplu kesimler yapılmış, tıraşlanmıştır. Yerine yenileri dikilmişse de çok zaman almaktadır. Köylülerin bir kısmı göç etmek zorunda kalmıştır. Eskiden her evin önünde bir kamyon

bulunurken şimdi çok az sayıda kalmıştır. Kısacası halk fakir düşmüştür. Dolayısıyla bu durum kaçak kesimlere yol açmaktadır.

Krom rezervi en fazla olan yöredir. MTA'nın raporlarına göre dünyada en fazla krom madeni rezervine sahiptir. Ama yeterince verimli işletilmemektedir.

Turizm bakımından değerli kaleleri, kilise kalıntıları; Roma ve Bizans dönemine ait harabeleri (Mazılık, Akören Kayabaşı Kızıldam vs.) vardır. Ama bu yerler define avcıları tarafından harap edilmektedir. Yayla turizmi için Adana'nın en yakın ve en güzel yöresidir. Acıman, Meydan, Başpınar, Akçakise, Kızıldam, Eğni gibi yaylalık yerleri vardır. Ama yollarının virajlı olması, dar olması sebebiyle yeterince ilgi görmemektedir.

Aladağ ve köylerinde genellikle buğday, arpa, pamuk, fıstık ve mısır yetiştirilmektedir. Ayrıca bahçecilik vardır: genellikle kiraz, elma, erik, şeftali, hurma v.b. ağaçlar yetiştirilir. Arazinin engebeli oluşu ve sulama imkânlarının kısıtlı olması tarımdaki verimi düşürmektedir. Bu sebeple halk çoğunlukla tarımı gelir amaçlı yapmaktan ziyade kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yapar. Arazi yapısının engebeli olması nedeniyle ilçedeki tarım alanlarında modern tarım aletleri fazla kullanılamamaktadır. Tarım, insan ve hayvan gücü ile yürütölmeye çalışılmaktadır.

Hayvancılık genellikle küçükbaş hayvancılıktır. Keçi ve koyun ağırlıklıdır. Hayvan soylarının ıslahı çalışmaları sebebiyle ülkenin genelinde uygulanan politika gereği bu yöredeki köylere de iyi cins büyük baş hayvanlar getirilmiş, uygun şartlarda halka dağıtılmış ve halk bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. İlçede gelir amaçlı olmaktan çok ihtiyacı karşılamaya yönelik kümes hayvancılığı yapılmaktadır. Arıcılık yerli ve fenni kovanlarda yapılmaktadır. Özellikle Acıman'ın Karakovan Balı meşhur ve şifalı bir baldır.

0.2.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı

Eğitim açısından son zamanlarda büyük yol kat edilmiştir. Okuma-yazma oranı 14-45 yaş arası %100'e ulaşmıştır. Sağlık tesisleri yetersizdir. İlçede sadece bir adet sağlık ocağı mevcuttur. Hastane yoktur. Akören Beldesinde sağlık evi vardır. Kökez Köyüne de sağlık evi yapılmıştır ama faaliyete geçememiştir. Hemen hemen her köyde,

halı, kilim, çuval, heybe, ip dokumacılığı yapılmaktadır. Ama pazarlama imkanı olmadığından kendi ihtiyaçlarını görme amacıyla ve çeyizlik olarak yapılmaktadır.

İlçede 1 lise 4 ilköğretim okulu mevcuttur. Ayrıca Akören Beldesinde 1 lise 1 ilköğretim okulu bulunmaktadır. Sofulu, Kökez, Boztahta köylerinde de birer ilköğretim okulu vardır. Her köye telefon ve elektrik bağlanmıştır. Köylerin yolları genellikle stabilize edilmiştir. Son zamanlarda bazı köy yollarına kaplama yapılmıştır.

0.3.Halk Kültüründe Yaptırımlar ve Davranış Türleri

0.3.1.Örf

Yasalarla belirlenmemiş olan, halkın kendiliğinden uyduğu gelenek, âdet (TS, C. II, 1998: 1141). Bir toplumda, o topluluğun bireylerince benimsenmiş davranış biçimi, davranış ilkeleri (Devellioğlu, 1998: 1018). Bir sosyo-kültür biriminde kanun ve ahlak kaidelerinin yerine geçebilecek kadar kuvvetli fakat kanuni yaptırımla desteklenmeyen davranış kalıbına örf-töre adı verilir (Nirun-Özönder, 1990:262)

Örf ve âdet, yazılı olmayan hukuk kurallarıdır. Yargıç, hukuksal anlaşmazlıkları çözmek için öncelikle yazılı hukuk kurallarına başvurur. Bir anlaşmazlığı çözüme bağlayan hukuk kaynağı yoksa, sorunu örf ve âdete göre karara bağlar. Örf ve âdet hukuku kuralları etki alanlarına göre ikiye ayrılır:

1. Gelenek, örf ve âdet kuralları ülkenin her yerinde uygulanır.
2. Özel örf ve âdet kuralları ise, belirli bir bölge ya da belirli bir meslek grubu içinde geçerlidir (BL, C.17, 1990: 9047).

Bütün geleneksel tarım toplumlarında görgüye dayalı olarak kuşaktan kuşağa aktarılan bilgiler ve davranışlar vardır. Bunlar, aktarım sırasında sistemleşerek bağlayıcı kurallar dönüşürler. Kabilelerden devlete geçişte hukukun temelini oluştururlar. Yazılı bir kamu hukuku zamanla kökenlerinden soyutlanarak yüksek kültürün parçası olsa bile, onun altındaki halk kültüründe, sözlü iletişimden başkasını bilmeyen kitleler için örf, toplumsal yaşamın düzenlenmesinde etkili olur (AB, C. 17, 1989: 306).

Çağdaş hukuk sistemlerinde örf ve âdet, topluluk içinde kök salmış, uyulması zorunlu sayılan gelenek kuralları anlamına gelir. Bu kurallar yasalardan farklı olarak, yetkili devlet organının bir işlemiyle konmak yerine, çeşitli durumlarda aynı davranış

biçiminin yinelenmesiyle oluşur ve hukuku uygulayan devlet makamlarınca da yaptırım altına alınır. Bir geleneğin örf ve âdet kuralı haline gelebilmesi için üç koşulun sağlanması gerekir. Bunlar; süreklilik, genel inanç ve hukuksal yaptırımdır (AB, C. 17, 1989: 306).

Örf ve âdetin maddi, nesnel ögesini oluşturan süreklilik görelî bir kavramdır. Bazı durumlarda bir davranışın yinelenmesi kısa süreli olsa da, bu konuda sürekli bir isteğin ve uygulamanın varlığını göstermesi yeterlidir. Örf ve âdetin ruhsal ve öznel ögesini oluşturan genel inanç, bir geleneğin bağlayıcı bir hukuk kuralı olduğu konusunda toplum bireylerinde genel bir kanının belirmiş olmasıdır. Örf ve âdetin hukuksal ögesi olan yaptırım, bir geleneğin bağlayıcı ve zorlayıcı niteliğinin devlet desteği ile oluşturulmasıdır (AB, C.17, 1989: 306).

Örfler çoğu zaman toplumun katı beklentileri olarak nitelenen birtakım örnek tutum ve davranışlardır. Bireyle birey, bireyle aile, bireyle komşular ve akrabalar, bireyle halk ve ulus arasındaki ilişkileri, davranışları, tutum ve tavırları düzenleyen ve belirleyen işlevleri vardır. Toplumun her üyesini baskı altında tutan örfler, zorlayıcı, yaptırıcı ya da yasaklayıcı yaptırımlarıyla bireyin toplumla ilişkisini düzenler. Cins, yaş, sınıf ve mesleklere göre belirlenmiş çeşitli örfler, bunlar arasında bağlantıyı koruma, kollama, pekiştirme, denetleme işlevleri görürler (Örnek, 2000: 123).

Örflere karşı çıkma kimi toplumlarda yasaya karşı çıkmakla bir tutulur. Böyle durumlarda birey, kimi zaman yasaların da üstünde tutularak katı ve bağışlamaz bir tutumla cezalandırılır. Örfün dışına çıkan bireyin iç dünyasında yaratılan çöküntü ve eziklik duygusu yasal cezadan daha ağırdır (Örnek, 2000: 123).

Örfler yasa arasında sıkı bir ilişki vardır. Yasalar; ayıklanmış, düzenlenmiş, işlerliği ve uygunluğu denenmiş örfler toplamıdır. Bir toplumda yeni bir yasa hazırlanırken, o toplumun bağlandığı örf ve âdetler göz önünde bulundurulur. Halkın bu konudaki eğilimlerine, alışkanlıklarına, uygulamalarına dikkat edilir (Örnek, 2000: 123-124).

Örfler en katı sosyal normlardan biri olarak kabul edilebilir. Bu özelliğine rağmen çeşitli şartlara bağlı olarak etkinlikleri ortadan kalkabiliyor ya da azalabiliyor. Bundaki en büyük pay ise sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyidir. Kırsaldan büyük kentlere doğru örflerin yaptırım güçlerinin azaldığı ya da ortadan kalktığı söylenebilir.

0.3.2.Âdet

Bir kimsenin yapmaya alışık olduğu şey, bir şey, alışkı, topluluk içinde eskiden beri uyulan kural, töre (TS, C. I, 1988: 16). Görenek, usûl, tabiat, alışkanlık. (Devellioğlu, 1998:11). Âdet; bir toplulukta, bir toplumda aynı biçimde yapıla gelen uyulması gerekli, sık tekrarlama sonunda edinilen davranıştır (BL, c.1, 1988: 99).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere âdetler toplumun uzunca bir zaman dilimi içinde kendiliğinden uymaya, yapmaya alışageldiği ve topluluk tarafından yapılmasının lüzumlu olduğuna inanılan davranış kalıplandır.

Âdetin karakteristiğini alışılmış bir takım davranışların kalıplaşması oluşturmaktadır. Bu kalıp davranışlar ve alışkanlıklar, örf ve töredeki yapılma ya da kaçınma zorunluluğu yerine âdette yapılmak ya da yapılmamak niteliğine bürünmektedir. Âdet'te müeyyide, yapılmalıdır, yapılmamalıdır; uyulmalıdır, uyulmamalıdır seviyesindedir (Eroğlu, 2000:4).

Âdetler tıpkı örfler gibi birçok sosyal içerikli ilişkiyi düzenlemekte, yönetmekte ve denetlemektedir. Toplumsa yaşamın düzenli gitmesinde, kuralların uygulanmasında âdetler etkili olmaktadır. Örneğin; karşılama ve uğurlamalar, yemek ve sofr düzenleri, geçiş dönemleriyle ilgili kutlama ve kutsamalar, kız isteme, nişanlılık ve evlenme usûlleri; cinsler, yaş grupları, meslek grupları arasında ilişkilerin biçimleri; selamlaşma, hatır sorma sırasında uyulması gereken kurallar; bayramlar, mevsimler, önemli günlerle ilgili davranış biçimleri gibi durumlarda söylenecek sözler, takınılacak tavırlar ve tutumlar âdetlerin alanına girerler (Örnek, 2000: 125).

Âdetler çeşitli kökenlerden kaynaklanmış ve biçimlenmişlerdir; bunlar içerisinde geçmiş zamanların yaşama biçimleri, dünya görüşleri, ilginç rastlantı ve olaylar önemli bir yer tutarlar. Bu toplumda, toplumun bütününe ilgilendiren âdetler olduğu gibi, çeşitli mesleklerin, mezheplerin, etnik grupların kendilerine özgü âdetleri de vardır. Âdetlerin pratikteki uygulanışını, giderek gelenekleşmesini sağlayan, bu konuda bilinçli ya da bilinçsiz görev üstlenen yaş ve cins gruplarıyla dinsel liderler, dernek yöneticileri, oyun grubu başkanları bulunmaktadır. Kimi âdetler oldukça durağan ve sürekliden, kimisi de zamanla değişebilen niteliktedir. Âdetlerden bir bölümü toplumun büyük değişim çalkantısına ayak uydurarak özlerinde ve biçimlerinde sınırlı değişimler uğrayarak

benliklerini bir dereceye kadar korurken, bir bölüğü de tıpkı canlı organizmalar gibi etkinliğini ve diriliğini zamanla yitirip ortadan kalkacaklardır (Örnek, 2000: 125).

0.3.3.Teamül

Teamül kelimesi Arapça kökenlidir ve iş, bir işin oluşu, öteden beri olagelen muâmele, yerleşmiş olan örf, âdet gibi anlamlar gelir (Devellioğlu, 1998: 1045). Sözcük anlamından yola çıkarak teamülü; eskiden beri yapılması gelenek halini almış davranış kalıpları olarak tanımlayabiliriz.

0.3.4.Anane

Gelenek karşılığı olarak kullanılan Arapça anane kelimesi özellikleri ve işlevleri yönünden örf ve âdet yerine de kullanılmaktadır (Örnek, 2000: 126).

0.3.5.Gelenek

Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane (TS, C.I, 1988: 534) olarak tanımlanan gelenek sosyal normların önemli bir bölümünü teşkil eder.

Gelenekler sözlü ve yazılı olmak üzere iki bölüme ayrılırlar. Tıpkı âdetler gibi, ama onlardan daha güçlü olarak toplumsal yaşamın düzenlenmesinde ve denetlenmesinde önemli rol oynarlar. Nitelikleri bakımından genellikle tutucu olan gelenekler aile, hukuk, din ve politika gibi toplumsal kurumlar üzerinde daha etkilidirler (Örnek, 2000: 126).

Bireyin bağlı bulunduğu grubun ya da toplumun geleneklerine karşı çıkması, bu karşı çıkışın derecesine göre bireyin toplulukça aforozundan saldırıya uğramasına, hor görülmesinden alaya alınmasına kadar genişleyen tepki türlerinde biçimlenir. Geleneklerin tıpkı örfler gibi yasalarla belirlenmiş türleri vardır. Gelenekler, genellikle yasalardan çok daha geniş bir alanı yönetirler (Örnek, 2000: 126).

0.3.6.Görenek

“Bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığı” (TS, C. I, 1988: 563) olarak tanımlanan görenek; örfe, âdete, geleneğe göre yaptırım gücü daha zayıf bir sosyal normdur. Örfteki yapılma zorunluluğu, âdet ve gelenekteki yapılmalı özelliği göreneklerde yapabilme niteliğini alır (Örnek, 2000: 127).

Görenekler, günlük yaşantımızın gerekli gördüğü ilişkilerin düzenlenmesinde, bireyler arasındaki sürtüşmelerin azaltılmasında, toplumsal ilişkilerin kolaylaşmasında belirleyici rol oynar. Komşu ziyaretlerinde, hasta yoklamalarında, alış-verişte, ortak taşıtlara inip-binmede, tanışma ve tanıştırılmalarda nasıl davranılacağını belirleyerek ilişkilerin düzenli gitmesine yardımcı olurlar (Örnek, 2000: 127).

Göreneğin, Örfe, adete, geleneğe bakarak yaptırım gücü daha zayıftır, örfteki yapılma zorunluluğu, adet ve gelenekteki yapılmalı özelliği, görenekte yapılabilmeli niteliğini alır (Örnek, 1977:123).

Ötenden beri yapıla gelmekte olan, fakat henüz âdet durumunu kazanmamış olan bu davranış biçimlerine grubun, toplumun gelişmesine uygun yenileri eklenir. Bunlar süreklilik kazanabildiği gibi bir süre sonra ortadan da kalkabilirler. Ama bir kez yerleşip de, geniş kitlelerce benimsenince olağan ve doğal kabul edilebilirler. Görenek'te müeyyide, yapılsa çok iyi olur, yapılmasa çok iyi olur; uyulsa çok iyi olur, uyulmasa çok iyi olur seviyesindedir (Eroğlu,2000:4).

0.3.7.Töre

Töre sözcüğü “Türe”den gelmektedir. Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü, dar anlamıyla, bir toplumdaki ahlâki davranış biçimleri (TS, C.II, 1988: 1488) şeklinde tanımlanmaktadır.

Bir toplulukta, bir grupta, bir yöre halkında bireylerin uymayla yükümlü oldukları ya da uymaya zorlandıkları davranış kalıplarının ve tutumlarının tümünü içine alan töreler, özellikle geleneksel kesimde ve kırsal alandaki etkinliğiyle dikkati çeker. Öyle ki, töreleri zedeleyen ya da törelere aykırı sayılan davranışlar çoğu kez

başılanamaz bir tutumla, yasaların yargılamasına da zaman bırakmadan, bu tür durumlar için toplumca belirlenmiş cezalara çarptırılır (Örnek, 2000: 128).

0.3.8.Moda

Moda, göreneğe bakarak daha kısa süreli olan, çabuk değişebilen öykünme (taklit) yoluyla yayılan, temelinde değişiklik ve özgünlük dürtüsü yatan geçici davranış biçimleridir (Örnek, 2000:124-125). Değişkenlik ihtiyacı veya süslenme özentisiyle toplum yaşamına giren geçici yenilik (TS, C.II, 1988:1032).

Eşyalarda, insanlarda belli bir görünümde bir tipi belirleyen, çoğunluğun benimsediği ortak zevki yansıtan ana çizgilerdir. Belli bir dönemde, bir toplumda, bir grupta yaygın olan zevki yansıtır görünen ve çok rağbet gören, bir eşyayı, bir etkinliği, bir yeri seçme; giysilerin belli bir döneme uygun ayırt edici görünümü, bu görünüme uygun düşen model; günün beğenisine uygun olan; moda renk anlamlarında kullanılır. Herkesçe benimsenmek, beğenilmek, yaygın bir duruma gelmek; “moda olmak” şeklinde kullanılırken; rağbet görmez olmak, demode olmak “modası geçmek” diye anılır (DL, C.5, 1993: 1688).

Çabuk yayılması, var olana aykırı düşmesi, insanın değişik gereksinimlerinden kaynaklanması, ticari amaçlarla desteklenmesi, cins ve yaş grupları arasında daha belirgin olması, toplum katlarına ve sınıflarına göre ayrımlar göstermesi modanın belli başlı özelliklerindendir (Örnek, 2000: 128).

Modayı etkileyen ve yayan araçların başında sinema , tiyatro, televizyon, basın, reklâm şirketleri, ticari kurumlar ve teknoloji gelmektedir. Bunların çoğu zaman bilinçli, kimi zaman da bilinçsiz olarak ortaya attıkları yenilikler, bunlara açık olan kimselerce hemen benimsenir. Giderek daha geniş kitleleri de içine alan bu yenilikler belirli bir süre etkinliklerini sürdürürler (Örnek, 2000: 129).

Moda, sosyal normlar içerisinde en kısa süreli olan, çabuk değişebilen, taklit yoluyla yayılan, temelinde değişiklik ve orijinallik dürtüsü yatan geçici davranış biçimidir. Çabuk yayılması, var olana aykırı düşmesi, insanın değişik ihtiyaçlarından kaynaklanması, ticari amaçlarla desteklenmesi, cins ve yaş grupları arasında daha belirgin olması, toplum katlarına ve sınıflara göre ayrımlar göstermesi belli başlı

özelliklerindendir. Moda'da müeyyide, yapılsa da olur, yapılmasa da; uyulsa da olur uyulmasa da seviyesinde kalmaktadır (Eroğlu,2000:2).

Yeni doğan çocuğa "moda" isimler verilmekte; ekonomik ve sosyal şartların değişmesinden dolayı "gelenek" olan başlık alınmamakta; ölenin ardından "âdet" olan mevlid okutulmakta; "töre"ler evlilik dışı ilişkileri reddetmekte; hasta olan komşumuz "görenek"lerimize uyarak ziyaret edilmekte; "teamül" gereği düğüne gelen misafirleri karşılayan çalgıcılara bahşiş verilmektedir. Sosyal normlar, zaman içinde değişen ve yeni şekiller alan halk kültürünün oluşmasında, kuşaktan kuşağa aktarılmasında oldukça önemlidir. Özellikle aile, akrabalık, tarikat, mezhep, cemaat ve neticede topluma varacak şekilde bütün kurumları etkileyen ve şekillendiren "Sosyal Normlar" halkbiliminin konuları arasında önemli yer tutarlar. (Eroğlu, 2000:1)

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ALADAĞ HALK KÜLTÜRÜ

1.1. Geçiş Dönemleri

İnsan yaşamının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutlamak, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüzdür ve zararlı etkilere karşı açıktır (Örnek, 2000:131).

İnsan yaşamının üç önemli aşamasını ifade eden ve hakikaten olağan yaşam tarzının akışını değiştiren bu dönemler önem arz etmektedir. İnsanlar bu dönemi rahat, zararsız ve en mutlu şekilde atlatabilmek ya da geçirebilmek için bir takım uygulamalar ve bir dizi âdet ve inanmalar uygular. Bu âdet ve inanmalar bazen İslamiyet’le, bazen İslamiyet öncesi din ve inanışlarla, bazen de bunların dışında kültür aktarımı, değişimi vb. ile oluşmuş davranış şekilleridir. Kültürler üzerine yapılan çalışmalarda insan yaşamının bu belirleyici geçiş aşamalarının göz ardı edilmemesi gerekir.

1.1.1. Doğum

Hayatın geçiş dönemlerinden ilki olan doğum her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece anne ve babasını değil aynı zamanda akrabaları, komşuları ve diğer sevenlerini de sevindirmiştir (Örnek, 2000:134). Evlenip çocukluğa karışmak; hem erkek hem de -özellikle de- kadın için çok önemlidir. Dünyaya getirilen her çocuk aile kurumunu güçlendirir. Akrabalık ilişkilerini ve bu ilişkilerden doğan dayanışmayı pekiştirir. Aile kurumunun temel işlevi de budur. Aile, toplumu ayakta tutan temel öğelerdendir. İnsan türünü üretmek ve sürdürmek

gereksiniminden doğmuştur (Tezcan, 2000: 13). Özellikle küçük topluluklarda ve etnik gruplarda aileler nüfuslarının çokluğu oranında kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. Yaygın olan “çocuk, aile ocağını tütürür” sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını göstermektedir. Her toplumda olduğu gibi, bizim toplumumuzda da çocuğa büyük değer verilir. Aile bireylerini mutluluğa boğan doğum; kadının saygınlığını artırır. Annelik mertebesine terfi eden kadın, erkeğinin gözüne girmiş, soyun sopun da devamını sağlamıştır. Çünkü "aile demek, kadın demektir (Ozankaya, 1996: 397). Doğumla ilgili gelenekler, inanmalar doğum öncesinden hatta evlilikle birlikte başlar. Düğünden sonra eve gelen gelinin kucağına hemen bir erkek çocuk vermek veya yatağında erkek çocuk yuvarlamak, kadının çocuk, hele de erkek çocuk, sahibi olması için uygulanan pratiklerdendir.

İnsanlar, özellikle "geçiş" anlarında zararlı dış etkilerle ve doğa üstü kuvvetlerden gelen tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu tehlikelere karşı koymak için bir takım büyüsel ritlere, çarelere başvurmak gerekmektedir. Gebe kadın, doğacak çocuğunu bir takım zararlardan korumak ve ona arzu ettiği nitelikleri verebilmek için, daha gebelik sırasında bazı yiyeceklerden ve eylemlerden kendisini uzak tutmak zorundadır. Doğum ve doğumun safhaları binlerce âdetin, batıl inancın istilasına uğramış olup, âdeta bunlar tarafından idare edilmektedir (Örnek, 1981:56).

İnceleme alanında doğumla ilgili inançlar ve gelenekler doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç başlıkta ele alınıp incelenmiştir.

1.1.1.1. Doğum Öncesi

Evlilik, doğuma izin veren bir geçiş olduğuna göre, çevreleri tarafından evli çiftlere öncelikle çocuk sahibi olmaları için telkinlerde bulunulur (Güvenç, 1999: 243). Evli çiftler için de doğum kararı ve doğum olayı belki de hayatlarının en önemli aşamalarından biridir. Çünkü böylece çiftler deyim yerindeyse çoluk çocuğa karışacaklar ve bunun mutluluğunu yaşayacaklardır.

Doğum olayı yüzlerce âdetin ve inanmanın uygulandığı bir dönemdir. Bu adet ve inanmalar kadını gebe kalma isteğinden başlayarak etkisi altına alır. Gebe kadının gebeliğinin başlangıcından doğuma kadar geçen sürede pek çok âdete, inanmaya, geleneğe, göreneğe, uyması beklenir. Kadının gebe kalma isteğiyle başlayan

ve doğuma kadar kadını etkisi altına alan âdetler, gelenek ve görenekler toplumumuzda önemli bir yer tutar (Başçetinçelik, 1998: 27).

1.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme

Evlenip eş olan kadınla erkeğin bir de çocuk sahibi olması istenir. Gelin kıza henüz baba evinden çıkmamışken en son yumurta yedirilmesi; doğurması, çoluk çocuğa karışması içindir. Çocuk sahibi olarak değerini kanıtlayamayan kadın horlanır, kusurlu ve "kısır, tutuk, zürriyetsiz, sonsuz, meyvesiz ağaç, eremik" (Acıpayamlı, 1974;13) muamelesi görür. Gelin oğlan evine geldiği ilk gün kucağına bir çocuk, özellikle erkek çocuk, verilir. Gelin yatağı hazırlanırken yatakta bir erkek çocuk yuvarlatılır. Yapılan bu işlemler gelinin çocuk doğurmasının aile içindeki önemini belirten davranışlardır. Toplumun kırsal kesimlerinde kadının saygınlık kazanabilmesi için mutlaka doğurması, anne olması gerekir. Çocuğu olmayan kadın, kısır kadın kabul edilir, hor görülür, kınanır. Kadın gebe kalamadığında genellikle kusur onda aranır. Bu nedenle kadın gebe kalmak ister. Çocuk sahibi olmak için çeşitli yollara başvurur, çeşitli çareler arar. Bunlar genellikle dinsel-büyüsel olanlar ya da halk hekimliği kapsamına girenlerdir (Başçetinçelik, 1998: 27).

Eskiden beri Türklerde gebelik ve gebe kalmak ve kısırlıkla ilgili çeşitli uygulamalar görüyoruz. Manas Destanı'nda Yakup Han, hatununun kısırlığından şikâyet ederek "Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde yuvarlanmıyor, kutlu pınarlar yanında gecelemiyor." diyerek Eski Türklerdeki kısırlığı giderme ve çocuk sahibi olmayla ilgili ipuçları veriyor. Kırgız-Kazaklarda kısır kadınların sahrada tek başına biten bir ağaç, bir pınar yanında koyun kesip gecelediklerini; Yakutlarda çocuk isteyen kadınların kutsal bir ağacın dibinde ağlayıp sızlayarak dua ettiklerini yazılı kaynaklardan öğreniyoruz (İnan, 1995: 167-168).

Bel çektirmek, bele testi vurdurmak, yakı yakmak, buğusu yapılan otlara ve nesnelere oturmak, hazneye (rahme) yerli ilaçlar uygulamak ve bunları yemek içmek, vücudunun bir yerine sürmek Anadolu'nun pek çok yerinde kısırlığı gidermek için başvurulmuş umarlardır. Güneyevler Köyü'nde çocuğu olmayan kadını saman ve süt buğusuna oturmak, rahme karabiber, üzüm, sarımsak dövüp koymak geleneksel tedavi yöntemlerindendir. Böylece rahmin yumuşayacağına ve güçleneceğine inanılır (Türk, 1989:107). Zile'de kısır kadının beline kireç-yumurta karışımı yakı konulur, alabalık

yağı, hava-cıva karışımı rahme sürülür. Zile'de ayrıca baharattan, kıyılmış etten, maydanozdan, süten yapılmış ve pişirilmiş bir başka ilacın da kısırlığa iyi geldiği sanılmaktadır (Öztelli, 1951:438). Tunceli'de leylek yemi denilen dikenli bir otu merhem gibi ezip kadını karnının altına koymak da çocuk sahibi olmak için başvurulmuş bir çaredir (Örnek, 1971:29). Safranbolu'da çare olarak ebeğümeci, ısırgan otu kaynatılır ve buğusuna oturulur, kadının beli çekilir, belinin çekildiği gün kadın eşiyle birlikte olur (Akbulut, 2002:11). Çarşamba ve Terme'de çocuğu olmayan aileler, kurban adadıktan sonra tekkelere giderler. Tekkenin bahçesindeki ağaçlardan kestikleri ince bir çubuğu yay şeklinde bükerek. Bu yayın iki ucunu ipe bağlarlar. Bu yayla ipin arasına yine tekkenin bahçesinden kesilmiş bir değnek geçirirler. Bu yaylı oku tekkenin bahçesindeki ağaçlardan birine asarlar. Zamanla ok yaydan ayrılırsa, o kişinin çocuğunun olacağına, aksi halde çocuğunun olmayacağına inanırlar (Basri, 1960: 2238). Artvin/Yusufeli/Demirkent'te ziyaret yerlerine götürülen kadın orada uykuya yatırılır, gördüğü rüya ile çocuğunun olup olmayacağı yorumu yapılır (Özder, 1967: 4390-4392).

Bunlardan başka çocuğu olmayan kadınlar, çocuk sahibi olabilmek için mahalle ebelerine giderek birtakım ilaçlar yaptırırlar, bunları vücutlarının kimi yerlerine uygularlar. Çevreden duydukları yiyecek ve içecekleri, yer ve içerler ya da istenilen kimi davranışlarda bulunurlar. Zile'de kısır kadın, hamamda kireç-yumurta karışımını yakı gibi beline koyar. Alabalık yağı ile "hava-cıva" karıştırılarak yapılan merhemi rahmine yerleştirir. Yeni doğum yapmış kadının eşi üzerine dunsuz oturursa, yeni doğan bebeğin bezini çalarak âdetliyen kullanırsa çocuğunun olacağına inanılır (Öztelli, 1951: 438). Artvin/Yusufeli/Demirkent'te kadına kirpinin sidiği içirilir, beline şişe ya da çömlek çekilir. Kızken katıra binenlerin çocuğunun olmayacağına inanılır (Özder, 1967: 4391).

Kimi zaman çocuğu olmayan erkek için de tedaviler uygulanmaktadır. Bu, çoğu zaman erkeğin güçlendirici besinler almasını sağlamaktır. Bunlar; bal, baharat, sebze ve meyve tohumlarından yapılmış macunlardır (Kudat, 1974: 19-20). Zile/Havza'nın kaplıcasında, çocuğu olmayan erkeğin suyun kaynadığı yerden bir parça kum alıp yerse çocuk yapma gücüne kavuşacağına inanılır (Öztelli, 1951: 438).

Çocuğu olmayan kadın, bulunduğu sıkıntılı ve tehlikeli durumdan kurtulmak için büyüsel özlü işlemler yapmaktadır. Büyü ve benzeri bir amaçla, hocaya gidilerek, tılsım gücüne inanılan muska yazdırılmaktadır. Muska, Arapça'da "yazılı şey" anlamına gelen nüsha kelimesinin halk ağzından bozulmuş biçimidir. Hastalıkları sağaltma, veya

düşmandan gelebilecek kötülüklerden, görünmez kazalar gibi herhangi bir zararı önleme amacı ile üstte taşınan yazılı kağıda denir (Boratav, 1984: 145).

Aladağ ve çevresinde hamile kadın gebe (K3, K8, K10, K13, K63, K88) ve yüklü (K25, K29, K34) adlarıyla anılmaktadır.

Aladağ yöresinde kısırlığı gidermek ve çocuk sahibi olmak isteyen kadınların uygulamaları şunlardır:

- Doktora veya ebeye gidilir (K3, K8, K11, K18, K28, K29, K55, K56).
- Gopil adı verilen diplomasız ebeye gidilir, karnı ovalatılır (K3, K11, K18).
- Tıbbi ilaç kullanılır (K17, K20, K29).
- Ocağa gidilir (K33, K35, K44, K88).
- Doğal bitkilerden ilaç yapılır (K3, K9, K24, K88).
- Otlardan yapılan ilaçlar rahme konur (K29, K33).
- Adak adanır, mevlit okutmaya, yetim donatmaya veya 40 gün oruç tutmaya söz verilir (K13, K24, K36).
- Sıcak suyun buğusuna oturulur (K34, K35, K55, K67).
- Ardiç ağacının yaprağı toplanır, bir kazanda kaynatılır ve buğusuna kısır olan kadın oturtulur. Böylece damarları açılır (K16 K20, K28).
- Karnı ovulur ve damarları doğrultulur (K29, K32, K36, K56).
- Ebe karnı ovalayıp rahmi düzeltir (K60, K81, K88).
- Dölyatağının soğuklamış olduğu düşünülür ve “kız bitiği” kapalı denir. Bunun için bele şişe çekilir, sirkeli sıcak su buğusuna oturtulur. Ebe denilen gezici çingene kadınlara dölyatağına baktırılır ve açtırılmaya çalışılır (K6, K24, K35, K70, K71).
- Karnı çektirilir (K24, K29, K32, K45).
- Ocakta soğan pişirilir, zeytinyağına batırılır, tülbentle sarılır, rahme konur (K14, K18, K25).
- Kaplıcaya gidilir (K24, K45).

- Yatırlara gidilir (K11, K18, K28, K29).
- Hamile veya çocuklu kadının elinden su içilir veya bozuk para alınır (K29, K34, K60, K72)
- Yeni doğum yapmış kadının çocuğu kucaklanır (K9, K20, K29, K75, K76, K81, K88).
- Damarları açılsın diye âdetliyken sıcak suya oturtulur (K3, K8, K11, K18).
- İltihapları dökülsün diye kaplıcaya götürülür (K27, K29).
- Hocaya muska yazdırılır (K1, K13, K36, K39, K57).
- Hocanın okuduğu su içilir (K50, K60, K67).
- Keçinin kılı kaynatılıp buğusuna oturulur (K8, K16, K32).
- Ardıç dalı, soğan, böğürtlen bitkilerinin buğusuna oturulur (K11, K18, K28, K29).
- Çocuğu olmayan kadının yattığı yatağa çocuk işetilir. Kısır kadın bu yatağa yatırılır (K10, K18).
- Hocaya gider, hamayli (muskanın büyüğü) yazdırır, çocuk doğana kadar üstünde taşır (K26, K25, K88).

Çocuğu olmayan kadına çevresince suçlu gözüyle bakılır. Çoğunlukla kusur, kadında aranır. Eğer erkeğin çocuğu olmuyorsa bu gün yüzüne vurulmaz. Kusurun erkekte olduğunun bilinmesi istenen bir durum değildir. Kadın, kusurun kocasında olduğunun bilinmesindense, kendisinde olduğunun sanılmasını tercih eder. Böylece kocasının "erkeklik onurunu" eşe, dosta, düşmana karşı korumaktadır. Köylerde çocuğu olmayan erkekler, kadınların aksine, hocaya gitmek yerine hekime gider. Zayıfsa, süt, yağ, bal, yumurta, fındık, fıstık, ceviz yedirilir, beslenir.

Aladağ'da hâlâ çocuk olması için hocaya, ebeye, ocağa, kaplıcaya gitmek gibi uygulamalara rastlanmaktadır. Teknolojinin hızla ilerlemesi, tıbbi çarelerin giderek yaygınlaşmasına rağmen hâlâ bu tür uygulamalara gidilmesinin iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi halkın maddi gücünün yetersiz olması, diğeri ise eğitimidir. Halk hâlâ bu tür uygulamalara inanmakta ve medet ummaktadır. İnanılan bu gelenekleri; dinsel-

büyüsel nitelikli olanlar, halk hekimliği kapsamına girenler ve tıbbi sağıaltma alanına girenler olmak üzere üç başlık altında değeriendirebiliriz.

1.1.1.1.2.Gebelikten Korunma

Evli çiftler nasıl ki çocuğı kalmak için geleneksel pratiklerden yararlanılıyorsa, çocuğı kalmamak için de bu tür pratiklere başvurulmakta, kulaktan dolma bir takım pratikler geliştirilmektedir. Günümüzde gebelikten korunmak amacıyla uygulanan tıbbi yöntemler hayli ilgi görmekte ve uygulanmaktadır. Fakat istenmeyen gebeliğın önlenmesinde, var olan gebeliğın sonlandırılmasında geleneksel yöntemlere de hâlâ başvurulmaktadır.

Toplumumuzda çocuk, hele de erkek çocuk, önemsenmesine rağmen aileler bakabilecekleri kadar çocuk sahibi olmayı tercih etmekte, aksi durumda da tıbbi yöntemlerin yanında doğum kontrolünü sağılamak, istenmeyen gebeliğı sonlandırmak için Anadolu'nun pek çok yerinde birtakım geleneksel pratiklere başvurulmaktadır. Örneğın: Safranbolu'da rahme sabun, kil, ebegümeci otu, yanmamış kibrit çöpü konulur; şiş rahmin içinde dolandırılarak bebek düşürölür. Ağır kaldırılıp, yüksek yerden atlamak da gebeliğı sonlandırmak için bir çaredir (Akbulut, 2002:4-5)

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde gebelikten korunma ile ilgili uygulamaları yazılı kaynaklarda görmek mümkündür. Yusufeli/Demirkent'te çocuğı kalmak istemeyen kadına bir parça katır tırnağı yedirilir (Özder, 1967:4390). Erzurum'da gebe kalmak istemeyen kadının kedi yavrusunu atın üzengisinden geçirilmesi, yılan kabuğı adı verilen bitkinin tütsüsüne oturması, rahmine ebegümeci veya yumurta sarısı ile çiriş unundan yapılmış hamuru koyması ile gebelikten korunacağına inanılır (Sezen, 1993:55).

Aladağ yöresinde gebe kalmak istemeyen kadınların uygulamaları şunlardır:

- Sağılık kuruluşlarının önereceğı doğum kontrol yöntemleri kullanılır (K3, K7, K8, K10, K14, K24, K29, K55, K71, K77, K81, K95).
- Ağır kaldırır (K8, K20, K55, K56).
- Yüksek yerden atlar (K44, K56, 62, K63).
- Rahim soğıuk suyla yıkanır (K34, K77, K79).

- Kocası korunur (K6, K14, K24, K36).
- Köy ebelerine kasık çektirilir (K32, K36, K79).
- Önceki çocuğunu memeden kesmez, böylece hamile kalınmayacağına inanılır (K10, K28).
- Çocuklarına verdikleri isimlerle hamile kalmayı engellemeye çalışırlar. Son doğan çocuk kız ise Yeter, erkek ise Dursun isimleri verilir (K22, K28, K44, K56, K67).

İnceleme yaptığımız Aladağ ve çevresinde doğum kontrolü için artık çarenin çoğunlukla sağlık kurumlarında arandığını görmekteyiz. Ülkemizdeki son yıllardaki sağlık alanındaki gelişmeler ve en uzak yerlere bile sağlık ekiplerinin ulaşması artık çağdaş yöntemlerin kullanımını yaygınlaştırmıştır. Bu da çağdışı yöntemlerden kaynaklanan olumsuz sonuçların doğmasını azaltmıştır. Ancak, buna rağmen kimi zaman bu doğum kontrol yöntemlerini uygulamayan kadınlar gebe kaldıklarında, bu kez sağlık kuruluşlarına başvurmak yerine mahalle ebelerine kasık çektirmekte veya duydukları yöntemleri uygulayarak gebeliklerini sonlandırmaktadırlar. Sağlıksız yapılan bu tür uygulamalar, çoğu zaman istenemeyen sonuçlar doğurmaktadır.

1.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması İçin Uygulanan Pratikler

Gebe kalmak için uzun zaman bekleyen, çabalar sarf eden kadın, gebeliğin sağlıklı yürümesi için pek çok pratiğe başvurmaktadır. Arka arkaya düşük yapan, karnında çocuk durmayan kadın bazı dinsel-büyüsel pratikler uygulamaktadır. Çocuk da tıpkı gebe kadın gibi, bir takım "geçiş"leri izlemek zorundadır Bu bakımdan özellikle "geçiş" sırasını kollayan kötü kuvvetlerden gelecek tehlikelerle karşı karşıya kalıp, çeşitli tedbirlerle korunmaya muhtaçtır (Örnek, 1981:66). Bu korunma doğduktan sonra geç yürüyen, geç konuşan, nazara gelen, çok ağlayan çocuğa uygulandığı gibi, yaşamayan çocuğa da uygulanır. Gebelik sırasında anne karnındayken çocuğun yaşaması çocuk için ilk "geçiş" iken; doğduktan sonra çocuğun sağlıklı kalması ve yaşaması başka bir "geçiş"tir. Bunlar, çocukları batıl inancın ve büyüünün temel ilkelerine dayadığımız bir takım pratiklerle ve uygulamalarla tedavi etmeye, korumaya çalışmak içindir. [Örnek, 1981:66).

Hiçbir neden yokken çocuklarını kaybetmekle çaresizliğe düşen kadınlar, çocuk yaşatabilmek için tek seçenekleri dinsel büyüsel işlemlere başvurmaktadır (Bağışkan, 1997:165). Çocuğa kalabilen; fakat karnında çocuğu tutamayan kadın çocuk yaşasın ve sağlıklı olsun diye yatırlara gider, adak adar; hocaya gider ve muska yazdırır, dilekler diler. Çocuk yaşatamayan kadınlar, çocukların ölüm nedenlerini belirleyip önlem alınmasını sağlamak için bir okumuşa kitap açtırmaktadırlar, (Bağışkan, 1997:172).

Eski Türklerden günümüze kadar gerek Şamanist Türklerde, gerekse Müslüman Türklerde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için çeşitli pratikler uygulanmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir: Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Urenhalar, çocuğu doğduğu gibi kazanın altına saklarlar. Müslüman Başkurlarda çocuk doğduktan sonra, ebe çocuğu eline alır, dışarı çıkar, birkaç ev gezdikten sonra babasının evine geri getirir. Ebe kadın, "Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim, satın alan var mı?" der. Pazarlık başlar. Çocuğu ağırlığı kadar demir karşılığında satın alırlar. Çocuğa Demir yahut *Salıpaldı*, *Satılmış* gibi bir ad verirler. Çocuğun yaşaması için *Yaşar*, *Dursun*, *Ölmezbay*, *Taştan*, *Kurç* gibi adları verildiği gibi kimi zaman kötü adlar da verilir. Böylece adı kötü olduğu için ölüm meleğinin gelmeyeceğine inanırlar. Kırgızlarda *İtalmas*, *Çoçkabay* (Domuzbay), *Kabanbay* (Yabani domuz) bu inanca göre verilmiş adlardır (İnan, 1995: 174-175).

Anadolu'da çocuğun yaşaması için yapılan işlemler Orta Asya'daki Türk toplumlarının uyguladığı işlemlerdir. Doğumdan sonra çocuk sokağa, çok defa cami önüne bırakılır. Oradan birisi alır gider. Ana-baba onu yalancıktan satın alır. Böylece çocuk geçici olarak ana-baba değiştirmiş olur. Erkek ise adı Satılmış, kız ise Satı olur. Gaziantep bölgesinde bu sözde alışveriş işlemi Araplarla veya Kürtlerle yapılır ve çocuğa Arap ya da Kürt adı verilir. Yatıra yapılmış adak sonunda doğan çocuğa yaşaması için yatırım adı verilir. Çocuğun yaşaması için adların büyülek işlevi olduğuna inanılır. Dursun, Durmuş, Durdu, Duran. Yaşar... gibi adlar yanında peygamber adları veya sıfatlarına bağlanan ya da tanrının adı ve sıfatlarına bağlanan Abdullah, Abdurrahman, Mehmet, Ahmet, Mahmut gibi adlar ile kadın-erkek Müslüman ulularının Ömer, Ali. Hamza, Hasan, Hüseyin, Fatma, Zehra, Zeynep gibi adları verilir (Boratav, 1984: 89-90).

Samsun'da çocuğu yaşamayan kadın, çocuğu yaşayan bir kadına çocuğunu “sana on kuruşa sattım” diye satar. Daha sonra yeni doğan çocuğa çocuğu satın alan kadının çocuklarının giysilerini giydilir (Tahsin, 1969: 2213). Tire'de çocuğu yaşamayan kadın Mehmet adı bulunan 9 evden birer parça kumaş alıp, gömlek diker ve bunu giyer. Doğumdan sonra ilk meme verilmeden bebek, çocuğu ölmemiş kadının koynundan geçirilir. Böylece o çocuk o kadına satılmış olur. Süt annesi adı verilen bu kadın her hafta çocuğa sembolik süt hakkı verir. Bu bebeklere Satı, Satılmış adları verilir (Artan, 1973:6724). Zile'de çocuğu yaşamayan kadına "tıvgalı" denir. Tıvgalı kadın çocuğu yaşasın diye; yeni doğmuş, gözleri açılmamış köpek yavrusunu elbisesinin boynundan sokup eteklerinden çıkarır. Eğer, köpek ölürse çocuğu yaşar, ölmezse yaşamaz. Tıvgalı kadın yeni doğum yapmış kadının ayak ucuna gider silkinir. "Tıvgam dökülsün, çocuğum yaşasın." der. Çocuk yaşasın diye, yedi Mehmet adlı kişiden para toplanır, bu parayla alınan gümüş halka çocuğun ayak bileğine takılır (Öztelli, 1953: 663-664). Erzurum'da çocuğu yaşamayan aileler çocuk erkek de olsa kulağını deler, önce köpek tüyü sonra küpe takarlar. Böylece çocuğun uzun ömürlü olacağına inanılır (Sezen, 1993: 71).

Aladağ yöresinde çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için yapılan uygulamalar şunlardır:

- Hocaya muska yazdırılır (K1, K4, K10, K16, K32).
- Hamaylı (büyük muska) yaptırır, çocuk da anne de bu muskayı taşır (K1, K20, K36).
- Kadın doğuruyor fakat çocuk her seferinde ölüyorsa Yaşar ismi konur (K11, K18, K28, K29).
- Hocaya gidilir, üzerine okutulur ve hocanın söylediği isimleri koymaya niyetlenilir (K11, K25, K29, K73).
- Hocaya yazdırılan muska çocuğun boynuna asılır ve hiç çıkarılmaz (K11).
- Ocağa gidilir (K48, K51, K55).
- Çocuğu doğmadan ölen kadına “tıbıkalı” denir. Böyle kadın hamile kalınca kırklanır. Kırklama kırk tas su ve yedi çiçekle olur. Suyu bilinen dualar okunur (K8, K10, K25, K27, K32, K78).

- Çocuğu ölen veya hastalıklı doğan kadın, çocuk üç yaşına gelene kadar hep başkalarından giydirir (K8, K20, K55, K56).
- Çocuk yeni doğduğunda “7 Mehmetli” denen; evinde Mehmet isminde kişiler bulunan yedi evden alınan bezlerle dikilen zıbın giydirilir (K48, K49, K50, K88).
- Tıbıkalı kadın yeni doğum yapmış birine ya da bir ağaca silkinip derdinin dökülmesini diler (K3, K8, K20, K55, K56,78).
- Tıbıkalı kadın, yeni doğum yapmış kadın veya hayvanın ya da yeni meyve vermiş bir ağacın üzerine silkinirse çocuğu olur. Ama çocuk yaşamaz, hayvan yaşamaz, o ağaç bir daha meyve vermez (K8, K20, K55).
- Kadın, adaklarda bulunur (K52, K55).
- Çocuk yaşarsa yedi yaşına gelinceye kadar saç kesilmez (K63, K68).
- Çocuğa Dursun, Yaşar gibi adlar verilir (K67, K81, K88).

Aladağ'da kadınların doğacak çocuğının yaşaması için uyguladığı pratiklerin başında hocaya gitmek gelmektedir. Kadın daha hamileyken hocalara, ocaklara gitmekte ve adaklarda bulunmaktadır. Doğum sağlıklı gerçekleşikten sonra, bu sefer de çocuğının yaşaması için öncelikle varsa adağını yerine getirmekte, adamışsa kurbanını kesmektedir. Hocanın verdiği muska çocuğa takılmakta ve hocanın tembihlediği isim çocuğa verilmektedir.

Aladağ'da çocuğu yaşamayan kadına "tıbıkalı" denmektedir. Toplum içinde tıbıkalı kadından çekinilir. Bu kadınların loğusayı ziyaret etmeleri istenmez. Daha önce çocuğu yaşamamış tıbıkalı kadının, yeni doğum yapmış kadının veya yeni doğum yapmış hayvanın veya yeni meyve vermiş ağacın üzerine silkindiğinde çocuğının olacağına ve yaşayacağına inanılır. Bu inançla, loğusanın kırkı çıkmadan tıbıkalı bir kadının onun üzerine gelmesinden, çocuğa veya anneye bir zarar vermesinden çekinilir.

1.1.1.1.4.Aşerme

Hamilelik sırasında yemek için kadının canının vakitli vakitsiz bir şey istemesi haline aşerme denir. Halk arasında, aşerme hamileliğin önemli bir belirtil sayılır. Deyimin aslı "aş yeme" olup, "yiyecek şeyden tiksime" demektir. Beğenmemek kötülemek anlamlarındaki aş yemek giderek halk arasında anlam değiştirilerek, hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması anlamına gelmiştir. Bu dönemde kadının istediği her şey verilmeye gayret edilir. Kimi zaman bu istekler çok münasebetsiz de olsa, yerine getirilmediğinde annede veya çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır (Boratav, 1984: 146).

Kastamonu'da da aşeren kadının istediği reddedilirse çocuğun bir uzvunun eksik ve sakat olacağına inanılmaktadır (Abdulkadiroğlu, 1987:3). Yaşar Kalafat'a göre aşerme inancı Kumuklar'da, Derbent'te, Terekeme ve Azerilerde de bulunmaktadır. Kumuk Türeleri'nde aş: yemek aş: yemek ye demektir. Aşarmak: aç aç arzulamak, aç yemeği arzulamak demektir. Kumuklar hamile kadına Aylı kadın demekte, aşeren kadının aş erdiği şey temin edilmezse ve yemesi sağlanmaz ise, annenin vücudunda aşerilen yiyeceğin leke şeklinde olacağına inanmaktadırlar (Kalafat, 1998:66)

Aşeren kadın genellikle acı, ekşi ve baharatlı şeyleri yemekten kaçınır ya da yakınları tarafından kaçınmaya zorlanır. Bu tutumun nedeni halk arasında yaygın olarak söylenen "ye ekşiyi doğur Ayşe'yi" tekerlemesinde de görülür. Buna karşılık tatlı yiyecek ve içeceklerse oğlan çocuğunun belirtisi olarak yorumlanır ve bu durum yine yaygın söyleyişle "ye tatlıyı doğur atlıyı" tekerlemesiyle açıklanır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde aşerme durumunu niteleyen ad, deyim, anırtırma ve yakıştırılmalardan bazıları şunlardır: Aşeriyor, aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başı bozuk, başı bulanık, göğnü kötü (Örnek, 2000: 134).

Aladağ yöresinde aşeren kadın ilgili âdet ve inanmalar şunlardır:

- Aşerme döneminde yenilip içilmez, mide bulanır (K10, K25, K27, K32, K78).
- Canı ne isterse bulunmaya çalışılır (K34, K77, K79).
- Aşeren kadının canının istediği bulunmazsa çocuğun bir yerinin eksik olacağına inanılır (K77, K79, K77, K81).

- Aşeren kadının canı istediği şey kadının ya da yakınındaki kadınların kendi imkanlarıyla bulunmaya çalışılır. Erkeklerle veya büyüklere böyle şeyler söylenmesi ayıp sayılır (K3, K10, K16).
- Aşeren kadının canının çektiği yiyecekler mutlaka ona yedirilir (K18, K24).
- Aşeren kadının canı ekşi isterse kızı, tatlı isterse oğlu olacağına inanılır (K32, K52, K60).
- Aşeren kadın istediğini yiyemezse çocuğun vücudunda kadının istediği yiyeceğin lekesi olur (K1, K13, K36, K39, K57).
- Aşeren kadın istediğini yiyemezse çocuğu zayıf olur (K80, K81).
- Aşeren kadın ayva yerse çocuğu gamzeli olur. (K48).
- Aşeren kadın istediğini yiyemezse çocuğu şaşı olur (K3, K35).
- Canının istediği bulunmayan kadının göğsü şişer (K29, K73, K81).
- Aşeren kadının gördüğü yemekten ya da yiyecekten mutlaka tattırılır, yoksa canı çeker vebal alınır (K11, K18, K28, K29).

Toplumsal her yöresinde olduğu gibi burada da aşeren kadına istediği yiyeceklerin mutlaka bulunup verilmesi inancı, gebe kadına çevresi tarafından gösterilen ilgi ve saygının bir parçasıdır. Ayrıca kadının canının istediği yiyeceklerden yola çıkarak çocuğun cinsiyetini belirlemeye çalışma da bu dönemin ilginç özelliklerinden biridir.

1.1.1.1.5.Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme

Evlenen kadının en büyük mutluluğu hamile olduğunu öğrenmesidir kuşkusuz. Ancak hamile olduğunu anlayan kadının bundan sonraki düşüncesi bebeğin kız mı oğlan mı olacağı sorusunun yanıtını öğrenmektir. Bebeğin cinsiyeti çiftlerin veya büyüklerin istediği doğrultudaysa, hamileliğin verdiği mutluluk bir kat daha artacaktır. Doğacak bebeğin cinsiyeti dokuz ay boyunca merak konusudur. Tıbbın ilerlemesiyle birlikte bebeğin cinsiyeti henüz doğmadan öğrenilebiliyor olsa da bu pratikler hâlâ geçerliliğini korumaktadır.

Kadın hamileyken, vücudunun aldığı şekil, yüzündeki ve davranışlarındaki değişikliklerle, istediği yiyecek ve içeceklerle çocuğun kız veya erkek olacağı konusunda tahminler yürütülür. Hatta bazen doktorların belirlediği cinsiyetin yanlış olduğuna, kadının fiziksel ya da davranışlarındaki değişikliklerin verdiği belirtilerin geçerli olduğuna inanılır.

Geleneksel kültürümüzde ailelerin erkek çocuk beklentileri daha ağır basmaktadır. "Erkek olsun da çamurdan olsun" anlayışı geçmişten günümüze hemen hemen her yörede geçerlidir. Erkek çocuk gibi, erkek çocuk doğuran kadın da ocağın tütmesini sağladığı için toplumda itibarlıdır. Kuzey Irak'ın Türkmen ve Kırmançlarında ve Gagauz Türklerinde de kadının erkek çocuk doğurması bütün ailenin arzusudur (Kalafat, 1998:103). Kazak Türklerinde de erkek çocuk istenmekte "Erkek çocuk aileyi idame ettirir, ailenin çatısıdır." denilmektedir (Kalafat, 1999:66).

Erkek çocuğun önem derecesi o kadar yüksektir ve toplumumuzda öyle önem verilir ki, yeni gelinin kucağına oğlan evine geldiğinde erkek çocuk verilir, yatağının üstünde erkek çocuk yuvarlandırılır. Bu pratik Afganistan'daki Hazara Türkleri'nde ilk çocuğun erkek olması dileğiyle gelinin kucağına erkek çocuk oturtmak şeklinde yaşamaktadır (Çelik, 2001:10) .

Bir Türkmen aşiretinin köyü olan Elbeyli'de erkek çocuğu olan baba köye mutlaka davul getirmekte, üç-beş gün köylüsüyle şenlik etmekte; ancak kız çocuğu olan bu saygıyı göremediği gibi bir kaç gün halka görünmemektedir (Yalman (Yalın), 1993:27). Bu yüzden çocuğun erkek olması için yapılan pratikler pek çoktur.

Yakutlar Tanrıdan erkek çocuk isterlerken Ak Şaman'a başvururlar. Ak Şaman'da Ayısıt Hatun'a, ak at sürüleri sahibi olan Tanrıya dualar eder ve kansız bir kurban adar (İnan, 1986:167). Şamanist kavimlerde bir dileğin yerine gelmesi için Tanrıya adak adama, saçılarda bulunma gelenektir. Yakutlarda kanlı kurbanlar yalnız kötü ruhlar içindir. Bütün iyi ruhlara kansız kurban sunulur, kansız kurban, genellikle Tanrılara adanan bir hayvanı başıboş bırakmak şeklinde olmaktadır. Bu hayvan kutsal sayılır, kimse ona dokunmaz (Canpolat, 1975:24). Dede Korkut hikayelerinde erkek çocuk isteyen kadının "...kuru çaylara sücü döktüğünü, kara giyimli dervişlere nezirler verdiğini" öğreniyoruz (İnan,1995: 168). Aksaray/Taşpınar'da doğacak çocuğun erkek olması için kadın, niyetlendiği andan itibaren tırnaklarını kesmez. Gaziantep/İslahiye'de

çömçe ile su içen kadının kız doğuracağına inanılır (Tacemen, 1995: 174-198). Zile'de kadın hamile kaldığında, kocası kadının kamına elini koyarak üç kez özel duasını okursa çocuğun altı aylık kız da olsa oğlana dönüşeceğine inanılır. Hamile kadın rüyasında parmağına yüzük takarsa, kiraz veya fasulye toplarsa kızının olacağına; rüyasında bıçak görür, armut toplarsa oğlunun olacağına inanılır (Öztelli, 1952: 437), Zile'de yedi ve sekizinci ayda gebenin göbek üstündeki çizgisi sağa meyilli ise oğlan, sola meyilli ise kızı olur. Çok kız doğuranlar Erbaa'da tekkeye götürülür (Öztelli, 1952: 478-479). İstanbul'da çocuğun ilk gömleği biçilirken gömleğin yakası kesilir, gebe kadının koynuna konur, odaya önce erkek girerse doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır (İlgaz, 1956: 1338-1339). Erzurum'da tandıra hamur atılır, hamur ortadan kabarırsa oğlu, içe çökerse kızı olacağına inanılır (Sezen, 1993: 58).

Ailenin soy sürmesi amacıyla erkek çocuk istemenin temelinde bolluk-bereket içinde olma yatmaktadır.

Aladağ yöresinde çocuğun cinsiyetini belirlemede uygulanan âdet ve uygulamalar şunlardır:

- Doktora gidilir (K3, K7, K10, K11, K25, K29, K73).
- İsteddiği cinsiyette çocuğu olsun diye, ocaklara gider muska yaptırırlar (K48, K60, K70).
- Hamile kadının karnı sivri ise oğlan olacağına, kalçası büyük olursa kızı olacağına inanılır (K3, K5, K18, K75).
- Oğlan ağır, kız hafif olurmuş. Hamile kadın hareket ederken zorlanırsa oğlan, ayağı çabuk olursa kız olur (K11, K18, K24, K52).
- Hamile kadının karnı yassı ise kız, sivri ise çocuk erkek olur (K50, K67, K68, K77, K88).
- Hamile kadının kalçası geniş ise kızı olacağına inanılır (K8, K14, K20, K24, K60).
- Çocuk karında erken canlanırsa erkek, geç canlanırsa kız olur (K34, K35, K55, K67).
- Erkek çocuk kalçaya, kız göğüslere vurur, tekmeler (K10, K16, K33, K88).

- Devamlı erkek ya da kız çocuğu olan kadın en son doğan çocuklarına belli isimler koyarak bir sonraki çocuğun cinsiyetinin değişeceğine inanır. Örneğin devamlı kız çocuğu olursa son olana Döne, Dursun, Yeter gibi isimler koyar. Bu daha çok erkek çocuk istenildiğinde başvurulur (K3, K17, K18, K28, K29, K60).
- Kız çocuğu çok olan kadın, doğacak olan bebeğinin erkek olmasını; erkek çocuğu çok olan kadın da doğacak olan bebeğinin kız olmasını istiyorsa her iki kadın da uçkurlarını karşılıklı değiştirir. Böylelikle çocukların cinsiyetini de değiştirdiklerini düşürüler (K3, K8, K10, K13, K63, K88)
- Hamile kadının oturacağı minderlerden birinin altına makas, diğerine bıçak konur. Kadın altında makas bulunan minderin üstüne oturursa kızı, bıçak bulunan minderin üstüne oturursa oğlu olur (K3, K8, K11, K18, K28, K29, K55, K56).
- Kadının yüzü güzelleşmişse oğlu, çirkinleşmişse kızı olur (K34, K35, K55, K67).
- Kadının yüzü çillenirse kızı olacağına inanılır (K17, K25, K26).
- Bir keçinin kafası kaynatılır. Daha sonra alt çenesi ile üst çenesi ayrılır. Alt çenede yer alan kemiğin ucu püsküllü olursa erkek, püskülsüz olursa kız olacağına inanılır (K8, K10, K24).
- Annenin canı ekşi isterse kızı, tatlı isterse oğlu olacağına inanılır (K3, K26, K34, K88).
- Kadın sağına yatarsa erkek, soluna yatarsa kızı olur (K51, K55).
- İkiz çocuğu olan bir kadının donunun bağı erkek çocuğu olmayan kadının boğazına geçirilir böylece erkek çocuğu olacağına inanılır (K13, K19, K28, K86, K89).

Aladağ'da doğacak çocuğun cinsiyetini belirleyebilmek için uygulanan âdet ve inanmaları; hamile kadının karnının şekli, yüzündeki değişiklikler, canının çektiği yiyeceklerden yorum çıkarmak şeklindeki fiziksel durumlardan tahminde bulunmak şeklinde görmekteyiz. Bunun yanında kadının oturacağı minderin altına makas veya

bıçak koyma şeklindeki bir nevi fal özelliği gösteren davranışları da görmekteyiz.

Cinsiyeti tahmin etmenin yanında cinsiyeti belirlemek ve yönlendirmek amacıyla da bazı uygulamalara yönelindiğini görmekteyiz. Bu uygulamaların genellikle erkek çocuk olması için uygulandığını görmekteyiz. Kadın istediği cinsiyette çocuğa sahip olabilmek için. hocaya veya ocaklara gitmekte, muskalar yazdırmaktadır.

Doğacak çocuğun cinsiyetini öğrenebilmek için şu an en çok kullanılan yöntem teknolojiden yararlanılmaktadır. Kadınlar kendi aralarında cinsiyet tahmininde bulunsalar da artık hamile kadınlar hastanelere gitmekte ve ültrason denilen aletle doğuracakları çocuğun cinsiyetini öğrenebilmektedirler.

1.1.1.1.6.Gebe Kadının Kaçınmaları/Uygulamaları

Anadolu'nun hemen her yerinde gebe kadının birtakım kaçınmaları ve uygulamaları vardır. Çünkü çocuk anne karnındayken annenin bazı davranışlarının çocuğu olumlu ya da olumsuz etkilediğine inanılmaktadır. Bu dönemde birtakım "anolojik" sözlü eylemler vardır ki, bunlardan kaçınmak ya da bunları yerine getirmek gerekmektedir (Örnek, 2000:136).

Hamile kadınla onun bedeninin bir parçası olan çocuğu arasında fiziksel ve duygusal anlamda sıkı bir bağ bulunmaktadır. Hamile kadının baktıklarıyla, yedikleriyle ve yaptıklarıyla çocuğu arasında kaçınmalar ve uygulamalar karşılıklı içinde ilişkiler kurulmaktadır. Bu davranış kalıpları içinde hamile kadın, çirkin insanlara, hayvanlara bakmaz; çocuğun benzemesi istenen güzel insanlara, aya, aynaya, denize bakar.

Aladağ ve yöresinde doğacak çocuğun sağlıklı olması için yapılan uygulamalar şunlardır:

- Çirkin insanlara baktırılmaz, ona benzeyeceği düşünülür (K45, K52, K62, K70, K88).
- Hayvanlara baktırılmaz (K5, K10, K18, K24, K28, K36, K68).
- Güzel, renkli gözlü çocuklara çok bakılır (K60, K81).
- Aya bakılır (K67).

- Gamzeli olsun diye ayva yer (K26, K35).
- Sinirli olunmaz; iyi huylularla görüşülür yoksa çocuk da aksi olur (K16, K20, K26, K95).
- Ağır bir şey kaldırılmaz (K44, K50).
- Kadın çocuğun kendisine benzemesi için aynaya bakar (K55, K56, K67, K70, K80).
- Kadın çalıştırılır. Çocuk çabuk doğsun diye (K34, K35, K55, K67).
- Çocuk sakat olmasın diye, akraba evliliği olmamalı (K60).
- Kan uyuşmazlığından, röntgen ışınlarından kaçınılır (K11, K26).
- Doktora kontrole gidilir (K29, K36).
- Gebe kadına ağır iş yaptırılmaz (K9, K24).
- Elma, ayva, kiraz, zeytin gibi yiyecekler yenir (K29, K33).
- Gebe kadın, çocuk akıllı olsun diye kelle yemez (K7, K14, K20).
- Acı, tuzlu, ekşi, ekmek yenmez (K88, K95).
- Çocuğun bir yerinde leke olmasın diye ciğer yenmez (K67, K78).
- Mübarek gecelerde gebe kadın kocasıyla yatmaz (K73, K77).
- Kötü huylu çocuklar kınanmaz, kınanırsa doğacak çocuğun da ona benzeyeceğine inanılır (K20, K32).
- Kötü insanlar görünce yol değiştirilir, görmezden gelinir (K18).

Aladağ'da gebe kadınlar çocuklarının sağlıklı olması için birtakım şeylere dikkat etmekte, bazı davranışlardan kaçınmaktadırlar. Çocuğunun sağlıklı olabilmesi için. kan uyuşmazlığı ve ağır işlerden kaçınması beklenmektedir. Buna karşılık güzel bir çocuk için gebe kadının elma, ayva, kiraz, şeftali, zeytin gibi yiyecekler yemesi ve güzel insanlara bakması, beslenmesine dikkat etmesi istenmektedir. Bu arada, doğum doktoruna kontrole gitmesi de istenilen davranış şekillerindendir.

1.1.1.2.Doğum Sırası

Kadının doğum sırasında güçlüklerini gidermek, kolay doğum yapmasını sağlamak amacıyla bir dizi pratik uygulanır. Dokuz aydır anne ve çevresi sağlıklı bir çocuğun dünyaya gelmesi ve doğumun sağlıklı olması için çaba harcamışlardır. Gebeliğin ilk gününden itibaren bebek için başlayan hazırlıklar artık tamamlanmıştır. Doğacak çocuk ilk torunsa her iki tarafın ailesi de hazırlıklara büyük önem verirler. Çocuğun giyeceklerinden, yatacağı yere kadar pek çok şey doğumdan önce hazırlanır (Başçetinçelik, 1998: 46).

İlk doğum, eski Türk topluluklarından günümüze kadar, aile için önemli olmuştur. Yakutlar'da doğum günü yaklaşınca erkek ormana gidip bir kayın ağacı keser. Bu ağaçtan üç kazık hazırlar (İnan: 1995: 168). Doğum yaklaştıkça yapılan hazırlıkların arasında doğumu yaptıracak kişinin seçimi başta gelir. Geleneksel kültürde bu kişi ebedir. İstanbul'da gebeliğin yedinci ayında kadın annesi veya kaynanasıyla birlikte ebenin evine gider. Giderken çeyizinden bir şeyler ve kahve, şeker, sabunu hediye olarak götürür. Böylece ebe seçilmiş olur (Alp, 1964: 3537).

Aladağ yöresinde doğuma hazırlık ve doğum sırasındaki uygulamalar şunlardır:

- Aladağ yöresinde, çocuk doğmadan çocuğun yatacağı karyola, kıyafetleri vb. eşyaları daha çocuk doğmadan hazırlanmaktadır (K3, K6, K25, K35).
- Doğumu köydeki ebe adı verilen köylü kadın yaptırır (K3, K7, K8, K10, K8, K13, K25, K44, K51, K81, K95).
- Sağlık ocağındaki ebe yaptırır (K11, K26, K28, K75).
- Yaşlı kadınlar yaptırır (K9, K10, K17, K27).
- Şehre götürülür ve hastanede yaptırılır (K14, K33, K73).

Aladağ yöresinde doğumu genellikle ebeler gerçekleştirmektedir. Ebe, halk hekimliği bilgisine sahip, yörenin bilinen, tanınan, eli bu işe yatkın kişisi olmaktadır. Ancak, son zamanlarda sağlık ocaklarının yaygınlaşması, ebelerin hemen her köye ulaşabilmesi ve toplumdaki bilinçlenme doğumun çağdaş yöntem ve kişilerce yapılmasını sağlamıştır. Halk ebelerinin yerini hastaneler ve sağlık ocakları almıştır.

1.1.1.2.1.Doğum Hazırlığı/Doğum Olayı

Gebe kadının sancısının başlaması ile birlikte doğum hazırlıklarına başlanır. Biyolojik bir olay olan doğum, hayatın geçiş evrelerinden biri olup, başlangıcı ve en önemli olanıdır. Doğum olayının gerçekleşmesi sırasında doğum odasında ve doğum anında bir çok âdet ve inanma uygulanır. Uygulanan pratiklerde doğumun kolay olabilmesinin amaçlanması yanında doğacak çocuğun ve annesinin tehlikelerden korunması ve kutsanması da vardır (Başçetinçelik, 1998: 47).

Anadolu'da doğumu kolaylaştırmak için yapılan en yaygın işlemler: Meryem ana eli denilen bitki konan sudan içmek, kapalı yerleri, kilitli şeyleri açmak, kadının saç örgülerini çözmek, su dolu kapları boşaltmak gelir (Boratav, 1984: 149). Giysilerdeki düğümleri, kuşağı açılır; tarla, bahçe kenarındaki çitler sökülür. Örnek'e ve P.N.Boratav'a göre bunlar büyüsel işlemlerdir (Altun, 2003:79). Türkmenler'de doğum esnasında hamile kadına okunmuş su içirilir, böylece doğumun kolay olacağına inanılır (Kalafat, 1999: 35).

Bunların dışında doğumun kolay gerçekleşmesi için bedene uygulanan bazı pratikler vardır ki bunlar çoğunlukla çağdaş tıbbın da desteklediği yöntemlerdir. Hamile kadın oturtularak, diz çöktürülerek, çömeltilerek, yatırılarak veya elleriyle ipe asılarak yapılan doğum teknikleridir. Bunların da gebe kadının duruşlarına, kullanılan aygıtlara, yapılan hareketlere göre ve bölgeden bölgeye ayrıntılarda farklar ve çeşitlenmeleri vardır. Doğumun kolay olmasını sağlamak için gebe kadını yürütme, vücudunun belli yerlerini ovma gibi tedbirlere başvurulur (Boratav, 1984:180).

Bütün bu uygulamalar dinsel-büyüsel içerikli uygulamalar olup gerek dinin gerekse büyüün gücünden kaynaklanılarak biçimlenmekte, doğumu kazasız-belasız gerçekleştirme amacına yöneltilmektedir (Örnek, 2000:140).

Aladağ yöresinde doğum sırasında yapılan hazırlıklar şunlardır:

- Bebeğin beşiği önceden hazırlanır. Bebeğin beşiğine soğan, ayna ve makas konur (K3, K10, K11, K48, K60).
- Sıcak su, sıcak havlu, pamuk hazırlanır (K10, K55).
- Erkekler odaya giremez (K62).

- Doğumun olacağı yere çocuğu olmayan kadınlar giremez, (K45, K48, K68, K70).
- Doğumun olacağı yere çocuğu ölmüş kadınlar giremez (K70, K71, K81, K95).

Aladağ yöresinde doğum olayını kolaylaştırmak için doğum yaptırılan yerde uygulanan pratikler:

- Doğum yapacak kadının kocası dama çıkartılır. Dam tepeletilir böylece doğumun hızlanacağı düşünülür (K8, K10).
- Hamile kadın, doğumu kolay olsun diye su üstünden geçirilir (K95).
- Sancılı anneye doğumu kolay olsun diye banyo yaptırılır (K45, K56).
- Okunmuş su içirilir (K3, K7, K25).
- Sıcak şeyler içirilir (K7, K24, K95).
- Oklavanın bir ucundan su akıtılır, diğer ucundan hamile kadına içirtilir (K10, K18, K95).
- Doğum yapacak kadının başındaki kadınlar “Göçek, göçek, göçelim gayrı” diye bağırlar. Böylece çocuğun korkacağı ve doğacağına inanılır (K8, K11, K20, K25).
- Çabuk doğum yapan bir kadının kolunun büküm yerinden su içirtilir, böylece onun da çabuk doğuracağına inanılır (K10, K27).
- Hamile kadın, namazlağanın (seccade) içerisine yatırılır ve iki uçtan tutularak sallanır. Böylece çocuk aşağıya inip doğacaktır (K10, K13).
- Hamile kadın ile güçlü kuvvetli bir kadın bellerini birleştirir. Diğer kadın hamile kadını arkasına alır ve sallamaya başlar ve “çocuk döndü” denir. Kadın kusmaya başlar ve çocuk olur (K8, K10, K11).
- Hamile kadın çömeltilir, karşısına bir kadın geçer ve elinden tutar. Soluğu dışarı çıkmasını, sancı aşağı verilsin ve doğum gerçekleşsin diye ağzı kapatılır. Elini tutan kadının eli ısırtılır (K8, K10, K11).
- Kocasının ayaklarını yıkadığı sudan içirilir (K10, K13).

Doğum olayının gerçekleşmesinden hemen sonra uygulanan pratikler:

- Doğum haberini ileten kişiye müjdelik verilir (K11, K14).
- Müjde babaya verilir (K32).
- Doğumdan sonra, mevlit okutulur (K55, K95).
- Kurban keser (K7, K28).
- Doğumdan sonra, mevlit okutulur ya da ekonomik güce bağlı olarak kurban kesilir, yemek dağıtılır (K3, K18, K26, K77).

Aladağ ve çevresinde doğumun kolay gerçekleşebilmesi için uygulanan yöntemlerin çoğunluğu dinsel ve büyüsel pratikler olup, bir kısmı ise bedeni rahatlatmaya yönelik yöntemlerdir. Doğum yapacak kadının kocası dama çıkarılıp damın tepeletilmesi, hamile kadının su üstünden geçirilmesi, okunmuş su içirilmesi, oklavanın ucundan su içirilmesi, kadınların “Göcek, göcek, göçelim gayri” diye bağırarak çocuğu korkutma davranışı, çabuk doğum yapan kabir kadının kolunun büküm yerinden su içirilmesi, hamile kadının kocasının ayaklarını yıkadığı sudan içirilmesi gibi uygulamalar bu tür pratiklerdir. Bunun yanında sancılı kadının banyo yaptırılması, sıcak şeylerin içirilmesi, seccadenin üzerinde sallanılması, ağzının kapatılıp sancının aşağıya verilmesini sağlama, bir şeyi ısıtma ise bedeni doğuma hazırlatıcı yöntemlerdir.

1.1.1.2.2.Göbek Kesme/Tuzlama/Yıkama

Çocuğun dünyaya gelişiyle birlikte yapılan ilk işlem göbeğini kesmektir. Göbeğin kesilmesi, anne ile çocuk arasındaki fiziksel bağı bitirir. Gebe kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği tasarımı ve inancı vardır. Çocukla göbeği ve eşi arasında da aynı inanç söz konusudur (Örnek, 2000:142). Bu yüzden çocuğun göbeği ve eşiyle ilgili pek çok uygulama söz konusudur.

Göbekle ilgili uygulamaların deyimlerimize, atasözlerimize yansıdığını da görmekteyiz. Birinden hiç ayrılmaz, her işi onunla yapanlara: "göbeği beraber kesilmiş"; başarmak için çok uğraşıp, birçok güçlüğü yenmek zorunda kalanlara; "göbeği çatlamak"; evde oturmayıp hep gezenlere; "göbeği sokakta kesilmiş"; yeni doğan çocuğun göbeğini kesen ebenin koyduğu ada "göbek adı" deriz (Aksoy, 1984:668-669). Doğumdan az sonra ölebileceği düşünülerek adsız kalmaması için göbek

adının geciktirilmeden verilmesini İslam dininin kuralları gerekli kılmaktadır (Boratav, 1984:185).

Kars'ta çocuğun göbeği çakı ile kesilir. Bu çakı yıkanmadan doğum yapan ananın yastığına konur. Çocuğun göbeği kuruyunca o çakı açılır ve yıkanır. Bu inancın altında koruyucu ruhu memnun etme söz konusudur. Demir çakı hem çocuk, hem de anne için alkarası basmasına karşı alınan bir tedbirdir. Kötü ruhun fenalık yapmasından korumak inancıyla çakı yastık altına konur (Kalafat, 1995:92). Kazak Türklerinde ise doğan çocuğun göbeği temiz bir bıçakla kesilir ve bıçak yıkanarak toprağa gömülür. Bu esnada anne yere bakmamalıdır. Bakması halinde başka çocuğunun olmayacağına inanılır. Göbek 7 gün sonra kurur ve düşer. Bu parça, çocuk erkekse, aygır gibi cesur olması için atın yelesine; çocuk kız ise, sakın ve uysal olması için kısırağın yelesine takılmaktadır (Kalafat, 1999:66-67).

Geleneksel Yörük kültüründe göbek, ebe tarafından dualarla kesilir, çocuğa göbek adı verilir. Çocuğun eşi, toprağa gömülür. Eş kolay gelirse annenin sağlıklı olduğu anlaşılır. Çocuğu tuzladıktan sonra mersin yapraklarına sarılır. Tombalak kökü toz haline getirilir, 40 gün çocuk tombalak tozu katılmış suyla yıkanır (Artun, 2000: 25-62).

Çocuğun hoca olması isteğiyle göbek bağının cami avlusuna gömülmesi Anadolu'da en yaygın olan pratiktir. Göbek bağını Kuran'ın arasına koymak Bolu, Eskişehir, Rize, Bartın, Zonguldak, Artvin'de tespit edilmiş bir uygulamadır (Örnek, 1971:107). Göbek bağının atılmaması, hayvanlara yedirilmemesi gereklidir. Konya'da çocuğu kötü gözden korumak amacıyla göbek bağını bir beze sarıp yatağına, yastığının altına koyarlar, buna "çocuğun uykuluğu" derler. İzmir'de çocuğun göbek bağı evde saklanırsa, çocuğun büyüyünce evine bağlı kalacağına, sokağa atılırsa gözü dışarıda olacağına inanılmaktadır (Boratav, 1984:185). Göbek bağına yapılan işlemlerin çocuğun cinsiyetiyle ilgili olarak farklılık taşıdığını söyleyebiliriz. Kız çocuklarının göbeği çeyizi bol olsun diye sandıkta saklanır (Boratav, 1984:185). Damlacık, Emirhan, Gaziköy, Karagömlek, Zara ve Sivas'ta erkek çocuk babasının sanatını alsın diye göbeği babasının işyerine atılır (Örnek, 1981:72).

Göbek için yapılan tüm bu işlemlerde doğan çocuğun geleceğinin etkileneceğine inanılmakta bu amaçla benzetme ve taklit yoluyla çocuğun gelecekte okuması, inançlı

biri olması beklenmekte bu yüzden göbek büyük törenlerle gömülmektedir (Örnek, 2000: 136).

Aladağ'da göbek kesme, yıkama, tuzlama ile ilgili uygulanan pratiklerden bazıları şunlardır:

- Çocuk doğunca göbeği makas, jilet veya bıçak ile kesilir. Eskiden taşla kesilirmiş (K6, K8, K10, K17, K56).
- Eskiden düşen göbek, çocuk eğer kız ise asbab çuvalına, erkek olursa sabana bağlanırmış. Bunun amacı kızın nakışa, oğlanın çiftçiliğe yatkın olması dileğidir. Şimdi ise okula konmaktadır, okuması için (K6, K8, K10, K17, K56).
- "Kur'an" içine konursa, hoca olacağına inanılır (K55).
- Hoca olması isteniyorsa cami avlusuna gömülür (K67)
- Yörede, çocuk doğduktan sonra hemen yıkanır ve tuzlanır (K8, K11)
- Çocuk ilk önce tuzlanır sonra yıkanır (K60, K88).
- Çocuk bal ile kaplanır (K7, K10).
- Yeni doğan bebek toprağa belenir ve yüklüğe yatırılır (K10).
- Şekerle bal karıştırılır ve çocuğun her tarafına sürülür. Çocuğun her tarafı kızarır, pişer. Böylece ileride teri kokmaz. Yarım saat durduktan sonra yıkanır (K24, K35, K95).
- Gözlerine parlaklık vermesi amacıyla limon suyu damlatılır, sürmeliolsun diye sürme çekilir (K3).
- Çocuğun kıcı ısıtılmış toprakla belenir ve yüklüğe yatırılır (K10, K29, K36, K78, K81).
- Kokmasın diye tuzlanır (K95).

Doğum olayının hemen gerçekleşmesinin ardından çocuğun göbeği kesilir. Kesme işleminde jilet, bıçak, makas kullanılmaktadır. Kesilen göbeğin saklanması ve korunması çocuğun cinsiyetine göre değişmektedir. Eğer kız çocuğu ise eli dikişe nakışa yatkın olsun diye dikiş makinesine ya da çeyizlerin arasına konur.

Erkek çocuğu ise hangi mesleğe yönlendirilmek isteniyorsa onla ilgili bir eşyaya konur yada yere gömülmektedir. Ancak son zamanlarda kız olsun erkek olsun ayırmadan, okuması için okul duvarına konmakta veya bahçesine gömülmektedir.

Göbek kordonu kesildikten sonraki işlem çocuğu yıkama ve tuzlamadır. Çocukta pişiğin olmaması, ileride terinin kokmaması amacıyla yapılan tuzlama işlemi kimi zaman çocuk doğar doğmaz yapılırken, kimi zaman yıkamadan sonra yapılmaktadır. Her durumda, çocuğun bedeni doğduktan sonra tuzlu bir işleme maruz kalmaktadır.

Çocuğun doğar doğmaz karşılaştığı bir diğer uygulama gözlerine parlaklık vermesi amacıyla limon suyunun damlatılması ile sürmeli olması için çekilen sürmedir.

Doğumun hemen ardından büyük bir titizlikle ve sırayla uygulanan bu işlemler dünyaya gelen yeni canlının yeni ortamına uyması, kötü ruhlardan korunması için uygulanan ve halk geleneğinde çeşitli amaçlarla yapılan büyüsel pratiklerdir.

1.1.1.2.3.Çocuğun Eşi/Göbeği

Çocuğun "eş"ine, göbeği gibi kendinden bir parça olduğu inancıyla önem verilmekte, saygı gösterilmektedir. Çocuktan sonra gelen plasentaya kimi yerlerde eş, kimi yerlerde son, kimi yerlerde de etene, eten denilmekte ve gebelik süresince dölyatağında ananın kendi kanıyla çocuğunu beslemesini sağlayan bu organa halk geleneğinde büyük önem verilmektedir (Boratav, 1984:182). Eş ya saklanır, ya gömülür, ya suya atılır, ya da yakılır (Boratav, 1984:182).

Gaziantep ve çevresinde de eş, suyun arındırıcı, temizleyici, koruyucu vasfıyla suya atılmaktadır (Kalafat, 1998 :103). Safranbolu'da eş, derince kazılmış bir çukura, yedi kat beze sarılıp, abdest alınarak gömülür. Kedi köpek yerse çocuğun köpek gibi dırlayacağına inanıldığı için eş, derince gömülmektedir. Eş ne kadar derin gömülürse çocuğun o kadar uslu olacağı inancı da Safranbolu'da yaşamaktadır (Akbulut, 2002:8-9) Isparta'da da eş'in açıkta bırakılması günah olduğu inancından dolayı, eş ayak basmayan bir yere gömülmektedir (Kılıç, 2001:111).

Eş'e ilişkin yaygın bir inanış da eşin çocuk gibi canlı olduğu, göbek bağı kesilince, döl yatağı ve çocukla bağlantısı kalmadığı için öldüğüdür. Ona ölmüş bir varlığa gösterilen saygının gösterilmesinin, dikkat edilmesinin, kedi köpek gibi hayvanların yememesi için herhangi bir yere atılmamasının nedeni canlı olduğu inancıdır (Boratav, 1984:184). Boratav, Çanakkale'de canlı olan eş'i üstüne çivi çakarak öldürmek gerektiği, öldürmeden gömmenin günah olduğunu da belirtmektedir (Boratav, 1984:184). Eskişehir'de kıyılarak gömülür (Örnek, 1971:111). Böyle bir uygulamadaki dayanak da eş'e verilen önem, gösterilen özenle ilgilidir.

Aladağ yöresinde doğumdan sonra çocuğun eşi ile ilgili uygulamalar şunlardır:

- Eş düşmezse kadın ölür (K10, K55, K56, K67, K70, K80).
- Çocuğun eşinin düşmesi için karın ovalanır. İlenger (büyük tabak)karına sarılır (K3, K8, K11).
- Çocuğun eşinin düşmesi için şişe üfürttürülür (K73, K88).
- Düşen eş gömülür, hayvanlar yemesin diye. Eğer çocuk baygın doğarsa bir sacın üzerine köz konur üstüne çocuğun eş'i konur tuz ve baharat eklenip çocuk aylana kadar kavrulur (K7, K62).
- Düşen eş güneşin batan tarafına, çok derin bir yere gömülür (K10).
- Eğer eşi bir it yerse o çocukla baş edilemeyeceğine inanılır (K10).
- Temiz bir yere gömülür (K63, K81).
- Günah olmasın diye gömülür (K55, K67).
- Suya atılır (K79).
- Cami avlusuna gömülür (K47, K48).
- Toprağa gömülür,hastanede doğum yapılırsa ne olur bilinmez (K11, K26, K36).

Doğumdan hemen sonra çocuğun eşinin toprağa gömülmesi olayı eski Türklerden günümüze kadar halk geleneğinde yerini korumaktadır. Eskiden olduğu

gibi bugün de eş toprağa gömülmekte göbek de uygun bir yerde saklanmakta veya gömülmektedir.

Adana ve yöresinde eş çıkartılırken ve çıkartıldıktan sonra birtakım uygulamalar yapılmaktadır. Eşin düşmesi için loğusanın karnı sarılmakta veya karnına çökülmektedir.

Doğumdan hemen sonra eş, çocuğun babası veya bir kadın tarafından bahçede uygun bir yere gömülmektedir. Kimi yerde bir beze sarılarak, kimi yerde sarılmadan gömülen eş, böylece hayvanların yemesinden korunduğu gibi kokarak çevreye zarar vermesi de önlenmektedir.

Kırsal bölgede evde yapılan doğumlardan sonra eşe özen gösterilmektedir. Ancak, hastanede doğum yapan kadın, eşe ne olduğunu bilmemekte bazı kadınlar bundan rahatsız iken bazıları ise önemsememektedir.

Eşin doğumdan hemen sonra birtakım işlemlere tabi tutulması loğusa kadının dışında gerçekleşirken, göbek için yapılan uygulamalar bizzat anne tarafından gerçekleştirilmektedir. Geleneksel kültürde çocuğun geleceğini etkilediğine inanılan düşen göbek için değişik uygulamalara Aladağ'da da rastlanmaktadır. Göbeğin atıldığı veya saklandığı yer ile çocuğun doğrudan etkileneceği düşünülerek, okuması için okulun duvarına veya bahçesine, imanlı olması veya hoca olması için cami duvarına konup veya avlusuna gömülürken, eve bağlı olması için ya da fazla gezmemesi için evin bahçesine gömülmektedir. Eli dikişe, nakışa yatkın olsun, iyi bir ev kızı olsun diye çeyiz çuvalında korunmaktadır.

Göbek için yapılan tüm bu işlemlerle doğan çocuğun geleceğinin etkileneceğine inanılmakta, bu amaçla benzetme ve taklit yoluyla çocuğun gelecekte iyi okuması, inançlı biri olması, iyi bir mesleğinin olması, evine bağlı biri olması beklenmekte ve onun bir parçası kabul edilen göbek gelişigüzel, herhangi bir yere atılmamakta, büyüsel nitelikli işlemler uygulanmaktadır.

1.1.1.3.Doğum Sonrası

Geleneksel toplumlarda doğum sonrası geçecek devreye büyük önem verilir. Bu dönemde yeni doğum yapmış kadını ve çocuğunu çevreden gelebilecek her türlü zararlı etkilere korumak için birtakım tedbirler alınır. Özellikle doğumdan sonraki kırk gün içerisinde anneye al basmaması, sütünün kaçmaması ya da bol olması; çocuğu kırk basmaması, uykunun bol olması için çeşitli dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır (Örnek, 2000:143).

1.1.1.3.1.Loğusa Bakımı/Loğusa Ziyareti/Loğusa Şerbeti

Lohusalık, kadının doğumundan 40. gününe kadar geçen zamanki durumuna verilen addır. “Anadolu’da yeni doğum yapmış kadına: “lohusa, loğsa, doğaz kesen, emzikli, nevse” gibi adlar verilir. Halk arasında yeni doğum yapmış kadına yaygın bir ifadeyle “lohusa” denmektedir.” (Örnek, 2000: 143).

Evde doğum yapan kadın, hastalanmazsa en çok iki-üç gün yatakta yatar. Lohusa kadın kırk gün su içmez, kırk gün erik, kızcılık, elma ve armut kurusundan hoşaf yaparak içmektedirler (Kılıç, 2001:112). Gagavuzlarda da lohusaya doğumdan üç gün önce, üç gün sonra su verilmez, uzun süre yıkanmasına müsaade edilmez (Kalafat: 1998:103). Türkmenlerde de lohusa üç gün su içmekten alıkonulmaktadır (Yalman (Yalgın), 1993:218).

Doğumdan sonra lohusanın yatakta kalması dinlenmesi istenir. Bu süre üç gün veya bir hafta olabileceği gibi kimi yerlerde yirmi gün de olabilir. Doğum zor olmuşsa ya da lohusanın çevresinde ona bakabilecek birileri varsa bu süre uzun olur. Doğum yapan kadına ailesi ve çevresi saygı gösterir. Dinlenmesi için yardımcı olurlar. Lohusaya yatakta kaldığı süre içerisinde özel bakım uygulanır. Yemesine, sağlığına, çevreden gelebilecek zararlardan korunmasına dikkat edilir. Sütünün bir an önce gelmesi için ve bol olması için özel şerbetler hazırlanır (Başçetinçelik, 1998: 59).

Aladağ çevresinde yeni doğmuş kadına “loğusa” denilmektedir (K3, K7, K10, K18, K32, K95).

Aladağ’da loğusa bakımıyla ilgili uygulamalar şunlardır:

- Loğusa kadın iki üç gün yatar (K10, K32).

- Loğusa kadın 40 gün bir yere gitmez. Bir yere gitmeye mecbur kalırsa alnına, kaşlarının arasına kömür, yanlarına un sürülür. Kara nazar değmemesi, un da uzun ömürlü olsun ve ak saçlı ihtiyar olsun diyedir (K3, K8, K10, K24, K29, K95).
- Loğusa kadına kaynar yapılır. Tereyağı, şeker, karabiber ve su konur kaynatılır, içer. Onun üstüne un bulamacı yapılır ve içirilir (K7, K8, K10, K24, K29, K95).
- Loğusa kadın bir kaynar, bir un bulamacını sırayla içer (K10).
- Loğusaya nişeyle (Nişasta-un dolazı) dolaz yapılır, üzerine tereyağı yakılır ve yedirilir. Ekmek verilmez (K10, K11, K24)
- Loğuşya üç gün ekmek verilmez, soğuk su içirilmez. Hasta olmasın diye. Üç günden sonra yufka ekmek ateşte gevretilir ve bulamacın (un çorbası) içine ovalanarak 40 gün içirilir. Başka bir şey yerse gövereceğine (içinin yeşilleneceğine ve hasta edeceğine) inanılır (K3, K8).
- Loğusa ziyaretine giden kişiler bulamaç (un-su tuz karışımı yemek), dolaz (şeker-nişasta karışımı yemek) götürür (K32).
- Kırklı bir kadın loğuşya ziyarete gidemez (K18).
- Kırklı kadınlar birbirine gitmez, giderse iğne değişirler ya da çocuk değişirler (K11, K16, K29, K81).
- Loğusaya ziyarete gelenlere lokum, bisküvi ikram edilir (K27, K44).
- Loğusa doğumdan sonra yıkanır ve yatağına yatırılır (K27).
- Loğusanın kırkı çıkıncaya kadar başına kırmızı tülbent bağlanır (K5, K9, K24, K20).
- Loğusa ziyaretine en kısa zamanda gitmek gereklidir, ziyarete gelenlere ve loğusaya kaynar ikram edilir (K29, K82).
- Loğusa namaz kılamaz, oruç tutamaz, kocasıyla ilişkide bulunamaz (K14, K20, K45).
- Adetli kadınlar, kırklı kadınlar, tıbikalı kadınlar loğusanın yanına sokulmaz (K11, K20).
- Loğusayı ziyarete gelenler çocuğa nazar atmasın gözü kamaşsın diye

beşiğe ayna takılır ve in cinden korunsun diye soğan bağlanır (K67, K79, K81).

Aladağ'da loğusaya ve çocuğa doğumdan hemen sonra özel ilgi gösterilir. Loğusanın ve çocuğun vücudunun sıcak tutulmasına gayret edilir. Loğusa her şey yiyemez. Kendini toparlaması için ve sütünün bir an önce gelmesi için özel olarak hazırlanmış bulamaç, dolaz gibi özel hazırlanmış yiyecekler yedirilir, üç gün boyunca soğuk su içirilmez ve ekmek verilmez.

Doğumdan hemen sonra akrabalar ve komşular loğusaya "geçmiş olsun" ziyaretine gelirler. Genellikle bu ziyaretler sırasında loğusaya bulamaç ve dolaz getirilir. Loğusa ziyaretine gelenlerin âdetli olmaması, temiz olması gerekir.

Doğumdan sonra kaynar kaynatılır. Bu sıcak içecek üstü cevizli bir şekilde gelenlere ikram edilir. Kaynardan loğusaya da bol bol içirilir. Bu şekilde loğusanın güç toplaması ve sütünün bol olması amaçlanır. Tüm bu uygulamalarda, doğumdan sonra zayıf düşen anneyi hastalıklardan ve diğer kötü durumlardan koruma ve eski gücünün geri kazandırma düşüncesini görmekteyiz.

1.1.1.3.2.Loğusa Sütü/İlk Meme/İlk Giydirme

Anne sütünün besleyiciliği her an hazır oluşu ve temizliği bilindiği için anne sütüne önem verilir ve loğusanın sütünün bol olması, doğumun ardından çabucak gelmesi istenir. Annenin yedikleri ile çocuğuna geçecek ve onu besleyecektir. Anadolu'da loğusanın sütünün bol olması ve kaçmaması için yemesine içmesine çok dikkat edilir.

Halk kültüründe loğusanın sütü ile ilgili pek çok inanma vardır. Loğusanın sütünün erken gelmesi bol olması istenir. Bunun için loğusaya çeşitli süt yapıcı yiyecekler yedirilir. Sütün bol olmasına önem verildiği için, onun çekilmemesi veya halk diliyle kaçmaması için önlemler alınır. Yeni doğan çocuğa verilen ilk meme çok önemlidir. Meme verilmeden bazı uygulamaların yapılmasına, veriliş zamanına dikkat edilir (Başçetinçelik, 1998: 62). Annenin sütünün gelmesi için yağ, şeker veya bal ile pekmez karışımı bir bulamaç olan "Yakı" yapılmaktadır (Artun,

2000:70).Türkmenlerde lohusanın iki günlük yemeği olarak pekmez veya bal ile karıştırılmış tereyağı yedirilmektedir (Yalman 1993:218).

Aladağ yöresinde loğusanın sütünün bol olması için ve ilk sütü hakkında yapılan uygulamalar şunlardır:

- Kadını göğsünün başını yıkar ve “ağız” denilen ilk sütü çocuk emer (K10, K13, K78).
- Çocuk emmeden önce göğsün başı ıslanır veya tükçüklenir. Eğer ıslanmazsa yara olur (K8, K10, K18, K60).
- Çocuğun ilk kıyafeti mutlaka yeni bir kıyafet olur (K11, K20, K26, K34, K63, K71, K88).
- Eskiden bal mumundan muşamba yapılır buna belendir. Balmumu yetmezse çamsakızıyla karıştırılırdı. Bunu kokusu çok güzel olur ve sidik kokusu dışarı çıkmaz. Şimdi naylon ya da hazır bezle belenmektedir (K8, K10, K95).
- Sütün bol olması için tatlı türü yiyecekler yedirilir (K24, K29, K34, K63).
- Canının istediği şeyler yedirilir. Burnuna yiyecek kokusu gelmişse bu yiyecekten mutlaka verilir. Yoksa sütünün kesileceğine inanılır (K3, K13, K27, K73).
- Loğusanın sütünün kaçmaması için nazardan sakınılır (K47, K56).
- İlk meme çocuğa hemen doğduktan hemen sonra verilir buna “ağız” denir. Çocuk bu ağız içerse hasta olmaz (K3).
- Çocuk ağlarsa, süte doymazsa tülbindin içine lokum konur ve bağlanıp çocuğun ağızına verilir (K10).
- Loğusanın sütü çoksa bu söylenmez. Söylenirse nazar değer (K79, K95).
- Loğusa abdest alır ve ilk sütü abdestliyen verir (K10, K18).
- Loğusa, çocuk doğar doğmaz çocuğu emzirir (K7).
- Loğusanın sütü bol olsun diye kaynar verilir (K3, K11, K55, K81).
- Loğusanın sütü bol olsun bulamaç, dolaz verilir (K10, K17, K33).

- Sütünün kesilmemesi için canı ne istiyorsa verilir (K17, K18).
- Çocuğa gaz yapmasın diye gaz yapıcı yiyecekler ve acı yedirilmez (K3, K17, K26, K77).
- Süt kesilirse loğusanın göğsü sıcak suyla yıkanır, bol şekerli yiyecek ve içecekler verilir (K13, K29).
- Çocuğun ağzına zenzem suyu damlatılır, ihlaslı olsun diye (K10, K18).

Aladağ'da yeni doğan çocuğun yaşamının ilk günlerini sağlıklı geçirmesi için gerekli olan anne sütünün bir an önce gelmesi için ve bol olması için loğusaya şekerli, yağlı-ballı yiyecekler yedirilir. Loğusanın sütüne nazar değmesinden, bu nazarla sütün çekilmesinden korkulur bu yüzden çok olduğu söylenmez.

Çocuğa ilk süt doğumdan hemen sonra verilmekte ve ilk süt mutlaka çocuğa içirilmektedir. “Ağız” adı verilen bu sütün şifa verici, hastalıklardan koruyucu olduğuna inanılır.

Çocuğun giydirilmesiyle ilgili olarak ilk kıyafetin mutlaka yeni olmasına özen gösterilmektedir. Bunda çocuğun varlıklı olması ve kimseye muhtaç olmaması dileğinin yattığı gözükmetedir.

1.1.1.3.3.Albasması

Halk kültüründe bir takım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkileri olduğuna inanılan esrarengiz yaratıkların varlığına inanılır. Olağan dışı kimi şartlar içinde onları gördüklerini öne sürenler vardır. Cin, peri, mekir gibi adlarla anılan bu varlıkların tekin olmayan yerler, örenler, mezarlık gibi yerlerde olduğuna inanılır (Boratav, 1984: 74-75). İnsan-hayvan karışımında olan, samanlık, su kıyısı, kaya, çeşme ve su kaynaklarını alkarısının saklandığı ve eşleştiği yerler olarak kabul eder, buralara besmeyle ve “destur” çekilerek girilir (Örnek, 2000: 148).

Alkarısı: Lohusanın ateşinin yükselmesiyle gördüğü kabustur. Kabusta çocuğun öldüğünü görür. Alkarısı çeşitli şekillerde görülebirmiş. Bu yüzden lohusa kadın evde yalnız bırakılmaz, odadaki aynası örtülür. Yalnız olan lohusayı al basarmış. Bu ruh lohusanın ciğerini alıp suya bırakırsa lohusa ölmüş (Örnek, 2000: 148).

Eski Türklerden günümüze kadar *Alkarası*, *Albastı*, *Albis*, *Almis* adlarıyla lohusaya musallat olduğuna inanılan bu kötü ruh hakkında bütün Türk topluluklarında aynı inanmalar mevcuttur. Bunlara göre, yalnız kalan lohusanın yanına peri kızları gelerek, ciğerini alır giderlermiş ve bu suretle lohusayı al başarmış, bu ruh lohusanın ciğerini alıp suya bırakırsa lohusa ölmüş. İnanışlarda; albasması tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun içindir ki, lohusa yatakta iken başına kırmızı kurdeleli altın takarlar, lohusaya kırmızı şeker götürürler (İnan, 1995: 171).

Aladağ yöresinde albasması hakkındaki düşünceler ve albasmasına karşı alınan tedbirler şunlardır:

- Anne ve çocuğun üzerine cin ve benzeri ruhların musallat olması, üzerine çökmesi şeklindeki kâbus olarak bilinir (K78).
- Albasması; anne ve çocuğa gece cin ve benzeri ruhların musallat olması, onları korkutması, sıkıntıya sokması şeklinde kendini gösteren bir kâbus olarak bilinir (K12, K26, K91, K92, K94, K95, K100).
- Albasması aslında loğusalık hummasıdır (K88).
- Albasması, korkulu rüya görmektir. Anne ve çocuğa uykuda ağırlık ve sıkıntı gelir, hayatlarını kaybedebilirler (K10, K25, K95).
- Rüyada kötü şeyler görme, korkup da uyanamama halidir (K17, K34).
- Uyku halindeyken üzerine birisinin çökmesi, öldürmeye çalışması halidir (K11, K27).
- Albasmanın diye kadının kırkı çıkana değin yalnız bırakılmaz (K16, K32, K44, K67).
- Loğusanın başına kırmızı yağlık örtülür (K73, K88).
- Bebeğin yastığının üstüne bir yeşil yapraklı dal, bir kuru soğan, ayna ve portakal konulur (K7, K8, K10, K20, K34, K81).
- Odaya Kuran, soğan makas konur (K18).
- Kadının kırkı çıkana kadar evde ağzı açık bir kapta su bulundurulmaz, böylece “al” yaklaşamaz (K17).

- Loğusa kadın cenazeye, ölü evine ve ekmek yapılan yere gitmez (K20, K24, K35, K45, K71).
- Loğusa karanlıkta, ışığı az yerde bırakılmaz (K60).
- Evden dışarıya ateş verilmez (K70).
- Yastığın altına bıçak konur (K11).
- Çocuğun üstüne kırmızı bez örtülür (K3, K7, K10, K11, K13, K26, K28, K32, K34, K55, K67, K72, K81).
- Alkarısı al renkten korktuğu için loğusaya al bez bağlanır, al renkli yorgan örtülür (K7, K11, K29).
- Loğusanın yatağının başına bir erkek ceketi konur (K27, K73).
- Albasan kadın veya çocuk hocaya okutulur (K76, K88).
- Muska yazdırılır (K1, K8).

Aladağ'da albasması anne ve çocuğa gece cin ve benzeri ruhların musallat olması, üzerine çökmesi şeklindeki kâbus; korkulu rüya görme; uykuda gelen ağırlık ve sıkıntı hali olarak bilinmektedir. Loğusa uykudayken, alkarasının loğusanın üstüne çökmesi, göğsüne oturmasıyla kadın nefes alamamakta ya da bağırıp çağırmakta, ancak, sesini hiç kimseye duyuramamaktadır. Alkarasının amacının çocuğu veya anneyi öldürmek olduğu, bunun için de yalnız bırakılan loğusaya musallat olduğu söylenmektedir.

Aladağ'da albasmasından korunmak için, loğusa ve bebek yalnız bırakılmaz. Loğusa ve çocuğun bulunduğu odada Kuran, yeşil yapraklı dal, kuru soğan, ayna, portakal, makas gibi birtakım nesneler bulundurulur. Ayrıca loğusaya kırmızı yağlık bağlama, çocuğun üzerine kırmızı örtü örtme, kırmızı yorgan kullanma da diğer uygulamalardır.

Albasmasına uğrayan kadını tedavi etmek için uygulanan pratiklerin başında hocaya götürmek, üstüne dualar veya Kuran okutmak, muska yazdırmak ya da hocanın okuduğu suyu kadına içirmek gelmektedir.

1.1.1.3.4.Kırk Basması

Lohusa ve çocuğun doğumdan sonraki kırk gün içerisinde hastalanmalarına halk kültüründe "kırk basması" adı verilir. Bu kırk gün içerisinde anne ve çocuğu hastalıklardan, nazardan, kötü etkilerden korumak için çeşitli önlemler alınır. Bunun için kırk gün içerisinde anne de çocuk da ziyarete gelenlerden korunur. Bu süre içerisinde anne ve çocuğun dışarıya çıkmalarına izin verilmez. Kendileri gibi kırklı kadınlarla ve kırklı çocuklarla karşılaşmaları önlenir (Başçetinçelik, 1998: 73-74).

Yörede kırk basması; doğumdan sonraki kırk günlük süre içerisinde annenin ve bebeğin sıkıntılı, huzursuz olmaları, hastalanmaları şeklinde bilinmektedir (K3, K8, K10, K78, K79, K81, K82, K95).

Aladağ'da doğumu izleyen kırk günlük sürede anne ve bebeği kırk basmasına karşı şu tedbirler alınır:

- Kırk basmasıyla al basması aynıdır (K7).
- Kırkbasması çocuğa olur, albasması anneye olur (K13, K25).
- Lohusanın odasına ev dışından gelenler istedikleri zaman giremezler (K32).
- Eve bir torba un gelirse çocuk üstüne yatırılır. Eğer çocuktan daha ağır et gelirse çocuk bu etin de üstüne yatırılır. Amacı çocuk baskın olmasını diyer (K3, K7, K10, K27, K73).
- Cenaze geçerken çocuk cenazeden daha yüksek bir yere götürülür, kesinlikle cenazeden daha aşağı bir yerde bulundurulmaz. Yine gelin geçerken de aynı işlem yapılır (K7, K27).
- Loğusa kadınlar birbirlerini ziyaret etmezler (K34).
- Âdetli kadınlar ziyarete gelemmez (K3).
- Yörede çocuğu doğduktan sonra ölen kadınlar, yerel adıyla "tıbıklı kadın"lar ziyarete gelemmez (K11, K36).
- Çocuğun yüzü, kırkı çıkıncaya kadar herkese gösterilmez (K28, K33).
- Çocuğa nazar boncuğu takılır (K16).

- Loğusa kadın ve çocuk dışarı çıkarılmaz (K20).

Çocuğun kırkı çıkana kadar onu sarılıktan korumak için şu uygulamalara başvurulur:

- Çocuğa altın takılır (K3, K11)
- Sarı kıyafetler giydirilir (K7).
- Hocaya okutulur (K18).

Aladağ'da kırkbasmaı denilince, çocuğun doğumundan sonraki kırk günde sebepsiz hastalanması veya ölmesi anlaşılmaktadır. Bu etkiden korunmak için nazar boncuğu takılmakta, kırkı çıkana kadar dışarı çıkarılmamakta ve güvenilmeyen insanlarla görüştürülmemektedir. Eve gelen ve çocuktan ağır olan yiyeceklerin üzerine bebek yatırılarak kırk basmasını engellemeye çalışmaktadırlar. Ayrıca yoldan cenaze veya düğün alayı geçiyorsa, çocuk kesinlikle bu kalabalıktan aşağıda bulundurulmaz, ya evin damına ya da yüksek bir tepeye çıkarılmaktadır.

Kırk bastığı düşünölen çocuğa muska yazılır, hocaya okutulur.

1.1.1.3.5.Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler

Doğum olayından kırk gün sonra çocuğu ve anneyi arıtmak, topluma katılmalarını sağlamak ve hastalıklardan, uğursuzluklardan korunmak için uygulanan pratiğe "kırklama" denmektedir Anadolu'nun hemen her yerinde uygulanan bu âdete Erzurum'da "kırk dökme", Denizli ve Malatya'da "Kırk çıkarma" adı verilmektedir (Erk, 1976:101). Doğumdan sonraki kırk gün anne ve çocuk için çok önemlidir. Anne ve çocuk için hassas olduğına inanılan bu kırk günün sonunda ise, törenle ana ve çocuk kırklanır. Halk kültüründeki inanmalara göre, kırk günün sonunda, artık anne ve çocuğun tehlikelere karşı etkilenme güçleri azalmıştır. Toplumun her kesiminde, benzer veya değişik şekillerde anne ve çocuk kırklanır (Başçetinçelik, 1998: 80).

Kırklama âdeta suyun kutsiyetinden istifade ile manevi pisliklerden arınmadır. Doğum yapan kadın kirli ve cünöp olduğından kötölöklere davet edeceğıine inanılmakta, bu yüzden kırklanıp, temizlenmektedir (Altun, 2003: 104). Anadolu'nun hemen her yöresinde görölen 40. gün uygulamalarında, anne ve çocuğun yıkanacağı

suya kırk taş atılır, anne 40 tas suyla abdest alır, çocuk kırkı karışmadık birisi tarafından yıkanır (Başçetinçelik, 1998: 81).

Türkmenlerde ana ve çocuk yıkandıktan sonra, çocuk eşek veya tazi çuluyla sarılır. Tazi çuluyla sarılan çocuklar yaman, eşek çuluyla sarılan çocuklar uysal olur. Çoğunlukla erkek çocuklara tazi, kız çocuklarına eşek çulu kullanma âdettir (Yalgın, 1993: 28). Tekirdağ'da kırkinci gün bebek elden ele dolaştırılır, dereden toplanan kırk küçük taş yıkama suyuna atılır. Bebek yıkanınca taşlar suyla beraber dışarı atılmaktadır. (Artun, 1998: 10). Söğüt, Bilecik ve Çanakkale'de çaydan pınardan, caminin su oluğunun altından toplanan taşlar ya bir çocuğa ya da temiz ahlaklı birine toplatılır ki kırklanacak çocuk da onlar gibi saf ve temiz ahlaklı olsun diye (Erk, 1976:104)

Aladağ'da kırklama ile ilgili olarak şu uygulamalar yapılır:

- Kırk taş, yedi çeşit çiçek, ot vs. bir de altın yüzük kazana atılır. Bu suyla çocuk ve anası yıkanır. Durulama suyundan sonra bu çiçeklerle çocuk ve kadının başına su serpilir. Suyun birazı da evin dört köşesine serpilir (K3, K8, K10, K14, K24, K33, K95).
- Kırklama suyuna 7 taş, 7 dereden alınmış kıymık, 7 değişik çiçek koyularak ısıtılır ve banyo yaptırılır. Bu su günbatımında iki yol ayrımına dökülür (K51, K52).
- Çocuğunun doğumunun yirminci gününde “yarı kırklama” yapılır. Yarı kırklamada suya yirmi taş atılır (K3, K8, K10, K20, K44).
- Suyun içine atılan taşların her birine İhlas suresi okunur (K10).
- Yarı kırklama yapılmaz, sadece kırk günün sonunda kırklama yapılır (K73, K75).
- Yarı kırklamayı isteyen yapar ama kırklamayı herkes yapar (K50, K55).
- Bebeğin doğumundan sonraki kırkinci gün anne ve bebeğin yıkandığı suya besmele ile kırk taş, yirminci gün ise yirmi taş atılır (K48, K49).
- Kadın boy abdesti alır (K17, K20).
- Banyodan sonra çocuk ve anne muhakkak yeni kıyafet giyerler (K8, K10, K13).
- Kırkinci gün ev temizlenir, anne ve bebek yıkanır (K7, K78).

- Anne ve bebeğin kullandığı tüm eşyalar yıkanır (K45).
- Kırklama suyuna yaprağı dökülmeyen ağaçların dalı konur. Bunda amaç çocuğun büyüyüp yuva kurması, bereketli olmasıdır (K18, K29).

Anadolu'nun pek çok yerinde 20. ve 40. gününde uygulanmakta olan, yıkama suyuna taş, bitki ve altın koyma davranışını Aladağ'daki uygulamalarda da görüyoruz. Kırkinci gün bebeğin doğumundan sonraki en önemli günlerden biridir. Bu günde çocuk, annesi ve kullandıkları eşyalar yıkanır. Böylece çocuk yeni bir döneme başlar. Uygulamalardaki kırk sayısı da dikkat çekicidir. Eski Türk kültüründe karşımıza çıkan bu formülistik sayıya bugün de rastlamaktayız.

1.1.1.3.6.Ad Koyma

Doğumdan sonra çocukla ilgili önemli uygulamalardan birisi de ad koymadır. Yeni doğan çocuğa gelişigüzel bir ad konmaz. Çocuğa konacak adın; kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak, biçimlendirecek, simgesel bir öz taşımasına özen gösterilir (Örnek, 2000: 149).

Ad, insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirleyen simgedir (Örnek, 1971:11). Geleneksel kültürümüzde adın, insanın kişiliği ve geleceği üzerinde etkisi olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden de ad koyma sıradan bir olay değildir.

Çocuğun doğduğu gün, zaman, ay ve mevsim; doğum yapılan yer; doğduğu sıradaki olaylar, kimi kişilere karşı duyulan hayranlık, şükran ve minnet duyguları; gelenekler; ailenin varlığı, yoksulluğu; daha önce kardeşlerinin yaşayıp yaşamadıkları; moda, kültür değişimleri gibi etmenler adın seçilmesinde birinci derecede rol oynarlar (Örnek, 2000:149).

Geleneksel kültürümüzde adı verilecek çocuğun kulağına üç kez ezan okumak, üç kez adını söylemek bu amaçla hoca çağırmak, dinsel içerikli yaygın bir törendir. Eski Türklerde çocuğa ad veren ak saçlı, ak sakallı bir ihtiyardır. Dede Korkut'ta kahramanların adını Dede Korkut vermektedir. Türk Destanlarında hanın veya beyin oğlunun adını "boz atlı bir er" peyda olur ve o verir (İnan, 1991:206).

Anadolu'nun pek çok yöresinde çocuk doğduktan sonra göbeği kesilirken göbek adı, bir kaç gün sonra da asıl adı verilir (Başçetinçelik, 1998:86). Türkmenler'de çocuğa ad konduğu gün kuzu kesilir, davet verilir. Erkek çocukların adını yaşlı erkekler, kızların adını kocakarılar koyar (Yalın, 1993:28). Aladağ Yörüklerinde yeni doğan çocuklar genellikle ay, hatta altı ay adsız kalırlar. Çünkü ad takma törenle olur. Ad konacak çocuğun babası bir davar keser ve konu komşuyu çağırır; yenilip içilir. Ondan sonra çocuğa isim verilir. Bu âdet daha çok erkek çocuklarına uygulanır (Yalın, 1993: 219).

Ad koymayla ilgili olarak düzenlenen törende yemek, ziyafet verme, mevlit okutma; törende yakınların ve büyüklerin bulunması; ezan okunması; adın üç defa kulağa söylenmesi, çocuğu kibleye çevirme; adı sağ kulağa söyleme gibi kalıplaşmış işlemler adın kutsallığını vurgulamakta; ada dinsel bir nitelik kazandırmaktadır (Örnek, 2000:149).

Toplumsal değişimler insan adlarını da değiştirmektedir. Sadece adları değil, onlara bağlı görenek ve gelenekleri, adların toplumsal içeriklerini, kaynaklarını da değiştirmektedir. İnsan adlarında görülen değişme ve yenilenme, bir yandan toplum ilişkilerine, toplum kurumlarındaki değişmelere; bir yandan da ad verenlerin isteklerine, dileklerine, düşlerine ve inanışlarına sıkı sıkıya bağlıdır. O kadar ki, bir çocuğun adına bakarak toplumun hangi kesiminden geldiğini, ailesinin eğitim durumunu, üç aşağı beş yukarı kestirmenin olanağı vardır (Başgöz, 1986:215).

Aladağ'da ad vermeyle ilgili uygulamalar şöyledir:

- Çocuğa ad verme işlemi 7 gün içerisinde yapılır (K45, K52, K60, K70).
- Kayınbaba veya başka bir büyük ad koyar (K7, K10).
- Verilecek ad daha çocuk doğmadan önce anne ve baba tarafından kararlaştırılır. Ancak çocuğun kulağına söyleme işi bir büyük ya da hoca tarafından yapılır (K38, K67).
- Verilecek adı anne ve baba ortaklaşa belirler (K70, K71).
- Ad verme işlemini hoca ya da yaşlı bir kişi yapar (K17, K24).
- Büyüklerden birinin adı verilir (K3, K60).

- Büyüklerden birinin adı verilir. Bu adın güzel çirkin olmasına bakılmaz (K8, K10, K18).
- Hoca, çocuğu kucağına alır, çocuğa konulan adı çocuğun sağ kulağına üç defa söyler ve ezan okur. Hocaya hediye verilir (K3, K8, K10, K20).
- Hoca sağ kulağına üç defa ezan okur ve çocuğun adını söyler, sol kulağına üç defa kamet getirir ve yine çocuğun adını söyler (K30, K32, K49).
- Çocuğa ad verilirken, dedesinin ya da ninesinin adının verilmesine, verilen adın Kuran’da geçmesine dikkat edilir (K1, K16).
- Kadir gecesi, arife gecesi, bayram günü, ramazan ayında doğanlara "adıyla geldi" denir (K16, K50, K69, K70).
- Çocuğa sevilen kimse adı verilir (K73, K88).
- Çocuğun adını koyan kişi “adıyla yaşasın, ömrü uzun olsun” diye dua eder (K53, K60, K72).
- Çocuğun adını kulağına söyleyecek kişi abdestli olur (K18, K19).
- İslami adlar veya Kuran'dan adlar verilir (K61, K70).
- Anlamı güzel adlar verilir (K70, K77).
- Çocuğa verilen addan sonradan vazgeçilirse bir kan akıtılır ve yeni ad verilir (K1, K6, K30).

Aladağ’da çocuğa ad koyma işlemi çoğunlukla İslami usullere göre olmaktadır. Çocuğun adı verilirken kulağına ezan ve kamet okunması, verilen isimlerin Kuran’da olmasının aranması İslamiyet etkisindedir.

Çocuğa ad hazırlayan kişiler genellikle ya aile büyükleri, ya da baba tarafı olmaktadır. Ana baba da çocuğa uygun buldukları bir adı verirler. Çocuğa verilen adlarda, aile büyüklerinin adları ilk sırada gelir. Daha sonra sevilen bir kimsenin adı, kardeşleriyle uyumlu adlar ya da güncel adlar verilirken, verilecek adın Kuran'da bulunmasına, kutsal bir ad olmasına özen gösterilmektedir.

Çocuğa adı hoca ve aile büyükleri tarafından konmaktadır. Ad konurken, abdestli kişi çocuğun sol kulağına ezan, sağ kulağına kamet getirir, sonra adını üç kez çağırır ve uzun ömürlü olması için dua eder.

Kutsal günlerde doğan çocuklara o günün adı verilir. Kadir gecesi doğanlara Kadir, Kadri, Kadriye; Berat gecesi doğanlara Berat; Mevlit kandilinde doğanlara Mevlüt; Miraç gecesi doğanlara Miraç; Arife gecesi doğanlara Arif, Arife; ramazan ayında doğanlara Ramazan adı verilir, bu çocuklar için "adıyla geldi" denmektedir.

1.1.1.3.7. İlk Gezme

Lohusa kadın ve çocuk doğumdan sonraki kırk gün içerisinde tehlikelere, kötü ruhlara maruz kalacağı inancıyla, sağlığına zarar gelir düşüncesiyle Anadolu'nun hemen her yerinde dışarı çıkması uygun bulunmaz. Doğumdan sonraki kırkinci gün dışarı çıkmaya "kırk uçuşması", "kırk uçuşma" denilmektedir. Yeni doğan çocuğun toplum içine ilk olarak çıktığı bu gezmede, çocukla ilgili diğer geçişlerde olduğu gibi birtakım adet ve inanmalar uygulanmaktadır (Altun, 2003: 135).

İlk önce, akıllı ve okumuş olsun diye, âlim, hekim, müftü evine götürülür. Gittiği eve bereket getirsin diye, un ambarına götürülüp yanaklarına un sürülür. Anne gezmeden dönünce üzerlik yakarak çocuğu üstünde tütsüler (Batur, 1959: 1971-1973). Tire'de çocuk kırklandıktan sonra ilk olartak, başından tek nikah geçmiş zengin bir kadının evine götürülür. Eli şeker tabağına batırılır. Ev sahibi yumurta ve pamuğun yanında tuz ve soğan da verir (Artan, 1973: 6724).

Aladağ'da ilk gezmeye ilgili uygulamalar şöyledir:

- Yörede çocuk ilk gezmesine kırkı çıktıktan sonra götürülür (K18, K27, K32, K79).
- Bir hafta sonra götürülür (K8, K33).
- İlk gezmeye gidilen evin duvarı öpülür ya da el sürülür (K35, K36, K88).
- Ev sahibi anneye ve çocuğa hediye verir. Hediyein büyük-küçük olması önemli değildir. Çocuğa patik, anneye yumurta gibi (K27, K33, K67, K72).
- Çocuk ilk gezmesine, anneannesine ve babaannesine götürülür (K8, K63).
- Yakın akrabalarından birine götürülür (K24, K35, K61).

- Kırkı çıkmadan çocuk gezmeye çıkarılırsa nazar değmesin diye çocuğun üzerine Felak ve Nas sureleri okunur. Ayrıca yüzüne kırmızı tülbent örtülür (K13, K28, K81, K88).
- İlk gezme için belli bir gün beklenmez, istediği bir zaman çıkabilir (K11, K18, K20, K73).

Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi, Aladağ'da da ilk gezmeye çıkan çocuğa bazı pratikler uygulanır. Çocuk ilk gezmesine yedi gün sonra veya kırkı çıktıktan sonra çıkarılmaktadır. Kırk günden önce sokağa çıkmak zorunda kalınırsa, anne çocuğun üzerine dua okur, yüzüne de kırmızı tülbent örter. İlk gidilen yer genellikle nine-dede evi ya da çok sevdiği bir arkadaşının evi olur.

İlk gittiği evin duvarı öpülür veya el sürülür. Bu işlem büyüsel bir nitelik göstermektedir. Ev sahibi de çocuğa ve annesine hediye verir. Bu hediyenin büyük ya da küçük olması önemli değildir. Ancak son zamanlarda ilk gezme için yedisi veya kırkı beklenmemektedir. Kadın kendini iyi hissettikten sonra gezmeye gitmektedir.

1.1.1.3.8. Aydaş Çocuk

Yeni doğan çocuğun zaman içinde gelişmesi, palazlanması beklenir. Bu süre içerisinde gelişmeyen, cılız kalan, hastalıktan kurtulamayan çocuklara "aydaş çocuk" denir. Aydaş çocuğu tedavi etmek için halk kültüründe bazı pratikler uygulanır.

- Dört yol ağzında kanı karışmadık (akraba olmayan) yabancı bir kadın üç hafta üst üste çocuğu banyo yaptırır. Silmeden üzeri giydirilir. Eğer banyo işe yaramışsa çocuk kilo alır, yaramamışsa gün günü zayıflar (K11, K16, K29, K63).
- Yol çatında yıkamadan fayda alınmamışsa evin eşikliğinden toprak alınır bu toprak suya atılır ve bu suyla banyo yaptırılır. Bunun sebebi eve gelenlerin nazarları değmiş ve baskın olmuştur diyedir (K14, K51, K56).
- Bir ulu ağaç deliği bulunur ve yabancı bir kadın güneş doğmadan bu delikten çocuğu geçirir ve arkasına bakmadan eve gelir (K60, K67, K72, K88).
- Aydaş çocuk bir demirle tartılır (K10, K25, K35).

- Aydaş çocuk yaşlı bir kişinin koynundan geçirilir (K16, K67).

Doğumdan sonraki aylarda gelişemeyen, cılız, hastalıklı çocuğa Aladağ'da "aydaş çocuk" adı verilmektedir. Aydaş çocuğun tedavisinde genellikle yabancı, çocukla kan bağı olmayan bir kadından faydalanılır. En çok görülen davranış, dört yol ağzında yıkanması, çocuğun tartılması veya bir ağacın arasından geçirilmesidir.

1.1.1.3.9.Yürüyemeyen Çocuk/Konuşamayan Çocuk/Köstek Kesme

Çocuklar bir, bir buçuk yaşına gelince genelde yürümektedirler. Çocukların yaşından geç yürümesi aileleri telaşlandırmaktadır. Anadolu'da vaktinde yürüyemeyen, konuşamayan çocuğa çeşitli pratikler uygulanır. Bunlar, dinsel-büyüsel işlemlerdir. Yürüyemeyen ve konuşmayan çocuk türbelere götürülür, türbelerin etrafında dolaştırılır, adaklar adanır. Çeşitli yiyecekler yedirilir, içirilir, ya da hazırlanmış kimi karışımlar çocuğun vücuduna sürülür. Yürümesi için, "köstek kesme" ya da "köstek kırma" adı verilen işlem yapılır (Başçetinçelik, 1998: 94).

Sivas Diktaş, Divriği ve Küpeli'de ayağına kırmızı iplik bağlanan çocuğun önüne şeker, üzüm konur. İki delikanlı gelir, biri çocuğun önündeki öteberiyi alıp kaçar, Öteki çocuğun ayağındaki ipliği kestikten sonra arkadaşını kovalar (Örnek, 1981:68). Sivas Zara'da ise yürüyemeyen çocuk Tekke adlı ziyarete, Sivas'ta Yörükşah ziyaretine götürülüp "çocuğuma ayak ver" diye dua edilir. Kangal, Kızık ve Şarkışla'da çocuk bir sepet içine konulup yedi ev gezdirilir; Sivas'ta bir şeyin içine konulan çocuk üç selâ sallanır (Örnek, 1981:69). Zamanı geldiği halde yürümeyen çocukların ayağına bir "burkağı" takmak, cuma günü namazdan ilk çıkan adama bu burkağıyı çözdürmek Türkmenler arasında çocuğun yürümesini sağlamak için yapılan bir pratiktir (Yalman (Yalgın), 1993:69).

S.V. Örnek'e göre, çocuğun ayağına ip bağlamak, kapı önünden geçen çevik birine veya camiden çıkan dindar bir kimseye bu ipi kestirmek gibi pratiklerde esas olan, yürüme yeteneğini, koşmayı taklit ve teşvik eden oyunların eşliğinde, çocuğun yürümesini engelleyen "ayak bağı" ile sembolleyip, çözmek yahut kesmektir. Bağı çözme işini "ayağına sağlam" kişilere yaptırmanın yanında, bu görevi camiden çıkan, yani dindar olan bir kimseye verilmesi dinin gücünden yararlanmaya çalışılmasındandır (Örnek, 1981:69) .

Tekirdağ'da konuşamayan çocuklar için gün batınca türbenin damına fındık konulur, ertesi gün sabah ezanında çocuğa yedirilir. Konuşamayan çocuğun üç cuma selasında babasının eski ayakkabısıyla ağzına vurulur. Dili açılsın diye 7 kurban dili yedirilir (Artun, 1998:13). Sivas'ta dillenmeyen çocuk ziyarete götürülür ve ağzında anahtar bükülür. Şarkışla, Zara, Karalar'da dili dönmeyen çocuğun ağzına cuma günü kapı anahtarı konur. Geç konuşan çocuğa dilbağı kesmek de Sivas'ta çok yaygındır (Örnek, 1981:70).

Aladağ'da vakti geldiğinde yürüyemeyen ya da konuşamayan çocuklar için çeşitli âdetler uygulanmaktadır:

- Zamanında yürüyemeyen çocuğun yürümesi için “köstek kesme” adı verilen uygulamalar yapılır. Bir çörek pişirilir çocuğun iki ayağı arasına bağlanır. Cuma günü bir kadın yola çıkar “Al Cuma Cuma” diye üç defa çocuğu sallar. Çocuğun biri çöreği alır kaçar, birisi de arkasından kovalar, çöreği paylaşırlar. Bu uygulama üç cuma yapılır ve çocuk yürür ve hiç düşmez (K10, K36, K63).
- Konuşamayan çocuğun dilinin altına bakılır, yapışıksa kesilir (K14, K44, K51, K62, K71).
- Çocuk ocağa götürülür (K10).
- Çocuğa okunmuş su içirilir (K10, K32, K62, K67, K77).
- Muska yazdırılır (K55, K67, K70, K77).
- Doktora götürülür (K16, K24, K49, K81).
- Hocaya götürülür (K63, K71, K74).
- Sevdiği bir şey gösterilerek yürümesi beklenir (K10, K29, K32, K56).

Aladağ'da yürüyemeyen, yürürken ayakları dolaşıp düşen çocuğun kösteği kırılır. Büyülük bir işlem olan köstek kırmada, çocuğun yürümesini engelleyen bağ kesilmeye çalışılarak taklit büyüsü yapılmaktadır. Bunun için çocuğun bacaklarına çörek bağlanır, köstek bir çocuk, tarafından kesilir. Bacağına bağlı çöreğin kopunca kösteğinde kesileceğine inanılır. Ayrıca çocukların kaçırdığı çöreğin ardından gitmek için çocuğun yürümeye çalışacağına inanılır. Bu işlem üç cuma gerçekleştirilir. Bu

işlemin Cuma günü ve üç kez tekrarlanması bu büyüsel pratiğin İslamiyetle özdeşleştirilmiş halidir.

1.1.1.3.10.Huy Kesme

Yörede huysuz olan, çok ağlayan çocukları bu huylarından vazgeçirmek için bazı uygulamalara başvurulmaktadır:

- Çok ağlayan çocuğun ağzına cuma günü terlikle vurulur (K20, K27, K33, K60).
- Yabancı bir kadın üç cuma çocuğun ağzına terlikle vurur (K44, K56, K67).
- Cuma günü sela okunurken çocuğun ağzına ayakkabıyla vurulur (K11, K18, K35, K68).
- Çok ağlayan çocuk için “Bu çocukta bir azgınlık var, bir baş yiyecek” denir (K16, K49, K56, K73).
- Huyundan vazgeçirmek için hocaya muska yazdırılır (K27, K32, K60).
- Hocaya okutulur (K45, K52, K62, K67).

Aladağ'da çok ağlayan çocuğa uygulanan pratiklerin cuma günü. çocuğun ağzına terlikle vurulması şeklinde olduğunu görürüz. Bu davranışın cuma günü özellikle sela verilirken uygulanmasına dikkat edilir. Huy kesme olarak da adlandırılan bu uygulamada dinsel ve büyüsel öğeler birlikte görülür. Uygulama Müslümanlıkta kutsal gün kabul edilen cuma günü yapılmaktadır. İşlem ise üç kez tekrarlanmaktadır. Burada da halk kültüründe kutlu sayı olarak kabul edilen üç sayısından medet umulmaktadır. Çocuğun ağzına aynı gün üç kez vurulmakta, ya da üç cuma aynı şekilde çocuğun ağzına vurulmaktadır. Böylece, çok ağlayan çocuğun ağzına vurularak ağlamanın çağrışımı olabilecek felaket veya ölüm uzaklaştırılmaya çalışılmaktadır. Çok ağlayan çocuğun bela ve ölüm getireceğine inanılır bu yüzden çare aranır.

1.1.1.3.11. Sütten Kesme

Çocukların ilk tattıkları şey anne sütü olduğu için bu tattan vazgeçmeleri kolay değildir. Çocuk büyüyüp artık ihtiyacı olan vitaminleri ve gıdayı anne sütü dışındaki

yiyeceklerden karşılarsa da alışkanlık üzerine anneyi emmeye devam eder. Çocuk emzirmenin kadını hamilelikten koruyacağı inancı sebebiyle bu bazen kadınlar tarafından uzun tutulmaktadır. Ancak çoğu zaman çocuğun süttten kesilmesi zor olduğundan bunun için bazı uygulamalar vardır.

Aladağ'da çocukları süttten kesmek için bazı uygulamalar vardır:

- Annenin meme ucuna çam sakızı ile acı biber ya da salça sürölür (K10, K18, K71).
- Bunun yanında sakıza saç kılı dolanıp meme ucuna yapıştırılır (K11, K45, K75).
- Anne saklanır, çocuk umudu keser ve unuttur (K29, K35, K67 K73).

Bu uygulamaların hemen hepsinde çocuğu süttten tiksindirme amacı yatmaktadır.

1.1.1.3.12. İlk Diş/İlk Saç/İlk Tırnak

Doğumdan sonra çocuğa uygulanan âdet ve inanmaların bir kısmı da; ilk dişin çıkmasında ve ilk tırnağın kesilmesinde uygulanır. Çocuğun ilk dişinin çıkması aile ve çevresi tarafından sevinçle karşılanır. Çıkan bu dişle birlikte çıkacak diğer dişlerin de sağlam olması için törenler uygulanır. Anadolu'da bu törenler; *diş buğdayı*, *diş hediğı*, *diş bulguru* gibi adlarla anılır. Çocuğun ilk tırnağının kesilmesinde de birtakım âdet ve inanmalar uygulanır. Çocuğun eli, tırnakları kesildikten sonra, içinde altın paralar bulunan bir keseye sokturulur; oradan aldığı paralar, erkeğe büyüdüğü zaman tutacağı işin sermayesine, kızsaa çeyizine "maya" olarak saklanır (Boratav, 1984: 155).

İlk saç kesmeyle ilgili bir âdet, çocuk bir yaşına geldiğinde kesilen saç, terazinin bir kefesine konulur, diğer kefeye mali duruma göre bozuk para konur. Kefeler aynı seviyeye geldiğı zaman saçlar alınır ve saklanır. Para ise fakirlere dağıtılır (Örnek, 1971:197). Gaziantep'te bir yaşından önce çocukların saçı ve tırnakları kesilmez. Aksi yapılırsa, çocukların ömrünün kısa olacağına inanılır (Kalafat, 1995:91).

Türkmenlerde çocuğun diş çıkarma zamanında hedik kaynatılır ve komşulara gönderilir. Komşulardan, hediye olarak diş çıkan çocuk kız ise boncuk, erkek ise para gelir (Yalman (Yalgın), 1993:65).

Aladağ'da ilk diş/ilk saç/ilk tırnakla ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

- İlk dişi gören çocuğa hediye alır (K11, K18, K28, K44).
- İlk diştten sonra çocuğun önüne çeşitli meslek gruplarına ait aletler konur. Çocuk hangisini alırsa o mesleğe yönelir (K29, K35, K48).
- Çocuğun ilk dişi çıktığında “diş hediğı” adı verilen kaynatılmış buğday, mısır ya da nohut komşulara dağıtılır. Komşular da karşılığında çorap, mendil gibi hediyeler getirir (K3, K5, K9, K52).
- “Diş buğdayı” komşulara dağıtılınca komşular tabağı bir boncuk koyarlar. Bu boncuk iyi dileğın bir göstergesi sayılır. Sonra bu boncuklar ipe dizilerek çocuğun koluna takılır (K8, K26, K33, K79).
- Dişi çıktıktan sonra çocuğa kemirmesi için sert yiyecekler verilir (K7, K13, K24, K56, K62, K72).
- Tırnağı üç aya kadar kesilmez, kesilirse hırsız olur (K44, K51, K60).
- İlk tırnaktan sonra çocuğun önüne çeşitli değerlerde para konur. Çocuk bu paralardan birini çeker. Bu para çocuğa harcanır (K67, K73).
- İlk saçının ağırlığında bir fakire para verilir (K11, K27, K52, K56, K88).

Pek çok ilkte olduğı gibi ilk diş, ilk saç, ilk tırnak gibi dönemler toplum tarafından önemsenmekte bunlarla ilgili uygulamalara başvurulmaktadır. Bu uygulamalar genellikle büyüsel nitelik taşımaktadır.

1.1.1.3.13.Kız Çocuklarında Kulak Delme

Ülkemizde, kız çocukları doğduktan sonra kulakları delinir. Eski toplumlardan günümüze kadar, insanlar süslenme ihtiyacı duymuşlardır. Bu amaçla, burunlarına, kulaklarına, boyunlarına, el ve ayakları ile parmaklarına çeşitli süs eşyaları, takılar takmışlardır. İlkel insan, taktığı bu takılar ve uğurlukların kendisini

tehlikelerden koruyacağına inanmıştır. Kimi zaman süs eşyası kimi zaman da dışarıdan gelebilecek etkilere karşı takılan bu nesneler, günümüz toplumlarında da görülmektedir (Başçetinçelik, 1998: 103).

Aladağ'da kız çocuklarının kulağının delinmesiyle ilgili yapılan uygulamalar şunlardır:

- Kulak çocuğun kırkıktan sonra delinir (K16, K24, K71).
- Yörede kız çocuklarının kulakları ısıtılmış iğne ile delinir (K55, K70, K81).
- Kulağı delene hediye verilir (K16, K24).
- Eğer altın takılmayacaksa delik kapanmasın diye ip geçirilir (K17, K29, K33, K63, K88).

Bir gelenek olan kız çocuklarında kulak deldirme uygulamasını Aladağ'da da görmekteyiz. Kız çocuklarının kulağı kırkıktan sonra delinmekte ve küpe takılmakta veya ip bağlanmaktadır. Böylelikle çocuğun cinsiyeti de belirgin olacaktır.

1.1.2.Evlenme

Bireyin yaşamındaki geçiş dönemlerinden biri olan evlenme; kız ve erkeğin bir aile olarak sosyal yaşama katılma sürecinin başladığı önemli bir dönemdir. Ailenin toplumsal yapının temelini oluşturması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir değer kazandırmıştır. Her toplumda evlenme, bağlı bulunduğu kültür tipinin belirli kurallarına uyularak gerçekleştirilir. Bu nedenle, evlenmede uygulanan töre, âdet gelenek ve görenek o toplumun evlenme kültürünü oluşturur (Başçetinçelik, 1998: 110).

Türkiye'de kültürel değişimlerin yoğun olarak görüldüğü büyük kentlerde, doğrudan tanışıp anlaşılarak evlenmeler giderek yaygınlaşırken, geleneksel kesimlerde evlenme biçimlerinin başında görücülük başta gelmektedir. Görücülükte, erkeğin aile bireyleri ile akraba ve komşulardan seçilen birkaç kadın, daha önce düşündükleri ya da komşularca önerilen kızın evini ziyaret ederek, kızı yakından incelemeleri ve niyetlerini kıza ve ailesine belli etmeleri söz konusudur. Buna kız bakma, görücü çıkma, dünür gezme gibi adlar verilir. Görücüler kızı görüp, olumlu bir yargıya . vardıktan sonra, daha ayrıntılı bilgiler edinmek için ziyaretlerini bitirirler. Böylece, kız ailesine de düşünme payı bırakılmış, damat adayı hakkında bilgi edinmeleri için zaman tanınmış olur. Her iki tarafın olumlu bir karara varması sonucu görücülerin işi bitmiş olur.

Görücülük yoluyla evlenmede, evlenecek erkek veya kızdan çok, ailelerin girişimi, isteği ve beğenisi ön plandadır (Örnek, 2000: 185-186).

Günümüzde artık evlenecek kız ve erkek de evlilik kararında söz sahibidir. Aileler evleneceği kişinin seçiminde çocuklarına, eskiye göre, daha çok söz hakkı tanımaktadırlar. Ancak bireyler yaşadıkları toplumda var olan gelenek, görenek, töre ve yasalara uymak durumundadırlar.

1.1.2.1.Evlendirme Biçimleri

Anadolu'da değişik evlenme biçimlerine rastlanır. Bunlardan kız kaçırma yoluyla yapılan evlilikler önemli bir yer tutar. Kız kaçırma olayındaki evliliklerde kız ya gönüllüdür, isteyerek kaçar ya da gönülsüz olduğu halde, oğlan tarafından kaçıılır. Kimi zaman kıza ait bir şeyin kaçıırılması, kız kaçırmakla eş tutulur. Hakkari'de "dezmal" kaçırmayı denilen bu adete göre; kız çeşmede, yolda ya da evdeyken delikanlı kızın başörtüsünü zorla çözüp kaçıırır. Başörtüsü kaçıırılan kız gerçekten kaçıırılmış sayılır ve oğlan ailesi kızın ailesiyle anlaşmak zorunda kalır (Örnek, 2000: 186).

Çumra'da, düğün veya bayramda eğlenirken oğlanın anası kızın başına bir çalık atar. Bu çalık atmadan sonra kız resmen nişanlı sayılır. Kız, çalık atan kadının oğlunu istemiyorsa oyuna hiç çıkmaz, çıksa da başına örtülen çalığı kaldırıp atar. Bazen de delikanlı gözüne kestirdiği kızın yolunu keser, kaçıırır (Varol, 1954: 1020).

Evlenme çağına geldikleri halde çeşitli nedenlerle evlenemeyen oğlan ile kız kaçmak için anlaşırılar. Yaşlıca bir kadın arabulucu seçilir. Kadın kaçacakları günü ve yeri ayarlar, sonra aradan çekilir. Ev sahibi onları himaye eder. Aradan bir kaç gün geçince ev sahibi yanında üç beş kişiyle kız evine gider, kızın babasına durumu uygun bir dille anlatır. Babanın istediği başlık konuşulur, ardından oğlan evine gidilir, iş tatlıya bağlanmaya çalışılır (Şentürk, 1971: 6072).

Bir diğer evlilik şekli, "berdel" evliliğidir. Evlilik çağında kızı olan ve oğlunu evlendirmek isteyen aile, aynı koşullardaki aileleri gözler, bulur ve aralarında seçim yapar. Aile oğluna isteyeceği kıza karşılık, başlık almamak, başlık vermemek koşuluyla kendi durumunda olan bir aileye kendi kızını teklif eder. Aileler aynı kültürün üyesi olduklarından bu teklifi olumlu karşırlar. Hakkari'de bu tür evliliğe "kepir" (Balaban, 1975:307), Polatlı/ Kuşçu'da "değişik" adı verilir. (Erk, 1975:7320).

Gençlerin üvey anneleri veya ölen ağabeylerinin eşleri ile evlenmelerine de rastlanır. "Levirat" adeti adı verilen, Ankara, Isparta, Bilecik, İçel, Adana, Antalya illerinde görülen bu tür evliliklerde büyük kardeşin ölümü üzerine, dul kalan eşi küçük kayınbiraderi ile evlendirilmektedir (Gönüllü, 1986:18).

Ülkemizde görülen evlenme biçimlerinden biri de "Beşik Kertme"dir. Dede Korkut Hikayelerinde de adı geçen beşik kertme yoluyla çocukların nişanlanmaları, çok eski bir gelenektir. Çocuklar daha beşikte iken, aileler, ileride çocuklarını birbirleriyle evlendirmek için, beşiklere birer kertik atarak, karşılıklı söz vermektedirler. Böylece, çocuklar daha çocuk yaşta iken, kendi istekleri dışında nişanlanmış olurlar. Genellikle, ekonomik ilişkilerini daha da pekiştirmek isteyen aileler arasında bu tür evlilikler olmaktadır. Ancak, kimi zaman gençler büyüdüklerinde (kız veya oğlan) böyle bir evliliğe karşı olabilmekte ya da ailelerden biri sözünden dönebilmektedir. Bu durumda, aileler arasında sürtüşmelere ve gerginliklere yol açmaktadır (Örnek, 2000:187).

Aladağ'da görülen evlenme biçimleri arasında; gençlerin anlaşıp ailelerinin onayı ile evlenmelerine, görücü usulü ile evlenmelere, kız kaçırma evliliklerine, kayınbirader veya baldızla yapılan evliliklere ve akraba evliliklerine rastlanmaktadır.

Eskiden daha çok akraba evliliğinin tercih edildiğini görmekteyiz. Amca, teyze; hala, dayı gibi birinci dereceden akraba evlilikleri tercih edilmektedir. Bunda amaç "döl dışarı çıkmasın" anlayışıdır. Bunun yanında mirasın bölünmemesi de önemli bir faktördür. Ancak artık akraba evlilikleri daha az görülmektedir. Halkın bilinçlenmesiyle birlikte, sakat doğumlara sebep olan akraba evliliğine daha az rağbet edilir olmuştur.

Aladağ'da kayınbiraderle (levirat) ve baldızla (sorarat) evlilik görülmektedir. Eşlerden birinin ölmesi halinde, ölenin kardeşiyle hayatta kalanın evlendirilmesinin temelinde, geride kalan çocukların perişan olmaması, sahipsiz kalmaması düşüncesi; çocukları korumak, üvey ana elinde bırakmamak anlayışı yatmaktadır. Köylerde gerek kayınbiraderle, gerekse baldızla evlilik bu özelliğinden dolayı mantıklı bulunmaktadır. Bu evliliğin temelinde sosyal ve psikolojik etmenler rol oynamaktadır.

Aladağ'da çok eşliliğe nadiren rastlanmaktadır. Çok eşliliğin en önemli sebebi kadının çocuğu olmamasıdır. Çocuk olmayınca erkekte suç aranmamakta ve erkek yeni bir evlilik yapabilmektedir. Bunun dışında eskiden güçlü kuvvetli erkekler istediği kadını,

kadın evli olsa dahi, zorla kaçırıp evlenebilmekteymiş. Ancak şimdi bu tür zorla kaçırmalara rastlanmamaktadır.

Köylerde yeni nesil, akraba evliliğini, özellikle paralel ve çapraz evliliğin hiç bir şeklini onaylamamaktadır. Daha çok kendi aralarında anlaşıp ailelerine haber vererek kızı istetme şeklinde evlilikler gerçekleşmektedir. Okuyan gençler ise okudukları yerde tanıştıkları kızlarla evlenmektedir. Bu da yeni akrabalıkları doğurmaktadır.

1.1.2.2.Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme

Geleneksel kesimde kız ve erkeğin biyolojik ve fizyolojik gelişmelerle buluş çağına girmesiyle evlilik çağı başlar. Bu belirtilerle birlikte kişisel sorumluluklar da başlar. Kızlar ev işlerine katılarak, aile ve grup içersinde genç kızlığın gerektirdiği rollere bürünür, karşı cinsle ilgilenmeye başlarlar. Erkek çocuk da, aynı toplumsal role bürünerek, evin ekonomisine katkıda bulunmaya başlar. Bu arada erkeğin askerliğini yapması, iş bulması, evlenmesi için geçerli sayılan ölçülerdir. Evlenme işinde, ağabeylerin, ablaların daha önce evlenmelerine dikkat edilir. Abla veya ağabeyinin izni olmadan, küçük kardeşe evlenme sırası verilmez. Kırsal alanda evlenme, kentlere göre daha erken yaşlarda olmaktadır (Örnek, 2000:189-190). Yasalarımıza göre gençlerin evlilik yaşı 18'dir.

Aladağ yöresinde evlilik yaşı konusunda farklı düşünceler vardır.

- Eskiden ergenliğe kadar kızların başı açık olurdu. Ergenliğe girince eke kadınlar toplanır, kendi aralarında kızın başına yazma örterlerdi. Bu yazmayı asaletli, dürüst kadınlar bağlarsa kızın başından kaymaz, düşmez. Kızın başını örtme bu kızın verilebileceğinin, evlilik çağına geldiğinin işareti sayılır. İsteyen olursa verilebilir, anlamına gelir (K18, K50, K81).
- Ergenliğe giren oğlan “ben rüyamda kayadan uçtum” der ve erkek olduğunu belli eder. Evlilik düşünülüyorsa evlendirilebilir (K11, K24, K45, K68).
- Evlilik yaşı kızlar için 14-15, erkekler için 18-20'dir (K18, K24, K61, K90).
- Evlilik yaşı günümüzde kızlarda 18-20, erkeklerde 20-22 olmuştur (K40, K52, K59, K71).

- Evlenecek erkek mutlaka askerliğini bitirmiş olmalıdır (K6, K13, K31, K67).
- Yaşı ilerlemiş olup da evlenemeyen kızlara “evde kalmış”, “kız kurusu” gibi adlar verilir (K16, K45, K22, K59, K68).
- Artık gençler okuduğundan evlilik 25-30 yaşları arasında gerçekleşmektedir (K13, K29, K36, K87).

Yörede evlilik yaşı eskiden çok küçük olmasına rağmen günümüzde bu yaş artık oldukça büyümüştür. İlçe merkezine göre köylerde evlilik yaşı daha küçüktür. Tahsil olanağının olmaması, eğitim düzeyinin düşüklüğü, tarım ile ilgili işlerin yoğunluğu, evlenme yaşının köylerde daha küçük olmasının nedenleri arasında sayılabilir. İlçe merkezinde ise tahsil olanaklarının bulunması ve kültürel değişim evlilik yaşını daha yukarılarda tutmuştur.

Evlenme çağına gelen gençler, evlenmek istediklerin çeşitli davranışlarla ailelerine belli ederler. Çankırı'da evlenmek isteyen delikanlı eve geç gelir, sabah geç kalkarmış, yemek beğenmez, her şeye kusur bulurmuş. Daha olmazsa, anasının ayakkabısını nal çivisiyle eşiğe çakarmış (Koşay, 1944:2). Sinop'ta erkekler babasının ayakkabılarını ters çevirerek iki ayakkabıyı birbirine sürterek; kızlar yemek yemeyerek, kimseyle konuşmayarak, somurtarak evlenme isteklerini belli ederler (Özdoğan, 1971: 6109; Gençtürk, 1963: 3096).

Aladağ'da evlenme çağına gelen gençler birtakım davranışlarla ailelerine bu isteklerini belli ederler.

- Genç asi tavırlar sergiler, aksileşir (K4, K25, K33, K65, K74).
- Akranlarının evlenmesinden çoluk çocuğa karışmasından bahseder (K2, K9, K42, K55, K67).
- Evlenme isteği aileye çeşitli yollarla duyurulur, ya da aile bu durumu çocuklarına sorarak öğrenir. Evlenmek isteyen genç sürekli yalnızlıktan şikayet eder (K18, K56, K73, K93).
- Yastığa sarılır (K1, K8, K28, K76, K82).
- Gerneşir (K3, K81, K86, K96).
- Devamlı düşünür “Ah!” çeker (K6, K9, K15, K35, K65).

- Pilava kaşık diker (K15, K24, K85, K89, K92).
- Anne ve babasıyla konuşur, evlenmek istediğini söyler (K4, K31, K47, K84, K95).
- Aile bireyleri aracılığıyla isteğini babasını iletir (K18, K56, K68, K75, K81, K95).
- Kız bulaşık yıkarken kabı kaba çalarsa, evlenmek istiyor, demektir (K25, K68).
- Askerlikten sonra aile çocuğuna evlenmek isteyip istemediğini sorar (K15, K48, K91, K94).
- Kız evlenme isteğini belli etmek için babasının ayakkabısına çivi çakar (K14, K37, K39, K41, K85).
- Erkek annesine açıkça söyler (K25, K38, K87, K91).
- Kızlar ev içinde iş yaparken aksilenir, "ölsem de kurtulsam", erkekler de "alıp başımı gideceğim" diye söylenir (K13, K65, K71, K81, K94).

Toplumumuzda, erkekler, evlenme isteklerini davranışlarıyla belli etmekle birlikte, ailelerine bu isteklerini sözle de ifade edebilmektedir. Çoğu zaman annesine, bazen babasına bu isteğini açıkça söyler. Bazen de abla, ağabey gibi yakınlarına bu isteğini söyler ve anne ve babasına isteğinin ulaştırılmasını bekler. Kızların böyle bir şansı yoktur. Böyle bir şansa sahip olmadığını bilen genç kız, sadece davranışlarıyla evlenme çağına geldiğini ve evlenmek istediğini ailesine belli etmeye çalışmaktadır.

Aladağ'da evlenme çağına gelen gençler birtakım davranışlarla ailelerine bu isteklerini belli ederler. Gençler sinirli davranışlar sergilerler, sorulan sorulara aksi cevaplar verir, söz tutmaz olur. Kızlar bulaşıkları yıkarken kapları birbirine vurur, ev işleri yaparken "ölsem de kurtulsam" gibi sözler eder. Erkekler de yalnızlıktan, soğuktan şikayet eder, evlenen akranlarından bahseder. Alıp başını gideceğini, evden ayrılmak istediğini söyler. Sofrada pilava kaşık batırır, "ah!.." çeker.

Genç erkek, eğer iş bulduysa veya askerliğini yaptıysa evliliği hak etmiş demektir. Zaten anne ve baba da artık oğullarına kız bakmaya başlamıştır. İlk önce

oğlanlarına gözünün tuttuğu birinin olup olmadığını sorarlar. Varsa kendilerine yakışıp yakışmayacağını değerlendirirler. Eğer yoksa kendileri araştırmaya başlar.

1.1.2.3.Evlilik Öncesi

Evlilik öncesi dönem; gelin ya da güvey seçimi, görücülük, kız isteme, söz kesimi ve nişanı kapsayan dönemi ifade etmektedir. Bu dönem evliliğin gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır.

1.1.2.3.1.Gelin-Güvey Seçimi

Evlenecek kız ve erkekte birtakım özellikler aranmaktadır. Yaş, fiziksel özellik, karakter, beceri, eğitim durumu bunlardan bazılarıdır. Kayseri'de gelin seçiminde hamamlar önemli bir yer tutar. Orada kızın vücudu, huyu, bohçasının içindekilerden marifetleri, araştırılır. Damat adayının seçiminde, damat olacak erkeğin çirkin, hasta ve işe yaramaz olmaması yeterli olup, diğer olumlu özellikleri soruşturulur (Türkten, 1996: 227-233). Artvin'de evlenmeye hazır kızlar; ağzı var dili yok, çok hamarat, gökte uçan kuşun örneğini çıkarır sözleriyle övülür (Özdemir, 1985: 26). Kız beğenmede, kızın düz tabanlılığı üzerinde durulur. Düz taban kızın uğursuzluk getireceğine inanılır. Çatık kaşlı kızların bahtlarının açık, ömürlerinin uzun olacağı düşünülür. Artvin'de gelin ve güvey adaylarının soyunun araştırılmasına "saraflama" denir (Dede, 1996: 118).

Aladağ yöresinde gelin adayında bazı özellikler aranır.

- Güzel olmalı (K14, K25, K46, K55).
- Uzun boylu olmalı (K11, K19, K35, K73, K77).
- Becerikli, akıllı ve terbiyeli olmalı (K1, K9, K27, K33, K49, K55, K60, K77).
- Abdestli-namazlı olmalı (K24, K32, K81).
- Namaz kılmalı, kapalı olmalı (K11, K27, K88).
- Huyu iyi olmalı (K67, K77, K87).
- Ailesi iyi olmalı (K18, K25, K55, K76, K81).
- Kestiği soğan yenilir olmalı (K4, K35, K47, K82, K90).
- Güzel, tertipli, çeyizi bol olmalı (K19, K28, K36, K41).

Yörede güvey adayında da bazı özellikler aranmaktadır.

- İçki, kumar gibi kötü alışkanlıkları olmamalı (K13, K29, K34, K63, K69, K93).
- Yakışıklı olmalı (K71, K82, K90).
- Zengin , güçlü kuvvetli yakışıklı olmalı (K2, K6, K27, K39, K67).
- Bir işe sahip olmalı (K33, K49, K51, K81, K92).
- Dürüst, namuslu ve akıllı olmalı (K31, K46, K62, K77, K80).
- Askerliğini tamamlamış olmalı (K2, K21, K38, K41, K55, K84).
- Yaşının kıza uygun olması (K8, K27, K39, K61, K77).
- Abdestli-namazlı olmalı (K6, K54, K61, K72, K81).
- Ailesi iyi olmalı (K11, K18, K25, K52, K63).
- Okumuş olmalı (K23, K54, K63, K72).
- Maddi durumu iyi olmalı (K29, K37).
- Asil soylu olmalı (K27, K36, K44).
- Aile geçindirebilmeli (K36, K54, K90).

Toplunun her kesiminde olduğu gibi Aladağ'da da evlenecek kız ve erkeklerin bazı özelliklere sahip olması istenir. Bu özellikler kızın, güzel olması, ev işlerine yatkın, becerikli olması, iyi aileden olması gibi genel isteklerden başka, çeyizinin bol olması, dinine bağlı ve kapalı olması gibi özel isteklerdir. Erkekte ise; içki içmemesi, kumar oynamaması isteği başta gelmektedir. Bunlardan başka, meslek sahibi olması, askerliğini yapmış olması, güçlü kuvvetli olması, yakışıklı olması gibi istenilen genel özellikler yanında, aile kökeninin soylu olması, dinine düşkün olması gibi özellikler de dikkati çekmektedir.

Hem gelin seçerken hem de güvey seçerken ailelere büyük önem verilmektedir. Ailenin, çocuğun yetişmesi üzerindeki etkisi herkesçe bilindiğinden kız ve erkek aileleri, karşılıklı olarak çocuklarının evlilik yapacakları kişinin ailesini sorup, soruşturmakta, çocuklarını evlendirecekleri ailesinin soyu soppu belli, sayılan sevilen kişiler olmasını istemektedirler. Gençlerin dinine örf ve adetlere bağlı olması da istenilen davranış kalıplarındandır.

1.1.2.3.2.Kısmet Açma

Evlenme çağına giren her gencin kısmetinin çok olması istenir. Aladağ yöresinde evlenme yaşını geçip de evlenemeyen kızların kısmetlerinin kapalı olduğu kabul edilir. Evlenemeyen kızların kısmetlerinin açılması için çeşitli uygulamalara başvurulur. Kısmetin kapalı olması kızlarla ilgili bir durum olarak kabul edilmektedir. Erkekler için kısmetin kapalı olması durumu söz konusu değildir.

Artvin, Posof, Ardahan, Oltu, Narman, Tortum ve İspir'de kısmetleri açılın diye gençlerden tuzlu ekmek veya tuzlu peynir yeme, rüyaya yatma, niyet namazı kılma gibi davranışlarda bulunması istenir (Dede, 1996: 124). Evlenemeyen kızlar, Ardahan'da, "kıkıl" adı verilen çok tuzlu yaptıkları ekmekleri, bir duvarın üzerine koyup beklerler. Karga ekmeği hangi yöne götürürse, o yöne gelin gideceklerine, Şavşat'ta, evlerine gelen misafirin eşiğine binerler, eşek hangi yöne giderse o yöne evleneceklerine, koçların yünü ile elbise diktiklerinde kısmetlerinin açılacağına inanırlar (Karataş, 1968: 5011).

Aladağ yöresinde kısmet açma konusunda yapılan uygulamalar şunlardır:

- Yeni alınan bir kilit cuma namazı çıkışında namazdan ilk çıkana açtırılır. Bu işlem üç cuma tekrarlanır (K14, K25, K36).
- Üç cuma kilit açtırılır (K13, K26, K50).
- Hocalara muska yazdırılır (K28, K32, K44, K71).
- Adak adanır (K3, K10, K79).
- Düğünlere, nişanlara götürülür (K7, K11, K28, K29).
- Kurşun döktürülür (K18, K24, K63, K72, K80, K91).
- Her cuma kızın çeyizi açılır (K5, K26).
- Nişanlanan birinin kurdelesinden bir parça alınır. Darısı bulaşacağına inanılır (K13, K29, K35, K67).

Aladağ'da, belirli bir yaşa geldiği halde evlenemeyen kızının kısmetinin kapalı olduğuna inanan aile, kızın kısmetini açmak için çeşitli yollara başvurur. Bunların başta geleni kilit açtırmaktır. Kilit açma eylemi, cuma günü camiden ilk çıkan kişiye yaptırılmaktadır. Bu işlem çoğunlukla üç cuma tekrarlanır. Kilidin kapalılığı

ile kısmetin kapalılığı arasında ilişki kurulmakta ve kilidin açılmasıyla kısmetin de açılacağına inanılmaktadır. Benzetme ögesinin kullanıldığı bu büyüsel pratiğe dini motifler de eklenerek işlemin dinsel güçlerle donatılması sağlanmıştır. İşlem, Müslümanlar için kutsal sayılan cuma günü yapılmakta ve halk arasında kutlu kabul edilen sayı üçle, 3 cuma tekrarlanmaktadır.

Kızın çeyizinin açılmasıyla da, kızın çeyizine verdiği emeklerden yardım umulmakta ya da kapalı kalan çeyizin kısmeti de kapattığı düşüncesiyle, çeyiz açılmaktadır. Hocalara gitme, dualar okuma, muskalar yazdırma, adaklarda bulunma halk kültürünün tüm evrelerinde görülen davranış şekillerindendir. Burada da, gencin kısmetinin açılması için, hocalara giderek üstüne dualar okutulmakta, hocanın hazırladığı muskalar gencin üzerinde taşınmaktadır.

Kurşun döktürme âdetinin kısmet açmada da görmekteyiz. Burada da amaç, kızın kısmetine engel olan kem gözleri etkisiz kılmaktır. Kısmetin açılması için nişanda, nişan kurdelesini alma pratiği toplumun her kesiminde görülen, benzetme motifli davranışlardır. Gelin adayı kızın gezmelere, düğünlere götürülmesi, kızın ailesi tarafından, oğlu olan kişilere, gelinlik kızlarının olduğunu göstermek içindir. Böylece, oğullarına, kardeşlerine veya komşu çocuklarına gelinlik kız arayan aileler, kızını görecektir ve kızın kısmeti açılacaktır.

1.1.2.3.3. Görücülük/Kız İsteme

Geleneksel kesimde, evlenme işi; kız bakma, kız arama, kız soruşturma ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, akrabalarından, komşularından ve yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya başlarlar. Bu konuda arkadaşlar komşular da yardımcı olur (Örnek, 2000: 190).

Türkiye'de evlenecek gence kız bakmak , kız görmek için başvuru bu adete, *ağız arama, dünür düşme, dünür gezme, dünür gitme, el basma, elçilik, görücülük, görücüye çıkma, kız arama, kız bakma, kız beğenme, kız sarraflama, kız isteme, söz taşlama* gibi adlar verilir. Kız istemeye giden kişilere ise, *arabulucu, aracı, saye kılğan, büyük dünür, dilekçi, düğür, dünür, tüngür, dünürcübaşı, dünürbaşı, görücü, elçi, kılavuz* gibi adlar verilir (Kaya, 1996: 148-157).

Görücülük, daha çok şehir ve kasaba ortamlarının bir göreneği olarak belirir. Köy çevresinde, görücülük ile kız isteme töreleri birbirine karışmıştır. Aynı köyde veya aynı mahallelerde yaşayan gençler ve aileleri zaten birbirlerini gördükleri ve tanıdıkları için, bu çevrelerde görücülüğe gitmek yerine, doğrudan dünürçülüğe gidilmektedir. Geleneğin devam ettiği yerlerde kız görmeye kadınlar gider. Bunlar oğlanın anası ile, yakın akraba ve yaşlı kadınlardır. Kadınlar, önce kızın güzelliği, törelere uygun davranışları üzerinde durur, yargıya varırlar. Daha sonraki aşamalar kızın ve ailesinin soruşturulmasıdır. Bu arada kız tarafına da düşünme süresi tanınmış olur. İki taraf karşılıklı olumlu değerlendirmeye varınca, görücülerin işi sona erer (Boratav, 1984: 173).

Aladağ yöresinde görücülük/kız isteme konusunda uygulanan bazı âdet ve inanmalar vardır:

- Köyümüzde son yıllarda görücü usulü ile evlenme olayı tamamen terk edilmiştir. Evlenecek olan gençler tanışarak, konuşarak evlenmeye kendileri karar verir. İstenecek olan kızın ailesi ve kendisinin görüşleri önceden bir başka kadın tarafından iyice öğrenilir. Alınan cevap olumlu ise, dünür gönderme hazırlığına başlanır. Kız istemeye gidecek olan dünürçüler büyük bir titizlikle seçilir. Genellikle dünürçüler damat adayının babası, köy öğretmeni, köy imamı, köyde aksakallı olarak bilinen yaşlı kişilerden oluşur. Dünür gidileceği zaman önceden kız tarafına bildirilir. Dünürçüler büyük bir misafirperverlikle karşılanır. Gelin adayı misafirlere kahve ikram eder. Gelin adayı çay veya kahveyi kendisi getirmezse bu durum çoğu zaman olumsuz cevap alınacağı anlamına gelir. Böyle durumlarda dünürçüler kız isteme konusunu hiç açmayarak evden ayrılabilirler. Çaylar içildikten sonra yaşlılardan birisi uygun bir dille konuyu açar. Kız babası genellikle zaman isteyip aile efradına danışıp değerlendirme yapıp kendilerine bilgi verileceğini söyler. Kız tarafının cevabı olumlu veya olumsuz ise köyden bir başka kadın aracılığıyla iletilir, olumlu cevap alındı ise, aynı kişilerden oluşan dünürçüler giderler ve kızı isterler. Kız babasının cevabı kısa olarak “Allah yazdı ise olur” olur. Bunun üzerine köy imamı dua okur ve arkasından lokum tatlısı yenir. Bu tatlıya “ağız tatlısı” denir (K39, K40).

- Kız görülmeye gidilir. Oğlanın anasıyla, bacısı gider. Giderken elde bir şey götürülmez, bir şey götürmek iyi sayılmaz (K34, K41, K48, K63).
- Kız bittikten sonra lokum ve bisküvi götürülür (K19, K24, K61, K75).
- Köyde ileri gelen sözü kırılmayacak biri kızı istemeye götürülür (K26, K33, K41, K62, K82).
- Eskiden lokum ve bisküvi götürülürdü şimdi baklava, tatlı götürülüyor (K11, K13, K25, K36, K47, K80).
- Oğlanın annesi kızın annesine “Oğlumuz kızıınızı isteyeceğiz, ne diyorsunuz” der. Onlar da “Birkaç gün düşünelim ondan sonra gelin “der. Kızın annesi bu arada kocasına ve kızına durumu duyurur. Eğer istemiyorlarsa gelmeyin diye haber yollar (K47, K52, K60).
- Kız istemeye perşembe günü gidilir(K28, K31, K65, K71).
- Kız istemeye baba, emmiler varsa dedesi gider (K17, K29, K33, K41).
- Oğlan kız istemeye giderken götürülmez. Zaten kız oğlana değil aileye verilir. Yani ailenin iyi olması şartı aranır. (K18, K22, K39, K58, K61).
- Kızı istemeye saygın bir aile büyüğü ile ana-baba ve oğlan gider (K1, K63, K71, K82, K90).
- Düğünlerde görülüp beğenilen kız araştırılır ve bir aracı ile dünürücü gitme isteği kızın ailesine iletilir (K42, K52, K68, K69, K82).
- Kız istemeye giderken tatlı ya da lokum götürülür (K5, K9, K23, K47, K69).
- Eskiden kızın ailesi “verdik” diyince oğlan tarafı “Bir ay sonra şerbet içtik” derlermiş (K10, K28, K35, K44, K73, K81).
- Kız istemeye, yörede önde gelen, sözü dinlenir kişilerinden biri, bir aile büyüğü, anne, baba gider (K45, K52).
- Kız istemeye oğlanın yengeleri de götürülür (K19, K27, K37).
- Kız Allah’ın emri ve peygamberin kavliyle istenir (K48, K59, K67, K72, K85, K90).
- İkramları gelin adayı kız yapar (K12, K35, K49, K58, K85).

- Evlenecek kız "siz bilirsiniz" derse gönlü var, "evlenmeyi düşünmüyorum" derse gönlü yok demektir (K19, K27, K36, K43, K73).
- Kız istemeye gidildiğinde, ikram edilen kahve ve çayı, istenecek kızın getirmesi beklenir. Eğer kız görücüye çıkmazsa, kahve veya çayı getirmezse ya da getirdiği kahve veya çayı şekersiz getirmişse, kızın gönlünün olmadığı düşünülür (K10, K28, K35, K63, K75).
- Kız tarafı, kızlarına dünürücü geldikten sonra cevap vermek için süre isterler. Bu sürede oğlan ve ailesini araştırırlar. Oğlanın huyunu, geçimini, içki-kumar alışkanlığı olup olmadığını soruştururlar. Verilen süre sonunda dünürçüler yeniden gelir. İlk günkü sözleri tekrar ederler. Kızın babası "Ben de verdim, Allah'ın emriyle" der. Dünürçüler ayağa kalkar öpüşürler (K14, K53, K63, K88).
- Kızın ailesinin görücülere cevabı şöyle olabilir: "Hoş geldiniz, sefa geldiniz. Allah'ın emri başımız üstündedir. Allah yazdıysa, biz ne desek boştur. Münasip görürseniz danışalım. Allah yazdıysa olur. Olmazsa da gocunacak, darılacak bir şey yoktur" (K18, K26, K57, K90).
- Kız o akşam verilirse "ağız tatlısı" yenir, süre istenirse daha sonra tekrar gidilir, istenen sürede damat adayı araştırılır, kız verildikten bir gün sonra kız evinde davetliler toplanır ve tatlı yenilir (K27, K39, K57, K61).
- Kız gönülsüzse gelenlerin ayakkabılarını çevirmez, hatta ayakkabılarına ya da kahvelerine tuz atar. Çünkü atılan tuzla gelenlerin geldikleri gibi gidecekleri inancı vardır (K17, K32, K52).

Aladağ'da kız bulma ve beğenme şimdi daha çok modern usullere göre gerçekleşmektedir. Gençler birbirlerini daha rahat görmekte ve aileler daha serbest davranmaktadır. Aladağ'da yaptığımız çalışmada eskiden kızların ve oğlanların bu kadar rahat görüşüp anlaşabilmelerinin mümkün olmadığını görmekteyiz. Erkekle kız tesadüfi birbirini görürse görmekteymiş. Bu görüşme dam yuvarken, suya giderken, ekin biçerken, deste çekerken olabilmektedir. Ya da düğünlerde-nişanlarda; tarla ekim ve biçim zamanında keşik verilirken (karşılıklı yardımlaşma-imece), kız suya giderken, çamaşır yıkarken olabilmektedir (K2, K61, K73). Yoksa anne ve baba kimin evlilik yaşına gelmiş kızı varsa bilir ve kendilerine uygun düşenleri isterdi (K6,

K24, K31, K52). Bazen de baba veya dede köy köy gezip oğluna ya da torununa kız ararmış (K5, K13, K25).

Aladağ'da kız istemeye genellikle perşembe günü gidilmektedir. Kız istemeye giderken eğer kızın ailesi çok iyi tanınmıyorsa, önce istenecek kız ve ailesi araştırılıp, olumlu bilgiler alındıktan sonra kız istemeye gidilir. Önce oğlanın anası ile bacası gitmekte bazen kızın ailesini tanıyan bir kadın da yanlarına yoldaş olarak alınmaktadır. Onlar kızı görüp beğendikten sonra, bu kez erkekler gitmekte ve kızı babasından istemektedirler. Dünürücü giden bu kişiler aile büyüklerinden ve ağzı laf yapan sevilen sayılan kişilerden oluşmaktadır.

Kız görmeye giderken bir şey götürülmemekte götürülürse iyi sayılmamaktadır. Ancak, istemeye giderken bir tatlı götürülmesi gelenektir. Yörede, genellikle ikinci ve daha sonraki gidişlerde tatlı götürülmektedir. Eğer kız verilirse getirilen tatlıyla "ağız tadı" yenmektedir.

Kız istemeye gidildiğinde, ikram edilen kahve ve çayı, istenecek kızın getirmesi beklenir. Eğer kız görücüye çıkmazsa, kahve veya çayı getirmezse ya da getirdiği kahve veya çayı şekersiz getirmişse, kızın gönlünün olmadığı düşünülür.

Kız verilmeden önce ailesi onun da fikrini alır. Kıza isteyip istemediğini ya doğrudan sorarak ya da arkadaşları vasıtasıyla sorarak öğrenir. Kız eğer istiyorsa "siz bilirsiniz", istemiyorsa "evlenmek istemiyorum" gibi cevaplar verir.

Kız isteme ve görücülük âdetlerinde hem kız hem erkek, aileler tarafından araştırılır. Aileler çocuklarının mutlu bir evlilik yapabilmeleri için büyük çaba gösterirler.

1.1.2.3.4.Söz Kesme/Tatlı Yeme/Başlık

"Söz kesimi" dünürçülük, yani kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin , bu anlaşmalarını daha geniş bir çağrılı huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine "söz kesimi" ya da "söz kesme" denmektedir. Söz kesiminde başlık ve hediyeler de konuşulur, söze bağlanır (Örnek, 2000: 191).

Türkmen düğünlerinde kadın ve erkek dünürçüler ayrı ayrı söz keserler (Kalkanoğlu, 1953: 807). Yozgat'ta başlığa "günsalık" denir. Verilen para ile kızın çeyizi hazırlanır. Evin bütün eşyalarını kız tarafı yapar. Kız tarafına yapılan hediyelere "yolluk" denir (Köktürk, 1971: 5879-5883; Özbaş, 1968: 4795).

Aladağ yöresinde söz kesme ve tatlı yeme ile ilgili çeşitli uygulamalar vardır:

- Kız tarafı gönüllüyse, bir kilo baklava ve tülbentle gidilir. Kız verilince yanlarında getirilen lokum ya da tatlı yenilir buna “ağız tatlısı” denir. Oğlanın annesi kızın başına bir örtü örter “kızın başını bağladık” denir. Artık kızın bir sahibi var anlamındadır. İmam Kuran okur, dua eder (K41, K52, K77).
- Kız verilince o anda aile içinde bir tatlı yenir. Ayrıca bir tatlı merasimi olmaz, nişan yapılır (K12, K29, K55, K64, K71).
- Kız verilirse gelenlerden biri gider lokum, üzüm, şeker alıp getirir. Kendi aralarında bir ağız tadı yerler. Bir hafta sonra ise kızın alnına bir yağlık bağlanır. Kız bu yağlıkla birkaç hafta dolaşır. Bu o kızın başının bağlandığına işarettir ve başkası artık istemeye gelmez (K18, K56, K81).
- Kız evine isteme için kız evi tarafından istenen süreden sonraki ikinci gidişte bir sini baklava da götürülür. Baklava dışarıda, arabada bırakılır. Kızın babası, yoksa kızı verecek olan büyüğü olur cevabını verince söz kesilmiş olur. Kız ve erkek, büyüklerin elini öperler. Bilen biri varsa Kur'an okunur ve dua edilir. Nişan tarihi tespit edilir. Alınacak takılar belirlenir. Nişanda yüzükler takılır (K10, K28, K45, K50).

Eskiden beri “kalın”, “başlık”, “süt hakkı”, “anne hakkı” adıyla bir miktar para toplumun bazı kesimlerinde günümüzde de ödenmektedir. Bu para, ileride herhangi bir sorun çıkmaması için tanıklar huzurunda babaya verilmektedir (Başçetinçelik, 1998: 140).

- Aladağ yöresinde 20-25 yıl önce başlık parası verilirdi; ama şu an başlık parası ödenmemektedir (K19, K54, K68, K77, K84).
- Başlık parasının olduğu yıllarda, başlık parası erkek evinin zenginliğine göre değişmektedir (K5, K8, K17, K52, K63).

- Kızını ailesi zenginse isteyen çoksa başlık da yüksek olurdu (K25, K38).

Birçok yerde olduğu gibi Aladağ'da da başlık âdeti artık tamamen kalkmıştır. Artık küçüğünden büyüğüne herkes başlığı hoş karşılamamakta çağdışı bulmaktadır. Hatta eskiden başlıkla evlendirilenler bu durumu çoğunlukla nefretle anmaktadır.

1.1.2.3.5.Nişan

Nişan, sözden sonraki evlilik aşamasıdır. Nişan töreni Anadolu'nun pek çok yerinde düğün törenlerine benzerlik gösterir. Nişan harcamaları ve törenlerini kimi yörelerde kız tarafı üstlenirken, kimi yörelerde erkek tarafı üstlenmekte kimi kez de erkek ve kız tarafı ortaklaşa masrafları üstlenmektedir. Ancak, ister kız tarafı nişanı yapsın, isterse erkek tarafı yapsın nişan töreni kızın evinde veya kızın ailesinin uygun gördüğü yerde yapılmaktadır. Nişanlılık bir ara dönemdir. Bu dönem genç kızla erkeğin kurulacak olan yeni yuvaları için psikolojik ve sosyal açıdan kendilerini hazırladıkları dönemdir (Örnek, 2000: 190-191).

Nişan törenlerinde, iki tarafın onayladığı sevilen ve sayılan bir aile büyüğü tarafından, kız ve oğlana, iyi dileklerle yüzükleri takılır. Nişan töreninde, kız tarafı ve oğlan tarafı kıza takılar takarlar. Tören aile arasında veya geniş bir davetli arasında yapılır. Eskiden yapılan yemekli nişan törenleri, son yıllarda yerini pastalı ve şerbetli törenlere bırakmıştır. Geleneksel kesimde evlerde yapılan törenlerde kadın erkek ayrı eğlenirlerken, salonda yapılan törenlerde kaç-göçe önem verilmemektedir (Başçetinçelik, 1998: 141).

Yörüklerde nişan, nikahtan daha kuvvetli bir bağ sayılmaktadır. Nişan günü oğlan tarafı davar keser, pilav döker ve çalgılarla bu hazırlanan yemekler kız evine gönderilir. Kızın evinde bu yemekler büyük bir eğlenceyle yenilir (Yalgın, 1993: 267).

Söz kesildikten sonra “beylik” adı verilen ve oğlan tarafından seçilen kadınlar kız evine giderek kıza nişan takar. Nişanlar altın, gümüş vb. ziynet eşyalarıyla elbisedir. Söz kesiminde oğlan tarafından kızın babasına veya velisine bir miktar para verilir. Bu parayla kızın eksik olan çeyizleri tamamlanır. Nişan töreninde durumu iyi olanların davet yapıp çalgı çaldırması adettir (Yalgın, 1993: 214).

Nişan kararlaştırıldığı biçimde yemekli, davullu, eş, dost, komşu ve akrabalar çağırılarak “toy” denilen bir yemek ve eğlenceyle yapılır. Oğlan evinin kız için aldığı çeyiz ve takılar misafirlerin duyabilecekleri şekilde ilan edilir. Adına “kırkım” denir. Nişanda bu tören yapılır ki evlenecek çifte para, eşya, takı vb. vererek yardımda bulunulur (Artun, 2000: 108).

Aladağ yöresinde nişan töreni çeşitli âdet ve inanmalarla yapılmaktadır.

- Eskiden nişanı sadece zengin olanlar ve ağalar yapardı şimdi çoğunluk yapıyor (K18, K25).
- Nişan günü kız ve oğlan tarafından ortak olarak tespit edilir ve nişan hazırlıklarına başlanır. Nişan töreni başta tüm köylü olmak üzere komşu köylere davetiye anlamına gelen herkese ayrı ayrı mendil çorap veya bardak gibi eşyalar verilir. Nişan yüzüklerini kız tarafından oğlan için, oğlan tarafından da kız için alınır. Gelin adayının giyeceği olan nişan elbisesi oğlan tarafından alınır. Damat adayının elbisesi ise kız tarafından alınır. Nişan günü tüm davetliler kız evi önünde toplanır. Dışarıda aş ocağı kurularak yemekler pişirilir. Nişanlar çoğu kez çevre köylerden toplanan imamların okuduğu mevlit şeklinde yapılır. Mevlitli nişanlarda nişan yüzükleri kapalı bir ortamda çok yalçın aile fertlerinin katılımı ile dualar okunarak takılar takılır. Eğer nişan töreni çalgılı denilen davul ve zurna eşliğinde yapılıyorsa başta kız ve oğlan tarafının katılımı ile köy gençleri kız ve erkek karışık olarak halaylar çekip oyunlar oynarlar. Bir süre sonra gelin ve damat adayları yan yana köy gençlerinden bir kız ve erkeğin eşliğinde dışarıya çıkarak bir masa etrafında otururlar. Gelin ve damat adayına eşlik eden bu iki gence sağdıç adı verilir. Köyün ileri gelenlerinden birisi nişan yüzüklerinde bağlı olan kurdeleyi kestikten sonra, nişanlılar karşılıklı olarak oyun oynamaya davet edilir. Bu oyuna kız babasının ve oğlan babasının katılmaları orada bulunan davetliler tarafından ısrarla islenir. Hatta oynamaya zorla da olsa çıkarılırlar. Daha sonra ortaya bir masa konularak köyde çığırtkan adı verilen bir kişiye “kırkım” adı verilen hediyelerin toplanma işlemlerini başlatır. Çığırtkan yüksek sesle başta gelin ve damat adaylarının takılarını ilan ederek alır ve gelinini üzerine takar. Törene katılan davetlilerde genellikle para

takarlar. Kırkım işi tamamlandıktan sonra tüm davetlilere aş ocağında pişen yemeklerden ikram edilir ve böylece tören sona erer (K39, K40).

- Eskiden nişanlara dualar okunur bal ya da pekmez şerbeti dağıtılırdı, şimdi dağıtılmıyor (K18, K62, K76).
- Tatlıdan sonra kız evinin uygun olduğu bir gün erkek evi nişan günü belirlemeye gider. Genellikle hafta sonu bir gün belirlenir. Nişanlar mevlit ya da çalgılı olur (K17, K36, K58, K90).
- Nişandan önce erkek evi valiz yapar. Bu valizin içinde kıza alınan nişan kıyafeti ve diğer hediyeler vardır. Nişan günü kız evine süslenen arabayla gidilir, yani nişan kız evinde yapılır. Daha önceden hazırlanan davul-zurna -son zamanlarda orkestra- ile çalınıp oynanır (K3, K19, K53, K59, K65).
- Oğlan evi ve kız evi karşılıklı olarak bir valiz hazırlarlar. Bu valize ailenin tüm bireyleri için birer kıyafet konur. Bu valiz birer siniye konur. Kızın ve oğlanın sağdıçları bu sinileri başlarına alıp meydanda oynarlar. Ondan sonra siniler değiştirilir (K28, K63, K71).
- Nişanda birbirine kurdele ile bağlı olan yüzükler getirilir. Yüzükleri bir aile büyüğü takar. Yüzük önce kıza sonra erkeğe takılır. Daha sonra yüzüğü takan kişi mutluluğun daimi olması yönünde bir konuşma yapar. Yüzükleri birbirine bağlayan kurdele kesilir (K10, K38, K54, K63).
- Nişanlarda takı ve kırkım merasimi yapılır. Kırkım; nişana katılanların çifte sağladıkları para ve diğer eşyalardan oluşan katkılardır. Genellikle yüzükleri takan kişi, kırkımda kimin ne kadar para attığını duyurur ve darısının evlenmemiş bir yakınına, parayı atanın kendisi bekarsa kendisine olmasını diler. Toplanan takı, para ve hediyeler halka duyurulur. Biriken paralarla kız evi çeyizini tamamlar (K19, K45, K75, K82, K90).
- Nişan bozulursa genellikle hediyeler karşılıklı geri verilmektedir. Kız tarafının bohçası geri gönderilir. Kız da kendisine alınan hediyeleri gönderir (K23, K39, K65, K70, K83).

Aladağ'da nişan mevlitli veya çalgılı olabilmektedir. Çalgılı nişanlarda, orkestra ya da davul zurna bulunmakta ve bunlar eşliğinde eğlenilmektedir. Törende, "kırkım", "atkı" adı verilen takı töreni yapılmaktadır. Oğlana ve kıza takılan nişan yüzüğünden başka, oğlan evinin durumu iyiye kıza; küpe, gerdanlık, bilezik ve yüzük gibi takılar takılır. Takı merasimi yüksek sesle yapılmakta, kimin ne taktığı ilan edilmektedir. Nişana gelen, takı takamayan akraba veya akraba olmayan kişiler de bu merasime para veya çeşitli hediyelerle katılmaktadırlar. Törende toplanan paralar, altınlar ve hediyeler kız tarafında kalmaktadır. Çoğu kez de toplanan para kız babasına verilmekte ve bu paranın kızın çeyizi için kullanılması istenmektedir.

Nişanlar hafta sonu yapılır. Oğlan evinin nişanda kız ve ailesi için hazırladığı giyecekler ile kız evinin oğlan ve ailesi için hazırladığı giyecekler ve eşyalar sinilerle getirilir ve meydana oynanarak değiştirilir.

Nişan töreninde, yemekler pişirilir, oğlan tarafının durumu iyiye kurbanlar kesilir. Ancak, son zamanlarda nişanlar belediye salonunda da yapılmakta böyle nişanlarda yemek verilmemekte, ancak uzaktan gelen akrabalar varsa onlar için yemek hazırlanmaktadır.

1.1.2.3.6.Nişanlılık

Nişan töreninden düğüne kadar geçen zamanı kapsayan nişanlılık dönemi kız ve erkeğin birbirlerini her açıdan daha yakından tanımaya fırsat bulacakları ve evliliklerine zemin hazırlayacakları bir süreçtir. Nişanlılık dönemi de çeşitli âdetlerin uygulandığı bir dönemdir.

Gençler nişan töreninden sonra artık nişanlıdırlar. Nişanlılık, gençlerin birbirini tanıdıkları ve ailelerin de düğün için hazırlıklarını tamamladıkları dönemdir. Geleneksel kesimde nişanlılık döneminde gençler, ya aileleri yanında birbirleriyle görüşürler, ya da saklı gizli görüşmeye, çalışırlar. Kars/Göle'de nişanlanan gençler, nişan günü yeni gelenler aracılığıyla odada bir araya gelirler (Artan, 1958: 1808-1809). Posofta nişanlı genç gizli gizli geceleri kız evine yatmaya gider (Aydınoglu, 1968, 6224-6228). Suşehri Köylerinde nişandan sonra dini nikah kıyılır (Polat, 1953: 821-823). Divriği'de nişanlılık süresi içinde, kız ve oğlan taraftan birbirlerine Bayramdan önce kıza bayramlık kurban gönderilir (Aslanoğlu, 1972: 6175-6178).

Aladağ yöresinde nişanlılık döneminde çeşitli âdetler uygulanmaktadır.

- Nişanlılar sadece aile ziyaretlerinde birbirlerini görüp kısıtlı bir konuşma imkânı bulabilirler (K72, K74, K75, K76).
- Nişandan sonra nişanlıların görüşmelerine izin verilir (K77, K78, K92, K94, K95, K96).
- Eskiden nişanlı çiftlerin görüşmeleri yasaktı. Kızın kardeşleri oğlanı evin yakınında falan görürlerse döverlerdi. Ancak iş zamanlarında kızla oğlan birbirini görebilirlerdi. Gelinlik kız, oğlan evinin destesini çekmeye gider; oğlan da kız evinin harmanının kaldırılmasına yardım eder (K25, K33, K58).
- Bayramlarda elbiselik, pijama vs. götürülür (K11, K19, K28).
- Nişanlılık süresi bir buçuk yıl kadar sürer. İki yılı geçerse ayıp karşılanır (K8, K32, K47, K65).
- Bayramlarda ve tatil günlerinde erkek, nişanlısıyla ziyaretlere gider ve görüşme olanağı bulur (K25, K51, K63, K71).
- Oğlan ancak kızın ailesinden bir kişinin yanında kızla görme olanağı bulur (K14, K28, K63, K72, K80).
- Bayramlarda erkek evi kız evini mutlaka ziyaret eder (K26, K34, K65, K70).
- Araya bayram girmişse mutlaka karşılıklı ziyaret yapılır. Ekonomik duruma göre kıyafet, takı gibi eşyalar götürülür. (K11, K24, K85, K87).
- Kızın annesine, babasına ve kardeşlerine de bazı hediyeler alınır. Alınacak bu hediyeler erkek evinin ekonomik gücüne göre değişebilmektedir (K3, K58, K90).
- Kurban bayramında kurbanlık gönderebilir, kurbanın başı gelin gibi süslenir (K34, K48, K62).
- Kız evine ziyarete gidilirken lokum, tatlı götürülür (K40, K53, K61, K72).

- Kız, nişanda takılan takıları bayramda akraba ziyaretlerinde takar (K16, K19, K27, K52, K64).
- Nişanın bozulması durumunda, nişanı bozan kız tarafı ise nişandaki takıları iade eder, nişanı bozan erkek tarafı ise takıların tamamı kız evinde kalır (K22, K37, K57, K90).

Aladağ çevresinde eskiden nişanlılar evlenecekleri güne kadar serbestçe göremezken, artık günümüzde ailelerinin yanında veya tek başlarına görüşebilmektedirler. Aileler nişandan sonra karşılıklı birbirlerini davet ederek, yeni başlayan dostluğu pekiştirmeye çalışırlar. Bu karşılıklı geliş gidişler sırasında, oğlan tarafı kıza ve ailesine ufak tefek hediyeler getirir. Geleneğin devam ettiği yerlerde gençler, ancak bu geliş gidişlerde birbirlerini görmektedirler. Kızın ailesinin izin vermesiyle, kız ve oğlan gezmeye gidebilmektedirler. Ancak, kimi aileler bu durumda üçüncü bir kişinin de yanlarında bulunmasını istemektedirler. Kısıtlamanın olduğu ailelerde ise, gençler gizli bir şekilde, kimi zaman ana-baba uyuduktan sonra da görüşmektedirler.

Nişanlılık dönemine bayram rast gelmişse, bayramlarda erkek tarafı kıza hediye olarak göndermektedir. Bu hediyeler erkek durumunun ekonomik durumu ile yakından ilgilidir. Kız tarafının böyle bir yükümlülüğü yok, ancak, isterse onlar da oğlana ve ailesine karşılık olarak bohça hazırlamaktadır. Kimi kesimlerde, erkek tarafının yalnızca ailesi değil birinci derece akrabaları da sık sık kıızı ziyaret ederek, ona harçlık vermekte ve ihtiyaçlarını sormaktadırlar. Bu kesimlerde, kız nişanlandığı andan itibaren erkek tarafının akrabalarının gözetimi ve sorumluluğu altında olup, korunup kollanmaktadır.

Kimi zaman çocukların anlaşılamaması kimi zaman da ailelerin anlaşılamaması ile nişan bozulmaktadır. Bu durumda, nişan masrafı ve takılar gündeme gelmektedir. Toplumdaki genel kanı, nişanı bozanın tüm verilenleri iade etmesi, bununla birlikte nişanda yapılan masrafları da karşılaması şeklindedir Böylece nişanı kız bozarsa, bütün takıları ve hediyeleri iade etmektedir. Erkek tarafı da bu durumda kız tarafından, nişan masraflarının karşılığı para miktarını ödemesini isteyebilmektedir.

1.1.2.3.7.Davet/Okuntu

Anadolu'nun hemen her yöresinde nişan veya düğünden birkaç gün önce davetlilere çağrı yapılır. Bu çağrı, kimi zaman küçük, kimi zaman büyük hediyelerle yapılır. Çağrıyı bu iş için görevlendirilen kişiler yapar. Mut'ta, nişan törenine ve düğüne davet okuntu ile yapılır. Davet edilen kişiye, önemine göre gelinin önceden hazırladığı mendil, çevre, çorap gibi el işlemleri ya da bir basma parçasından kesilmiş ufak mendil gönderilir (Soylu, 1973: 6663-6664). Yozgat köylerinde bir kadın ve bir erkek çağrıcı, "davetçi" olarak görevlendirilir (Köktürk, 1971: 5879-5883). Ergani'de oğlan evi davetlileri nişana çağırmak için "yendekçi" adı verilen kadınları tutar. Yendekçiler evlere gider, davet ettiği kişiler, kadına para, bulgur, yazma verirler (Gülben, 1964: 3592-3593). Bolu'da kız ve oğlan evi beş on kişiyi "okuyucu" olarak komşulara çıkarır. Okuyucu hanımlar her eve sakızlı, karanfilli bir dilim ekmek verir ve onları düğüne çağırır (Nuri, 1961: 2307-2309).

Aladağ yöresinde düğüne davet çeşitli yollarla yapılmaktadır.

- Davetiye ile davet yapılır (K2, K10, K27, K65, K75, K81).
- Eskiden okuntu olarak şeker dağıtıldı. Büyüklere de (köyün ileri gelenleri) çay bardağı yollanırdı. Bardak veya şeker verilirken bu çarşamba bayrak dikilecek, cuma gelin inecek denilirdi. Perşembenin dışında düğün yapılmaz (K25, K37).
- Okuntu olarak; şeker, çorap, yazma dağıtılır (K41, K58, K60, K76).
- Yakın akrabalara gömlek, yazma gibi eşyalar verilirken, akraba dışındakilere çorap verilir (K6, K8, K61, K73, K83).
- Kız evinin davet için dağıtacağı okuntular erkek evi tarafından alınıp kız evine verilir (K20, K54, K63, K73).
- Caminin minaresinden anons ettirilir (K27, K30, K64, K84).
- Davetiye olarak "okuntu" ya da "yol" adı verilen hediye gönderilir (K9, K50, K64).
- Akrabalara elbiselik kumaş, yabancılara su bardağı verilir (K50, K62, K70).

- Davetli aldığı okuntunun ağırlığına göre hediyesini yapar (K11, K18, K22, K33, K49, K66).

Aladağ'da gerek nişana gerekse düğüne davet “okuntu”, “okuntuluk”, “ yol” adı verilen hediye ve davetiye ile yapılmaktadır. Okuntu için dağıtılacak eşyalar, oğlan evi tarafından kutularla alınarak kız evine gönderilir. Okuntu; elbiselik kumaş, oyalanmış tülbent, havlu, gömlek, atlet, çorap, mendil, bardak ve şekerden oluşmaktadır.

Nişana veya düğüne davet edilecek kişiler, yakın akrabalar, dostlar ve komşular olmak üzere ayrılmakta ve davet ona göre yapılmaktadır. Yakın akrabalara ve yakın dostlara değeri yüksek olan kumaş, havlu, gömlek vb. ile davet yapılırken, uzaktan olanlara veya komşulara mendil, bardak, çorap gibi eşyalarla düğüne davet yapılmaktadır. Artık herkese davetiye verilmekte, yakın akrabalara ise davetiyenin yanında bir de elbiselik, gömlek vs. verilmektedir.

1.1.2.4.Düğün

Düğünün ne zaman olacağı iki tarafın ailelerinin anlaşması ile kararlaştırılır. Bu süre çok kısa olabileceği gibi, senelerce de uzayabilir. Kimi zaman oğlanın askerliği kimi zaman da oğlan tarafının ağırlığı sağlayamaması veya çeyizi tamamlayamaması gibi sebeplerle düğün gecikebilir. Anadolu'da düğünler genellikle sonbaharda olur. Harman işlerinin sona ermesi, kış hazırlıklarının tamamlanması ve yayladan dönmüş olması, düğün masraflarını karşılayabilme bakımından en elverişli zamandır (Boratav, 1984: 176).

Düğün toplumsal bir olaydır. Düğüne katılım, daha önce yapılmış olan söz ve nişan törenlerinden daha fazla olur. Düğün töreni ile; gençlerin kuracağı yuva ve ailelerin hısımlık bağları davetlilerin de katılımıyla onaylanmış olur. Özellikle köylerde, düğüne bütün köy halkının katılması istenir. Düğüne çağrı, pek çok yerde okuntu ile yapılır. Düğünler sosyal yardımlaşmanın en fazla görüldüğü törenlerdir. Bu törenin başından sonuna kadar, köylüler düğün evine destek olurlar. Anadolu'da düğünler üç gün ile bir hafta arasında değişir. Ancak, günümüzde bu süre iyice kısalmıştır. Sinop'ta düğünün kararlaştırıldığı gün, kız evi ve oğlan evi karşılıklı birbirlerine börek gönderirler. Buna "ekmek değiştirme" denir (Ülkütaşır, 1963: 2974-

2976). Mut köylerinde, kız evine oğlan evinden düğün için götürülecek yiyecekleri "kılıf yengesi" adı verilen, evli geçimi iyi bir kadın götürür (Soylu, 1973: 6663-6664).

Anadolu'nun pek çok yöresinde düğünden önce düğün ekmeği pişirilir. Yozgat'ta oğlan evinin yaptığı ekmeğe "düğün ekmeği", kız evinin yaptığı ekmeğe "kına ekmeği" denir. Düğün ekmeğinde; hamur açıcı olarak şen tabiatlı, güzel sesli, şen kadınlar çağrılır. Def çalarak türkü söyleyerek hamur yoğrulur. Açıcılar, bir döküm ekmek açtıktan sonra ekmek tahtalarını kenara çeker, kalan bezeler etrafında halay çekerler. Damat geldiğinde ona yağlı bazlama pişirir, bahşiş alırlar. Düğün ekmeği, hamur az da olsa çabuk bitirilmez. Akşama kadar oyunlarla, manilerle devam eder. Kız evinde yapılan ekmekte de oyunlar, şenlikler olur. Bolluk olsun diye gelin oynatılır. Damada yağlı bazlama gönderilir (Özbaş, 1962: 2650-2651).

Aladağ yöresinde düğün için çeşitli hazırlıklar yapılmaktadır.

- Kız ve erkeğin ihtiyaçlarının alınması için alışveriş yapılır (K17, K61, K80).
- Bu alışverişte genellikle kızın ve erkeğin anneleri ile kız ve erkek bulunur (K52, K68, K77).
- Kıza gelinlik, çamaşır, ayakkabı, havlu ve elbise alınır; erkeğe ise tıraş takımı ve pijama takımı alınır (K81, K94, K95).
- Düğünler genellikle hasat zamanlarına denk getirilir (K17, K26, K33).
- Kız evinde büyük kadınlar yüksük çorbası, kuru fasulye, bulgur pilavı, dövme pilavı pişirirler (K10, K11, K19, K25, K44, K59, K77).
- Yemek hazırlıkla genellikle bir hayvan kesilir (K61, K75, K77).
- Gelinin çeyizi düğünden bir hafta önce yıkanır. Buna "asbap yıkama" denir . Bu yıkamaya çok özen gösterilir (K17, K63, K72, K81).

Aladağ'da aileler düğün tarihi belirlendikten sonra hazırlıklara başlarlar. Düğünden en az bir hafta, on gün önce "asbap kesme" adı altında düğün alışverişine çıkılmaktadır. Bu alışverişte kıza gelinlik, kıyafet, havlu, iç çamaşırı, kozmetik türü eşyalar alınır. Erkeğe de tıraş takımı, pijama ve iç çamaşırı gibi eşyalar alınır. Bu alışverişte yolluk (okuntuluk) olarak alınacak eşyalar da erkek evi tarafından alınır ve kız tarafının ihtiyaçları teslim edilir.

Bölgede düğünler genellikle baharda veya yazın yapılır. Kışın havalar çetin geçtiğinden kışa pek düğün bırakılmaz. Önce akraba ve yakın dostlara okuntular, uzakta olanlara davetiyeler gönderilir.

Düğün evinde de uzaktan gelecekler için yataklar hazırlanır, kızın çeyizi yıkanır, ütülenir, yorganlar kaplanır, yastık yüzleri takılır. Köyün veya çevrenin iyi yemek yapan kadınları düğün aşçısı olarak tutulur, kız evinde ve oğlan evinde yemekler, ekmekler yapılmaya başlanır. Oğlan evi, kız evine düğün yemekleri için et ve diğer malzemelerle, aşçıyı da gönderir

Düğün yemeklerinin başında "yüksük çorbası" gelmektedir. Yüksük çorbasını hazırlamak için; kadınlar büyük leğenlerde yoğrulmuş hamurlardan yufkalar açar, mantı yaparlar. Bir grup kadın yufkaları açarken, diğer bir grup mantıları kapatır. Bunların yanı sıra, "davul aş" denilen "etli dövme pilavı", etli kuru fasulye, bulgur pilavı ve patlıcan dolması, lahana ve yaprak sarması yapılır.

Oğlanın babası davul ve zurnayı ayarlar. Böylelikle düğünün başlaması için hazırlıklar tamamlanır.

1.1.2.4.1.Bayrak Dikme/Sağdıç

Bayrak, milletler için bir egemenlik sembolüdür. Düğünlerde ise, düğünün başladığının işaretidir. Anadolu'da bayrak dikildikten sonra düğün başlar ve düğün artık kız ve erkek tarafının değil; bütün köye, köylüye aittir. Türkler için bir ruh, bir mübarek kişi gibi olan bayrak (Ögel, 1991:X) milletler için nasıl bir bütünlük sembolü ve vazgeçilmezlik ise; toplumun temelini oluşturan aile ocağının ilk adımı olan düğünlerde de bayrağın birlik beraberlik sembolü olması o kadar vazgeçilmezdir.

Evlilik kurumunun kurulması sırasında Anadolu'da yapılan evlenme töre ve törenlerinde küçük ayrılıklar dışında büyük benzerlikler vardır. Bu törenler sırasında kullanılan bayrak "Düğün Bayrağı" adını alır (Bozyiğit, 1987:70). Düğün bayrağı, ay-yıldızlı Türk bayrağı olduğu gibi şah, nahl, şimşir, gelbere, yom adları alan ve çeşitli süslerin takıldığı sırtlara çeşitli değişik adlardaki ağaç dallarından oluşmaktadır (Bozyiğit, 1987:70).

Kars ve çevresinde "şah" bezenir. 60-70 santim uzunluğunda, bilek kalınlığında bir sopa, bir altlığa dikilir. 7-9 dal çakılarak ağaç görünümü verilir. Dallara 7-9 türden üçer adet on tane meyve ve şekerli yiyecek maddesi asılır. En son pişmiş yumurta, şahın tepesine bağlanır. Bu işleme, *şah bezeme* adı verilir. Bu işi uzmanlaşmış kadınlar yapar. Şah, hem oğlan hem kız evinde ayrı ayrı bezenir. Masrafları sağdıçlar karşılar. Kız evine gelenlere kız şahından, oğlan evine gelenlere, oğlan şahından ikram edilir. Oğlan şahı, gerdek odasına törenle getirilir, gerdek odasında üzerine de üç mum yakılır (Başçetinçelik, 1998:159).

Tekirdağ ve yöresinde, "şimşir", "ahret dalı"; gelinin ahret kardeşi ve arkadaşları tarafından hazırlanır. Şimşirde, iğneden ipliğe kadar oyuncak, meyve, tarak gibi eşyalar bir çam ağacının dallarına iple tutturulur. Dal, toprak dolu bir tenekeye yerleştirilir. Düğüne kadar hazırlanır. Düğün günü, düğün alayı ile birlikte çalgıcılar, davetliler ve arkada gelin, ahretliğin evine gidilir. Orada eğlenilir, şimşir ile bohça alınır ve oğlan evine gelinir. Oğlan evinden ahretliğe, elbiselik ve çamaşır hediye edilir. Eğlenceler yapılır. Sonra yengeler gelini kaynanaya teslim eder. Ürgüp ve Nevşehir yöresinde, dalları sarı ve beyaz tellerle süslenmiş "yom ağacı" gelin odasına konur. Üzerine, geline getirilen hediyeler asılır. Denizli/Çal yöresinde, düğünün ilk günü güveyin ve sağdıcın evine "gelbere" adı verilen bir çam dalı asılır, üzerine yaprak, portakal, iğde, üzüm gibi süsler asılır (Bozyiğit, 1995: 259-263).

Aladağ yöresinde düğünün başlaması, bayrak dikimi ile ilgili çeşitli âdetler uygulanmaktadır:

- Bayrak çarşamba günü dikilir (K16, K52, K71, K80).
- Bir aptal (davul ve zurnacı) bulunur, bunların eşliğinde bayrak dikilir. Bu işlem çarşamba öğleyin başlar. Bayrağın dibine davar kesilir. Kanı bayrağın ağacına sürülür (K28, K53).
- Bayrak direği için köyün gençleri ormana gider en uzun ağacı devirip getirirler. Bayrak direğine bayrak asılır, bayrağın yanına portakal (elma), ayna, soğan bağlanır. Çamın tepesindeki yeşil kesilmez, üzerinde kalır (K27, K63, K73).
- Bir zincir bayrağın ağacına geçirilir, yeni bir kilitte zincir kilitlenir. Anahtarı güveye verilir. Davulcu tam bu esnada çalmaya başlar ve düğün başlamış olur (K19, K37, K88, K90).

- Düğün törenleri ile nişan törenleri arasında çok önemli bir farklılık yoktur. Düğünler genellikle cuma günü cuma namazından çıkanların katılımı ile düğün evi olan oğlan tarafının evine büyük bir özenle hazırlanmış olan oldukça yüksek olan direğ e Türk bayrağının asılması ile başlar. Bu bayrak düğün sona kadar asılı kalır ve düğün gecesinin son bulunduğu gece yarısı damat tarafından indirilir (K39, K40).
- Bayrak gerdek gecesinden sonra indirilir. Eskiden  arşaf gösterilmeden bayrak indirilmezdi, şimdi uygulanmıyor (K55, K62, K77).
- Damat gerdek gecesinden sonra kilidi çözer ve bayrağı indirir. Bu gelin-güvey olduklarının işareti sayılır (K38, K65, K91).
- Düğün perşembe günü başlar (K13, K28, K45, K56).
- Artık herkes çalıştığı için bayrak cuma günü dikiliyor, düğün de cumartesi ya da pazar günü oluyor (K18, K49, K53).
- Erkek evine damadın arkadaşları düğünün başladığı gün bayrak dikerler (K19, K56, K71, K83).
- Bayrak direğinin ucuna soğan ya da tavuk tüyü geçirilir (K10, K11, K27).
- ‘‘Sağdıç’’ adı verilen kişiler kızın ve erkeğın yakın arkadaşları arasından seçilir ve düğün işlerini ayarlarlar (K38, K65, K76).
- Sağdıçlar kollarına kırmızı kurdele bağlarlar geçirilir (K28, K61, K77, K83).
- Erkeğın sağdı ı gelen misafirlerle ilgilenir, erkeğ e yardımcı olur (K24, K52, K63, K79).
- Kızın sağdı ı da kızın yanından hiç ayrılmaz ve ona yardım eder (K28, K37, K48, K68).
- Sağdıçlar düğünün düzenini sağlarlar (K13, K28, K64, K70).
- Sağdıç yol kesen bahşiş isteyen çocuklara bahşiş verir, damadın vekilidir (K10, K27, K30).

- Bayrağın başına ayna, soğan bağlanır. Gelin inince o soğan gömülür ve çimlenince bakılır, kaç çatal olmuşsa ona göre çocuk olacağına inanılır (K5, K9, K54, K68).

Aladağ'da düğünler, çarşamba veya cuma günü, oğlan evine bayrağın dikilmesiyle başlar. Ancak, son zamanlarda düğünlerin başlangıç günü ve süresi de değişmiştir. Günümüzde düğünden bir hafta önce çeyiz götürülmekte ve ev serilmektedir. Bir hafta sonra cumartesi veya pazar günü de düğün yapılmaktadır.

Bayrak dikimi için ormanın bulunduğu kırsal bölgelerde, ormandan özel olarak bayrak direği için çam kesilmektedir. Bu çam 20-30 metre boyunda olup, köyün gençleri tarafından getirilmekte, dalları kesilerek temizlenmekte, sadece uç kısmındaki filizi kalmaktadır. Sonra bu ağaca bayrak bağlanmakta, filizin bulunduğu kısma ayna yerleştirilmekte, bir tane de portakal ve onun yanına soğan bağlanmaktadır.

Bayrağın dikileceği gün, öğle namazından sonra camiden çıkanlarla birlikte caminin hocası düğün evine gelir. Bayrak hocanın duaları ve iyi dilekleriyle, ev önündeki çardak direğine, dam direğine veya ev önündeki bir ağaca bağlanır. Kurban kesilir, kanı bayrak direğine sürülür. Bayrak dikimi töreniyle birlikte, düğün başlamıştır. Bayrağı sağdıçları hazırlar. Artık eskisi gibi bayrak için ağaç kesilemiyor bu yüzden uzun sırtlara bayrak bağlanıyor, ancak yine ucuna yeşillik, ayna, portakal, soğan, elma, horoz teleği ve zakkum dalları da takılır.

Bayrağın indirilmesiyle düğün sona erer. Bayrak, gerdek gecesi veya sabahı, damat tarafından indirilir.

1.1.2.4.2.Çeyiz

Arapça "cihaz" dan gelen çeyiz; gelin için hazırlanan sandık eşyası; kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Geleneksel kültürümüzde, kız çocukları daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır. Çeyizin kızların yüz akı olduğu görüşü yaygındır, ilk hazırlananlar yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü vb. eşyalardır. Bunların kenarlarına dikilmek üzere oyalar, danteller hazırlanır. Hazırlanan bez eşyaların tümü işlemelidir. Çevreler, yağlıklar, kenarları oyalanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar çeyizin tamamlayıcı öğeleridir. Ailenin

ekonomik durumuna göre birkaç yatak ve yorgan, iç çamaşırları, giysiler ile kilim, halı, bakır kap-kacak kıza verilen çeyiz eşyaları arasındadır (Başçetinçelik, 1998: 167).

Anadolu'nun birçok yöresinde kız çocuğu olan aile, ileride çeyiz masraflarını karşılanması için bir kavak ağacı diker. Çeyizlik bez eşyalar sandıklarda saklanır ev uzun süre havasız kaldığı için sararmasın diye, çeyiz sık sık çıkarılıp havalandırılır. Günümüzde, özellikle kentlerde, çeyiz evin temel ihtiyaçlarının karşılamaya yönelik bir anlam kazanmıştır. Kız tarafından çeyiz olarak; mutfak eşyası, yatak odası takımı, çamaşır makinesi beklenmekte, oğlan tarafıysa; salon ve yemek odası takımları, buzdolabı, fırın gibi ihtiyaçları karşılamakla yükümlü sayılmaktadır (BL, 1988: 2668).

Çeyiz asma, çeyizi sergileme Anadolu'nun pek çok yöresinde gelenektir. Düğünün başlamasıyla, çeyiz de asılır veya sergilenir. Bazı bölgelerde, çeyiz, kız evinde usta kişilerce iplere asılarak sergilenir. Komşular, özellikle genç kızlar çeyiz görmeye gelir, işlenen çeyizden örnekler alırlar. Bazı bölgelerde çeyiz oğlan evine götürüldükten ve yerleştirildikten sonra gösterilir. Oğlan evine kız evinden çeyizin götürülmesi, kimi bölgelerde düğünden birkaç gün önce olurken, kimi bölgelerimizde gelinin göçürülmesiyle birlikte olur (Başçetinçelik, 1998: 168).

Aladağ'da çeyiz götürmeyle ilgili uygulanan âdet gelenek ve görenekler vardır:

- Cuma günü davulla kız evine gidilir. Kızın çeyizi kamyonu yüklenir, oğlan evine getirilir, serilir (K5, K8, K35, K74).
- Aladağ yöresinde çeyiz götürme bayrağın dikildiği günden bir gün sonra, yani perşembe günü olur (K10, K28, K81, K86).
- Çeyiz götürme düğünden bir hafta önce olur (K6, K27, K35, K48).
- Çeyiz almak için kız evine gidilirken kız evine bir keçi, bir erkek ve bir kadın aşçı götürülür (K8, K63, K77, K82).
- Çeyiz bir kamyonu yüklenir. Çeyiz götürülürken kamyonunda davul ve zurna çalar. Kamyonun kasası süslenir (K9, K27, K46).
- Çeyizin götürüldüğü bugün kız ve erkeğin yaşayacağı ev düzenlenir, eşyalar yerleştirilir. Çeyizi kız evinden gelenler sererler. Çeyiz serildikten sonra akrabalar ve komşular çeyizi görürler. Buna “çeyiz gösterme” denir (K8, K27, K63, K72, K86).

- Çeyizin geleceği gün oğlan evinde yemek yapılır. Çeyiz getirenlere yemek verilir. Yatağı kızın sağdııcı hazırlar. Yatak yere serilir. Yatağın ortasına çarşafın üstüne bir bez serilir (K27, K36, K41, K50, K58, K90).
- Oğlan evi kız evinden çeyizi almaya geldiğinde kızın kardeşlerinden ya da arkadaşlarından biri çeyiz sandığının üzerine oturur veya kapıyı kilitler, bahşiş almadan kapıyı açmaz veya sandıktan inmez (K10, K11).
- Çeyizde yer alan eşyalardan bazılarını kız evi, bazılarını erkek evi alır. El işlerinin yanı sıra mutfak eşyalarını kız alır. Erkek ise buzdolabı, televizyon, mobilya, perde ve halıları alır (K20, K63, K72, K85, K94).
- Çeyizin götürüldüğü gün, yani cuma günü erkek evinde davul zurna eşliğinde eğlenilir. Bu eğlenceye gelin ve kız evinden misafirler de katılırlar (K42, K50).
- Çeyiz almaya giderken götürülüp kesilen keçinin etinden yemekler yapıp yenir. Eğlence bittikten sonra kız evinden gelen misafirler ve gelin evlerine bırakılır (K58, K69, K75).
- Çeyiz serildikten sonra yatak odasının kapısı kilitlenir. Bu odaya ya kimse sokulmaz ya da çok yakın bir akraba eşliğinde girdirilir (K29, K37, K40).

Aladağ'da eskiden kızın çeyizinde el işlemleri, dokumalar, yatak, sandık gibi becerisinin ve emeğinin göstergesi malzemeler varken, günümüzde çamaşır ve bulaşık makinesi ve diğer elektrikli ev aletleriyle oturma grubu gibi ailelerin ekonomik durumlarının göstergesi olan eşyalar almıştır. Kızının ve oğlunun rahat yaşamasını isteyen aileler durumları ölçüsünde tüm ihtiyaçlarını almaya çalışmaktadır. Ayrıca, zengin bir çeyiz götüren kızın da kendisine olan güveni artmaktadır.

Mutfak ve yatak odası eşyaları ve el işlemleri kız tarafından getirilmekte, evin bütün mobilyalarını erkek tarafı almaktadır. Kız tarafı dikiş makinesi ve elektrik süpürgesi gibi kadının kullanacağı araçları alırken, oğlan tarafı evin temel gereksinimlerinden olan buzdolabı radyo, televizyon soba gibi eşyalar almaktadır.

Çeyizdeki yorganlar kaplanmış, yastık yüzleri geçirilmiştir. Bunlar kırmızı kurdelelerle bağlanır, kamyona konur. Beyaz eşyalar da bunların yanına konur. Kaç tane halı varsa kamyondan sarkıtılır. Kamyona bir de bayrak takılır. Oğlan evinden çeyiz almaya gelenler ve kızın yakınlarından bir kaç kişi de kamyona binerler. Davulcular eşliğinde kamyon üstünde güle oynaya çeyiz gezdirmeye çıkarlar.

Çeyiz, oğlan tarafı ve kız tarafı yakınlarının elbirliğiyle kızın yeni evine yerleştirilir. Kızın tüm çeyizleri açılarak, kısa sürede yerleştirilir. Mutfak eşyaları mutfığa yerleştirilirken yorganlar, yastıklar, kırlentler de yerlerini bulur. Ardından yeni evlilerin yatağı hazırlanır. Yatak kızın sağdıçı tarafından hazırlanır. Yeni çiftin yatak odası kilitlenir. Çünkü dost olduğu kadar etrafta düşman ya da çekemeyen de vardır. Bunların büyü ya da fenalık yapmasından çekinilir.

Artık, yeni evlilerin evleri, kurulacak yeni yuva için hazırdır. Bundan sonra, gelinin geleceği güne kadar, komşular çeyizi görmeye gelirler. Son dönemlerde çeyiz, düğünden bir hafta önce, hafta sonunda oğlan evine götürülmekte, böylece evi yerleştirmek için daha uzun bir süreden yararlanılmaktadır.

1.1.2.4.3.Kına/Kırkım

Kına, düğünden önce kız evinde yapılan bir eğlencedir. Kına yakılması köy düğün geleneğinde nikah kadar önemli ve etkili bir olaydır. Bundan dolayı her hangi bir sebepten düğün süresi kısaltılsa dahi, tek bir gün olsa da kına mutlaka yakılır (Soylu, 1987: 367).

Kınada ağıt yakmak, gelini ağlatmak Anadolu'nun pek çok bölgesinde rastlanan bir gelenektir. Düğünde söylenilen yaslar, kına gecesinde, kız evden çıkarken, bir daha dönmek üzere çıkan kız için söylenir. Kına gecesinde ağlamayan kız ayıplanır (Turan, 1993: 535). Kına gecesindeki törenler, oğlan evinden gelen kınacılarla kız evinin yakınları arasında olur. Genellikle kadınlar arasında yapılan bir törendir. Bazı bölgelerde, kına günü oğlan evinden gelen kınacılar çeşitli zorluklar çıkarılır, şakalar yapılır, cezalar kesilir. Kınada genç kızlar, evlenecek arkadaşlarına eşlik eder, birlikte oynarlar. Kına gecesinde, oğlan evinden getirilen kına yoğrurur, oğlan evinden getirilen çerezler, gelen konuklara dağıtılır. Bu arada, kimi bölgelerde aynı gün, kimi bölgelerde de kız kınasından bir gün önce, oğlan evinde erkekler arasında da oğlan

kınası yapılır. Oğlanın serçe parmağına kına yakılır, türküler söylenir, oyunlar oynanır. Kimi zaman içeride kadınlar eğlenirken, dışarıda da erkekler eğlenir (Başçetinçelik, 1998: 180).

Aladağ yöresinde kına gecesi bazı âdetler uygulanmaktadır:

- Kına gelin indirmeden bir gün önce yapılır (K12, K63, K72, K80, K83).
- Kına çarşamba günü olur, perşembe günü de düğün başlar. Kınada erkekler ayrı kadınlar ayrı eğlenir. Eğer kışsa içeride, yazsa dışarıda eğlenilir. İki kıza “kına sırtı” ve “gelin sırtı” giydirilir ve bu kızlar ortada oynatılır. Daha sonra kızlar bu elbiseleri çıkarır ve kına sırtı geline giydirirler. Sonra kız ortaya alınır üstüne bir kırmızı bir örtü örterler diğer genç kızlar da bu örtünün altına girer ve ağıtlar söylenerek kına yakılır. Oğlanın yakınları kız evinde yatar (K1, K52, K64, K70).
- Kına günü erkekler de kendi aralarında eğlenir. Ortaya büyük bir ateş yakılır. Bir çeşit orta oyunu olan “Helini” oynanır (K16, K51, K85, K89).
- Düğünlerin en önemli bölümü kına yakma gecesidir. Oğlan evinde toplanan kadınlar davul zurna eşliğinde oyun oynayarak gelin evine gidilir. Kına alayı adı verilen bu kadın topluluğunun kız evi önünde kızın çok yakın çevresi olan kadınlar tarafından karşılanır. Kına alayı yanlarında bir adet koç götürerek kız tarafına hediye ederler (K39, K40).
- Kına yakma töreni kapalı bir mekanda yapılır. İçeriye erkekler kesinlikle alınmaz. Gelin evin ortasında oturur. Önceden hazırlanan ortasında çıranın yandığı kına tabak içinde getirilir. Bu anda oda içinde büyük bir sessizlik başlar. Gelinin arkadaşları tarafından hüznü olan kına türkülerini söylenir. Gelinin ağlaması ısrarla beklenir. Bu arada diğer kadınların da ağladıkları görülür. Gelinin ellerine ve ayaklarına kına yakılır. Kına yakma işi bitince topluluğa kuru üzüm, nohut veya çekirdekten oluşan yiyecekler dağıtılır. Kadınlar ellerindeki tepsileri def şeklinde kullanılarak hep beraber oyunlar oynarlar (K39, K40).
- Kınaya davul girmez. Kadınlar kendi aralarında leğeni def yapıp, hem çalar yem söyler ve oynarlar. Herkesin ayağının döndüğü bir türküsü

vardır, ona uygun def çalınır, söyleyerek oynar. Kimisi kaşıkla kimisi kaşiksız oynar (K11, K28, K33).

- Kına cumartesi akşam kız evinde olur. Kına için erkek evinden kız evine gidilir. Yolda gençler yolu keserek bahşiş alırlar. Bu sırada bayrak da taşınır. Kına için erkek evinden gelenler ilk önce içeriye alınmazlar, daha sonra para vererek eve girerler (K60, K70, K77).
- Kınayı oğlanın yengelerinden birisi yoğurur ve kızın eline yakar (K18, K29, K54).
- Kınayı biri kız tarafından biri erkek tarafından iki kadın özer. Ancak kınayı özeyen kızlar öksüz olmayacak analı babalı olacak. Kınayı özeyenlere bozuk para atarlardı, bir de hakına (iki yaşındaki keçi) veriyorum derler ama verilmez. Herkes dağıldıktan sonra kına yakılır (K25, K63).
- Gelinin eline kına yakılmadan önce madeni para konur. Her kına parçasının üzerine bir mum takılır ve yakılarak tepsiye yerleştirilir. Genç kızlardan biri kına tepsisini alıp müzik eşliğinde ortaya çıkar, diğer kızlar da onu izler. Gelinin başına kırmızı bir yazma örtülür. Bu sırada damat yerinde oturur. Kına tepsisi gelinin başının üzerine konulup kına türküleri ve gelin övme türküsü söylenir ve gelin ağlatılır. Daha sonra kına tepsisi elden ele dolaşır ve eğlenilir. Tepsideki kınalar misafirlere dağıtılır. Gelinin avuçlarına ve damadın serçe parmağına bu kınadan yakılır (K27, K47, K80).
- Cumartesi günü öğleye doğru kız evine kınaya gidilir. Güreşler tutulur, galiplere para verilir. Oyunlar oynanır (K16, K28, K63, K71).
- Akşam dışarıda ateş yakılır. Ateş etrafında “Sinsin Oyunu” oynanır. Halaylar çekilir, türküler söylenir (K19, K28, K52, K60).
- Evlenecek kız veya erkeğin ailesi hacı hoca ise, kınada Kuran okunur, sohbetler yapılır, çerez dağıtılır. (K16, K52, K61, K70).
- Kına akşam olur. Kınayı bahtı açılmamış kızlardan biri yoğurur. Kollarına oyalı tülbent bağlanır. Fasıldan sonra gelin ortaya çıkarılır, eğer mevlitliyse salavatla tepsi elden ele geçer. Kına çalgılıysa, kınayı

yoğuran oynayarak getirir (K48, K77).

- Gelin süslenerek başına kırmızı örtü örtülür. Başının üstünde bir tepsiye konmuş hazırlanan kınalar ve yanan mumlar eşliğinde kına türküsü söylenir (K19, K25, K35, K44).
- Kına gecesi oyundan sonra gelin ortaya alınır, kıbleye döndürülür. Bir yastık alınır ve üç kez yere “güm güm” diye vurulur. Üçüncü vuruşta yere konur. Bu arada her vuruşta salavat getirilir. Gelinin sağından ve solundan birer kadın tutar. Bu tutan kadınların başı bozuk (başarısız bir evlilik geçirmemiş) olmaması gerekir. Bu kadınlar, gelini yastığın üzerine üç defa çöktürüp kaldırırlar ve salavat getirirler. Üçüncüde dizlerinin üzerinde çökük bırakırlar ve başına bir al geçirirler. İki tane kadın başına geçer ve ellerine aldıkları kına tepsisiyle gelini övmeye başlarlar. Herkes ağlar. Biri oğlan evinden diğeri kız evinden iki kız kollarının birinde al, diğesinde beyaz yağlık bağlı olarak gelinin eline kınayı yakarlar. Gelinin önce sağ eline sonra sol eline kına yakılır. Oğlanın anasının getirdiği bezle eli sarılır. Kalan kınadan herkesin avucunun içine birer parça konur. Kına çerezi dağıtılır ve herkes dağılır. Oğlan evinden iki kişi kızın yanında yatar (K17, K26, K55, K64).

Aladağ'da kına, Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi gelini çıkarmadan önceki gün veya gecede, genellikle cumartesi günü, kız evinde yapılır. Oğlanın yengeleri ve oğlan tarafının yakınlarından birkaç kişi, davullarla kız evine gider. Giderken beraberinde "kına yemişi" olarak fındık, fıstık, üzüm, leblebi kuru incir, şekerlemeden oluşan çerez ve kına götürürler.

Kız, gelen yengeler ve kendi arkadaşları tarafından giydirilir, süslenir. Kına gecesi eğlenceleri başlar. Dışarıda erkekler çeşitli oyunlar oynar, sinsin ateşi yakarlar. İçeride yengelerden biri ya da başı bozulmamış (kocasını ölmemiş, ayrılmamış) kadınlardan biri kınayı yoğurur. Bazı köylerde kınayı bahtı açılmamış kızlara yoğurturlar, darısı bulaşsın diye. Kızın annesi kınayı yoğuranın koluna bir boncuklu tül bent bağlar. Kına yoğrulduktan sonra, küçük köfteler halinde tepsiye dizilir, üzerine mumlar yerleştirilir. Genç kızlar, kına tepsisini başları üzerine alarak oynayarak kadın topluluğunun bulunduğu yere gelirler. Kına türküleri söylenir. Bu arada, bir yandan kına çerezi dağıtılırken, diğer yandan tepside bulunan kına ve

mumlar genç kızlar tarafından kapışılır. Bazen de gelin ortaya oturtulur, başına kırmızı bir şifon örtülür. Çevresinde kadınlar kına türküleri söyleyerek gelini ağırlar. Kına sürülürken, kaynana gelinin avucuna bir altın veya madeni bir para koyar.

Kına töreni, kimi yörelerde gece yapılırken, kimi yörelerde gündüz öğleden sonra, kadın erkek bir arada evin önünde yapılmaktadır. Kınada davul ve zurna bulunur bazen orkestra getirilir. Son yıllarda ülkemizde yaşanan sosyal ve kültürel değişimle birlikte, ülkenin pek çok yerinde olduğu gibi Aladağ'da da mevlitli düğünler çoğalmıştır. Oyun oynamanın, türkü söylemenin "günah" kabul edildiği bu çevrelerde, düğünlerde hiçbir eğlenceye yer verilmemektedir. Bu düğünlerdeki kına töreninde, Kuran ve ilahiler okunmakta ve geline kına yakılarak bitirilmektedir.

Aladağ'da kınada kırkım toplanmamaktadır. Kırkım düğünün son günü gelin inerken yapılmaktadır.

1.1.2.4.4.Gelin Alma

Geleneksel kültürde kına gecesinin ertesi günü gelin alma günüdür. Gelin alma günü, düğün başladıktan sonra geçen üçüncü veya dördüncü güne rastlar. Bu gün genellikle pazar günüdür. Pazar sabahı erkenden kız evinde gelin çıkarma, oğlan evinde gelin alma hazırlıklarına başlanır. Kız evi, kızını yeni yuvasına uğurlayacağı için hüznü, oğlan evi ise, aileye katılacak yeni birey için heyecanlı ve mutludur. Kız evinde sessizlik, oğlan evinde eğlence egemendir. Oğlan evinden konvoy olarak hareket eden gelin alıcılar, öğle olmadan eğlence ve oyunlarla, davul zurna ile kız evine gelirler. Evin önünde oyunlar oynar, halaylar çekerler. Bu günde, kız evinden kimse oyunlara katılmaz. Pek çok yörede kız evine yaklaşan gelin alıcılara, kız tarafı, çeşitli oyunlar yapar, zorluklar çıkarır. Gelin alıcılar geldikten sonra gelin hazırlanır, ailesi ile vedalaşır ve ana evinden koca evine uğurlanır. Gelin, ana evinden uğurlanırken, bahtının açık olması, yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi amacıyla annesi ve yakınları tarafından, geline çeşitli pratikler uygulanır. Gelin alıcılar, gelini aldıktan sonra konvoy halinde davul zurnalarla mahalleyi veya köyü veya şehri dolaşırlar, gelini yeni evine türkülerle, oyunlarla, eğlencelerle getirirler (Başçetinçelik, 1998: 199).

Aladağ yöresinde gelin almayla ilgili uygulamalar şunlardır:

- Aladağ yöresinde gelin alma, düğünün üçüncü günü, yani pazar günü yapılmaktadır (K16, K32, K35, K70).
- Kına gecesinin sabahı gelin alma töreni başlar. Gelin alayı davul zurna eşliğinde gelin evine varır. Burada gelin evince gelenlere yemek ikram edilir. Gelin bu arada hazırlanır. Geline erkek kardeşleri tarafından gelin kuşağı denilen kırmızı renkte beline kuşak bağlanır. Gelin varsa erkek kardeşinin kolunda yoksa babasının kolunda eskiden ata son zamanlarda ise motorlu bir araca bindirilir. Damatta gelinin yanına biner. Düğün evine hareket edilir (K11, K24, K34).
- Pazar günü öğle vakti “seğmen” adı verilen erkek evinden bir topluluk, süslenen arabalarla kız evine gider. Bu sırada kız evinde davul zurna çalmaktadır. Gelin anne ve babasının elini öper. Daha sonra kuşak merasimine geçilir. Gelinin beline erkek kardeşi sayısınca kuşak bağlanır, kuşakları kardeşleri bağlar, bazen çok yakın akrabadan olan erkekler de kuşak bağlayabilir. Kuşak iki defa bağlanıp çözülür, üçüncü de bağlanır ve salavat getirilir. Kız bu sırada ağlar. Kapıya gelen seğmene önce kapı açılmaz, daha sonra sağdıçların verdikleri bahşişlerle kapı açılır. Kızı, erkek kardeşleri, yoksa babası, kapıya getirir. Kız anne ve babasıyla helalleşir. Kız, damat ve seğmenle evden ayrılır. Erkek evine doğru giden seğmen türküler söyler (K16, K34, K55).
- Eskiden gelin alma gününün sabahı yedi yenge (yenge-kadın) oğlan evinden kız evine gider; çeyizi atlara yükletirler ve gelini de alıp gelirlerdi. Gelin giderken kucağına bebek verirler. Bu bebeğin biri oğlan biri kız olurdu, darısı bulaşsın diye. Atların önüne bir ip gererler, “yol bastı” isterler. Güvey mendille kese verir. Mezarlıktan geçilir, mezarlığa dua okunur. Mezarların üstüne para atılır eve gelinir. (K18, K27, K36, K65, K77).
- Gelin seğmeni kız evine giderken önü kesilir. “Siz hastalıklı mısınız, değil misiniz?” denir. Amaç bahşiş koparmaktır. Eğer para vermezsele tür türlü rezillikler yapılır (K11, K16, K27, K29, K38).

- Gelin seğmeni giderken yolun üzerinde at arabası yan çevrilir. Damat tekerin üstüne bindirilir ve teker çevrilir. “Seni uçakla Hicaza yolluyoruz” denir. Damat düşürülmeye çalışılır. Bir yumurta delinir ve içi boşaltılır. Bir ağaca ipe asılır. Bu yumurta silahla vurulmaya çalışılır. Vurana kadar kız evine geçirilmez. Yumurtanın içi boş olduğu için vurulması zordur. Merminin rüzgarıyla yumurta hareket eder (K18, K19).
- Gelin almaya gitmek için toplanılır. Mevritli ise erkekler ve kadınlar ayrı toplanır. Bir oğlanı gelin ederdik. Kız elbisesini oğlana giydirirdik. Oğlan kız evine varınca soyunur. Oğlanın anası gelir “kızı soyak mı diye” izin alınır. Ondan sonra o ipek elbise kıza giydirirler ve “aldık gittik kızınızı/ İt yalasın yüzünüzü” derler ve kıızı alıp giderler (K19, K57, K64).

Gelin alma ile ilgili âdetlerde, evlenme ile ilgili uygulanan âdetlere benzer şekilde kız evinden bahşiş alma görülmektedir. Ayrıca kuşak bağlama merasimi de bu uygulamada dikkat çekmektedir. Kuşak bağlama, kardeşlerin evliliğe verdiği desteği ve kıızı sağlam olarak ar ve namusuyla teslim ettiklerinin belirtisidir.

1.1.2.4.5. Gelin İndirme

Geleneksel kültürde, Anadolu'nun hemen her yöresinde gelin oğlan evine getirilirken ya da geldikten sonra çeşitli pratikler uygulanır. Bunlarda amaç, yeni kurulan aileyi her türlü zararlı dış etkilere uzaklaştırmak, gelinin huyunu, iş gücünü, dayanıklılığını etkileyerek onu istenilen şekle sokmaktır. Anadolu'da, gelin alma günü uygulanan pratiklerde kullanılan büyüsel nesnelerden bazıları şunlardır: *Buğday, para, şeker, testi, ekmek-maya, Kuran, ayna, post, kazan-demir, yağ, oğlan çocuğu, su kendir, kızgın saç- ateş, kaynananın bacak altında geçirme, çivi, cami mezar-türbe* gibi. Böylece, bu nesneler yardımıyla uygulanan büyüsel pratiklerle evlilik garanti altına alınmak istenmektedir (Santur, 1996: 194-207).

Eski Türklerden günümüze kadar, Türk topluluklarında gelinin geldiği gün, başına "saçı" saçılır. Her devirde bu saç, topluluğun ürettiği mahsullerden olmuştur. Avcılık devrinde, avın kanı, yağı ve eti, çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday ve çeşitli meyveler saç olarak kullanılmıştır.

Saçı, yabancı bir soya mensup olan gelinin, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayinin kalıntısıdır (İnan, 1995: 167).

- Düğün evinin önüne nişan töreninde olduğu gibi çığırtkanca kırkım toplanır. Damadın babasına ve annesine gelinin arabadan veya attan inmediği ve inmeyeceği yüksek sesle duyurulur. Bunun üzerine damadın babası ve annesi gelinin yanana gelerek yüksek sesle genellikle inek veya bir tarla armağan ettiklerini duyururlar. Artık gelinin gönlü olmuştur ve inmeye hazırdır. Gelin damadın kolunda alkışlarla önceden tüm eşyalarıyla donatılmış olan evine girer. Oğlanın babası düğün törenine katılanlara teşekkür eder ve düğün sona erer (K39, K40).
- Gelin attan inmeden “indirmelik” (kırkım) toplanır. Gelinin üstüne arpa, üzüm, bozuk para atarlar. Gelin indirilir. Yolun üstüne demir bir alet konur. Gelin bunun üzerinden atlar, amaç gelinin demir gibi sağlam olmasıdır. Sonra yola içi su dolu bir ibrik konur. Gelin bu ibriğe ayağıyla vurup devirir. Bu işlemi üç kez yaparlar. Gelin eve girmeden önce kaynana ile kayınbaba kollarını uzatırlar ve gelini kollarının altından geçirirler. Eline yeşil yaprağın arasına konmuş bal ve yağ verirler. Gelin bunu kapının üstüne yapıştırır. Gelin sağ ayağını atarak içeri girer (K11, K16, K28, K65).
- Aladağ yöresinde kız evinden alınan gelin araba ile erkek evine getirilir. Eskiden araba yokken gelin, ayna ile süslenmiş at ile getirilmiş erkek evine. Araba erkek evinin önünde durur. Gelin ve damat arabadan hemen inmezler. Gelin arabasının üzerine içine namazlık serilmiş bir tepsi konur ve “kırkım merasimi” ne geçilir. “Tellal” adı verilen sesi gür ve konuşması düzgün bir kişi kırkım merasimini yönetir. Kırkımda halk ekonomik gücüne göre gelin ve damada yardımda bulunur. Bu yardım para olabileceği gibi eşya da olabilmektedir. Öncelikle kayınbaba ve kaynana genellikle geline altın hediye ederler. Daha sonra yakın akrabadan başlayarak kırkım devam eder. Tellal, para ya da eşyayı aldığı anda, veren kişinin adını, verdiği para miktarını ya da eşyanın adını söyler. Kırkım atan kişi evliyse, tellal “darısı çocuklarına”, bekarsa

“darısı kendine olsun” der. Kırkım merasimi bittiğinde toplanan para, eşya ve altın herkese ilan edilir (K9, K52, K79).

- Kaynana gelin arabasının üstüne arpa ve şeker serper (K10, K27, K63, K81).
- Arabadan inen damat ve gelin anne ve babalarının elini öperler. Gelin içeri girerken kapının kasasına yağ ve bal sürülür ve geline bardak kırdırılır, ayrıca kapıya oklava ve ibrik konulur. Gelin bunları alıp içeri girerse iyi sayılır, almazsa uğursuz sayılır (3, K25, K69, K70).
- Gelinin başına, ağız tatlılığı için üzüm, çocuk sahibi olması için arpa, zengin olması için para karışımı serpilir (K5, K14, K20, K37).
- Pazar ya da pazartesi gelin iner (K13, K52, K90).
- Gelin ve damat içeri girdiklerinde onlara şerbet ikram edilir. Şerbeti getirene damat ve sağdıçlar bahşiş verirler. Daha sonra damat sağdıçlar ve arkadaşlarıyla dışarı çıkar. Eğlence bir süre daha devam ettikten sonra herkes dağılır ve düğün sona ermiş olur (K27, K30, K63, K71, K82).
- Gelin evin içine gelince oturmaz, oturmalık ister. Kaynana oturmalık verir. Bu bakırdan tas, leğen gibi küçük eşyalar olabileceği gibi takı da olabilir (K1, K5, K27, K36, K45).
- Eskiden gelin indirildikten sonra bir mermi dikilirdi. Erkekler bu mermiyi ya da kaleyi vurmaya çalışırdı. Vuran ödüllendirilirdi. Bir şalvarlık vs. verilirdi (K18, K19).
- Gelin eve gelince koyun postunun üstünden atlatılır. Koyun gibi uysal olsun diye (K24, K38).
- Gelin eve inerken oğlan dama çıkar ve kızın üstüne arpa ve üzüm karışımını döker. Üzümü çocuklar arpayı tavuklar yesin diye. Bundan maksat çocukların üzüm gibi güzel, arpa kadar çok olmasıdır (K6, K9, K11, K27).
- Gelin eve gelince oklavanın üstüne bastırılır ve kırdırılır (K2, K22, K34, K60).

- Gelinin akrabaları gelinle gelir, inince onu överler, harçlık verirler. Şimdi artık yapılmıyor. Bu arada oğlan tıraşa gider. Gelin oğlanı duvağıyla bekler. Gelinin ağzına yaşmak vururlardı. “Varın söylen geline/ Her duyduğunu söylemesin erine” derler ve ağzını bağlarlardı (K3, K31, K62, K70).
- Gelinin üzerinde gelinlik varken iş yaptırılmaz. Uğursuz sayılır (K5, K28, K33).
- Gelin inerken önüne ibrik konur ve depik vurdurulur. Bunda amaç hiç yokluk görmesin, başın göl ayağın pınar gibi olsun anlamıdır (K13, K18, K52, K55, K60).
- Kız eve girince mutfaka götürülür ve sırasıyla un çuvalına, yağ ceresine ve tuz çanağına sağ eli sokulur. Bu hem uğur ve bereket getirmesi hem de kızın yiyeceklerin yerini öğrenmesi amacıyla (K14, K25, K56, K61).

Aladağ’daki düğünlerde gelin oğlan evine geldiği zaman, başından buğday- arpa, kuru üzüm-şeker ve bozuk para atılmaktadır. Serpilen buğday, para ve arpa ile gelinin yeni evine bereket getirmesi, kısmetinin bol olması, çocuklarının çok olması; üzüm ve şeker ile gelinin yeni evinde ağız tadının iyi olması; para ile de gelin ve damadın zengin olmaları amaçlanır. Bu saçıyı, çoğu kez kayıncıya ya da aile büyüğü bir kadın, gelinin arabası üstüne ya da indikten sonra başı üzerine serper.

Gelin oğlan evine gelince hemen inmez "gelin inmiyor" denir. Kayınpederi ve kayıncıya çağrılır, Geline "indirmelik" vermeleri istenir. Kayınpeder, geline, hayvan veya tarla verdiğini söyler. Bu arada, arabanın üstüne bir tepsi konur, tepsinin üstüne de bir örtü örtülür ve "kırkım" ya da "atkın" adı verilen hediye merasimine başlanır. Bu kırkımda, çoğunlukla para atılır. Daha önce hediyesini getirmeyenler de hediye atar. Atılan paraların miktarı ve hediyeler, kırkımı yöneten kişi tarafından "darısı oğluna, kızına" diyerek yüksek sesle ilan edilir.

Gelin inince gelini içeriye alırlar. İki kadın gelinin iki tarafına dikilip, yüzü örtülü bir şekilde bir sandalyeye oturtulmuş olan gelini överler. Bu türkülerde geline yeni yuvasını ve eşini sevmesi öğütlenir.

Oyunlar oynandıktan sonra, damat, yenge ve sağdıçlar tarafından gelin, evin kapısına getirilir. Eline yağ ve bal sürülmüş yeşil yaprak veya hamur, kaynana ve görümceleri tarafından verilir. Gelin bu yaprağı veya hamuru gireceği kapının üstüne yapıştırır. Ayağının önüne su dolu ibrik konur ve bu ibriğe üç defa vurarak devirir. Oda kapısından kayınvalidenin, kimi zaman kayınbabasının da koltuğu altından geçerek odaya girer. Eline verilen yeşil yaprakla gelinin canlı ve diri olması, yağ ve bal ile yeni evine yağ gibi yapışması, yeni evinde bal gibi tatlı, huzurlu günler geçirmesi; su dolu ibriği devirmesiyle büyülerin bozulması; kayınvalidenin kolu altından geçmesiyle, onun sözünden çıkmaması, ona saygı ve sevgi göstermesi istenir.

1.1.2.4.6.Özne Övme

Anadolu'nun pek çok yöresinde damat gerdeğe girmeden önce yatsı namazına kadar gezdirilir ve eğlendirilir. Damada çeşitli şakalar yapılır. Ardından gerdeğe gireceği eve kadar şamatalarla getirilir. Kilis'te güveye "çille" gezmesi yaptırılır. Güvey arkadaşları ile gezerken, her köşe başında eğlenceler yapılır. Güveyin önündeki mendilin ucundan tutmakta olan hocalar ilahiler, kasideler, övmeler okurlar. Hocaların ardından, sağdıçlarla güvey yürür. Türküler söylenir, oyunlar oynanır. Güvey evine kestirme yoldan getirilmez, gezme en az iki saat sürer (Kılıçkiran, 1976: 7638-7639).

Aladağ yöresinde de gelin indirme töreninden sonra damadı gerdeğe kadar eğlendirme ve moral verme niteliğindeki “özne övme” çeşitli âdetlerle yerine getirilir.

- Arkadaşları, güveyi yatsı namazına kadar gezdirir (K3, K28, K61).
- Damadı akşam arkadaşları gerdeğe girmeden önce götürürler, soyarlar. İki genç delikanlı türlü eziyetler yapar. Bir baş bilen olur bu baş bilene sorarlardı “Otursun mu ayakta mı dursun?” diye. Keyifleri yetene kadar ya otursun ya da ayakta dursun diye talimat verirler. Damat hiç konuşmaz denileni yapar. En sonunda gerdek odasına arkasına vurularak sokulur (K14, K39, K40).
- Düğün sona erdikten sonra bütün davetliler dağılır. Damadın sağdıcı ve yakın arkadaşları gerdeğe kadar damadın yanında kalırlar. Yatsı namazına kadar damat, sağdıcı ve arkadaşları gezerler, eğlenirler. Yatsı namazı vakti geldiğinde grup namaza gider. Namazdan sonra eğlenerek

erkek evine gidilir ve damat sırtına vurularak gerdeğe girer (K19, K25, K30, K77).

- Damat gerdeğe girmeden önce "özne övme" töreni yapılır. Evlilerle, bekar gençler toplanır. Bekar gençler özneyi kaçırlar. Amaçları, bir bekar daha eksiliyor diye, güya zorluk çıkarmaktır (K8, K9, K33, K59).
- Özne övme yapılmaz, damat evde akşam olmasını bekler (K7, K20, K39, K67).

Aladağ yöresinde gelin eve indikten sonra damadın sağdıç ve arkadaşları onu akşama kadar oyalamak ve son kez bekar olarak eğlenmek amacıyla alıp götürüler. Yatsı vakti geri getirip ,sırtına vurarak odaya sokarlar.

1.1.2.4.7.Nikah/Gerdek

Düğünden sonra gençlerin bir araya gelmelerine "gerdek" denir. Gerdek medeni ya da dinsel nikahtan sonra gerçekleşir. Böylece, gelin ve güveyin evliliği yasa, din ve toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Yasalarımız, ancak devletin bu işle görevlendirdiği yetkili memurun huzurunda ve usulüne uygun olarak kıyılan nikahı evlilik için gerekli saymaktadır. Yasalara göre geçersiz olmasına rağmen, imam nikahı denilen dini nikah, yaygınlığını sürdürmektedir. Kimi aileler, medeni nikahın yanı sıra bir de dini nikah yaptırarak evlilik birliğini kutsamış olurlar (Ömek, 2000: 197).

Nikahtan sonra çiftin kalacağı odaya “gerdek odası” denir. Güvey, sağdıç ve arkadaşları tarafından şamatayla gerdek odasına sokulur. Geleneğin ve dinseliliğin ağır bastığı yerlerde, güvey başkalarıyla birlikte namaz kıldıktan sonra ilahiler arasında gerdeğe sokulur. Gelinle güveyin karı-koca oldukları geceye “gerdek gecesi” ya da "zifaf gecesi" denmektedir. Ülkemizde son yıllarda, özellikle kentlerde, ekonomik durumu elveren kimseler gerdek gecesini evlerinin dışında bir otelde veya başka bir kentte geçirmektedirler. Buna yaygın adıyla “balayına çıkma” denmektedir (Başçetinçelik, 1998: 229).

Aladağ’da nikahla ilgili uygulamalar şöyledir:

- Gerdekten hemen önce dini nikah kıyılır (K6, K52, K81).

- Kız verildikten sonra nikah kıyılır (K1, K7, K10, K13, K44, K95)
- Gelin inince nikah kıyılır. Gelin hocanın yanında oturamaz vekil olarak birisi bulunur. İki şahit, damat ve bir de vekil bulunur odada. Allah'ın adını anarak damada soru sorulur. Filanın kızını zevceliğe kabul ettin mi aldın mı, denir. Üç defa tekrarlanır. Hoca “Ben de nikah ettim” der (K5, K11, K18, K27)
- İmam nikâhı düğün akşamı kıyılır (K28, K30, K41, K91).
- Düğünden önce kıyılır (K10, K26, K55).
- Nişandan hemen sonra kıyılır (K19, K33).
- İmam nikahı kalabalık olmaz. Nikahta oğlanın yakınları ile kız tarafından iki kişi bulunur. Aralarında sürtüşme olan kişilerin nikah kıyılırken iplik düğümlemesinden, çöp kırmasından, ellerini birleştirmesinden korkulur. Bu durumda, damat gerdek gecesi başarısız olur (K17, K25, K38, K46, K55)
- Resmi nikâh ise düğünden birkaç hafta sonra kıyılır. İmam nikâhı kıyılırken damat, geline “mihir” verir. Mihir genellikle altın olur. İmam nikâhında iki erkek şahit olur (K16, K28, K67, K69, K73).
- Resmi nikah düğünden birkaç gün veya birkaç hafta önce kıyılır (K28, K47).

Aladağ'da imam nikahı uygulamasına kızın sözünün verilmesiyle başlandığı görülür. Böylece görüşmek isteyen gençler bir birbirlerine haram olmayacaklardır. Kimi aileler kız verildikten hemen sonra imam nikahı yaptırırken, kimileri de nişandan sonra yaptırırlar. Bunun yanı sıra, gençlerin imam nikahından cesaret alarak birbirlerine yaklaşmalarını önlemek isteyen ya da görüşmelerini istemeyen aileler nikahı düğün gecesine kadar geciktirirler. Geleneksel kültürde imam nikahına resmi nikahtan daha çok önem verilmekte, imam nikahı ile nikahlanan gençler, birbirinin helali görülmekte ve tanrı huzurunda da karı koca sayılmaktadır.

İmam nikahı kıyılırken, sevmedikleri kimseye duyurulmaz, nikah gizli yapılır. Bu kişilerin büyü yaparak oğlanı bağlamasından korkulur. Nikah sırasında,

iplik bağlama, ellerini kavuşturma, çöp kırma gibi uygulamalar büyüsel pratiklerdendir.

Resmi nikah düğün hazırlıklarının başlamasıyla birlikte düğünden birkaç gün veya birkaç hafta önce, belediyeye gidilerek yapılmaktadır.

Aladağ'da gerdekle ilgili âdet ve inanmalardan bazıları şunlardır:

- Kızla birlikte kız evinden ya halası ya teyzesi gelir. Yere yatak serilmemişse sererler ve hazır ederler. Yakın bir odada beklerler, uyumazlar. Gerdek sonrası yan odadaki teyze ya da hala, kızı banyo yaptırır (K19, K46, K90).
- Damat gerdeğe girerken dua okunur (K20, K28, K37, K49, K50).
- Yer yatağı yapılır (K13, K20, K30, K58, K60).
- Gerdek odasına girerken damadın sırtına vurulur (K11, K27, K33).
- Damat gerdekten önce iki rekat namaz kılar (K26, K80).
- Damat gerdekten önce geline yüz görümlüğü olarak bir altın takar (K17, K28, K33, K65, K70).
- Damat ve geline gerdekten önce birer bardak şerbet içirilir (K16, K28).
- Sağdıçlar tarafından damat ve geline öğüt verilir (K19, K53, K59).
- Gerdekte başarılı olamayan genç hocaya götürülür (K27, K39, K47, K55).
- Güvey gerdek sabahı kız evine bir ayna gönderir. Bunu anlamı gelinin aydınlık ve temiz olduğudur (K13, K29, K33, K46, K58).
- Gerdekten sonra bayrak indirilir (K11, K33, K58, K60).
- Güvey gece yıktığı bayrak direğini baltayla üçe böler (K9, K14, K44, K53, K60).
- Yeni evlinin çarşafı gösterilmeden bayrak indirilmez (K68, K77, K97).
- Gelinle gelen kadın, gerdekten sonra çarşafı kaynanaya götürür. Gelinin anasına da müjdeli haber gider (K19, K22, K65).

Aladağ'da gelin alma gününün akşamı gerdek günü olarak bilinmektedir. Damat gerdeğe girmeden önce dualar okur, iki rekat namaz kılar. Yeni evliler gelin güvey olduktan sonra yan tarafta bekleyen kızın hala ve teyzesi, kızı banyo yaptırır.

Damat bayrağı indirir ve kızın ailesine haber yollar ya da bir ayna yollar. Bu aynanın anlamı kızın aydınlık yani temiz çıktı anlamındadır. Bayrak direğinin yıkılması, kızın ailesine haber yollanmasıyla gerdeğin sorunsuz gerçekleştiği duyurulmuş olur. Eğer gelin-güvey olunmazsa hocaya götürülmekte ve çareler aranmaktadır

1.1.2.5.Düğün Sonrası

Anadolu'da gerdeğin ertesi günü çeşitli adlarla anılır. İstanbul'da ve pek çok yerde "paça günü" adı verilen bu günde, o gün gelen konuklara paça ikram edilir. Bu günün adı Toroslar bölgesinde *çarşaf* Mudurnu ve Çivril'de *duvak*, Hatay ve Kerkük'te *suphe*, Isparta'da *gelin ertesi*, Maraş ve Kütahya'da *gerdek ertesi*, Kastamonu ve Sinop'ta *samet*, *samat*, *semet*, Kayseri'de *güvey başı* Yörüklerde *kakül günü*’dür. Evlenme gelenekleri dizisi bu günle sona erer. Ondan sonraki günler gelin ve güveyin el öpme gezileri, oğlan eviyle kız evinin karşılıklı ziyafetleri ve hediye alıp verme gelenekleri ile devam eder (Boratav, 1984: 188).

Düğünün ertesi günü yapılan “Paça” adeti Yörüklerde cumartesi günü yapılır ve buna “Kekil” adı verilir. “Kekil Günü” yalnız kadınların günüdür. O gün başka obalardan da bir çok kadın gelir ve akşama kadar türküler söylenerek tefler çalınır. Kekil bayramı kutlanır. Bu bayram gelinlerin son bayramıdır. Düğünde kesilen davarların kelleleri pişer. Kekil gününe “Çarşaf Günü” de denir (Yalgın, 1993: 258-68).

1.1.2.5.1.Duvak

Geleneksel kesimde, Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Adana ve çevresinde de gerdeğin ertesi günü duvak günüdür. Ancak, Çumra'da, Harput'ta, Ovacık'ta, Sinop'ta ve Şebinkarahisar'da görülen duvak günü eğlencelerine bugün Adana ve çevresinde rastlanmamaktadır (Başçetinçelik, 1998: 238).

Adana ve çevresinde, 50-60 yıl önce duvakta "zülûf kesme-baş bağlama" törenleri yapılırdı. Bu törende gelin yüksekçe bir yere oturtulur, eli yatkın bir kadın gelinin yüzünün iki yanında bulunan saçlarını keser, başına "dalfes" giydirilirdi. Fesin etrafı ince tûlbentler, kefiyeler ve kreplerle sarılarak süslenirdi. Gelinin alnına ve duluklarına (yandaki saçlar) altınlar dizilirdi. Bir bayanın kız veya gelin olduğu giyiminden ve başından anlaşılırdı (Başçetinçelik, 1998: 238).

Aladağ'da duvakla ilgili uygulamalar şunlardır:

- Aladağ yöresinde düğünün ertesi gün duvak günüdür (K2, K8, K61, K68, K73).
- Ertesi günü mevlit okutulur. Gelenlere yazma, tûlbent gibi hediyeler verilir. Şerbet veya bisküvili lokum ikram edilir (K6, K27, K39, K55).
- Eskiden gelin indirilince duvağını geriye atar ve paça ürterdi. Kaynana da bu paçayı pişirirdi. Ertesi gün duvak mevlidine gelen misafirler bu pişen paçayı içerdi. Şimdi bu âdet pek uygulanmıyor (K16, K28, K67, K76).
- Sabah olunca kaynana akrabaları, komşuları davet eder. Kız evinden kimse çağırılmaz. Kızın başını bekleyen hala veya teyze mevlitte olur sadece. Gelinin kız olduğuna dair delil olan çarşaf eleğin içinde ortaya gelir. Çarşaf açılır, herkese gösterilir. Herkes "hayırlı olsun" der, "aferin kızım" der. Herkes açılan çarşafın içine para atar. Çarşaf dürülür, bükülür ve kaldırılır. Gelin ortaya oturtulur. Duvak üstüne atılır. Bir oğlan bir kız çocuğu getirilir ellerine birer oklava verilir, çocuklar bu oklavalarla gelinin duvağını kaldırır. O çocuklara da mendil verilir. Gelin kalkınca herkesin elini öper. Gelin bu arada çeyizini gösterir. İndirmelik olarak toplanan paranın listesi gelir. Bu listeye göre (herkesin verdiği paranın değerinin büyüklüğüne göre) gelen misafirlere hediyeler verilir (gömlek, iş donu, yün çorap vs.). gelini teyzesi veya halası bu hediyeleri bohçalardan çıkarıp dağıtır (K14, K26, K53, K66).
- Üç gün sonra kız ve oğlan kızın ailesinin elini öpmeye giderler. Küncülü çörek yaparlar ve bu hediye olarak götürülür. Kızın annesi de bu çöreği komşulara dağıtır (K6, K16)
- Duvak mevlidinde kız gelinlikle oturur, mevlit bitince kıyafet giyer (K9, K11, K35).

- Duvak mevlidinde kız yeni bir kıyafetle gelenleri karşılar. Duvak mevlidinde başka bir kıyafet giyer (K27, K36, K49, K50)
- Bazı düğünlerden sonra duvak günü yapılmaz (K6, K27, K33).
- Duvak mevlidinde kız diz çöktürülür. Yere bir yastık konur bu yastık yere üç defa vurulur. Kız bu yastığın üzerine üç defa diz çöküp kaldırılır. Üçüncüde diz çökük kalır ve getirilen iki çocuğun eline verilen oklavalarla duvak kaldırılır. Gelenlere tatlı veya şeker ikram edilir. Kuran okunur (K23, K30, K44, K55).
- Düğünden bir gün sonra mevlit okutulur (K8, K10, K11, K19, K28, K81).
- Bu mevlide komşular ve akrabalar davet edilir (K3, K28, K61, K88).
- Duvak mevlidi denen bu toplantıya sadece kadınlar katılır (K15, K23).
- Gelenlere gelin tarafından yazma dağıtılır, çeşitli ikramlarda bulunulur. İkramların hepsini gelin dağıtır (K14, K29, K58).
- Mevlit okunur. Törende gelinin yüzüne örtülen al açılır. Bir kız ve bir erkek çocuk oklava ile bu alı açar (K13, K29, K49, K56).
- Mevlit sırasında gelinin yüzüne örtülen kırmızı örtü açılır. Gelin içeride bulunan büyüklerin elini öper, dua edilir (K10, K16, K28, K67).

Aladağ'da düğünün ertesi günü yaygın adıyla "duvak mevlidi" yapılmaktadır. "Çarşaf günü", "çarşaf mevlidi" adı da verilen bu günde, sabah erkenden kaynana, komşu ve akrabaları mevlide davet etmektedir. Kızın ailesi duvak mevlidine davet edilmemektedir. Eskiden gelin daha gerdeğe girmeden ürttüğü paça sabah erkenden pişirmekte ve gelenlere ikram edilmekte iken, günümüzde bu uygulamaya artık pek rastlanılmamaktadır. Duvak günü sabahı, damat kızın ailesine bir ayna göndermekte ve kızlarının aydınlık ve temiz olduğunu haber etmektedir.

Duvak mevlidine kadınlar çağrılmakta, genç kızlar bu güne katılmamaktadır. Duvak günü gelinin başına al duvak konmaktadır. Bir kız ve bir erkek çocuk oklava ile gelinin başındaki duvağı açarak, kaçıp damattan bahşiş almaktadırlar. Mevlit süresi boyunca gelinlikle oturan gelin, mevlit bittikten sonra, gelinliği çıkararak bir elbise giymektedir. Bazen sadece kıyafet giymektedir.

Gelen konuklara yakınlık derecelerine ve düğünde yaptıkları hediyelere göre, kızın getirdiği çeyizden yazma, mendil, gömlek verilmektedir. Duvak günü, çeşitli büyüsel pratikler de uygulanmaktadır. Gelin kibleye karşı dönerek bir yastığa diz çöküp dua etmektedir. Yastığın üstüne kız üç kez diz çöktürülmektedir. Yastığın obje olarak kullanılması, evlilik için toplumumuzda sıkça kullanılan "bir yastıkta kocama" sözünün bir yansımasıdır. Bu pratikle, çiftlerin aynı yastığa yıllarca baş koymaları istenmektedir.

Duvak gününde kızın çarşafı da ortaya çıkarılmaktadır. Çarşaf günü de adı verilen bu gün ile kızın temiz olduğu eşe dosta duyurulmuş olmaktadır. Ayrıca daha önce kızın çeyizini görmeyenler de bu günde, çeyizi görmektedirler.

1.1.3.Ölüm

Ölüm, insan yaşamının sona ermesidir. Her toplumda doğum ve evlenme olduğu gibi ölüm çevresinde de bir çok adet ve inanmalar kümelenmiştir. Ölümle ilgili âdet ve inanmalarda korku büyük rol oynayan bir etken olarak görülmektedir. Din, ölüm korkusunu hafifletmekte ancak tamamen ortadan kaldıramamaktadır. Ölümle ilgili uygulamalarda: ölenin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, onun öte dünyada mutlu bir ölü olmasını sağlamak amacıyla uygulamalar yapılır. Buna göre ölen kişi, öldükten sonra yaşamını öte dünyada sürdürmektedir (Örnek, 1979: 108).

Ölümle ilgili adet ve inanmalarda, korku büyük rol oynayan bir etken olarak görülmektedir. Din, ölüm korkusunu hafifletmekte, ancak tamamen ortadan kaldıramamaktadır. Ölümle ilgili uygulamalarda; ölenin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, onun öte dünyada mutlu bir ölü olmasını sağlamak amacıyla uygulamalar yapılır. Eski kültürlerden beri, bütün toplumlarda bir "öte dünya" tasarımı olmuştur. Buna göre, ölen kişi öldükten sonra yaşamını öte dünyada sürdürmektedir. Gerek eski çağlarda gerekse günümüzde bu evrensel görüş, dinlerin öte dünya tasarımlarıyla da beslenmiş ve desteklenmiştir. Ölümle ilgili yapılan uygulamaların bir bölümünde de; ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına kötülükte bulunmasını, zarar vermesini engellemek amacıyla yapılan işlemler görülür. Bu işlemlerin uygulanmasının kökeninde, ölenin isterse dönüp gelebileceği, arkada bıraktıklarına zarar verebileceği korkusu egemendir. Ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını düzeltmek, sarsılan toplumsal ilişkileri düzenlemek ve onların yeniden topluma

katılmalarını sağlamak amacıyla da bir dizi uygulama yapılmaktadır. Bunların toplum yaşantısına olumlu katkıları olmakta, uygulanan bu adet ve inanmalarla komşuluk ilişkileri tazelenmekte ve sağlamlaştırılmaktadır (Örnek, 1971: 108-109).

İnsanoğlu var olduğu günden beri yaşam ve ölüm sırlarını öğrenmeye ve anlamaya çalışmış ve insanı yaratan nesneyi *nefes*, *tın*, *rüzgar*, *esinti* anlamlarına gelen sözcüklerle ifade etmiştir. Eski Türkler can ve ruh kavramı karşılığında *tın* (nefes) sözcüğünü kullanmışlardır. Yakutlar, *tın*, *kut* ve *sür*, Altaylılar *tın*, *süne* ve *kut* sözcükleri ile bu kavramı ifade etmişlerdir. Altaylılara göre, tın, süne ve kuttan başka insanın *yula* adı verilen bir de eşi vardır. İnanca göre, insan uyurken yulası her yerde dolaşabilir. Düş, yulanın gördüğü şeylerden ibarettir. Ölülerin serseri dolaşan ruhlarına Altaylılar *üzüt*, Yakutlar *üör* demişlerdir. Şamanistlere göre *can*; kanda ya da yürekte bulunur (İnan, 1995: 176).

1.1.3.1.Ölüm Öncesi

İnsan yaşamının kaçınılmaz sonu olan ölümü engellemek, geciktirmek ya da önceden bilebilmek, bireyin düşüncesini hep meşgul etmiştir. Bunun için birtakım önlemler almış, kimi davranışlarda bulunmaktan kaçınmıştır. Kimi zaman da çevresinde gördüğü veya duyduğu kimi nesneleri ya da olayları ölümün habercisi saymış, onlardan uzak durmaya çalışmıştır (Başçetinçelik, 1998: 244).

1.1.3.1.1.Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

İnsan yaşamının sona ermesi anlamına gelen ölüm insanlar için çok önemlidir. İnsan, bu kadar önemli bir olayı daha önceden bilebilme çabası içerisine girmiştir. Vücuttaki fiziksel ve ruhsal değişiklikler, doğa olayları, hayvanların davranışları, görülen rüyalar ölümün önceden tahmin edilebilmesi için birer ölçüt olarak kullanılmıştır.

Halk inanmalarında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer kapsar. Evcil ve yabani hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, yaklaşan bir ölümün önbelirtisi olarak yorumlanmaktadır. Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyecekler çevresinde de ölümle ilgili birtakım inanmalar kümelenmiştir. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezisleri, biçimsel özellikleri,

uğurlu ya da uğursuz sayılmaları, bu türden inanmaların oluşmasında büyük rol oynar. Bu türden hayvanlar içerisinde, özellikle köpek ve baykuşla ilgili inanmalar yaygındır. Köpeğin sadece ulmasıyla değil, uluma biçimi, zamanı ve yönü ile de yaklaşan ölümü haber verdiğine inanılır. Baykuşun da yıkık ve terk edilmiş yerlerde yuva yapması "ölüm kuşu" olarak bilinmesinin temelinde yatan nedendir. Baykuş da tıpkı köpek gibi ölüm habercisi olarak görülür. Bunlardan başka evcil hayvanlardan kedi, at, koyun, keçi, inek ve öküz, yabani hayvanlardan tilki, kurt, çakal, yarasa, yılan kümes hayvanlardan tavuk, kaz ile yabani kuşlardan yarasa, karga ve leylek kimi davranışları ve bağırımlarıyla ölüm habercisi olarak kabul edilirler. Birtakım rüyalar da ölüm veya felaket haberi olarak yorumlanır. Hastada görülen psikolojik ve fizyolojik değişiklikler dikkatle gözlenir. Buna göre, hastanın davranışlarına ya da isteklerine göre sonunun yaklaştığı düşünülür ve hazırlıklara girilir (Örnek, 2000: 209).

Aladağ yöresinde yaşanan çevrede ve insan vücudundaki bazı değişiklikler ölümün ön belirtileri olarak kabul edilmektedir.

- Bir bebek yerli yersiz çok ağlarsa, evden ölü çıkacağına yorumlanır (K19, K33, K49, K80).
- Kurt köpeği ulursa, uluduğu yerin yakınındaki evden bir ölü çıkacağına inanılır (K27, K39, K44, K58).
- Baykuşun konduğu ve üzerinde ya da çevresinde öttüğü evden birinin öleceğine veya yakın akrabadan birinin ölüm haberinin geleceğine inanılır (K1, K9, K29, K55, K67).
- Horoz gece öterse ölüm geleceğine inanılır (K29, K33, K54, K58).
- Kara kedi görmek ölümü çağırıştırır (K10, K21, K55).
- Rüyada; bir yerin yıkıldığı görülürse o kişinin çocuğunun öleceği düşünülür (K3, K16, K81).
- Rüyada kefen görmek ölüm demektir (K3, K8, K28, K33).
- Rüyada çıplak insan görmek, çıplak kadın görülürse erkek; çıplak erkek görülürse, kadının öleceğine inanılır (K15, K24, K67, K77).
- Rüyada daha önce ölen birinin kendisini çağırdığını veya aile bireyini çağırdığını yada bir yere götürdüğünü görmek ölümün habercisidir (K13, K16, K58).

- Hasta ve yaşı olan bir kimsenin yüzünün sararıp solması (K24, K44, K56).
- Gözünün ferinin kaçması, elin, ayağın canının çekilmesi (K11, k28, k55).
- Vücudunun soğumaya başlaması (K26, K53).
- Rüya da gelinlik giymek ölüm olacağına yorulur (K28, K66, K73, K81).
- Rüya da büyük bir kalabalık görmek, ölüme çağrıldığı anlamına gelir (K13, K29, K38, K44).
- Rüya da tabut görülürse (K28, K67, K88).
- Akşamları yıldız kaydığında birinin öleceğine inanılır (K22, K39, K56, K68).
- Ayakkabının ters düşmesi iyi değildir (K2, K5, K18, K33).

Aladağ'da ölümü düşündüren belirtilerde; hayvanlarla ilgili inanmalara, rüyalarla ilgili inanmalara, nesne ve doğa olaylarıyla ilgili inanmalara, hastada görülen psikolojik ve fizyolojik değişimlerle ilgili inanmalara rastlanmıştır.

Ölümü düşündüren belirtilerin hayvanlarla ilgili inanmalar bölümünde "baykuş" ilk sırayı almaktadır. Baykuşun insanların yoğun olarak yaşadığı yerlerde bulunması, yuvasını yıkık dökük yerlerde yapması, daha çok geceleri ortaya çıkması, yüzünün insan yüzünü andıran biçimde olması, gözlerinin ve yüzünün vücuduna göre büyük olması ve gözlerinin adeta insan gözü gibi bakması vb. özellikler, insanlarda, diğer kuşlara benzemeyen bu kuştan, bir kötülük gelebileceği inancını doğurmuştur. Bu nedenle, baykuşun sesi insanları ürkütmüş ve insanlar onu ölüm habercisi olarak düşünmüşlerdir.

Evcil bir hayvan olan köpek de, ölümün ön belirtisi olarak düşünülen inanmalarda büyük yer tutar. Her zaman insanla birlikte olan, insana en yakın dost olarak bilinen köpeğin, sezilerinin güçlü olduğuna inanılmış ve onda görülen değişik bir havlama (uluma) kötü bir şey olacağı şeklinde yorumlanmıştır. Özellikle gece uluyan köpeğin, uluduğu yöndeki evden cenaze çıkacağına inanılmış ve bu inanmayla uluyan köpek evin çevresinden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Yine geceleyin öten horozun da ölüm getireceğine inanılır ve kesilir.

Rüyalar ve rüyalarda görülenler, ölümle ilgili önbelirtilerde hayvanlardan sonra en geniş yeri tutmaktadır. Buna göre rüyalarda görülen; bir evin yıkılması, gelinlik giyme, çıplak birisi, mezar veya tabut, kalabalık gibi düşler bir felaketin veya ölümün olacağı şeklinde yorumlanmıştır. Her çağda insanoğlu sırrını çözemediği durumlara veya olaylara karşı çekingen olmuş, ondan kendisine işaretler gönderildiğine inanmıştır. Bu nedenle, rüyasında gördükleri ile gerçek yaşantısı arasında ilişki kurmuştur. Böylece, rüyada gördüklerinin gerçek yaşantısının geleceğinde bir işaret olabileceğini düşünerek, kimi zaman davranışlarını ona göre ayarlamıştır.

Kimi nesnelerin duruşu ve doğa olayları da insanlar için işaret kabul edilmiştir. Ayakkabının çıkarılırken ayaktan ters düşmesi ölüm olacağına işaret olarak yorumlanmıştır. Gökte her insanın bir yıldızının olduğu düşüncesiyle, yıldız kaydığında ölüm olacağına inanılmıştır.

Hastada görülen psikolojik ve fizyolojik değişiklikler ölümü düşündüren diğer belirtiler arasındadır. Aynı zamanda, hastanın bedeninde de görülen nabız yavaşlaması, renginin solması, bedeninin de sertleşmeye başlamasıyla birlikte, hastanın sonunun geldiğine inanılarak, ölmek üzere olan bu kişinin son istekleri yerine getirilmeye çalışılmıştır.

1.1.3.2.Ölüm Sırası

Hastanın öleceğinin anlaşılmasıyla birlikte, çevresinde bulunanlar birtakım dinsel işlemleri uygulamaya başlarlar. İslami usullere göre yapılan bu işlemlerle, hastanın, öte dünyaya imanlı gideceğine inanılır. Ölüm olayının gerçekleşmesinden sonra, sırasıyla yapılması gereken işlemler vardır. Bunlar; ölüm olayının duyurulması, ölünün yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması ve ölünün gömülmesidir. Bu işlemler sırasında, İslami kurallar yanında, çeşitli âdet ve inanmalar da uygulanır.

1.1.3.2.1.Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

Bir hastanın yanına gelenleri tanımaz hale gelmesi, yüzünün sararması, soğuk soğuk terlemesi, gözlerinin tavana dikilmesi, ayaklarının şişmesi, vücudunda "hasbir" adı verilen kırmızı beneklerin oluşması, sayıklaması, ayağının soğuması, dilinin tutulması

ölüm anının yaklaştığının belirtileridir. Can çekişme acısını hafifletmek için ağızına zemzem suyu damlatılır. Başında Kuran okunur. Hasta çok can çekişirse, sevdiği birini beklediğine inanıldığından, uzaktakilerin resmi gösterilir (Yardımcı, 1993: 547-559).

Aladağ yöresinde ölüm yaklaştığında kişi için bazı uygulamalar yapılır.

- Hoca çağrılır. Başından su eksik edilmez. Şeytan onu günaha sokmak için elindeki suyu gösterir, inkara çağırır. Ona kanmasın diye devamlı su bulundurulur (K12, K25, K48, K62, K89).
- Hoca çağrılır ve kişi ölene kadar başında Kur'an-ı Kerim okutulur (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K84, K87, K88, K91, K92, K94, K95).
- Başucunda Kuran okunur, ağızına su verilir (K10, K18, K35, K68, K82).
- Sürekli başucunda su bulundurulur ve su verilir (K19, K37, K56, K90).
- Hastaya "kelime-i şahadet" getirtilir, varsa zemzem suyu içirilir (K18, K37, K57, K63).
- Sevmediği bir kişi yanındaysa çıkarılır. O yanındayken ölemez. Çünkü düşmana acizliğini göstermek istemez (K19, K28, K61, K87, K91).
- Yakınları kişinin yanında olur, hastaya kelime-i şahadet getirtilir (K12, K55, K82).

Aladağ'da ölmek üzere olan kişinin ruhunu rahat teslim edebilmesi için gelenek göreneklere ve İslami kurallara göre bazı uygulamalarda bulunulur. Hastada görülen psikolojik ve fizyolojik değişikliklerle ölümün yaklaştığı hissedilince, imanlı gitmesi için ya hemen bir hoca çağrılır ya da Kuran okunmaya başlanır. Hastaya "kelime-i şahadet" getirtilir. Ağızına sürekli, damla damla su verilir. İnanışa göre, su verilmezse şeytan onu kandırır ve inkara davet eder. Hastanın başına yakınları toplanır, uzakta bulunanlar çağrılır. Hastanın son söyledikleri dikkatle dinlenir, bunlar vasiyet kabul edildiği için, hastanın ölümünden sonra mutlaka yerine getirilir. Orada bulunanlar ölmek üzere olan kişiyle helalleşirler. Hasta son nefesini vermekte zorlanıyorsa, görmek istediği biri olduğu düşünülür. Bu kişi ya getirtilir ya da bir eşyası veya fotoğrafı gösterilerek son nefesini rahat vermesi sağlanır. Eğer sevmediği biri yanındaysa çıkarılır. Bu kişinin öldüğünü görmesini istemediği düşünülür.

1.1.3.2.2.Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler

Ölüm olayından sonra çevredeki komşular ölü evinde toplanır ve ölenin yakınlarının üzüntülerine ortak olunur. Ölümün ardından yapılacak ilk işlem ise ölümün çevreye duyurulmasıdır. Ölüm olayının duyurulması, ölü sahipleri tarafından, komşular tarafından, camilerde sala verilerek, belediye ya da muhtarlık hoparlörleriyle, gazete ilanlarıyla, radyo-telefon-telgraf aracılığıyla yapılmaktadır. Küçük yerlerde yaygın olarak görüleni sala verdirmediir. Salayı duyan kimse birinin öldüğünü anlayarak, ölenin kimliğini araştırır. İtibarlı kişilerin ölümü belediye hoparlörleri aracılığıyla yapılır, ölenin kimliği halka duyurulur. Gazetelere ilan verme yoluyla duyurma, daha çok büyük kentlerde görülür. Son zamanlarda, ölenin yakınları ya da çalıştığı veya bağlı bulunduğu kurum tarafından gazeteye verilen ilanla, ölümü duyurma yaygın hale gelmiştir (Ömek, 2000: 213-214).

Aladağ yöresinde ölüm olayından sonra ölüye çeşitli uygulamalar yapılır ve ölüm olayı duyurulmaya çalışılır.

- Bir kişi öldüğünde önce ölünün çenesi düşer. Bunun için hemen çenesi çatılır. Ayakları bağlanır (K19, K56, K63, K77).
- Camide sela verilerek ölenin ismi çağrılır(K22, K67, K79, K84).
- Sela verildikten sonra üç dört kişi mezar kazması için mezarlığa yollanır. Eğer kazılan yer taşlı olur ve başka bir yere mezar kazılması icap ederse ölenin dünyadaki amelinin iyi olmadığına yorulur (K11, K28, K36, K65).
- Ölenin yakınlarından biri üstündeki kıyafetin yakasını yırtar, çenesini bağlar. Eğer ölen erkekse elleri göbeğine kadınsa göbeğine bağlanır. Ölünün saçına ve eline kına yakılır ve üstüne bıçak veya makas başucuna da Kuran-ı Kerim konur (K44, K58, K63, K78).
- Ölen kişinin çenesi ve ayakları bir iple bağlanır ve üzerine çarşaf örtülür. Ölen kişinin bir yakını camiye giderek sala verdirir ve ölüm yakın çevreye duyurulur. Uzaktaki akrabalara ise telefon edilerek ölüm olayı bildirilir (K15, K29, K33, K57, K66).

- Çenesi bağlanır. Gözleri açıksa kapatılır. Sağ eli sol elinin üstüne getirilir, göğüs hizasına konur. Ayakları birleştirilir, bağlanır (K11, K16, K33, K59, K66).

Aladağ'da ölen kişinin hemen çenesi bağlanır, ayakları bağlanır, gözleri açıksa kapatılır. Bütün bu uygulamalar İslami âdet ve inanmalara göre yerine getirilir. Ölen kadınsa elleri göğüs hizasında, erkekse göbek hizasında birleştirilerek, sağ el üstte olmak üzere bağlanır. Bunda amaç namaz pozisyonu aldırmaştır.

Ölüm olayı camide sala verilerek, ölenin ismi söylenerek duyurulur. Bu arada uzaktakilere telefonla ölüm olayı haber verilir. Bu arada, bir taraftan da ölüyü gömme hazırlıklarına başlanır.

1.1.3.2.3.Ölünün Bekletilmesi

Geleneksel kültürde ölünün bekletilmemesi, hemen gömülmesi gerekir. Bu nedenle ölü, Çubuk ve Lalahan'da, kokmasın diye. Ayaş'ta, öte dünyaya bir an önce gitsin hesap versin diye, Sivas'ta, beyni soğumasın, sorgucu meleklerle daha iyi cevap verebilsin diye, Nallıhan'da, çilesi daha fazla sürmesin diye, Kayseri'de, şişmesin diye, Balören'de, acı bir an önce unutulsun diye, Kayseri'de, bir an önce toprağına kavuşsun diye, bekletilmek istenmez ve hemen gömülür (Örnek, 2000: 215).

Aladağ'da ölünün bekletilmesiyle ilgili uygulamalar şunlardır:

- Ölü soğuk bir yere konur ve üzerine bıçak bırakılır. Amaç şişmemesidir (K16, K28, K33, K77, K90).
- Ölü ne kadar çabuk gömülürse o kadar makbuldür, bekletmek caiz değildir (K24, K35, K63, K77, K79, K86).
- Bir mazeret yoksa bekletilmeden gömülür. Kişi gece ya da sabah öldüyse öğle namazından sonra, öğle vakti ölmüşse ikindi namazından sonra gömülür. İkindiden sonra yani akşam ölenler ise gece bekletilir ve bir sonraki gün öğle namazından sonra gömülür (K14, K28, K29, K65, K71, K76).
- Mevsim yaz ise ölü kokmasın diye, yakınları kısa sürede gelemeyecekse, hemen gömülür. Birkaç saat içinde gelecek yakını varsa onların da son defa

görmeleri için ölü bekletilir; fakat kokmasın diye etrafına buz kalıpları konur, karnına şişmesin diye bıçak konur (K12, K23, K39, K44, K58).

- Kışın ise ölünün kokması daha geç olacağından yakınlarının görmesi için bekletilebilir (K27, K39, K54, K68, K77).
- Ölen erkekse başını erkekler; kadınsa kadınlar bekler (K16, K19, K56, K85, K88).
- Sabaha kadar ölünün yanında oturulur, ağıtlar yakılır, başucuna Kuran okunur (K1, K5, K33, K54, K68, K77).
- Ölü evinde sabaha kadar kimse uyumaz, nöbetleşe başında beklenir, sürekli Kuran okunur (K13, K28, K63, K69, K76, K88).

Ülkemizin her yerinde olduğu gibi Aladağ'da da ölüm olayından sonra, ölenin yakınlarının cenazeye yetişmeleri ve ölenin yüzünü son bir kez daha görmeleri için cenaze bekletilmektedir. İnanışlara göre cenazenin bekletilmesi iyi değildir, bir an önce gömülmesi gerekir, böylece ölenin ruhunun da rahat edeceğine inanılır. Ancak, ölüm olayı gece olduysa, sabahın olması beklenir. Ölüm olayı kışın olmuşsa, ölünün karnının üstüne bıçak veya demirden bir şey konmaktadır. Yazın olan ölümlerde ölü bir an önce gömülmeye çalışılmakta, ancak zorunlu durumlarda bekletilecekse, etrafına buzlar konarak bekletilmektedir. Ölü bekletilirken ev halkı sabaha kadar uyumadan nöbetleşe ölünün başını beklemekte, Kuran okunmakta, ağıtlar yakılmaktadır. Ölen kişi erkekse, başını erkekler, kadınsa kadınlar beklemektedir.

1.1.3.2.4.Yıkama ve Kefenleme

Ölüyü gömmek için öncelikle, dinsel, geleneksel kurallar içinde yıkamak gereklidir. Yıkama işini ölü yıkayıcılar, hocalar, ölünün yakınları, bu işi bilen insanlar yaparlar. Ölü yıkama işi evin içinde, bahçesinde, camide yapılmaktadır.

Ölü yıkama suyu temiz olmak şartıyla her yerden alınır. Barak Türkmenlerinde, ölü suyunu genç kızlar getirir. Ölü için hazırlanan suya el sürülmez. Ölünün yıkanmasından artan su ile ilgili çeşitli pratikler görülür. Zara, Erzurum, Durağan, Eskişehir, Kastamonu, Nallıhan, Ayaş, Ankara, Çubuk, Kırşehir'de, ölü yıkama suyundan artan su dökülür. Boğazlayan'da, ölünün ardından çok üzülmemek

için. Afyon'da, öte dünyada ölüyle buluşmak için, Çorum'da acı soğusun diye, ev halkı artan su ile elini yüzünü yıkar. Uşak, Çankırı, Aksaray, Kayseri, Konya, Boğazlayan'da artan su ile ölenin çamaşırları yıkanır; Uşak'ta hak hukuk varsa üzerinden sıyrılınsın diye, artan su ölüye dökülür. Ölünün gerek yıkanişı, gereK5e kefenlenişi sırasında değişik kokulu maddeler yakılıp tüttürülür, cesede ve kefene çeşitli kokular, yağlar, kutsal sular dökülür. Yakılarak koku çıkarılan maddelerin başında *buhur*, *günlük*, *kâfur* ve *ödağacı* gelmektedir. Kırşehir, Erzurum, Çorum, Uşak. Sivas'ta kokuya şeytan gelmez diye; Afyonkarahisar, Boğazlayan'da, gökten kokuya melekler iner diye; Konya ve Merzifon'da, ölü kokusu yok olsun diye; Hopa ve Rize'de mezarda, cesede yılan, çıyan yanaşmasın diye, bu kokulu maddeler yakılarak tütsü yapılmaktadır. Cesede ve kefene dökülen ve sürülen, kokusu sindirilen maddeler *gül suyu*, *gül hatmi*, *gül yağı*, *gül kurusu*, kadınlar için *kına*, *hacı yağı*, *hacı sürmesi*, *esans*, *kolonya*, *zemzem suyu*, *kâfuru*, *çörek otu*, *misk*, *karanfil tozu*, kokulu çiçekler ve kokulu yapraklardan oluşmaktadır (Örnek, 1971: 49-52).

Ölünün kefenleme işlemi İslami geleneklere göre yapılır. Kefenlik bezin rengi beyazdır. Beyaz renk imanın belirtisi olarak kabul edilir. Erkek kefeni, üç parça olarak; omuzdan ayağa kadar örtülen bez (gömlek), baştan ayağa kadar örtülen bez (izâr) ve yine baştan ayağa kadar örtülen bez (lifâfe) den ibarettir. Kadın kefeni ise beş parça bezden yapılır. Bunlar, başa örtülen bez (himâr), göğse konulan bez (dîr), göğüsten göbeğe ya da diz kapağına kadar örtülen geniş bez (hırka), izâr ve lifâfeden oluşur. Halk arasında öldüğü zaman başkasına yük olmasın, kefen telaşı olmasın ya da kendi helal parasından olsun düşünceleriyle kişinin sağlığında kefenini alıp bir köşeye saklaması ya da bunun için para ayırması âdetine rastlanır. Hac ziyareti yapanlardan çoğunun zemzem suyu ile ıslatılmış ve kurutulmuş kefenliklerini beraberlerinde getirdikleri ya da gidemeyenlerin Hacca gidenlere kefen ısmarladıkları görülür (Örnek, 1971: 52-54).

Aladağ'da ölünün yıkanması ve kefenlemesiyle ilgili uygulamalar şöyledir:

- Ölüyü gömmeden önce Allah'ın katına temiz gitmesi için yıkarlar. Ölü yıkanırken yüzüğü, takma dişi çıkarılır. Ölünün yıkandığı su, önceleri akan bir sudan alınmış. Bakır güğüme doldurup içine gül suyu döküp güneşte bekletirlermiş (K13, K25, K56, K86, K89).

- Cenazenin yıkanması için iki veya üç adet bakır kazana su konur. Buna kazan çatmak denir. Su konulan kazanların ve ölü yıkamak için kullanılan bütün leğen, tas gibi eşyaların bakır olması şarttır. Isıtılan suya har dalı, çam dalı gibi yeşillikler atılır, bunun sebebi yeşilin uğurlu sayılmasıdır. Bu suya defne yaprağı da atılır. Defne yaprağı da ölüyü daha iyi yıkaması ve hoş koku vermesi içindir. Bu suyla en az üç kişi tarafından yıkanır. Erkekse erkekler, kadınsa kadınlar yıkar. Daha sonra cenaze kefenlenir ancak ayakları açıkta bırakılır. Oğlu, kızı ve yakınları ayağına su döker. Bu son görev olarak kabul edilir. Bununla birlikte cenazenin kefenlenmesi sırasında bir kaba yakılan ateşten alınan biraz köz konur ve üstüne de günlük serpilir. bu ölünün çevresinde gezdirilir. Günlükten çıkan koku kefene, cenazeye tütürülür. Buna “günlük tütürme” denir. Bu ölünün güzel kokması, öbür dünyaya temiz gitmesi ve öbür dünyada yerinin de kokusu gibi güzel olması için yapılır. Günlük yakıldıktan sonra ölünün ayakları da kapatılır (K19, K28, K36, K65, K73).
- Ölünün yıkanması için hazırlanan su ile yedi ibrik doldurulur. Bu ibrikler bakır olmak zorundadır. Bu sular cemaatin abdest alması içindir. Bu sular temsilidir. Bütün cemaat bu suyla abdest alamaz. Ancak imam ve ölenin yakınları alır (K11, K29, K38, K74).
- Ölünün yıkanacağı su büyük bir kazanda kaynatılır. Kazanın altında yakılacak odunlar kırılmadan yakılır. Ölen kişi kadın ise suyu kadınlar, erkek ise erkekler kaynatır (K16, K29, K46, K58, K90).
- Yıkama işini bilen bir kişi yapmalıdır. Bu iş genellikle imam yapar (K17, K56, K59, K95).
- Ölüye abdest aldırılır. Kefenlemeden önce ölünün yakınları çağrılarak eli öptürülür. Kefen bezi kadınlarda yedi, erkeklerde beş parçadır (K15, K29, K56, K89, K95).
- Ölenin yakınları ölüyü son defa görürler. Ancak karısı ya da kocası göremez. Çünkü ölünce nikah düşmüştür. Haram olur (K25, K35, K64, K70).

- Ölü'nün evinin önünde bir masanın üzerinde, camide veya mezarlıkta yıkanır. Köyün imamı veya ölü yıkayıcısı yıkar. Çocuklarına elini öptürürler. Çocukları, ölü'nün üzerine su döker (K15, K65, K76).
- Evin uygun bir yerinde, dört tarafa saven gerilir. Ölü, teneşir tahtasına yatırılır. Üstüne çarşaf örtülür. Tepeden tırnağa tertemiz yıkanır, abdest aldırılır. Eline, başına kına yakılır, kefenlenir (K19, K25, K37, K55).
- Kefen, gül suyu ile ıslatılır, abdest aldırılır, günlük yakılarak tütsülenir. Kefen ölü'nün yıkanacağı mezarlığa kadar, el üstünde gider (K18, K26, K37, K65, K77).
- Ölü'nün yıkama suyunun kaynatıldığı kazan ters çevrilerek konur (K16, K28, K64, K79, K95).
- Yıkamadan artan su ölü gömüldükten sonra toprağın üstüne dökülür (K19, K53, K59, K85, K94).

Aladağ'da eskiden ölü yıkamada kullanılacak su pınardan, kuyulardan alınırken şimdi bu uygulamaya pek riayet edilmez olmuştur. Şimdi eğer imkan varsa yine bu şekilde su temin edilirken çoğu zaman evdeki çeşme suyu kullanılmaktadır. Yıkama suyunu; ölen kişi kadınsa kadınlar, erkekse erkekler ısıtır. Isıtılan suya har dalı, çam dalı gibi yeşillikler atılır, bunun sebebi yeşilin uğurlu sayılmasıdır. Bu suya defne yaprağı da atılır. Defne yaprağı da ölüyü daha iyi yıkaması ve hoş koku vermesi içindir.

Ölü yıkama işi evin avlusunda dört tarafı kilimlerle kapatılmış bir köşede veya camide yapılır. Ölüyü, ya bu işin ehli olmuş bir kişi ya da hoca yıkar. Ölü yıkamada daha önce kullanılmamış sabun, sabun bezi, havlu kullanılır. Daha sonra cenaze kefenlenir ancak ayakları açıkta bırakılır. Oğlu, kızı ve yakınları ayağına su döker. Bu son görev olarak kabul edilir. Bununla birlikte cenazenin kefenlenmesi sırasında bir kaba yakılan ateşten alınan biraz köz konur ve üstüne de günlük serpilir. bu ölü'nün çevresinde gezdirilir. Günlükten çıkan koku kefene, cenazeye tüttürülür. Buna "günlük tüttürme" denir. Bu ölü'nün güzel kokması, öbür dünyaya temiz gitmesi ve öbür dünyada yerinin de kokusu gibi güzel olması için yapılır. Günlük yakıldıktan sonra ölü'nün ayakları da kapatılır

Kefenleme yapılırken etrafta "üzerlik" tüttürülür. Kefen, ayakucu ve baş ucundan bağlanır. Kadınsa mezara yerleştirilirken açılmasın diye, bir de ortadan bağlanır.

1.1.3.2.5.Cenazenin Taşınması

Ölünün kefelendikten sonra içine konularak taşındığı sandığa "tabut" denir. Kimi köylerde ölü tabut yerine sedyeye benzer bir gereçle mezarlığa taşınır. Tabutun üzerine örtülün örtü. ölü evinden, komşulardan veya camiden alınır. Bu amaçla Hac'dan getirilmiş örtüler vardır. Genellikle yeşil renkli olan ve üzerinde Arapça yazılı dualar bulunan bu örtüye "tabut örtüsü" "cenaze örtüsü", "sal örtüsü" denir. Bu örtünün yerine tabutun üzerine halı, kilim, battaniye, kumaş da örtüldüğü olur. Ölen sağlığında vasiyet etmişse bunlar camilere hediye edilir. Kimi zamanda, ölenin cinsiyetini, yaşını, toplumsal yerine belirtmek amacıyla çeşitli giyim eşyaları konur (Örnek, 2000:218-219).

Kimi yerlerde tabutun ağaç dallarıyla, elmayla süslediği olur. Tokat ve Zile'de, cenaze giderken salın önünde söğüt ve kavak dalları, renkli bez parçalarıyla süslenerek götürülür. Harput'ta, baharlarda ve yazın ölenlerin cenazelerinin önlerinde iki söğüt dalı mezarlığa kadar götürülür. Definden sonra bunlardan birisi mezarın başucuna, diğeri ayakucuna dikilir ve sulanır. Kayseri'de genç ölüm için, bir ağaç dalına elma takılır. Bu elmalı dal, tabutun önünden mezarlığa kadar birisi tarafından taşınır. Tahtacılar da, genç ölenin akranları, ipekli ve renkli kumaşlardan yaptıkları bayraklarla tabutun ardından giderler (Ömek, 2000: 218-219).

Aladağ'da cenazenin taşınmasıyla ilgili uygulamalar şunlardır:

- Aladağ yöresinde cenaze ağaçtan yapılmış ve baştan ayağa doğru daralan tabut ile taşınır. Tabut camide hazır olarak bulunur (K18, K27, K65, K86, K93).
- Tabutun üstüne yeşil renkte üzerinde Kelime-i Tevhid yazılı bir örtü örtülür. Ölen kişi şehit ise tabutun üstüne bayrak da örtülebilir (K16, K27, K33).
- Cenazeyi mezarlığa kadar herkes değişimli olarak taşır. Cenaze taşınırken salavat getirilir. Cenazenin önünden geçilmez. Cenaze geçerken ayağa kalkılır (K27, K64, K79, K83).

- Eğer kırklı bebek veya kadın varsa cenazeden daha yüksek bir yere çıkarılır yoksa kırk basar (K29, K37, K45).
- Cenaze mezarlığa kadar, omuzlarda, tekbirlerle taşınır (K16, K27, K61, K67, K76, K83).
- Cenazeyi salla, herkes en az dört adım taşır. Taşırken "Allah rahmet eylesin, akıbeti hayır olsun." der (K18, K24, K29, K37, K59).
- Tabut omuzda ve sağ elle taşınır (K16, K19, K53, K67).

Aladağ'da cenaze mezarlığa kadar sal veya tabutla taşınmaktadır. Tabutun üstüne, üzerinde Arapça "Kelime-i Tevhid"ın yazılı olduğu yeşil bir örtü mutlaka örtülmektedir. Cenaze mezarlığa kadar, omuzlarda ve sağ elle taşınmaktadır. Cenazenin önüne geçilmemekte, yanlardan altına omuz verilmektedir. Cemaatten herkesin, en az dört adım cenazeyi taşıması, makbul kabul edilmektedir. Cenaze götürülürken hayır duaları ve rahmet okunur.

1.1.3.2.6.Cenaze Namazı

İslam dinine göre, Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınır. Cenaze namazının kılınması için; ölünün Müslüman olması, İslami kurallara göre yıkanmış olması, cemaatin olması, cemaatin tabutun önünde olması, ölünün vücudunun tabutun içinde olması, namazı kıldıracak imamın Kibleye karşı, yere yakın bir yere konmuş olan tabut içindeki ölünün göğsü hizasında, durması gerekir. Cenaze namazı dört tekbirden meydana gelir. Cenazenin önünde imam, imamın arkasında cemaat sıralanır. Cenazenin kadın, erkek, erkek çocuk ve kız çocuk oluşuna göre namazda okunması gereken dualar değişir. Cenaze namazı ile namazı kılınan ölü hakkında bir çeşit "aklama" yapılır (Örnek, 1971:54-55)

Aladağ'da cenaze namazı ile ilgili uygulamalar şöyledir:

- Cenaze namazına herkes katılabilir (K11, K42, K49, K52, K65, K77, K79, K95).
- Kadınlar kesinlikle mezarlığa götürülmez ve cenaze namazı erkekler tarafından mezarlıkta kılınır (K13, K27, K52, K63, K67, K72).
- Cenaze namazına kadın cemaati katılmamaktadır. Kadınların katılması mekruhtur (K11, K34, K69, K73, K91).

- "Allah rızası için namaza, Resulullah için salavata, erkekse “meyyit için”; kadınsa, “hatun kişi için” duaya diye niyet edilir ve imamla beraber cenaze namazı kılınır. Müezzin, imama yardımcı olur, o da cemaate niyet ettirir, tekbir alınır "Allah-ü Ekber" dedikten sonra "Süphaneke" duası "Vecellesenaüke" denilerek okunur, bu tekbirden sonra bir tekbir daha alınır, Allahümmealli ve Allahümmebarik duaları okunur, yine tekbir alınır ve burada cenaze duası okunur. Cenaze duasını bilmeyenler Fatiha suresi okur. Son tekbirle sağa-sola selam verilir ve cenaze namazı kılınmış olur (K18, K27, K65, K84, K94).
- Erkek cemaati namaz kılarken, kadınlar mezarlığın yakını bir yerde, namazın bitip cenazenin mezarlığa gidişini sessizce beklerler (K13, K29, K64, K77, K83).
- Cenaze namazı ayakta kılınır, erkekler gider (K17, K35, K46, K59, K88, K92, K95).
- Cenaze namazı camide veya mezarlıkta kılınır (K17, K29, K37, K49, K85).
- Musalla taşı nerede varsa, orada kılınır (K8, K47, K63, K77, K89).

Müslüman bir toplum olan ülkemizde, her yerde cenaze namazı İslami kurallara göre kılınmaktadır. Aladağ yöresinde kılınan cenaze namazında İslamiyet dışı herhangi bir uygulama tespit edilmemiştir.

1.1.3.2.7. Gömme ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler

Cenaze namazından sonra ölü halk arasındaki adıyla "ebedi istirahatgâhı" olan mezarlığa götürülür. Mezar yeri, köylerde ölüm olayının hemen duyulmasından sonra eş dost tarafından kazılarak hazırlanır. Şehirde bu iş belediyeler tarafından yapılmaktadır. Ölüm olayından sonra, ölünün yakınları belediyeye haber verir ve mezar yeri hazırlanmasını ister. Ülkemizde ölünün üstüne toprağı erkekler atar. Pek çok yerde kadınlar mezarlığa bile gelmez. Konya/Ermenek/ Bastayla'da mezarlıkta cemaat, eline birer küçük taş alarak bu taşla "külhüvallah" suresini okur ve mezara atar (Yıldız, 1968: 4744).

Mezarlıklar, gerek köy gerek kasaba ve şehirlerde oturma yerlerinin hemen dışında yer alır. Genellikle yol kenarlarına kurulmuştur. Ülkemizde mezarlıkların çoğu terk edilmiş bir görüntü çizer. Bir kısmı ise derli toplu, çiçekli ve süslü bir parkın özenli görünüşündedir. Köy ve kent mezarlıklarının genel görünüşü

arasındaki fark, mezarların tipleri, yapımı, taşlan ve süslenmesi ile kendini gösterir. Büyük kentlerde kubbeli, pahalı, taşlı, mimar elinden çıkma mezarlıklara rastlanır. Mezarların süslenmesi için ağaç, çiçek ve belli otlar kullanılır. Mezarların başına ağaç dikmek, üzerlerine çiçek ekmek, bakımlı otlar yetiştirmek daha çok ilçe ve kentlerde görülür (Ömek, 1971: 65).

Aladağ'da ölünün gömülmesi ve mezarlıkta yapılan işlemler şunlardır:

- Cenaze mezarlığa gelmeden önce mezar kazılır. Mezar bir insan boyunda olur (K19, K25, K36, K48, K69, K91).
- Mezara ilk toprağı mezarı kazan kişiler atar ve daha sonra cenazeye katılan diğer kişiler tarafından da cenazenin üzerine toprak atılarak mezar kapatılır. Mezar kapatıldıktan sonra yanlarında getirilen ibrikteki su ölünün baş tarafından başlayarak ayak ucuna kadar yavaş yavaş dökülür (K12, K27, K65, K73).
- Ölüyü mezara yakınları indirir ve ayağındaki ipler çözülür. Ölü sağ tarafına yatırılır ve üzeri toprakla kapatılır. Hoca bu sırada Kur'an-ı Kerim okur ve dil talkını verir (K2, K9, K21, K37, K67, K82).
- Kadınlar cenazeyi uzaktan izlerler (K25, K39, K57, K61).
- Mezarın üstüne yeşil ağaç dalları atılır ve mezarın üstü sulanır (K18, K39, K63, K79).
- Bu işlemden sonra ölenin yakınları mezarlığın bir tarafında ya yana dizilirler ve oradakiler ölenin yakınlarına başsağlığı dilerler. Bundan sonra mezarlıkta yapılacak işlemler sona erer (K27, K64, K69, K85, K90).

Yörede gömme ve mezarlıkta yapılan işlemler tamamen İslamî usullere göre yapılmaktadır. Ölünün taşınması, mezarlığa koyulması, gömülmesi ve Kur'an okunması İslâmî işlemler olarak dikkatimizi çekmektedir.

1.1.3.3. Ölüm Sonrası

Ölüm sonrasında yapılan işlemler ölü gömüldükten sonra yakınlarının acılarını paylaşma ve onları yaşama tekrar adapte etme, öleni diğer dünyada rahat ettirme, belirli günlerde yemek verme, ölenin eşyalarını değerlendirme, ölenin hayatta iken

ödeyemediği borçları ödeme ve mezarlık ziyareti gibi âdetleri kapsamaktadır. Böylece ölümden sonra yakınları ölene karşı son görevlerini de yerine getirmiş olmaktadır.

1.1.3.3.1. Cenaze Evi

Ölü gömüldükten sonra, ölünün sahipleri ve yakınları cenaze evine gelirler. Ölünün evden çıktığı gün Bulgaristan Türklerinde ve Anadolu'nun kimi yörelerinde evde yağ kokutulur. Bu amaçla, helva pişirilir, helvayı yiyenlerin "hayır duası" alınır (Tacemen, 1995: 615). Türkmenlerde, ilk gün mezar kazanlara yemek verilir (Yalgın, 1993: 31). Eski Türkler, ölü gömüldükten sonra mezarın sağ tarafına ateş yakıp ölü aşı için kesilen hayvanların kemiklerini yakarlar, ateşe rakı serperler, yemek atarlar, ateş tanrısının bu rakı ve yemekleri ölüye ulaştıracağına inanırlardı. Sonra mezardan dönenler ölünün çıktığı eve gelir, topluca yemek yer ve rakı içerlerdi. En yakın dost ve akrabalarından birkaçı bu evde üç gün misafir olur, geceleri kimse uyumazdı. Her yemekten önce ateşe yemek ve rakı atarlardı (İnan, 1995: 185-186).

Aladağ'da cenaze evinde gerçekleştirilen bazı uygulama ve gelenekler vardır:

- Mezarlıktaki cemaat cenaze evine gelir. Cenaze evi tarafından gelenlere yemek verilir. Aç olanlar doyurulur Kuran okunur ve cemaat dağılır (K28, K37, K39 K49, K67, K83).
- Cenaze mezarlığa götürülmek üzere evden ayrılırken daha yedi adım uzaklaşmadan hemen ölünün çamaşırları bir araya toplanıp tokuçla yıkanır. Çamaşırı yıkayan kadınlar ve orada bulunan diğer kadınlar çamaşır için ısıtılan su ile yüzlerini yıkarlar. Sonra kazanların içi boşaltılıp kazanlar ters çevrilip üzerine de üç tane taş konur. Taşlar üçgen oluşturacak şekilde konulur ve kazanlar bu şekilde üç gün kalır. Üç günden sonra toplanır (K23, K29, K38, K61, K71, K88).
- Ölüm gününden itibaren yedi gün boyunca yas yerine eş-dost, akraba ve sevenler gelir. Gelenler bir-üç-beş gibi tek sayılarda ekmek ve yemek getirirler. Bu yedinci günün sonunda cenaze evi yedinci gün mevlidi okutarak yemek verir (K11, K28, K33, K65, K91, K93).

- Ölüünün yıkandığı yere bir kapla öldüğü günden başlayarak üç akşam üst üste su konur. Ölüünün ruhunun gelip bu suyu içtiğine inanılır (K13, K26, K58, K67, K72).
- Bir hafta süresince evin önünde veya içerisinde oturulur, cenaze sahipleri yalnız bırakılmaz. Oturanlara yemek ve çay verilir. Ayrıca komşular ölü evine her öğün yemek getirirler. Ölü evinde her gün Kur'an-ı Kerim okutulur. Ölü evini ziyaret edenler ölü yakınlarına "Başınız sağ olsun, Allah rahmet eylesin, Allah sabır versin" gibi sözler söylerler (K10, K52, K61, K79, K82, K93).

Eski Türklerden günümüze kadar gelen bir gelenekle, ölüünün gömüldüğü gün, mezardan dönenlerin ölü evinde yemek yeme geleneğine Aladağ yöresinde de rastlıyoruz. Ölü evinde yenen yemekler, ya komşular tarafından getirilir ya da evde pişirilir. Çoğunlukla uygulanan âdet, komşular tarafından ölü evine yemek gönderilmesidir. Ölü evi, acısı olduğu için yemek pişiremez düşüncesiyle komşular pişirilmiş yemekler göndermektedirler. Bu yemek gönderme uygulaması yedi gün boyunca sürmektedir. Ayrıca gelen yemek kapları ve ekmek sayısı da tek sayılardan oluşmaktadır. İlk gün verilen yemek de diğer belirli günlerde verilen yemek gibi, İslami motiflerle süslenerek ölüünün hayrı için verilmektedir.

Ölüünün yıkandığı yere bir kapla öldüğü günden başlayarak üç akşam üst üste su konması ve bu suyu ölüünün ruhunun gelip içtiği inancı, İslamiyet öncesi Türklerin inançlarının kalıntılarıdır. Ruhun su içmesi gibi bir inanış İslamiyet'le bağdaşmamaktadır.

Ölü evinin yedi gün kapısı hiç kapanmamakta gelen gidenler olmaktadır. Bu arada, ölüünün öldüğü odada "yedi gün" ışık yakılmaktadır. Başsağlığı için gelenler ölü evine yemekten başka; çay, şeker, kolonya getirmektedirler. Başsağlığına kimse eli boş gelmemektedir. Böylece, bu yiyecek ve içecekler ölü evine gelen konuklara ikram edilmekte, ev sahibine destek olunmaktadır.

Ölü evinde ilk gün, ölüünün ruhu için ve günahlarının affı için, gece yarısına kadar hocalar eşliğinde Kuran okunmakta, hatim indirilmekte, tespih çekilmektedir.

1.1.3.3.2. Belirli Günler/Ölü Yemeği

Ülkemizde ölenin dinsel törenle ve yemekle anıldığı belirli günler vardır. Bunlar içinde sıklıkla görüleni ölünün "kırkinci","elli ikinci" günleriyle halk arasında "sene-i devriye" adıyla anılan günlerdir. Bu günlerde ölünün hayrı için, ölenin ruhu için, yemekler verilmekte, mevlit okutulmaktadır (Başçetinçelik, 1998: 277).

Belirli sayılarla anılan bu günler, bu sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerinden dolayı önemsenmişler ve birtakım adetlerin bünyelerine ana öge olarak yerleşmişlerdir. Yaşamın çeşitli dönemlerinin çevresinde kümelenen adetlerin ve inanmaların çoğunun biçimsel ve işlevsel özelliğini oluşturan bu türden sayılar, başka toplumların halk kültürlerinde de önemli bir yer kapsamakta ve karşıladıkları günleri kutsal, törensel ve töresel alanın içine almaktadırlar (Örnek, 2000: 220).

İslamiyet öncesi Türk topluluklarında ölünün belirli günlerinde "ölü aş" verilmekte, "aş töreni" (yoğ töreni) yapılmaktadır. Beltirler'de, ölünün üçüncü günü. çadırın güneyine bir sofra kurulur. Bu aşta fazla kalabalık toplanmaz. Hazırlanan yemek ve içkilerin yarısı, ölünün ruhu için ateş ruhuna kurban edilir. Ölünün yedinci günü, bütün oba ve köy halkı kadın erkek mezarlığa gidilir. Mezarın sağ tarafında bir ateş yakılır. Getirilen yemek ve içkilerden mezarın üstüne konur. Sonra yemeye ve içmeye başlanır. Yeme içme töreni bittikten sonra, mezar üstündeki rakı ve yemekleri ateşe atarlar. Tören böylece sonra erer. Yedi gün ölünün evinden hiçbir şey çıkmaz. 20.günü, evde yine aş verilir. Ateşe rakı ve yemek serpilir. 40.gün mezarlığa gidip, yirminci günü yapılan töreni, tekrarlarlar. En büyük aş töreni ölünün "yıl dönümü"nde bütün akraba ve dostlara yapılır. Topluca mezara gidilir. Mezarın üstüne yemek ve içkiler konur, kendileri de yer. içerler. Ölünün kocası veya karısı, mezarı üç defa güneşin seyri yönüne göre dolaşır ve "Ben seni bırakıyorum" der. Bundan sonra dul kadın veya erkek evlenebilir. Aş töreni bütün Türk toplumlarında devam etmiştir. Bu törenin en ilkel şekli ölünün kendisine aş vermek şeklinde olmuştur. Sonraları, ölünün ruhuna ateş tanrısı vasıtasıyla aş göndermek, kurban sunmak, daha sonraları da ölünün ruhunun da katıldığı düşüncesiyle ziyafetler düzenlemek ve kurbanlar kesmek şeklinde olmuştur (İnan, 1995: 189-193).

Aladağ yöresinde ölünün arkasından belirli günlerdeki uygulamalar şunlardır:

- Aladağ yöresinde ölü evinde bir hafta süreyle gelen misafirlere yemek verilir. Ölü evine komşular tarafından yemek konusunda yardım edilir (K15, K35, K63, K71).
- Ölü gömüldükten sonra eve gelinir, yemek yenir (K27, K36, K56, K69).
- Cenaze evine üç gün yemek götürülür. Bu yemek her gün üç çeşit olur (K26, K33, K41, K59).
- Yedinci, kırkinci ve elli ikinci günlerde yemek yapıp Kur'an okutulur (K13, K28, K66, K72).
- Ölü yemeği verilmesinin amacı, cemaatin toplanması, Kur'an'ın okunması ve ölü için dua edilip şefaet dilenmesidir (K22, K38, K42, K85, K91).
- Ölünün kırkinci gününde "et kemikten ayrıldı" diye mevlit okutulur (K10, K28, K34, K62, K70, K93).
- Ölü yemeğinde lahmacun, sulu yemek ya da çorba verilir (K5, K37, K46, K51, K69).
- Kırk gün boyunca her akşam mezarın üzerine su dökülür (K50, K67).

Aladağ yöresinde ölünün belirli günleri olarak 7. 40. ve 52. günlerini görmekteyiz. Ölü gömüldükten sonra eve gelindiğinde, topluca yemekler yenilmektedir. Komşular tarafından yemek getirilmesi bir hafta sürmektedir. Ölünün ruhuna yenen bu yemekle birlikte, ölenin ruhu için Kur'an okunmakta, hatim indirilmektedir.

Ölünün yedinci günü büyük bir yemek verilmektedir. Her kesimde, bu günde yenilen yemek daha zengin, gelenler daha kalabalık olmaktadır. Yedinci günün ardından, ölünün 40.günü ve 52. gününde de yemekler yapılmakta ve dualar edilmektedir.

Toplumumuzun her kesiminde ölünün belirli günlerinde uygulanan bu pratikler, İslamiyet öncesi Türk toplumlarında da uygulanan adet ve inanmalardandır. Her dönemde Türk topluluklarında ölünün gömüldüğü gün eve dönüşte, kurbanlar

kesilip yemekler yenmiş ve bu toplu yemek yeme özellikle 3. 7. 20. ve 40. günde bütün köy ve oba halkının katılımıyla ölenin ruhu için tekrarlanmıştır. Özellikle ölünün yıl dönümünde yapılan törenlere büyük önem verilmiştir. İslamiyet'ten sonra, İslami çevrelerin ölünün ruhu için yemek yeme pratiğini hoş görmemelerine ve karşı çıkmalarına rağmen, belirli günlerde yenen bu yemekler İslami motiflerle de renklenerek ölünün ruhu için okunan dua, Kuran ve mevlitlerle yüz yıllardır Müslüman Türk topluluklarında uygulanmaya gelmiştir (Başçetinçelik, 1998:280).

1.1.3.3.3. Ölünün Eşyaları

Ölenin geride bıraktığı eşyalarıyla, ilgili olarak, halk kültüründe birtakım dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır. Bunlardan en yaygın olanı ölenin eşyalarının yıkanıp temizlendikten sonra fakirlere dağıtılmasıdır. Bir çok yerde "soyka" denilen ölünün giysileri, çamaşırları, yatak çarşafı gibi eşyalar, bağışlanmadan önce arınma işleminden geçirilir (Boratav, 1984: 200).

Ölünün eşyaları ile ilgili işlemlerin oluşmasının temelinde, ölenin geri geleceği korkusu ile ölünün anısını yaşatma isteği görülür. Ölünün giysileri yıkanarak veya su serperek veya ayazlandırılarak arınma işleminden geçirildikten sonra evden uzaklaştırılır, başkalarına verilir (Örnek, 1971: 75). İslamiyet öncesi Türk topluluklarında, ölünün eşyalarıyla ilgili çeşitli pratiklere rastlıyoruz. Bunlardan, Göktürklerin ve Oğuzların defin törenlerinde; ölüye ceket giydirdikleri, kuşağını kuşandırdıkları, yayını yanına koydukları, eline dolu kadeh tutturdıkları, ayrıca, servetine göre at kesip etlerini yedikten sonra, atların derilerini ayaklarını ve kuyruklarını sııklara asıp "Bu onun atıdır, bununla cennete gider." düşüncesiyle mezarının üstüne koydukları, yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir (İnan, 1995: 178-179).

Aladağ'da ölünün eşyalarıyla ilgili uygulamalar şunlardır:

- Cenaze mezarlığa götürülmek üzere evden ayrılırken daha yedi adım uzaklaşmadan hemen ölünün çamaşırları bir araya toplanıp tokuçla yıkanır. Çamaşırı yıkayan kadınlar ve orada bulunan diğer kadınlar çamaşır için ısıtılan su ile yüzlerini yıkarlar. (K23, K29, K38, K61, K71, K88).
- Ölenden geriye kalan eşyalar yıkanır ve ihtiyaç sahibi fakirlere verilir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8)

- Eşyalar yıkandıktan sonra evde saklanır (K5, K37, K62, K81, K94).
- Ölünün eşyalarının işe yarayanları fakirlere dağıtılır, işe yaramayanları yakılır. Üç gün sonra bohçası çözülür ve dağıtılır. Üç gün sonra ruhu çekilirmiş (K51, K59, K64, K77, K82).
- Yeni kıyafetleri fakirlere dağıtılır, eskileri yakılır (K4, K5, K21, K38, K62, K83).
- Ölenin vasiyetine göre hareket edilir (K21, K32, K36, K85, K92).
- Hatıra olanlar saklanıp geriye kalanlar dağıtılır (K3, K54, K59, K68, K73).
- Ölünün giysileri, abdestli namazlı ihtiyacı olan kimselere verilir (K24, K64, K77, K86).

Aladağ yöresinde ölenin ardından hemen giysileri, yatağı, çarşafları ve çamaşırları yakınları tarafından yıkanır. Giysiler yoksullara verilir. Ölen vasiyet etmişse eşyaları ona göre dağıtılır. Bu arada ölenin yakınları da, hatıra olarak birkaç eşya alırlar.

Ölenin giysilerinin ve eşyalarının evden uzaklaştırılmasında dinsel pratikler yanında büyüsel pratiklerin de uygulandığını görürüz. Giysilerin başkalarına verilmesinde, yoksulları sevindirmek ve "hayır" amacı güdülse de, bu davranışın kökeninde, ölümün insan psikolojisi üzerinde yarattığı korku ile ölümün evden uzaklaştırılması bulunmaktadır. Buna göre, ölenin eşyaları yıkanarak ve temizlenerek ölümden arındırılmakta ve başkalarına verilerek de, ölüm evden dışarıya çıkarılmaktadır. Ölünün bıraktığı eşyalarıyla, geride kalanları tedirgin edeceği korkusu, uygulanan pratiklere egemen olmaktadır.

1.1.3.3.4. Devir-İskat

İslamî inanışlarına göre, ölen bir Müslüman'ın sağlığında çeşitli nedenlerle tutamadığı oruçları, kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri için bir fakire para verilmesi gerekmektedir.

Bir Müslüman, ölümünden sonra kalan malının bir bölümünün "ıskat-ı salat" için yoksullara dağıtılmasını vasiyet etmişse, bu vasiyetin yerine getirilmesi gerekir. Böyle bir vasiyet olmasa bile ıskat-ı salat yapılması caizdir. Kuran'da ve hadislerde

böyle bir emir bulunmamakla birlikte, fıkıhçıların böyle bir uygulama ile ölünün günahlarının bağışlanacağı görüşü, Müslümanlar arasında devir işlemini bir gelenek haline getirmiştir. Ölünün, yaşadığı dönemde erginlik çağından sonraki yaşamı süresince yükümlü bulunduğu bütün namazlarının toplamı bulunarak, her vakit namazının karşılığında bir ya da bir kaç yoksula bir "fitre" (bir günlük yiyecek tutarı) verilir. Ölünün mirasından ayrılan mal ya da para (mirasın en çok üçte biri), bütün namaz vakitlerinin tutarını karşılamıyorsa, eldeki malın tutarı kadar para ya da altın, gümüş gibi akçeler (ıskat akçesi) en çok on yoksulun katılacağı "devir işlemi" ile elden ele gezdirilir ve bu işlem bütün mallarının karşılığı "ıskat" tutarına ulaşıncaya kadar sürdürülür. Devir işlemi bittikten sonra ölünün günahlarının bağışlanması için dua edilir ve "ıskat akçesi" devire katılan yoksullar arasında bölüştürülür (BL, 1988: 5492).

Aladağ'da ıskat ve devir ile ilgili uygulamalar şöyledir:

- Eskiden devir-ıskat vardı şimdi yok. Ortaya para (akça) konurdu. Orada oturanlar çember oluşturur ve dualar okurdu. Elden ele akça çıkışı dolaştırılır. Bu işlem 7 defa yapılır. Akçaya alana "Aldın kabul ettin mi?" denir. O da "Ettim." der. Sonra hoca ölenin yaşına göre hesap yapar. Rayiç bellidir. Bu para dağıtılır (K11, K34, K61, K75, K84).
- Ölenin yaşarken yerine getiremediği yükümlülükleri, öldükten sonra ölenin yakınları veya mirasçıları tarafından yerine getirilmesidir. Ölenin yaşarken kılamadığı namazları, tutamadığı oruçları ve yerine getiremediği yeminleri karşılığında, Allah katında affedilmesi için, mirasçıları tarafından ölenin yaşı hesaplanarak devir işlemiyle fakirlere para verilmesidir. Ölenin yakınları bir araya gelir, bir halka oluştururlar önceden hazırladıkları para elden ele dolaştırılır ve en sonunda bir fakire verilmek üzere ayrılır (K10, K24, K52, K63, K68, K77).
- Ölen kişi sağlığında, öldükten sonra bazı mallarının ıskat olarak dağıtılmasını vasiyet etmişse, bu vasiyet, ıskat olarak yerine getirilmektedir (K3, K5, K9, K18, K27, K34).
- Aladağ yöresinde kişinin ölmeden önce dağıtılmasını istediği şeyler ıskattır. Devir ise ölen kişinin sağlığında kılmadığı namazlar, tutmadığı oruçlar için kurban kesilip etinin dağıtılması, fakirlere para ve yemek verilmesi, mevlit ve Kur'an okutulmasıdır (K8, K22, K39, K61, K76).

- Ölü­nün yaşarken kılamadığı namazlar ve yerine getiremediği yeminler için Allah'tan affedilmesi istenir, kurbanlar kesilir, hatim indirilir (K9, K31, K38, K48, K58, K66).
- Devir ve ıskat ölen , kişi borçlu kalmasın diye yapılır (K6, K35, K47, K58, K67).

Ölenin yakınları, devir ile ölen yakınlarının dünyada yerine getiremediği İslâmî emirleri yerine getirmeye çalışırlar. Böylece geride kalanlar ölenin diğer dünyadaki durumunu kolaylaştırdıklarına ve rahat olmasını sağladıklarına inanırlar. Aladağ'da eskiden mutlaka yerine getirilen bu uygulamaya eskisi kadar riayet edilmediğini tespit ettik

1.1.3.3.5. Yas Tutma

Yas, sevdiği bir kişiyi kaybeden insanın acısını içinde yaşadığı topluluğa karşı davranışlarıyla, giydikleriyle belli etmesidir Yas süresince gerek kadın gerek erkek, aile bireyleri birtakım şeyleri yapmaktan kaçınırlar. Yas tutanlar genellikle, renkli ve süslü giysiler giymez, gezmeye ve eğlenceye gitmez, yıkanmaz, traş olmaz, radyo ve televizyon açmazlar. Komşuları ve akrabaları da, yası olanlara saygı gösterir, onun acısına ortak olmaya çalışırlar (Başçetinçelik, 1998: 286).

İlkel topluluklardan günümüze kadar gelen toplumlarda, ölüm karşısında çaresiz kalan insanın birtakım tepkilerle acısını dile getirdiğini görürüz. Göktürklerde, ölümün ardından geride kalanların bıçakla, yüzlerini keserek akan kanla birlikte göz yaşı döktüklerini, saçlarını kestiklerini, Kırgız-Kazaklarda dul kadınların saçlarını kesmelerinin yas işareti olduğunu, kadınların ağıt söyleyip ağlarken yüzlerini duvara dönüp ters oturduklarını ve elbiselerini ters giydiklerini, çok yaygın bir adet olarak da ölenin atının kuyruğunun kesildiğini, ayrıca Dede Korkut hikayelerinde de eski Oğuzların yas adetlerinin ayrıntılı bir şekilde anlatıldığını "... yedi kız kardeşi ak çıkardılar, kara elbiseler giydiler." gibi, anlatımlarla yazılı kaynaklarda görülür (İnan, 1995: 176-200).

Anadolu'da yas süresi, ölenin yakınlığına, genç veya yaşlı oluşuna, erkek veya kadın oluşuna, kişiliğine, toplumsal yerine, ölüm biçimine göre değişmekte ve üç günden başlayarak yıllarca sürebilmektedir. Anadolu insanının yas giyiminin rengi karadır. Çok seyrek olarak da ak giyildiği, elbiselerin ters çevrilip giyildiği olur. Yaşlı

olmanın bir diğ er belirtisi de saçların kesilmesidir. Gaziantep dolaylarında Türkmen ve Baraklarda ölenin yakın akrabası kadınlar saçlarını keserler. Yasın kaldırılmasında, yas giysileri, kara yazmalar çıkarılır, al veya ak yazmalar bağlanır, giysiler düzeltilerek d z  giyilir. Őanlıurfa'da ve Erzincan'da, ölümden bir hafta veya on gün sonra komşular  l  evini hamama çağırır. Zara'da, komşu kadınlar, yaslı ailenin kadınlarını evlerine çağırır, yıkarlar. Merzifon'da ve Kayseri'de, ölünün kırkıdan sonra, komşular ve akrabalar  l  evini hamama g t r rl r.  orum'da, ölünün kırkınıc  gününden sonra,  l  evi "acımız s ns n" diye hamama gider. Őanlıurfa ve Siverek'te, kırk gün sonra  l  evi, kom ularını hamama davet eder ( rnek, 1971: 81-87).

Aladağ yöresinde yas süresi ile ilgili değişik uygulamalar vardır.

- Yas yedi gün tutulur (K8, K10 ,K11, K16, K27, K59).
- Kırk gün tutulur (K2, K6, K24, K61, K70).
- Yas süresince radyo dinlenmez ve televizyon izlenmez. Kom ular da belli bir süreden sonra televizyonlarını a salar da sesini kısarlar. Yas süresince çevrede düğün ya da nişan yapılmaz (K5, K6, K8, K24, K35, K61, K78).
- Düğün yapılacaksa ya ertelenir ya da çalgılı yapılmaz (K21, K35, K63, K77, K81).
- Erkekler tıra  olmaz, kadınlar kara e arp bağlar (K27, K36, K56).
- Kom ular ve akrabalar acı içinde yas tutarken televizyon, radyo, teyp açmak, yüksek sesle  arkı söylemek, ıslık  almak neşeli görünmek hoş karşılanmaz (K15, K35, K45, K69, K74).
- Ölünün ya ına, ölüm şekline göre yas süresi değişir (K3, K8, K37, K64, K72).
- Ya lı kimseler "karalar" giyer (K25, K41, K67, K84).
- Anne ba ını sarar, kırk gün ba ı sarılı halde durur (K8, K26, K37, K55, K63).

Aladağ yöresinde ölenin arkasından yakınlarının yas tutma süresi yedi gün, kırk gün, elli iki gün veya yıllarca devam etmektedir. Ölen kişinin aile içindeki konumu,

genç veya yaşlı oluşuna, ölüm şekline göre yas süresi de değişmektedir. Çocuğu ölen kadın yıllarca yas tutarken, yaşlı birsinin ölümü durumunda, yas süresi bu kadar uzun olmamaktadır. En sık görülen yas süresi kırk gündür. Bu süre içerisinde erkekler sakal tıraşı olmamakta, kadınlar “kara yazma” örtmektedir. Bu arada nişan, düğün gibi eğlencelere gidilmemekte, radyo ve televizyonlar açılmamaktadır. Yası olan aileye komşuları da saygı duymakta ve onun acısına ortak olmaktadırlar. Ölenin ardından yas tutmaya yaşlılar daha çok önem vermektedir.

1.1.3.3.6. Mezar Ziyaretleri

Türk boyları arasında en eski ve köklü inançlardan biri atalar "kültü"dür. Eski Türklerde, atanın öldükten sonra ruhunun birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede ailesine yardım edebileceği inancı vardır. Korku ve saygı karışık bir duyguyla ataların ruhlarına kurbanlar sunulur, mezarları kutsal kabul edilirdi (Ocak, 1992: 10-14).

Anadolu'da ölü gömüldükten sonra çeşitli zamanlarda mezarı ziyaret edilir. Toplumumuzun her kesiminde, mezarlıklar kurallar içerisinde yapılır. Halk kültüründe mezarlıklarla ilgili çeşitli inanmalar vardır.

Aladağ yöresinde mezar ziyaretleri ve mezarlıklarla ilgili adet ve inanmalardan bazıları şunlardır:

- Kırk gün boyunca mezar ziyaret edilir ve üzerine su dökülür (K11, K28, K36, K48, K65, K73, K88).
- Mezar ziyaretlerine perşembe günleri yani cuma arifesinde, Ramazan ve Kurban Bayramlarının arifelerinde ya da bayram günlerinde gidilir (K10, K28, K53, K66).
- Mezarın yanına gelindiğinde selam verilir. Ölenin ruhuna dua edilir ve Kur'an-ı Kerim okunur (K22, K34, K66, K87, K90).
- Mezarın üstündeki otlar temizlenir ve mezar sulanır. Mezarın üzerine taze ağaç dalı bırakılır (K7, K11, K33, K74).
- Mezarlık çıkışı çocuklara şeker dağıtılır (K1, K16).
- Mezarlıklara ağaç dikilir. Böylece ağaçların rüzgârda sallandıkça Allah'ı andıkları düşünülerek ölenin azap çekmeyeceğine inanılır (K8, K13, K48, K70, K81).

- Mezarın üzerine şeker bırakılır, çocuklar gelip alsın ve sevensin diye. Böylelikle ölünün ruhu rahatlayacaktır (K3, K4, K15, K49).
- Mezarlıklardan korkulur ve büyük saygı gösterilir. Mezarlıkta yapılacaklar bittikten sonra fazla beklenmez ve çıkılır. Ölüler rahatsız edilmek istenmez (K2, K17).
- Mezarın baş ucuna çökülüp, Kuran okunur (K7, K13, K80, K95).
- Mezarlığa adetli veya kırklı kadın gidemez (K1, K14, K18, K95).
- Bayramlarda ve arife günü ölü ziyaretçi bekler, kimse gelmezse üzülürmüş (K16, K32, K44, K67).

Aladağ'da mezar ziyaretleri ölünün gömülmesinden sonraki günde başlamak üzere, perşembe ve cuma günleri ile arife günleri ve bayramlarda yapılmaktadır. Mezar ziyaretlerinde, mezar sulanmakta, kuruyan otlar temizlenmekte, ölünün hayrına orada bulunanlara şeker dağıtılmakta, ölünün ruhu için Kuran okutulmaktadır. Ölenleri yakınlarından ziyaretlerini umduklarına inanılır. Bu yüzden dinî açıdan önemli sayılan günlerde mezarlıklar ziyaret edilir.

1.2. Bayram, Tören ve Kutlamalar

1.2.1.Sünnet

Geleneksel kültürde önemli bir yeri olan sünnet, erkek çocuğunun doğumdan sonra yaşadığı bir geçiş dönemidir. Ülkemizde dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katı ve yaygın olanı sünnet geleneğidir. Her anne baba bu geleneğe uymak zorundadır. Sünnet geleneğinin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür (Başçetinçelik, 1998:110).

Sünnet sözcüğü, Arapça kökenlidir. Sözlük anlamı; işlek yol ve tanrı yolu ya da insanın adet durumuna soktuğu iyi ya da kötü davranıştır. İslam dininde Peygamberin yaptığı, uyguladığı ya da yapmayı, uygulamayı öğütlediği şeylere uymaya "sünnet" denir. Osmanlıca'da sünnet sözcüğü kullanılmamış "hitan" kullanılmıştır. Anadolu'da bu işlem sünnet ya da kestirme olarak adlandırılmıştır. Sünnet işlemi; üreme organının uç tarafını kapayan derinin çepeçevre kesilip atılmasıdır. Sünnet işleminin kural olarak yer aldığı din Yahudiliktir. İslamiyet'te

sünnet zorunluluğu kutsal kitapta açıkça belirtilmemiş ve buyrulmamış olmasına rağmen, “İbrahim Peygamberin bu husustaki şeriatına tabi ol” ayeti genel bir kural olarak kabul edilmiştir. Türkiye’de sünnet geleneği yüz yıllardır kesin bir biçimde yerine getirilmektedir. Çocuk sünnet yoluyla İslam topluluğuna katılmakta, Müslüman olmayandan ayrılmaktadır. Toplumda sünnetli olanın, sünnetsiz olmayandan daha temiz olduğu inancı yaygındır. Çeşitli nedenlerle sünneti gecikmiş delikanlılar, toplum içinde kınanır, ayıplanır (Örnek, 2000:170-174)

Anadolu’da sünnet olacak çocuğun yaşı ile ilgili kesin bir kural yoktur. Ancak, çocuğun en çok 14-15 yaşına varmadan sünnet edilmesine özen gösterilir. Genellikle çocuklar 4 ve 5. yaştan başlayarak sünnet edilirler. Son yıllarda büyük kentlerde, çocuk birkaç günlükken ve henüz hastanede iken sünnet ettirilmektedir. Erken sünnette amaç, çocuğun bilinçli olarak acı çekmesini ve korkmasını önlemektir. Ancak, geleneksel kesimde çocuğun sünneti, evlendirilmesi gibi önemlidir. Ana baba ekonomik koşullarının elverdiği ölçüde bu görevi en iyi biçimde yerine getirmekten mutluluk duyar. Kimi zaman birden çok erkek çocuğu olan aileler büyük çocukları bekletir, hepsini birden sünnet ettirirler. Varlıklı kimseler kendi çocuklarını sünnet ettirirken yoksul ya da öksüz çocukların sünnetlerini de "üstlenirler (Örnek, 2000:174-175).

Aladağ yöresinde sünnetle ilgili uygulamalardan bazıları şunlardır;

- Sünnet için kesin bir yaş yoktur (K21, K26, K59, K68, K73).
- Çocuk ilkokula başlamadan yapılır (K11, K27, K33, K47).
- Çocuk okula başladığında yaz tatilinde veya yarı yıl tatilinde yapılabilir (K10, K30, K44, K55).
- Yörede genellikle çocuklar ilkokula başlamadan sünnet ettirilir. Sünnetin yıl içinde kesin bir dönemi yoktur. Genellikle okulların tatil olduğu dönemlerde yapılır (K8, K13, K66, K77, K80).
- Çocuğun rahatsızlığı yoksa ana baba istediği zaman yapar. Adaklıysa, şanlı şöhrətli, kurbanlı düğün yapar (K13, K27, K57, K61, K73).
- Birden çok oğlu varsa ve yaşları yakınsa hepsini birlikte yaptırır (K44, K52, K63, K85).

- Sünnet yatağı hazırlanır; yastık, çarşaf, yorgan kapaklan hazırlanır. Yatak süslenir (K15, K27, K68).
- Çocuğa sünnette hazırlanan çarşaf takımı saklanır ve ocuk evlenirken bu çarşaf çeyizine konur (K14, K28, K33, K48, K67).
- Kirve, ailenin sevip saydığı aile dostları arasından seçilir. ocuğu sünnet olurken tutar. Çocuğa elbise yapar, altın takar. Eskiden kirve çocuğu alır, ata bindirir, gezdirirdi, Şimdi arabayla gezdiriyor (K3, K8, K14, K36, K81).
- Kirve ocuğa üst- baş alır (K11, K25, K37, K44, K69, K77).
- Kirve çocuğu giydirir, altın takar. Sünnet olurken çocuğu kucağına alır (K34, K58, K66, K79, K88).
- ocuk iyileştikten sonra ailesiyle birlikte kirvesinin elini öpmeye gider, ona ve eşine hazırlanan hediyeleri götürür (K1, K5, K8, K16, K28, K35).
- Sünnette kesim tekbirlerle yapılır. Kesilen deri parçası, çocuktan bir parça kabul edildiği için atılmaz. Toprağa gömülür veya bir duvarın deliğine sokulur (K12, K56, K74).
- Eş, dost, akrabalar ve tanıdıklar hayırlı olsun gelir. Gelenler ocuğa ya altın takarlar ya da para verirler (K61, K76, K88, K89).

Aladağ yöresinde erkek çocuklarında sünnet, ocuk ergenlik çağına girmeden yapılmaktadır. Eğer, ocukta herhangi bir rahatsızlık varsa doğumu izleyen zamanlarda da yapılabilmektedir. Ailedeki büyük ocuk erkek ise, ikisini bir arada sünnet ettirmek amacıyla, küçük çocuğu biraz büyümesi beklenmektedir.

Sünnetten önce kirve seçilir. Kirve ailenin sevip saydığı, değer verdiği kişilerden seçilir. Genellikle kirve seçilen kişi, babanın yakın arkadaşlarından biridir. İki ailenin ilişkileri ömür boyu devam eder. ocuğu sünnet elbisesi kirve tarafından alınır. Sünnet gezisini kirve düzenler. ocuk iyileşinceye kadar, onu ziyarete gelir. ocuk iyileştikten sonra ailesiyle birlikte kirvesinin elini öpmeye gider, ona ve eşine hazırlanan hediyeleri götürür.

Sünnet olacak çocuğa, sünnetten önce lacivert pantolon, beyaz gömlek giydirilir. Üstüne kırmızı pelerin, başına üzerinde "maşallah" yazısı bulunan kırmızı şapka takılır. Eline asa verilir. Çocuk sünnet gezisine bu giysilerle çıkar ve fotoğraf çektirir. Çocuk sünnet edildikten sonra, uzun beyaz elbise giydirilir. Davetliler, çocuğa "geçmiş olsun" der ve ya altın ya da para verir.

1.2.2. Askerlik ile İlgili Adet ve İnanmalar

Askerlik Türk toplumunda önem verilen bir dönemdir. Türkler doğuştan savaşçı sayılan bir millet olarak bilinmektedir. Ayrıca İslam inancına göre de askerlik ve şehitlik mertebesi çok yüce sayıldığından toplum içerisinde askere ve asker uğurlamaya verilen önem büyüktür. Bu yüzden Anadolu'nun değişik yörelerinde askerlik ve asker uğurlama ile ilgili birçok âdet-inanış ve uygulamalar yapılmaktadır.

Aladağ yöresinde askere gitme ve dönmesinde birtakım âdetler uygulanır:

- Eskiden genç askere gitmeden önce iyice yıkanmış. Sabah erkenden kalkılıp hamur yoğrulur ve iki sac arası çörek yapılır. Bu çörek gence verilir azık yapılır. Şimdi yol şartları daha kolay olduğu için bu uygulama kalmamıştır. Ancak eskiden olduğu gibi askere gidecek olan genç askere gidileceği gün akrabalarını ve komşularını gezerek onlarla vedalaşır. Ziyaret ettiği yerler cebine harçlık sokarlar. Ne kadar koydu diye bakılmaz (K10, K17).
- Gencin ailesi ya da arkadaşları davul getirirler. O gün genç gidene kadar davul çalınır ve yöreye özgü çeşitli oyunlar oynanır. Gencin eline kına yakılır. Gidiş zamanı geldiğinde genç orada bulunan arkadaşlarıyla vedalaşır (K15, K17, K60).
- Yola çıkmadan önce gence bir ekmek ısırtılır ve kirli bir atletinin içine konularak duvara asılır. Askerden dönene kadar orada bekletilir (K11, K27, K33, K49, K58).
- Arabanın arkasından ayna tutulur ve su dökülür. Ayrıca demirin üstünden atlatılır. Ayna tutmanın anlamı yolun aydınlık olsun; su dökmenin anlamı ise su gibi hızlı akıp gidip dönmesi için ve demirden atlaması da demir gibi sağlam olması içindir. (K24, K38, K85).

- Asker giderken ulu kadınlar arkasından kirmen çevirir. Amacı kirmen gibi kıvrak olsun dıyedir. Ardından türküler söylenir (K3, K40, K48,).
- Bir ekmek askere gitmiş ve dönmüş birine (baba-kayın) ısırtılır. Gelene kadar bir yerde asılı bekletilir. Gelince bu ekmek bir ite verilir (K39, K40).
- Döndüğünde kurban kesilir ve mevlit okutulur. Askere giderken genç akrabaları ziyaret edip vedalaşırken, bu sefer akrabalar “hoş geldin”e gelirler (K35, K62, K77).

Bu âdetlerin çoğunluğu büyüsel bir nitelik taşımaktadır. Ekmeğin ısırtılıp böyle saklanması anlamı yiyeceği lokma yarım kaldı anlamındadır. Atletinin yıkanmadan saklanması da kirlileri daha yıkanmadı yaşayacak günü var anlamındadır. Bu uygulamalar da büyüsel nitelikte olup İslamiyet öncesi inanç sisteminin yansımaları ve kalıntılarıdır.

1.2.3. Dini Bayramlar

Bayram, bir sıra gösterilerden meydana gelir; onların biçimlerini, kurallarını gelenek belirlemiştir. Dini bayramlarımız olan Ramazan ve Kurban Bayramlarının başlıca özelliği dostların, hısım ve akrabaların karşılıklı ziyaret gezileridir. Gençler yaşlıların ellerini öperler, onların hayır dualarını alırlar. Çocuklara para ya da ufak hediyeler vermek de töredendir (Boratav, 1984: 204-207).

Aladağ yöresinde büyük bir sevinçle karşılanan Ramazan bayramı çeşitli âdetlerle kutlanmaktadır.

- Bayram öncesinde herkes evini temizler, yani bayram temizliği yapılır. Evlerin önü ve sokaklar, köylerde avlular, temizlenir (K27, K39, K57, K66, K71).
- Yine bayram öncesinde eve şeker ve kolonya alınır. Ailelerin gücüne bağlı olarak tatlılar ve yemekler yapılır (K13, K21, K65, K72).
- Bayram kıyafetleri önceden hazırlanır. Eğer ekonomik durum yerindeyse ailenin her bireyine yeni kıyafetler alınır (K27, K32, K42, K92).

- Eğer nişanlı kız yada oğlan var ise bunlara ayrı bir önem verilir. Dnrlere götürülecek hediyeler hazırlanır. Gelinlik kızla damat adayı alışverişe çıkararak kıza yeni kıyafet alırlar (K17, K29, K64, K73, K88).
- Bayramdan bir gün önce yani arife günü dikiş dikilmez (K11, K28, K37, K68).
- Mezarlık ziyareti yapılır, mezarın üzerine toprak atılır (K28, K37, K61).
- Sabah erken kalkılıp çörek yapılır ve su getirilir. Bu suyun zemm suyu olduğuna inanılır (K27, K68, K69, K82).
- Mezarlıkta Kuran okunur, çocuklara şeker dağıtılır (K29, K37, K44).
- Bayram sabahı erkekler bayram namazına giderler. Bu arada evde kadınlar misafirler için hazırlıklar yaparlar (K23, K39, K80).
- Erkekler namaz çıkışında bayramlaşırlar (K1, K8, K22, K39).
- Evde aileler önce kendi arasında bayramlaşırlar. Çocuklar anne ve babalarının ellerini öperler. Daha sonra büyük akrabalar ziyaret edilir ve elleri plr (K5, K9, K55).
- Ks olanlar barıştırmaya çalışılır (K11, K19, K28, K35, K71, K86).
- Eve gelen misafirlere ikramda bulunulur. Büyükler ellerini öpen çocuklara çeşitli hediyeler verirler (K13, K56, K73, K85).
- Çocuklar ellerinde torbalarıyla kap kapı dolaşarak şeker ve para toplarlar. Kapıya gelen çocuklar boş evrilmezler. Mutlaka şeker ya da para verilir ve çocuklarla bayramlaşılr (K1, K52, K69, K73).
- Arife günü mezarlığa gidilir. şeker, ekmek veya ceviz götürülür ve oradaki çocuklara dağıtılır (K25, K33, K45, K66).
- Mezarın zerine atmak için toprak götürülür. Yalnız bu toprak temiz ayak değmez bir yerden alınır ve çantaya konur (K,8, K31, K41, K50).
- Arife günü çıkırık eğrilmez. Smek sarılır, eğrilenler sarılır (K24, K30, K61, K76, K80).
- Bayramlarda kadınlar caminin dibine gider vaaz dinler (K9, K10, K28).

Kurban Bayramı Türkiye’de eğlenceler yönünden Ramazan Bayramına bakarak daha az parlak geçer. Kurban bayramının birinci günü, Mekke’de Minâ denilen yerde hacıların kurban kestikleri gündür (Boratav, 1984: 207).

Aladağ’da Kurban bayramı da yörede büyük bir sevinçle ve çeşitli âdetlerle kutlanır.

- Bayramdan önce kurbanlık hayvan alınarak en az birkaç gün beslenir(K25, K36, K48, K63).
- Ramazan bayramında olduğu gibi bayram öncesi temizlik yapılır ve arife günü mezarlıklar ziyaret edilir(K6, K31, K58, K73, K83).
- Kıyafetler alınır. Ancak bu bayramda Ramazan bayramına göre daha az kıyafete önem verilmektedir. Çünkü Kurban kesmenin bir ekonomik külfeti vardır zaten bu yüzden ikinci bir masrafa yer verilmemeye çalışılır (K7, K21, K38, K52, K61).
- Eğer ailede nişanlı bir çocuk varsa nişanlısına götürülmek üzere bir koç hazırlanır ve süslenir. Kurban bayramından önce veya bayram günü kız evine bu kurbanlık götürülür. Kurban kesilinceye kadar bu başındaki kurdele ve süsler çıkarılmaz (K6, K9, K18, K37, K45).
- Ailenin ekonomik gücüne göre alınan kurban kesilir, parçalanır. Yenmeden önce kurban kesmeyenlere et dağıtılır. Kurban kesme işi bittikten sonra et yenir. Bu arada gelen misafirlerle bayramlaşılır, büyükler ziyarete gidilir(K52, K61, K77, K83).

Aladağ’da Ramazan ve Kurban Bayramları İslami kurallara göre kutlanmakta olup, bazı İslamiyet dışı âdet ve inanmalarda bulunmaktadır. Arife günü çıkırık eğrilmemesi İslamiyet dışı bir inanış olup uygulana gelmektedir.

1.2.4. Milli Bayramlar

Şehir ve kasabalarda bir şenlik havası içinde kutlanan ulusal bayramların (30 Ağustos, Cumhuriyet bayramı, kurtuluş bayramları), askerî geçitler, fener alayları, vb. “resmî” gösterilerinde geleneklik tek öge, seymenler, zeybekler vb. gibi bugün artık yaşamayan eski kuruluş temsilcilerinin özel kıyafetleriyle katılmalarıdır. Ama bu bayramlar vesilesiyle resmî gösteriler bittikten sonra, kimi yerlerde geç vakitlere kadar

işçilerin, esnafların kendi aralarında, hükümet ya da belediye meydanında, düzenledikleri eğlenceler, bu şenliklere öteki bayramların yerli renklerini verir. Ulusal bayramlarda da birçok yerlerde resmî törenlerden sonra bayram yeri diye nitelendirebileceğimiz çayırarda güreşler, koşular ve başka çeşit yarışmalar düzenlenir (Boratav, 1984: 256-257).

Aladağ'da milli bayramların kutlanması şöyledir:

- Milli bayramlar köylerde okullarda kutlanmaktadır. Bayramdan birkaç gün önce okulda öğretmenlerin öncülüğünde bayram hazırlıkları yapılmaktadır. Bu hazırlıklar çerçevesinde okul çevresi düzenlenir, okul bayraklarla süslenir, bayram günü yapılacak konuşmalar ve şiirler hazırlanır. Bu şiirleri okuyacak olan öğrenciler belirlenir. Bayramın içeriğine göre bir konuşma yapılır ve ardından şiirler okunur. Tören bittikten sonra öğrenciler dağılırlar (K6, K11, K69).
- İlçe merkezinde ise kutlamalar okulların ortak katılımıyla ilçe meydanında yapılır. Bayram sabahında ilçe merkezinde belediye hoparlörlerinde şiirler okunmaya başlar. Daha sonra tören yerinde öğrenciler toplanır. Ardından protokol ve halk toplanarak tören başlar. Konuşmalar ve şiirlerin dışında gaziler de tören kıyafetleriyle kutlamalara katılırlar. Gazilerin törene katılımı coşkuyu artırmaktadır. Eskiden özellikle 19 Mayıs kutlamaları gecesinde meşale yürüyüşleri düzenlenirdi. Bu yürüyüşe ilçedeki hemen tüm genç ve çocuklar katılır, çok renkli ve eğlenceli bir gösteri olurdu (K5, K26, K30, K82).

1.2.5. Kandiller

İslâm dinine göre önemli sayılan kandil günlerine Aladağ yöresinde büyük önem verilmektedir. Kadir geces, Mirac, Berat, Mevlid kandillerinde İslami kurallar çerçevesinde ibadetler yapılmaktadır. Bu ibadetler İslam inancı çerçevesinde olduğundan ilmiyal bilgileri ve hocaların talimatlarına göre namaz kılma, tespih çekme, dua etme gibi etkinliklerle gerçekleşmektedir.

Aladağ'da kandil gün ve gecelerindeki uygulama ve inanışlar şöyledir:

- Bu gün ve gecelerde bol bol Kur'an-ı Kerim okunur, mümkün olduğunca gün oruçla karşılaşılır, sevabının daha çok olacağı inancıyla bol bol sadaka ve hayırlarda bulunulur. Şimdilerde yeni bir uygulama olarak cep telefonlarıyla kandil ve mübarek gece kutlamaları yapılmaktadır. Eskiden kimse böyle gecelerde telefonla veya posta kartıyla bu geceleri kutlamazdı (K3, K7, K8, K10,18).
- Kandillerde bir araya toplanır namaz kılar ve getirdiğimiz yiyecekleri yerdik. Kuran okumasını falan bilmeyiz (K11, K18).

1.3. Halk İnanışları

İnsanoğlu yüzyıllardan beri çok şeye inanma ihtiyacı duymuştur ve inandığı şeyin mantıklı olmasını önemsememiştir. O, gördüğüne, duyduğuna, yetişme sürecinde çevresinden edindiği halk kültürüne bağlı kalarak, inancından ödün vermeksizin inanmıştır. İnsanoğlu için inanmanın mantığı değil, inanmanın verdiği mutluluk hep ön planda yer almıştır (Yardımcı, 1993: 279).

Türkler, tarihleri boyunca birbirinden farklı bir çok dinin ve inanç sisteminin etkisi altında kalmıştır. Orta Asya'daki en eski Türk topluluklarının inanç sistemleri atalar kültü, tabiat kültleri ve Gök Tanrı kültü olmak üzere üçlü bir din anlayışından oluşmaktadır. Orta Asya'dan gelip Anadolu ve Rumeli'ye yerleşen Türkler, kendi kültürlerini de yeni coğrafyaya taşıdılar. Anadolu coğrafyası bir çok uygarlığın, din ve inanç sistemlerinin bulunduğu kültürlerin ortak kaynağı olmuştur (Artun, 2000: 41).

Günümüzde yaşayan âdet ve inanmaların pek çoğu İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin kalıntısıdır. Yaşayan inançları sağlıklı değerlendirmek için İslamiyet öncesi inanç sistemlerini, dinleri, inanışları incelemek gerekir. Türkler İslamiyet'i benimsemeden önce, en ilkel din olarak kabul edilen Totemizm'in; ruhu ölümsüz ya da kutsal sayan Animizm'in, dinsel büyüsel pratik ve törenlerden oluşan temelinde gök tanrı, güneş, ay, ata ve ateş kültlerinin olduğu Şamanizm'in, her şeyin serbestçe incelenmesi denenmesi esasına dayalı bir öğreti olan ve ruhun ölmezliğini kabul eden Budizm'in etkisinde kalmıştır (Turan, 1990: 100- 104).

Kültürü oluşturan en önemli öğelerden birisi dindir. Bir inanç sistemi olarak din yoruma kapalı bir alan oluştursa da insanoğluna evrende nedeni çözümlenmeyen olay ve olguları açıklamasında yardımcı olur. İnanç ve toplumsal kurallar günlük hayatla

ilgili temel gereksinimlere özel yaptırımlar ve sınırlamalar da getirir. İşte bu nedenle din ve kültür arasındaki ilişkiler konusunda kültür, dinin özünü din de kültürün getirdiklerini kabul etmek zorundadır (Turan, 1994: 83).

Arapça’da sıfat olan batıl, butlan sözcüğünden türemiştir. Butlan; haksızlık, boş olma, hükümsüz olma, anlamındadır. Batıl ise “boş-çürük-doğru ve gerçeğe karşıt anlamına gelmektedir. Ana Britannica Ansiklopedisi’ne göre “batıl: Gerçek olmayan, yasadışı, geçersiz, bozulmuş, boşa giden” anlamındadır (AB, 1992: 62).

Genelde insanların batıl inanışlara inanması, ananeler, korku, bilinçsizlik ve eğitimsizlikle açıklanabilir. Tüm kutsal sayılan dinler gibi İslam dini de batıl inanışları yasaklamıştır.Hatta bazı batıl inanışları “Tanrı’ya şirk koşmak” olarak da yorumlanmıştır. Halbuki inanışların temeli farklı yerlerden gelmiştir (Güçlü, 1995: 7).

Halk inançları toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplumlar hayatlarına derinlemesine etkileyen, âdet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski âdet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk inanışları toplumsal hayatımızda teknik gelişmelerden, evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer almaktadır (Kılıç, 2001: 415).

Hastalıklar, nazarlar, için yapılan tılsımlarla kurşun dökme kömür söndürme, mum dökme ve üzerlik yakma gibi kocakarı tedavilerin ismine “Urasa” denir. Güney yurttan sayılamayacak kadar çok urasa vardır. Urasa grubuna giren halk inançlarından bazıları şunlardır: Mesela, dolu yağarken sokağa bir demir parçası atılması, sarılığa yakalanın yüzüne habersizken tükürülmesi, gebe bir kadının bir taş alıp meyve vermeyen ağacın dibine yerleştirmesi. Urasalarda Türkçe olarak okunan temenni ve duaların ismine “Sanaka” derler. “Elemtere fiş, kem gözlere şiş” gibi. Parpı: Bir aletle çizgiler ve dağlamalar gibi insan ve hayvan vücuduna ameliyat yapmanın ismine “Parpılama” denir. Uğur dövmeleri yapmak, dalak kesmek gibi (Yalçın,1993:508- 509).

Dinimizde batıl inanışlara yer verilmez. Ne var ki Anadolu’nun her yöresinde İslam dışındaki inançların izine, kalıntısına rastlanmaktadır. Gördüğümüz kadarıyla batıl inançların çoğunun temelinde bu İslam dışı inanışların etkisi vardır. Bu yüzden yukarda da ileri sürülen görüşü kabul etmek gerekir.

1.3.1. Yatırırlarla, Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Anadolu'da Türkler arasında veli kültürünün oluşumunda etkili rol oynamıştır. Üstün ruhlarla donanmış insan tipi Müslümanlıkla da bağdaşmıştır. Velinin, ait olduğu toplumun sosyal, dini ve ahlaki değerlerinin temsilcisi olduğuna inanılır (Ocak, 1984: 3).

İnanç merkezlerinden yatır ziyaretleriyle Türklerin eski ve köklü inançlarından biri olan atalar kültü arasında bir bağ vardır. Atalar kültü ataların takdisine dayanır. Atanın öldükten sonra ruhunun birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede yardım edeceği inancı vardır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban sunulurdu (Karadağ, 1976:7; Artun,1992:10). İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Türkler arasında veli kültürünün oluşmasında etkili rol oynamıştır. İslamiyet'te ölüden medet umma yoktur. Veli kültü ve türbesinin etrafında oluşan birtakım inanma ve pratikler pagan kültürüyle ilgisinden dolayı yasaklanmasına rağmen günümüze kadar varlığını sürdürerek bir mezarlık kültürü oluşturmuştur (Erginer, 1997: 211; Ocak, 1992: 10; Ocak, 1984: 3-23).

Aladağ yöresinde ziyaret yeri tespit edilmemiştir. Yörede "Gırış Hoca" ya da "Eriş Hoca" adlı bir ermişin mezarı varsa da bu mezara herhangi bir olağanüstölük vasfı verilmemiş ya da medet umma uygulaması yapılmamaktadır. Sadece yolu bu mezardan geöenler dua etmektedir.

1.3.2. Kurban/Adak

Kurban, dinsel ya da kutsal amaçlarla sembolik bir sununun yok edilmesine dayanan bir eylemdir. Kurban, yiyecek veya iöecek türünden olan kurban objesini sunmak, teklif etmekten ibaret olabilir. Kurban, bugün veya gelecekte Tanrı'nın lütfunu kazanmak için ona sunulan bir hediyedir. Kefaret teorisi, kurbanı, işlenmiş bir suç veya günah karşılığı, bu suçun veya günahın kefareti için doğaüstü güce, onun gönlünü almak amacıyla, kurbanının ölümü sembolize edecek hayvanları kurban etmesine dayandırır (Erginer, 1997:18).

Eski Türk boylarında ant törenlerinde, cenaze törenlerinde, düğünlerde bir başarının kazanılmasında, evlat sahibi olma isteğinde, hastalıklardan kurtulma adına ve kurtulduktan sonra, kötölüklerden korunmada, mal mülk sahibi olmak isteğinde ve

başka durumlarda doğaüstü güçlere, bunların bulunduğu kabul edilen yerlerde kurban sunulmaktadır (Erginer, 1997: 132). Elde edilen şeye teşekkür için sunulan kurban olarak tanımlanabilecek olan adak sunma İslâmiyet ile birlikte devam etmiştir.

Aladağ yöresinde kurban kesme ya da kurban adama, kötülüklerden, kazadan ve beladan korunma için kesilenlerle, bir dileğin yerine gelmesinden sonra şükran için kesilenler şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

- İnsanlar, istediği bir durum var ise (çocuğu olma, hastalığının iyileşmesi...) kurban adar ve istediği gerçekleştiğinde adadıkları kurbanı keser ve etini dağıtır (K1, K10, K18, K45).
- Adak sahibi kurbanın etinden yiyemez. Yerse yediği etin değeri kadar bir fakire yardımda bulunur. Kişinin isteğinin yerine gelmesi durumunda adağın kesilmesine büyük önem verilir (K1, K10, K18, K45).
- Sadece keçi ve koyun kurban edilir (K7, K68, K94).
- Ev yaptırılırsa, yeni bir mülk edinilirse kurban kesilir, yoksa nazara gelineceği ve evden bir insan kanı akacağı düşünülür (K7, K9, K61, K68, K94).
- Hastanın iyi olması için kurban kesilir. Hasta iyi olunca yine şükür amacıyla kurban kesilir (K25, K44).

1.3.3. Ocaklar

Ocak; belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir. Sarılık ocağı, fıtık ocağı gibi. Ocak ve ocaklı deyimleri eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ocaklıların hastalıkları sağaltma yöntemleri çoğu kez büyüyük işlemlerdir; ama bunların yanında belirli şeyleri yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerine şu veya bu maddeyi sürmek, bağlamak gibi ilaç saydıkları gereçleri kullandıkları da olur (Boratav, 1984: 137-138).

Aladağ yöresinde de ocaklı olarak bilinen kişiler vardır. Bu kişilerin bulundukları yere de ocak adı verilir. Bu kişilere sarılık hastalığının iyileşmesi, temra adı verilen deri rahatsızlığı için gidilmektedir. Temra da tükürme, sarılıktaki ise vücudu kanatma yöntemi ile sağaltma yapılmaya çalışılır. Bunun dışında büyüsel yöntem olarak değerlendirilebilecek bazı yöntemler de kullanılmaktadır. Ocağın olduğu yerden alınan

külün suya katılıp içilmesi, muska yazılması gibi yöntemler büyüsel yöntemlerdir. Ocaklı olarak bilinen kişilerin sayısı çok azalmıştır (K27, K35, K49, K55).

Yörede ocaklı olarak adlandırılan kişiler bize İslâmiyet öncesindeki Şamanları hatırlatmaktadır. Eski Türklerde Şamanların hastalıkları sağaltma güçleri olduğuna inanılırdı. Şamanlar bu güçlerini genellikle büyüsel işlemler ile kullanırlardı. Ocaklı kişiler geçmişte Şamanların yerine getirdiği sağaltma işlevini yerine getirmektedir. Muska yazma ve okuma türünden işlemler de İslâmî motifleri simgelemektedir.

1.3.4. Nazar-Nazarlık

Bakış anlamındaki Arapça nazar kelimesi, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır Türkçe'de. Herhangi bir zararlı olay böyle bir sebebe yüklendiği zaman “nazar değdi” deyiimi kullanılır: Örneğin sapasağlam bir çocuk hasta düşüverince, bir aile içinde veya iki dost arasında bağlılık, düzen bozuluverince... “Kem söze uğradı” deyiimi de aynı anlama gelir. Açık, çiğ mavi gözlerde nazar gücü olduğu sanılır ve herhalde bu ilkeye dayanılarak mavi gözlülerin kötü niyetli, kıskanç, başkalarına zarar vermekten hoşlanan kimseler olduklarına inanılır, bu, gerçeklere aykırı olsa bile. Kıskançlık duygusunun nazara yol açacağı inancı da yaygındır. Nazara uğramaya en elverişli kimseler çocuklarla, güzellikleri, hünerleri herkesin hayranlığını uyandırmış kişilerdir; çünkü çocuklar zayıf mahlûklardır, çabuk etkilenebilirler; güzeller, hünerliler, mutlular da insanların kıskançlık duygularını kamçılar. Bu kötü duygular göz yolu ile hedefi etkiler ve sakatlar. Nazara uğrama sadece insanlara özgü bir olay değildir: Mal, mülk, hayvanlar (özellikle at, inek gibi büyükbaş hayvanlar), evler de nazara uğrayabilir. Durup dururken hastalanan veya sakatlanan at, sütü azalıveren inek, bereketli beklendiği halde kıt edilen yıllık mahsul vb. için de “nazara geldi”, “nazara uğradı” yargısı verildiği olağandır. Hatta aile içindeki düzen, iki dost arasındaki sevgi bağı gibi başarı ile yürütülen bir iş de nazara uğrama sonucunda bozulabilir. Halk içinde bazı kişilerin, sebebi bilinmeyen olağanüstü ölçüde “nazar” güçleri olduğuna inanılır: Bakışı ile bir atı yüz, iki yüz, üç yüz metreden “çatlatabileceği”ni ileri süren ve bunu ispatlayan kimseler üzerine hikâyeler anlatılır. Nazar, kıskançlık gibi olumsuz duygulardan gelebileceği gibi, özellikle kişinin yakınlarının fazla hayranlık ve sevgi duygularından da gelebilir;

bu türlü nazardan en çok çocuklar etkilenirler; onun içindir ki ananın, babanın çocuğuna fazla düşkünlüğü iyi sayılmaz (Boratav, 1984: 126-127).

Aladağ'da nazarla ilgili inanış ve uygulamalar şöyledir:

- Nazara inanılır ve nazar değmesinden korkulur. Nazar değmesi anlamında, “nazara gelmek, göze gelmek, göz değmek” ifadeleri de kullanılmaktadır. Nazarın kişilere ve hayvanlara değdiğinde onları hasta edeceğine hatta öldürebileceğine inanılır. En çok yeşil gözlü ve gök gözlü insanların nazarı değer (K25, K29, K35, K44, K66).

Nazarın değmesini engellemek için bazı uygulamalar yapılır.

- Cebine üç tane çakıl taşı konur, bu taşlar nazar değmesini engeller (K29, K33, K61).
- Karaçaltı ağacının parçası cebe konulur ya da kıyafete iğnelenir (K37, K56).
- Nazar boncuğu takılır. Nazar boncuğu insanlara, hayvanlara ve araçlara takılır (K30, K48, K53).
- Nazar muskası yazdırılır ve taşınır (K28, K31, K47).
- Bir kişiye, hayvana ya da eşyaya bakıldığında “maşallah” denir (K11, K19, K29, K40).
- Evin dışına at nalı asılır (K11, K19, K22, K38).
- Namaz değmesin diye, iyi söz söyleyen biri üç defa “tu tu tu” diye tükürür (K30, K45, K58, K66).
- Evin bahçesine, ölmüş inek ya da atın kafasının iskeleti bir sılıkla asılır (K10, K28, K36, K85).
- Nazar değeceğinden korkulan kişinin yakınından geçilirken Felak ve Nas Sureleri okunur (K10, K27, K35, K62, K81).
- Nazar değeceğinden korkulan kişinin yakınından geçilirken kış kaşınır. Böylelikle nazarın değmeyeceğine inanılır (K2, K6, K28, K57).

Nazarın değdiği düşünülen durumlarda bundan kurtulmak için yapılan işlemler vardır:

- Bir tasın içine su konur. Bir ateş yakılır ve kor haline getirilir. Makasla bu korlar alınıp yedi tanesi suyun içine atılır. Kömürlü su okunarak kömürler tek tek çıkarılır. Kömürlerden üçü içinde bırakılır. Çıkarılan dört kömür makasla kesilir ve evin dört köşesine atılır. Bu su hastaya üç yudum içirilir. Tas ve içindeki kömür evin batı yönüne ayak değmedik bir yere ters çevrilip konur. Bu tas üç gün burada kalır. Böylelikle evden nazarın yok olacağına inanılır (K6, K9, K27, K38, K59, K65).
- Bir kahve tavaşı içine kor atılır, içine üzerlik ve tuz konur. Hasta olan ve nazar değdiğinden şüphelenilen kişi bu dumana tutulur, gerekirse üzerine çarşaf örtülür. Eğer tuz “çatır çatır” diye ses çıkarırsa bunda nazar varmış denilir (K13, K21, K39, K48, K63).
- Kurşun dökülür. Ancak kurşunu herkes dökemez. Kurşun hastanın kafasının üzerine konan su kabına dökülür. Adam şeklini alırsa nazar varmış denir. Ya da delik delik, göz göz olursa nazar varmış (göz varmış) denir (K10, K24, K67, K76, K82).
- Su okutulur (K37, K54, K69, K70).
- Nazarının değdiği düşünülen kişinin bastığı yerdeki toprak alınır ve ıslanır ve suyu içirilir. Ya da orada bir köz söndürülür veya kurşun ya da mum dökülür (K3, K6, K37, K66).
- Üzerine nazar duası okunur (K8, K37, K40, K56, K60).
- Üzerlik yakılır (K25, K33, K57, K63, K86).
- Nazar değdiğine inanılan kişiye nazar ayeti okunur, kurşun döktürülür (K52, K63, K69).

Aladağ yöresinde nazar değmesi ya da göz değmesi olarak bilinen inanmaya çokça rastlanmaktadır. Nazar değmemesi için yapılan uygulamalar olduğu gibi nazar değdiğine inanılan durumlarda bundan kurtulmak için de çeşitli uygulama ve pratiklere rastlanılmaktadır.

Nazar değmemesi için nazar boncuğu taşıma, kara çaltı taşıma, muska taşıma, cebine taş koma, sureler okuma gibi uygulamaların olduğunu görmekteyiz. Nazar değdiğinde ise kurşun dökme, kor ateş söndürme, üzerlik tüttürme, su okutma, nazar duası okutma gibi işlemlerin yapıldığını görmekteyiz.

Nazar İslâmiyet kaynaklı olmasına rağmen Aladağ'da nazara karşı yapılan uygulamalar büyük ölçüde dini gelenek içerisinde yer almayan büyüsel uygulamalardır.

1.3.5. Büyü

Büyü, iyi ve kötü sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkileyerek, bu olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin tamamına verilen addır. Bu anlamı ile kelimenin kavramı genişlemiş oluyor; deyim Fransızca'daki magic kelimesinin bilim dilindeki kullanışını karşılıyor. Halk dilinde büyü daha dar bir alanda kalan işlemler için kullanılır: Bir kimseyi sevdiğinden soğutmak, düşmanını hasta düşürmek veya öldürmek için yapılan "kötü büyü", bir kişide karısına karşı sevgi uyandırmak veya evine bağlılık sağlamak için yapılan "olumlu büyü" (muhabbet tılsımı) gibi. Bu türden etkilenmelerin öteki tipleri geçerli oldukları yerlere, şartlara, amaçlarına ve uzmanları olup olmadığına göre çeşitli adlar alırlar, halk geleneğinde (Boratav, 1984: 128-129).

Büyüler iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılır. İyi, olumlu büyüler hastalıktan kurtulma, ara düzeltmek, kurt ağzı bağlamak, aşk ve muhabbet, çalınan eşyayı bulmak, loğusanın sütünü arttırmak, çocuk sahibi olmak, nazarı önlemek vb. diye sıralanabilir. Kötü, olumsuz büyüler ise düşmanlık, kıskançlık ara açmak, kısmet bağlamak, istemediği birisine varmasını sağlamak, gerdek gecesi damadı bağlamak vb. diye sıralanabilir. İnanişâ göre büyü yapılan kişi uysallaşır, avareleşir, ne yaptığını bilemez (Boratav, 1984: 129-130).

- Aladağ yöresinde büyüye büyük ölçüde inanılmaz; fakat inanan ve büyü yaptıran kişiler de vardır (K25, K64, K77, K80).
- Büyü genellikle muska şeklinde yapılır. Büyü muskaları, bu işle uğraşan bazı hocalara yaptırılır. Bunlar iyi ve kötü büyüler olarak iki çeşittir. Kötü büyüler kişilerin kısmetini bağlamak ya da iki kişinin arasını bozmak için, iyi büyüler ise iki kişinin arasını düzeltmek için yapılır. Büyü için kişilerin eşyalarından parçalar ya da saç telleri kullanılabilir (K10, K25, K36).

Aladağ'da büyüye büyük oranda inanılmamaktadır. Araştırmamız sırasında görüştüğümüz kaynak kişiler içinde büyüye inanan kimse yoktu; ancak bu kişiler büyüye inanan ve büyü yaptıran kişilerin olduğu ve büyüünün kime ve nasıl yaptırıldığı

konusunda bilgi verdiler. Yörede büyüye inanılmaması, büyüünün İslâmiyet'te yasak olması ile açıklanabilir.

1.3.6. Uğur-Bereket

Uğur, bir nesnenin, bir kişinin, bir hayvanın, bir işin, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı, kısacası olumlu niteliği ve gücüdür. Halkın inanış ve işlemlerindeki bütün davranışlar, zamanlar, yönler, çevresindeki nesneler, kişiler, hayvanlar uğurlu ve uğursuz diye kümelenmiştir. Uğurlu olanları yeğlemek, uğursuz olanlardan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme yöntemlerini gözetmek gerektir. Anlaşıyor ki bereket kelimesi, bir de iyi, faydalı şeylerin, mal, para ve yiyeceğin artışı anlamına geliyor (Boratav, 1984: 114-116).

Aladağ yöresinde bereket için bazı uygulamalar yapılmaktadır:

- Sabahleyin erken kapıyı açarsan bereket olur (K27, K39, K46, K55).
- Çift günlerde ekim yapılmaz bereketsiz olur. Çift günler pazar-pazartesi-cuma ve cumartesidir. Salı, çarşamba ve perşembe tek günlerdir (K2, K8, K14).
- Yemek tek kapta yenir ve kenardan yenilir. Böylece bereket ortada birikir. Yemekten artan dökülmez, ekmek ufağının üstüne basılmaz. Yoksa bereket azalır (K20, K35, K72).
- Tek günlerde bahçe ekilmez ürünü az olur. Yani ayın 14-16-18'inde ekilir (K34, K58, K60, K72).
- Hamile kadına ektirirsen bereketli olur (K28, K91).
- İkiz doğuran kadının ektiği iyi biter (K13, K34, K62).
- Bereket için dua edilir, bereket duası okunur ya da evin yüksekçe bir yerine bereket duası asılır (K20, K38, K40, K62).
- Ayrıca alışverişlerde satıcı parayı alınca “bereket versin” der. Alan kişi ise “bereketini gör” şeklinde cevap verir. Böylece satıcının aldığı para ile müşterinin aldığı malın bereketli olacağına inanılır (K28, K63, K73, K80).

Aladağ'da bereketle ilgili inanışları günlerle ilgili olanlar, kişilerle ilgili olanlar ve dini inanışlara bağlanılanlar olarak sınıflandırabiliriz. Günlerle ilgili inanışların birinde haftanın çift günleri yani isimleri benzeyen pazar ve pazartesi, cuma ve cumartesi günleri çift sayılmakta ve bu günlerin bereketsiz olacağına inanılmaktadır. Günlerle ilgili bir diğer inanç ise ayın çift rakamlı günlerinin bereketli olacağı, tek günlerinin ise bereketsiz olacağı şeklindedir. Kişilere bağlı bereket inanmalarında ise ikiz doğum yapmış ya da yeni doğum yapmış kadınların üretken olduğu ve bereket getireceği inancı vardır. Bunun yanında sofrada bereketin artması için kenardan yeme, bir alışverişte bereketli olması için dilekte bulunma yine bu amaçla yapılan uygulamalardır.

1.3.7. Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar

Tabiat olaylar karşısında aciz kalan insanlar çeşitli inanç ve uygulamalar gerçekleştirmişlerdir. Kimi zaman tabiat olaylarına tapınmalar görülmesi, onların kutsal kabul edilmesi bu acizliğin ve çaresizliğin bir sonucudur. İşte Anadolu'nun farklı yörelerinde yaşayan topluluklar arasında çeşitli tabiat olaylar karşısında uygulanan pratikler bu olayları bertaraf etmek zararından ve felaketinden kurtulmak amacıyla uygulanan pratiklerdir. Bunun yanında halkın uzun tecrübe ve birikimleri tabiat olaylarının gelişim zamanlarını ve tahminlerinin oluşumunu ortaya çıkarmıştır.

Yörükler, havanın bozacağını otlakta yayılan hayvanın yemelerinin hızlanmasından, bir araya gelip toparlanmalarından ve kuşların hep beraber ötelerinden anlarlar (Artun, 2000: 44).

Yörükler güz aylarının son ayında esen rüzgara “Mihrican” demektedirler. Mihricanda ağaçların yaprağı tepeden dökülürse o yıl kışın şiddetli olacağına, dibinden dökülürse, kışın hafif geçeceğine inanırlar. Buhur günlerinde yani Yörükler'in dediği gibi “Koç Kavurma” zamanında koyunlar öğle sıcaklığında bir ağaç altında yatarlarken birbirine fazla sokulur ve sıkışırlarsa o sene kışın şiddetli olacağına inanırlar (Yalgın, 1993: 58).

Aladağ yöresinde de meydana gelen tabiat olayları yöre halkı arasında çeşitli inançlar doğurmuştur.

- Dolu yağması esnasında evin en büyük çocuğu bıçakla dışarı çıkıp eline bir dolu alarak “Ben anamın ilkiyim/Derelerde tilkiyim/ Es deli rüzgar es” diye bıçakla doluyu ikiye bölerse dolu kesilir (10, K13, K19, K50, K81).
- Evin arkasına tokuç asılır. Tokuca iki üç kez vurulur ve “Es goca poyraz es” denir. Böylece yağmur durur (K27, K36, K48, K65).
- Gök gürlemesinden korkulur, şahadet kelimesi getirilir ve dua okunur (K16, K27, K35, K46, K62).
- Ay tutulması sırasında bazı kişiler teneke çalarlar ve silah sıkırlar (K25, K33, K64, K69)
- Akşam hava açık ve yıldızlar görünüyorsa ertesi gün hava açık olur (K20, K34, K55, K60).
- Şimşek çaktığında salavat getirilir (K11, K23, K27, K53, K60).
- Ayın yenisinde (hilal) çamaşır yıkanmaz, ekmek yapılmaz (K58, K60, K69, K77).
- Yağmur çok seyrek yağdığında yani serpildiğinde ardından kar yağar (K1, K14,).
- Bahar ve yaz aylarında sabah havanın sisli olması o günün çok sıcak geçeceğini işaretidir (K13, K25, K28, K36, K39, K45).
- Gökkuşağının altından geçilirse dilekler gerçek olur (K34, K44, K59, K69).
- Yağmur çok yağdığında durması için poyraz adı verilen rüzgârın çıkması gerekir, bunun için de dul bir kadının süpürgesi yakılır (K16, K19, K26, K35, K44).
- Atın kulağını devamlı dik tutması yağmurun yağacağına işarettir (K15, K28)
- Sabah güneşi doğarken güneşin doğduğu yerde kızılık olursa o gün yağmurlu ve soğuk geçer, kible tarafında şimşek görüldüğünde ve güneşin battığı yerde kızılık olduğunda ertesi gün hava açık olur (K13, K28, K63, K73, K82, K90).

- Kuşlar ve diğer hayvanlar yöreden zamansız şekilde göç ediyorlarsa yakında deprem olur (K28, K63, K71).

Aladağ'da tabiat olaylarıyla ilgili inanışları iki grupta ele alabiliriz. Bunlardan birincisi bu olayları tahmin etme ikincisi ise yönlendirme amaçlıdır. Tabiat olaylarını tahmin etme, havanın şekli, tabiattaki varlıklardaki değişim ve davranışlarıyla ilgilidir. Tabiat olaylarını yönlendirmek içinse daha çok büyüsel pratikler kullanılmaktadır. Dolunun bıçakla kesilmesiyle yağışın da kesileceği inancı, tokucun sallanmasıyla rüzgarın çıkıp doluyu durduracağı inancı hep İslamiyet öncesi döneme ait inanışların etkisiyle devam eden uygulamalardır.

1.3.8. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Hayvanlar, kendilerinden yararlanma bakımından değerlendirilirler ve yaradılışları ve dönüşümlerini açıklayan efsanelere ve inanışlara konu olurlar. Hayvanlar, bitkilerden farklı olarak halkın geleneklerinde yenmesinde bir sakınca olmayanlarla, yenmesi hatta dokunulması günah, rastlanması uğursuzluk getirici sayılanlar olmak üzere kümelenirler (Boratav, 1984: 68).

Bazı hayvanların ise kutlu olduğuna inanılır. Soylarını bir dişi kurtla bir delikanlının birleşmesine çıkaran eski Türkler, bu hayvanı kapalı kaldıkları dağların arasından çıkmalarına yardım ettiği için kutlu sayarlar. Kurdun bu niteliği, Anadolu halkının inançlarında da yer almıştır. Örneğin; Afyon bölgesindeki bir anlatmaya göre, kurtuluş savaşının son safhalarında, o tarafta bulunan kumandanlardan birine bir kurt kılavuzluk etmiştir (Boratav, 1984: 68-70).

Aladağ yöresinde de hayvanlarla ilgili bazı inanışlar oluşmuştur.

- Baykuş ötüncü ölüm olacağına inanılır. Baykuş vurmak sevaptır (K16, K27, K33, K45).
- Baykuşun ötmesi uğursuzluktur. Ölüm olacak diye yorumlanır (K20, K28, K34, K39, K48).
- Bir ölüm, bir uğursuzluk gelecek oldu mu atlar tepinir, huzursuz olur. Bir belanın geleceğinden korkulur (K1, K2, K9, K20).
- Domuz da uğursuz bir hayvandır ve adının anılması dahi hoş karşılanmaz, “dağdaki” diye söz edilir (K19, K57, K65, K73).

- Erken öten horoz kesilir. Horozun zamansız ötmesi iyi sayılmaz (K5, K6, K28, K37, K68).
- Eşek anırdığı zaman eşeğin anırması bitene kadar saçlar aşağı yukarı çekilir. Yukarıda iken eşek susarsa saçın kısa kalır, aşağıda iken kesilirse saçın uzun olur (K13, K27, K65, K73).
- İlkbaharda beyaz kelebek yolunu keserse o yıl bereketli geçecek demektir (K28, K64, K76, K83).
- Karınca uğurlu bir hayvandır ve berekete işarettir (K52, K69, K73).
- Kedi uğurlu sayılır ve evlerde kedi beslenir, kediye zarar vermek ya da öldürmek çok büyük günahtır (K28, K39, K44).
- Keklik ve domuz uğursuz sayılır (K23, K58, K61, K72).
- Kertenkele sevilmeyen bir hayvandır, kafasını salladığında Allah'a küfrettiği düşünülerek öldürülmeye çalışılır (K10, K32).
- Kırlangıç yuvası bozmak büyük günahtır (K28, K34, K46, K63, K77).
- Koyunlar mübarek havyalardır (K52, K69, K79).
- Köpek uğurlu bir hayvandır; fakat sürekli uluması ölüme işarettir (K10, K85, K90).
- Köpekler uluyunca ayakkabılar ters çevrilir. Uğursuzluk getirdiğine inanılır (K42, K55, K62, K73).
- Kumru, güvercin ve kırlangıç gibi kuşların vurulması günah sayılır (K52, K63, K70).
- Örümcek ağının bozulması iyi sayılmaz. Mübarek hayvandır Peygamber efendimizi korumuştur (K52, K60).
- Tavşan uğursuz bir hayvandır, her evde beslenmez. Bu hayvan aybaşı olurmuş (K53, K68, K75).
- Yattığın yerde yemek yersen rüyana şeytan girer (K27, K53, K63, K76).

Aladağ'da hayvanlarla ilgili inanışlar onların iyi sayılması veya kötü sayılması şeklindedir. Bazı hayvanlar ve davranışları iyi sayılıp kutsal kabul edilirken, bazı hayvanlar ve davranışları uğursuz kabul edilir ve uzak durulur veya öldürülür. Bunların

bir kısmı İslamiyet’le yerleşmiş inanışlardır. Örneğin koyunun kutsal olması, örümceğin yuvasının bozulmaması, domuzun günah sayılması hep İslamiyet’le birlikte yerleşen inanışlardır. Bazı davranışlar ise İslamiyet’le alakalı olmayıp büyüsel işlevli inanmalardır. Örneğin köpek uluyunca ayakkabıların ters çevrilmesi, eşek anırırken saçların çekilmesi bu tür inanmalardandır.

1.3.9. Günlerle İlgili İnanışlar

Halk arasında haftanın bazı günleri için farklı inanışlar gelişmiştir. Günler; diğerlerinden önemli sayılma, belirli işleri yapmama, evden dışarıya hiçbir şey vermeme gibi yönlerden halk arasında inanış açısından farklı farklı değerlendirilmiştir.

Günlerin özelliklerine ait değişik inanışlar vardır. Pazar, pazartesi, çarşamba, perşembe günlerinde bıçkı biçmek, çamaşır yıkamak iyi sayılır. Cuma günü yalnızca yolculuk iyi sayılır, başka bir işle uğraşmak iyi değildir. Salı günü bir işin başlangıcına fena sayılır. Çarşamba günü tıpkı salıda olduğu gibi iyi sayılmaz. Çarşamba günü yıkanmaz, ikindiye kadar kül atılmaz (Yalgın, 1993: 59).

Her güne özelliğine göre isimler verilmiştir. Salı Teltik..., Çarşamba Yırtık..., Perşembe Hanım..., Cuma Canım..., Cumartesi Malım..., Pazar ille Pazar, ille Pazar başı kesil el azar. Çarşamba günü yeni bir işe başlamanın obaya uğursuzluk getireceği inancı hakimdir (Yalgın, 1993: 59).

Aladağ yöresinde de haftanın bazı günleri ile ilgili çeşitli inanışlar ortaya çıkmıştır.

- Akşam sakız çiğnenmez, çiğneyen ölü eti çiğnemiş sayılır (K24, K33, K56, K96).
- Çift günlerde ekim yapılmaz bereketsiz olur. Çift günler pazar-pazartesi-cuma ve cumartesidir. Salı, çarşamba ve perşembe tek günlerdir (K2, K8, K14).
- Tek günlerde bahçe ekilmez ürünü az olur. Yani ayın 14-16-18’inde ekilir (K34, K58, K60, K72).
- Arife günü dikiş dikilmez (K10, K13, K27, K80).

- Ayın ilk hilal şekli görüldüğü zaman Fatiha okunur. Böylece dilekler gerçekleşir (K13, K19, K52, K68).
- Cuma da hayırlı bir gündür. Bu günde dua ve ibadetler çok yapılır (K18, K37, K46, K56, K96).
- Cuma günü soğan yenmez, salı günü yola çıkılmaz (K25, K39, K55).
- Çarşamba günü yunağa gidilmez (K20, K33, K53).
- Çok ağlayan çocukların ağzına çarşamba günü çarık çarpılır (K27, K35, K43, K68).
- Gece vakti tırnak kesilmez. Fakirlik getirir (K10, K13, K27, K80).
- Perşembe günü çıkırık eğrilmez (K13, K28, K39, K63, K72).
- Perşembe hayırlı bir gündür ve yapılacak yardım ve hayırlar bu günde yapılmaya çalışılır, ayrıca perşembenin akşamına cuma akşamı da denmektedir (K18, K35, K65, K70).
- Salı günleri bir işe başlanmaz (K65, K72).
- Salı günü sallanır. Ekmek yapılmaz, yunağa gidilmez, ıstar çekilmez. Culfalık çekilmez ve göçülmez (K29, K35, K64).
- Salı günü yunağa gidilmez (K34, K62, K77).
- Ulu pazar denilir. İş yapılmaz yapılırsa ulunur (K2, K9, K16, K52).

Aladağ'da belirli günlerin uğurlu sayılması belirli günlerin uğursuz sayılması, bazı işlere uğursuz sayılan günlerde başlanmama ya da o günlerde belirli işlerin görülmemesi davranışları gözükmektedir. Ayrıca günün belirli vakitlerinde bazı davranışların yapılması hoş karşılanmaz. Örneğin gece vaktinde tırnak kesme, sakız çiğneme gibi.

1.3.10. Rüya İle İlgili İnanışlar

İnsanlar gördükleri rüyalarından gelecekle ilgili yorumlarda bulunmaya çalışırlar. Gelecek hep merak konusu olmuş, bunun için fal baktırma, yıldız okuma, rüya tabiri gibi inanışlara başvurulmuştur. Ali Rıza Yalın rüyalarla ilgili olarak “Rüyada kan görmek, rüyanın bozulduğuna işarettir. Rüyada su görmek aydınlıktır. Rüyada ateş görmek keder ve acıdır. Rüyada eşeğe binmek zengin olmaktır. Rüyada deveye binmek

büyük adamlarla görüşmeler yapacağına işarettir. Rüyada taranmak yolculuğa işarettir. Korkulu rüya görenler sadaka verir (Yalçın; 1993, 63).” demektedir.

Aladağ yöresinde de insanlar gördükleri rüyaları çeşitli şekillerde yorumlamakta ve görülen rüyalarla ilgili olarak çeşitli inanışlar geliştirmektedirler.

- Rüyaların anlatılması uygun görülmez; ancak anlatılırsa da önce dinleyen kişi “hayırdır inşallah” der (K11, K32, K95).
- Rüyada çok ayakkabı görmek ya düğün ya da cenaze demektir (K2, K5, K8, K60, K73).
- Rüyada çiğ et görülmesi iyi değildir, pişmiş et iyidir (K10, K25, K36, K52).
- Bozuk para görmek dedikoduya, garamet geleceğine işarettir (K20, K35, K44, K50).
- Yumurta görmek dedikoduya, garamet geleceğine işarettir (K2, K7, K35, K63, K70).
- Kan görmek iyi değildir. Ölüm getireceğine inanılır (K5, K9, K11, K21).
- Bulanık su görmek ölüm getirir (K5, K28, K30).
- Rüyada yeşil görmek hayra yorulur (K85, K89, K90).
- Rüyada birinin öldüğünü görmek o kişinin daha çok yaşayacağı şeklinde yorumlanır (K5, K9, K34).
- Altın görmek, kismete işarettir (K41, K57, K62, K73).

Rüyadan yorum çıkarmak daha çok dinleyicinin yorum gücüne dayansa da bazı kalıplaşmış rüya motifler halk tarafından ortak yorumlanmaktadır. Aladağ’da da bu tür inanmalar vardır ve halk tarafından çoğunlukla inanılmakta eğer kötü bir şey ise bu kötülüğün savulması için hayırlarda ve sadakalarda bulunmaktadır.

1.3.11. Diğer İnanışlar

- Boş beşik sallanmaz, sallanırsa bebeğin başı ağrır (K10, K52, K60).
- Eşikliğe oturulmaz, yatılmaz. Cin çarpar (K20, K27, K36, K61).

- Gece incir ağacının altında durulmaz. İncirin altında cin olduğuna inanılır (K13, K19, K28, K33).
- Gelin köprüden geçirilir. Uğurlu olduğuna inanılır (K8, K21, K34, K63, K70).
- İncir ağacından düşen iflah olmaz (K10, K11, K27, K80).
- Kaynar su yere dökülmez. Dökülürse besmele çekilip “destur” denilir. Sebebi cinler yavrularını bırakmış olabilir (K13, K28, K62, K70).
- Mezara basılmaz. Kötülük ve uğursuzluk gelir (K45, K52, K69).
- Misafir gidince, yolcu gideceği yere varıncaya kadar ev süpürülmez. Süpürülürse kaza olur (K10, K23, K27, K80).
- Misafirlikte tırnak kesilmez, kesilen eve bereketsizlik gelir (K22, K33, K39, K55).
- Sağ göz seyrirse sadaka verilir, sol göz seyrirse kismet gelir (K52, K66, K75, K79).
- Süpürge ile çocuğa vurulmaz. Çocuk evden süpürölüp gider (K11, K32, K56, K85).
- Süpürge yakılmaz, yakılırsa poyraz çıkar (K25, K38, K47, K63, K77).
- Soğan kabuğu yakılmaz. Soğan kabuğu cinlerin parası olduğundan yakılırsa cin çarpar (K13, K27, K81).

1.4. Halk Mutfacı

İnsanoğlu, ilkçağdan beri yaşamak ve çevresindekileri yaşatmak için sürekli besin kaynağı aramak zorunda kalmıştır (Güvenç, 1999: 204). İnsan ilk dönemlerinde avcılık, toplayıcılık yapmışsa da belirli bir evrim sonucu hayvanları evcilleştirmeyi, yabani bitkileri yetiştirmeyi başarmıştır. Ateşin bulunmasıyla üretim biçiminde büyük bir değişme olmuş, buna bağlı olarak yemek türleri ve pişirme biçimleri sürekli gelişmiştir (Ögel, 1982:15).

Bir toplumun beslenme kültürü, yaşama biçimiyle doğrudan ilgilidir. Adana mutfak kültürünün coğrafi konumu ve tarihsel bağlarıyla kendine özgü bir durumu

vardır. Adana’da dağ, yayla, ova ve deniz kültürü iç içedir. Bu da Adana mutfağına zenginlik katmıştır.

Göçebe kültürden yerleşik kültüre en son geçen Adana Türkmen ve Yörükleri binlerce yıllık Türk mutfak kültürünü de günümüze kadar koruyup saklayarak taşımışlardır. Yörede bulgur ve un fazla kullanılan malzemelerin başında gelir. Her mevsim kadınlar ekmek sacında yufka ekmek pişirir, kışın tandırda tandır ekmeği yapar (Artun, 2000:172).

İnceleme sahamız olan Aladağ yöresinde de ekonomi, coğrafya ve tarıma bağlı olarak bir yemek kültürü oluşmuştur. Yapılan yemekler yörede yetişen tarım ürünlerine bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir.

1.4.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

Höşmeri

Malzemeler: Kurutulmuş bakla, yağ, salça, soğan, yarma.

Yapılışı: Çalı bakla haşlanır. Kevgire dökülür, suyu süzülür. Yağı, salçası, soğanı, yarması konur ve kavrulur. Sonra çalı pakla konulur. Çalı baklayla da kavrulur. Sonra içine suyu konur. Yemek piştikten sonra üstüne katık olarak sarımsaklı naneli yoğurt konur (K10, K13, K52).

Sütlü Kabak

Malzemeler: 1 adet orta boy sarı kabak, bir çay bardağı su, yarım kilo süt, 2 yemek kaşığı şeker.

Yapılışı: Kabak tencereye konur. Biraz piştikten sonra su ilave edilir. Ondan sonra süt ve şekerle pişirilir (K28, K35, K39).

Bezirme Paçası (Ekşili Yemek)

Malzemeler: Un, su, yağ, salça, sarımsak

Yapılışı: İlk önce un suyla karıştırılıp hamur yapılır. Ardından hamur oklavayla açılır ve sacda pişirilir. Bu bezirme ufak ufak kesilir. Sarımsak, yağ, salça ve suyla pişirilir. Paça yerine içilir (K16, K28, K37, K44).

İçli Köfte

Malzemeler: 1 kilo bulgur, 1 kilo kıyma, 2 kilo soğan, margarin, salça, tuz, karabiber.

Yapılışı: Köftenin içi bir gün önceden hazırlanır. İnce şekilde doğranan soğan, kıyma, tuz, karabiber, margarin ile kavrulur. Bir süre soğuduktan sonra dolapta saklanır ve donar. Köftenin dışı ise bulgurdan hazırlanır. Bulgur su ile iyice yoğrulur ve sert hamur kıvamına getirilir. Daha sonra köfte hamuru avuç içi büyüklüğünde yuvarlak şekilde oyulup içine kıyma koyulup kapatılır. Hazırlanan köfteler suda kaynatılarak yenir (K70, K72, K74, K75).

Tarhana Çorbası

Malzemeler: Bir pişirimlik tarhana, tuz, salça, kuru nane, sarımsak, sıvı yağ.

Yapılışı: Tarhanalar akşamdan suda ıslatılıp bekletilir. Islanan tarhanalar suda kaynatılır ve sert tarhanalar yumuşayıp suda çözülür. Daha sonra tavada yağ, salça, sarımsak, tuz ve naneden oluşan yağ yakılır. Kaynayan tarhananın üzerine eklenir. Bir süre daha kaynatılır (K18, K27, K35, K81, K82).

Tevek Sarması

Malzemeler: Yeterli sayıda asma yaprağı, pirinç, salça, tuz, karabiber, kimyon sıvı yağ, soyulmuş domates, sarımsak, kuru nane, maydanoz, soğan, limon.

Yapılışı: Öncelikle sarmanın içi hazırlanır. Bunun için seçilen pirinç yıkanır ve içerisine domates, maydanoz, soğan ve sarımsak ince ince doğranır. Baharat ve salça ilave edilir. Yeteri miktarda yağ, limon ve tuz koyularak karıştırılır. Mevsime göre kıştan hazırlanan ya da taze haşlanmış asma yaprağının içine daha önce hazırlanan içten

doldurulur ve yapraklar kalem şeklinde sarılır. Bu işlemten sonra sarmalar tencerede kaynatılır. Ayrı bir tavada hazırlanan ve sıvı yağ, salça, dövülmüş sarımsak ve kuru naneden oluşan sos sarmaların üzerine dökülüp bir süre daha kaynatılır (K28, K63, K67, K73, K81).

Kömeç Böreği

Malzemeler: Taze toplanmış kömeç otu, un, su, tuz, salça.

Yapılışı: Öncelikle böreğin içi hazırlanır. Tencerede tuz ve su ile birlikte kömeç otu haşlanır. Daha sonra un, su ile karıştırılıp hamur yapılır ve yoğrulur. Hamur “bezi” adı verilen yuvarlak parçalara ayrılır. Her hamur bezisinden bir börek olur. Ekmek tahtasında oklava ile açılan bezilerin içine kömeç konur ve ay şeklinde katlanır. Sac üzerinde pişirilir (K12, K26, K70).

Isırgan Böreği

Malzemeler: Taze toplanmış ısırgan otu, un, su, tuz, salça.

Yapılışı: Öncelikle böreğin içi hazırlanır. Tencerede tuz ve su ile birlikte ısırgan otu haşlanır. Daha sonra un, su ile karıştırılıp hamur yapılır ve yoğrulur. Hamur “bezi” adı verilen yuvarlak parçalara ayrılır. Her hamur bezisinden bir börek olur. Ekmek tahtasında oklava ile açılan bezilerin içine ısırgan konur ve ay şeklinde katlanır. Sac üzerinde pişirilir (K12, K26, K70).

Sütlü Dövme

Malzemeler: 2 su bardağı dövme, 4 bardak süt, tuz, su.

Yapılışı: Tencerede dövme bir süre suda kaynatılır. Suyu biraz çekildikten sonra tencereye süt ve tuz eklenerek bir süre daha kaynatılır (K12, K26, K70).

Topalak

Malzemeler: 2 su bardağı bulgur, tuz, su, salça, karabiber, sarımsak, sıvı yağ.

Yapılışı: Bulgur su ve tuz ile yoğrulup hamur kıvamına getirilir ve fındık büyüklüğünde yuvarlak şekle getirilir. Daha sonra salça sarımsak, karabiber ve yağ ile tavada yemeğin yağı hazırlanır. Tencerede kaynayan köftelerin üzerine yakılan yağ eklenir ve bir süre daha kaynatılır (K70, K72, K74, K75).

Kabak Çiçeği Dolması

Malzemeler: Yeterli sayıda kabak ve kabak çiçeği, pirinç, salça, tuz, karabiber, kimyon, sıvı yağ, sarımsak.

Yapılışı: Kabak çiçekleri yıkanıp temizlenir. Kabaklar da yıkandıktan sonra oyulur. Dolmanın içini hazırlamak için daha önceden seçilen pirinç, baharat, tuz, sıvı yağ ve sarımsak ile karıştırılır. Hazırlanan malzeme çiçek ve kabakların içine doldurulur. Tencereye yerleştirilen kabak ve çiçeklerin üzerine salça, sıvı yağ ve sarımsaktan oluşan yağ eklenir ve bir süre pişirilir (K62, K71).

Yüksük Çorbası (Börek Çorbası)

Malzemeler: 1 kilo un, su, tuz, yarım kilo kıyma, soğan, salça, sarımsak, sıvı yağ, baharat.

Yapılışı: Un ve su ile hamur yoğrulur. Yoğrulan hamur oklava ile açılır ve küçük karelere bölünür. Daha sonra bu karelerin içine koyulacak olan malzeme hazırlanır. Bunun için ayrı bir kapta kıyma, sarımsak, soğan, baharat, salça ve sıvı yağ karıştırılır. Hazırlanan malzeme küçük hamur karelerinin içine konularak ağzı kapatılır. Hazırlanan parçalar tencerede kaynatılıp salça, sıvı yağ ve sarımsaktan oluşan yağ eklenir ve bir süre pişirilir (K12, K26, K74, K75).

Babahanniş

Malzemeler: 5 adet iri patlıcan, 3 kuru soğan, salça, sıvı yağ, 2 domates, 1 limon, tuz, baharat.

Yapılışı: Patlıcanlar közde hamur kıvamına gelene kadar pişirilir ve kabukları soyulur. Bir kaba patlıcanlar doğrandıktan sonra üzerine kuru soğan, soyulmuş domatesler doğranır. Daha sonra limon, baharat ve sıvı yağ eklenerek karıştırılır (K12, K26, K70).

Dolaz

Malzemeler: 2 su bardağı bulgur, su, şeker.

Yapılışı: bulgur, tencerede hamur kıvamına gelinceye kadar kaynatılır. Bir süre daha karıştırıldıktan sonra üzerine şeker eklenip pişirilir (K26, K70, K72, K74, K75).

Bulamaç

Malzemeler: Un, tereyağı, kırmızıbiber, karabiber, su

Yapılışı: İlkönce tereyağı tencerede eritilir. Kırmızıbiber ve karabiber katılırlar az bir süre kavrulur. Üzerine un katılır ve unla da kavrulur. Sonra azar azar su katılır ve karıştırılır. Devamlı karıştırmak gerekir yoksa unlar birleşir, özlü olmaz. Kaynayana kadar karıştırılır, kaynayınca indirilir.

Bulgur Pilavı

Malzemeler: Pilavlık bulgur, tereyağı, tuz, su

Yapılışı: bulgura yetecek miktarda su tencereye koyularak kaynatılır. Kaynayan suya bulgur ve tuz koyularak pişirilir. Tavada bol tereyağı yakılarak pilavın üzerine dökülür ve karıştırılır (K10, K27, K81).

Domatesli Bulgur Pilavı

Malzemeler: Bulgur, kuru veya taze domates, sıvıyağ, biber salçası, tuz, su.

Yapılışı: Tencereye sıvıyağ koyularak küçük küçük doğranmış domates kavrulur. Salça tuz ve bulgur ilave edilerek karıştırılır yeteri miktarda su katılarak pişirilir (K16, K28, K29, K33, K45).

Ekmek Aşı

Malzemeler: 1 bezirme (sacda pişen ekmek), 1 soğan, 2 yumurta, sumak ekşisi, salça, yağ, 2 bardak su

Yapılışı: Daha önce tandırda pişirilen bezirmeler parçalanır ve bir tepsiye dizilir. Ardından bir tavaya yağ konur; soğan ve salça tavada öldürülür. Sonra içerisine iki su bardağı su konulur ve suyun içerisine iki yumurta kırılır. Bu suyun kaynaması beklenir. Kaynayan su alınır ve daha önce hazırlanan tepsideki bezirmenin üzerine dökülür. Üstüne de sumak ekşisi atılarak yenilir (K8).

Dövme Pilavı

Malzemeler: 250 gr.dövme, et suyu, salça, yağ

Yapılışı: Önce kemik haşlanır ve suyu alınır. Ardından dövme suda yıkanır ve et suyunun içerisine katılıp kaynaması beklenir. Bir tencerede yağ ısıtılır az salça konur ve kemikteki etler iyice didilerek dövmeyle beraber tencereye konulur ve karıştırılır (K8, K10, K18).

Et Yahnisi

Malzemeler: Kuzu eti, sarımsak, salça, sıvıyağ, tuz, karabiber, pul biber

Yapılışı: Etler bol suda haşlanır. Haşlanmış etler didilir. Sıvı yağda sarımsak, salça ve didilmiş et kavrulur. Suyu da bu karışıma ilave edilerek kaynatılır (K14, K28, K45, K62).

Etli Bulgur Pilavı

Malzemeler: Pilavlık bulgur, parça et sıvıyağ, haşlanmış nohut, tuz

Yapılışı: Etler suda haşlanır, bu etin suyuna bulgur katılarak pişirilir. Haşlanmış nohut da katılır.Bulgur suyunu çektikten sonra ocaktan alınır. Haşlanan etler sıvıyağda kavrulur pilavın üzerine dökülüp karıştırılarak servis yapılır (K16, K29, K33, K88).

Kesme

Malzemeler: Un, tuz su, sarımsaklı yoğurt, sıvıyağ, pul biber, nane.

Yapılışı: Un,tuz, su karıştırılarak sert bir hamur yapılır. Bu hamur biraz kalın olarak açılır ve sacda pişirilir. Üçgen şeklinde kesilir. Kesilen hamur parçaları kaynamış tuzlu suda pişirilir. Suyu süzülen kesmenin üstüne sarımsaklı yoğurt dökülerek karıştırılır. Bu karışımın üzerine yağda pul biber yakılarak dökülür (K10, K24, K36, K81).

Kısır

Malzemeler: Bulgur, kuru soğan, domates, maydanoz, sıvıyağ, salça, karabiber, pul biber, tuz, limon.

Yapılışı: Önce kaynamış suda bulgur yumuşatılır. Küçük küçük doğranmış soğanlar sıvıyağda salçayla birlikte kavrulur. Kavrulmuş soğanlar yumuşamış bulgura katılarak karıştırılır. Doğranmış domates ve maydanozda bulgura katılır bol limon sıkılır, baharatları katılarak karıştırılır. Marul ve turşu ile servis yapılır (K6, K9, K14, K32, K67).

Kuru Domates Yemeği (Yumurtalı)

Malzemeler: Bir kase kurutulmuş domates, soğan, biber salçası, sıvıyağ, yumurta, tuz.

Yapılışı: Sıvıyağda soğan kavrulur, biraz salça koyulduktan sonra kuru domates parçalarını ilave ederek karıştırılır, biraz su koyularak bu suyun çekmesi beklenir. Suyunu çektikten sonra tuz atılarak çırpılmış yumurtalar domateslerin üzerine gezdirilerek dökülür. Tencerenin ağzı kapatılarak yumurtaların pişmesi sağlanır. Yumurtalar pişince servis yapılır (K11, K19).

Küncülü Çörek

Malzemeler: Mayalı ekmek hamuru, küncü.

Yapılışı: Mayalı hamur yuvarlak ve kalın olarak elle açılır üzerine bolca küncü serpilir. Açılan bu hamur közün üzerindeki saca koyulur, üzerine tepsisi koyulur, üzerine

tekrar sac koyulur, sacın üzerine köz koyularak çörek iki sac arasında pişirilir (K10, K16, K28, K29, K35, K71).

Mercimekli Köfte

Malzemeler: Kırmızı mercimek, patates, kuru soğan, maydanoz, salça, tuz, karabiber, kırmızı biber, kimyon, sıvıyağ.

Yapılışı: Mercimek yıkandıktan sonra patates ile birlikte suda haşlanır, haşlanan mercimeğe bulgur ilave edilerek karıştırılır ve bulgurun suyu çekmesi için ağzı kapatılır. Biraz beklettikten sonra mercimekli bulgur elle yoğrulur. Tavada doğranmış soğan salça ile sıvıyağ da kavrulur. Soğanlı karışım mercimekli köfteye katılarak yoğrulur, baharatlar atılır, maydanoz koyularak karıştırılır. Elle sıkılarak tabaklara servis yapılır (K11, K28, K35, K67, K73, K81).

Kıkırdaklı Sıkma

Malzemeler: Kuyruk yağı, tuz (Hamuru için: un, su, tuz)

Yapılışı: Un, su ve tuz ile hamur yapılır. Kıkırdağı hazırlamak için kuyruk yağını küçük küçük doğrayarak tavada tuz atarak iyice kavururuz. Açılan hamur sacda pişirilir ve içine kavrulan kuyruk yağından konularak rulo şeklinde sıkıca sarılır (K11, K17, K80).

Pırasa böreği

Malzemeler: Pırasa, sıvıyağ, salça, tuz, karabiber

Yapılışı: Pırasalar küçük küçük doğranır. Sıvı yağda salça ile birlikte pırasalar kavrulur, tuzu ve biber atılarak karıştırılır. Böreklik hamur açılarak içerisine pırasalı içten koyularak hamur kapatılır, sacda veya tavada pişirilir (K27, K55, K79).

Ombaç (Kedi Sıkmacı)

Malzemeler: Yufka ekmek, kuru soğan, peynir

Yapılışı: Yufka ekmekler kırılarak ufalanır, içerisine soğan doğranır, peynir katılır biraz su serpererek elle karıştırılır ve köfte gibi sıkılır (K27, K29, K36, K63).

Paça

Malzemeler: Ütölmüş paça, kemikli et, bol sarımsak, biber salçası, sıvıyağ, tuz, karabiber, limon

Yapılışı: Paça yıkanarak, kemikli etle birlikte haşlanır.Haşlanmış paça ve et kemiğinden ayrılarak didilir. Tencereye sıvıyağ koyularak dövölmüş sarımsak salçalı ve baharatlı bir sos hazırlanır, bu sos etli paça suyuna katılır, bol limon sıkılarak servis yapılır (K10, K29, K33, K62, K68, K77, K81).

Pancar yemeğı

Malzemeler: 1 kg.pancar, yağ, salça, su, domates,

Yapılışı: Tencerede yağ ısıtılır, üzerine soğan doğranır, soğan sarardıktan sonra salça ve domates konur biraz kavrulduktan sonra küp küp doğranmış pancarlar içine katılır ve karıştırılır. İyice kavrulduktan sonra yeterince su katılır ve kaynatılır (K3, K8, K10).

Sac kavurması

Malzemeler: 1 kg. kuşbaşı et, 250 gr.içyağ

Yapılışı: Ateşin üzerine ters olarak konulan sacın içine içyağ konur ve eritilir. İyice eridikten sonra tuzlanmış ve kuşbaşı doğranmış et katılır. Pişene kadar karıştırılır (K3, K8, K10).

Şaştım Aşı

Malzemeler: Un, rendelenmiş domates, sıvıyağ, su, tuz.

Yapılışı: Sıvıyağda rendelenmiş domates pişirilir üzerine su katılarak kaynatılır. Diğer tarafta un eleğın içine koyulur ve üzerine su serpilerek unun topaklaşması sağlanır topaklaşan unları elle alıp kaynayan suya katıp pişirilir (K7, K33, K67, K73).

Yoğurtlu Dövmeye

Malzemeler: Dövmeye, narpuz, tuz, yoğurt

Yapılışı: Dövmeye ve narpuz birlikte haşlanır. Dövmeye soğuduktan sonra tuz ve yoğurtla birlikte sulandırılarak soğuk olarak içilir (K5, K, K29, K35, K63).

Analı Kızlı

Malzemeler: İnce bulgur, kıyma, soğan, yumurta, haşlanmış nohut, margarin, salça, kırmızıbiber, kuru nane, karabiber, tuz

Yapılışı: Bulgurun içerisine un, yumurta tuz ve baharatlar atılarak su ile hamur yapılır. Soğanlar küçük küçük doğranarak kıyma ile birlikte margarinle kavrulur. Kavrulan kıymaya salça ve maydanoz ilave edilir.bu karışım buzdolabında dondurulur. Daha önce yoğrulan bulgurlardan ceviz büyüklüğünde parçalar alınarak içi oyulur. Oyulan köftenin içine kıymalı içten konularak yumurta büyüklüğünde köfteler yapılır. Bulgurun bir kısmı da içi boş küçük yuvarlaklar yapılır. Hazırlanan köfteler kaynamış suda haşlanır. Kaynamış nohut ilave edilir. Sıvıyağ ve salçalı sos üzerine dökülerek köfteler pişene kadar kaynatılır. Limon sıkılarak servis yapılır (K6, K11, K32, K55).

Teleme

Malzemeler: 1 kilo süt, yarım kilo incir, şeker.

Yapılışı: kuru incir yıkanır küçük küçük doğranır. Sonra 1 kilo sütün içine incir konur, ardından şeker ilave edilir. Yoğurt gibi mayalanır. Üzeri bastırılır, soğuduktan sonra servis yapılır(K10, K16, K26, K35, K67).

Aşure

Malzemeler: Dövmeye, kuru fasulye, nohut, kuru incir, kuru kayısı, kuru üzüm, toz şeker, gül suyu, dövülmüş ceviz, yeni bahar, su.

Yapılışı: Dövmeye, nohut, fasulye akşamdan ıslatılır. Islanmış malzemeler ayrı ayrı haşlanır. Dövmeye suya koyularak iyice kaynatılır. Haşlanmış fasulye ve nohut dövmeye ilave edilir. İncir, üzüm, kayısı ayrı ayrı çok az kaynatılır. suyu süzildükten

sonra ince ince doğranarak dövmeye ilave edilir. Şekeri de ilave edilerek hepsi birlikte yarım saat kadar kısık ateşte pişirilir. Kaselere servis yapıldıktan sonra üzerine dövülmüş ceviz ve yeni bahar serpilir (K5, K7, K8, K18, K52).

Manti

Malzemeler : Un, kıyma, soğan, salça, tereyağı, sarımsak, yoğurt, karabiber, kırmızı biber ve su.

Yapılışı: Un, su ve tuz karıştırılarak sert bir gamur yoğrulur. Yoğurulan hamur ince bir şekilde açılır. Açılan hamur kare kare kesilir. Başka bir kapta ince doğranmış soğan, kıyma ve baharatlar karıştırılarak kesilen kare şeklindeki hamur parçalarının üzerine konularak üçgen şeklinde birleştirilerek kapatılır. Kaynamış tuzlu suda bu hamurlar haşlanır. Haşlandıktan sonra kevgirle suyu süzülerek tabağa alınır. Soğuması beklenir. Üzerine sarımsaklı yoğurt dökülür. Salçalı, naneli ve kırmızı biberli tereyağ gezdirilerek servis yapılır.

Yoğurtlu Kabak

Malzemeler : Kabak, soğan, yoğurt, sarımsak, sıvı yağ, salça, tuz, karabiber.

Yapılışı: Kabak yıkanır ve kabuğu soyularak küçük küçük doğranır. Doğranan kabaklara tuz katılarak sulanması beklenir. Tencerede sıvı yağ ısıtıldıktan sonra, doğranmış soğanlar salça ile kavrulur. Üzerine kabaklar dökülür ve baharatlar katılarak karıştırılıp kabaklar yumuşayınca kadar pişirilir. Piştikten sonra sıcaklığı gittikten sonra sarımsaklı yoğurt üzerine dökülerek yenir.

Patlıcan Tava

Malzemeler: Patlıcan, parça et, soğan, domates, yeşil biber, sarımsak, tuz, karabiber, salça, sıvı yağ.

Yapılışı: Patlıcanlar alacalı olarak soyulur. Kare kare doğranır. Tuzlu suda biraz bekletilir. Tencerenin altına sıvı yağ, et, salça, doğranmış soğan, tuz katılarak

karıştırılır. Üzerine yıkanmış patlıcanlar konulur. En üste doğranmış domates, biber ve sarımsaklar konur. Ağzı kapatılarak kısık ateşte pişirilir.

1.4.2. İçecek Türleri ve Yapılışları

Kızılıcak Şurubu

Yapılışı: Yazın kurutulmuş olan kızılıcaklar bol suda haşlanır sonra kevgirden geçirilir ve çekirdeğinden ayrılır. Şeker atılarak tekrar kaynatılır soğuk olarak içilir (K11, K16, K29, K63)

1.4.3. Yiyecek ve İçeceklerin Korunması

Günümüzde yiyecek ve içecekler bozulmamaları için buzdolabında saklanmaktadır. Artık neredeyse her evde buzdolabı bulunabilmektedir. Eskiden yiyecekler sıcaktan korunmak için, çevreye göre nispeten soğuk olan, ve “in” adı verilen mağaralarda saklanırdı. Ayrıca peynir ve zeytinler, bozulmalarını önlemek için tuz ile torbaya ya da bidona bastırılır, et kurutulur ya da sucuk yapılır (K3, K7, K8, K10, K12, K26, K70, K75).

1.4.4. Kışlık Hazırlanan Yiyecekler

Aladağ yöresinde kışın yenmek üzere daha önceden bazı yiyecekler hazırlanmaktadır.

- Buğday öğütülür (K1, K5, K6, K25, K37, K55).
- Patlıcan, domates, biber, bamya, kabak, fasulye, soğukluk, kurutulur (K29, K32, K49, K67).
- Buğday kaynatılır (K27, K33, K51).
- Tarhana hazırlanır (K7, K9, K21, K33).
- Sarımsak ve soğan asılır (K2, K9, K21, K24, K67).
- Peynir, zeytin ve tevek bastırılır (K5, K10, K27, K29, K36).
- Domates, patlıcan, biber, acur, karpuz, kelek, salatalık turşusu kurutulur (K29, K34, K45).

- Bulgur, yarma, dövme hazırlanır (K11, K19, K27, K29).
- Kızılcık, elma, armut, ayva ve erik kurutulur (K8, K63, K73).
- Yağlar karına basılır (K70, K79, K81).
- Et kavurması yapılır (K15, K29, K36, K56).
- Ceviz kurutulup saklanır (K8, K19, K73).
- Fasulye, nohut, barbunya kurutulur (K14, K29, K36, K63).
- Nane, dağ çayı, kekik gibi bitkiler kurutulup saklanır (K7, K27, K45, K72).
- Keş yapılır. Keşin yapılışı şu şekildedir. Yanlık yayılır onun yoğurdunun yağı alınır ve keseye konulur. Bir kesede o yoğurt süzülür ve sertleşir. Bu sertleşen yoğurt ceviz büyüklüğünde toplar halinde kurutulmaya konur. Buna keş denir. Kışın bu kuruyan keş ıslatılır ocağın kenarında ezilir. Ezilen süzülür ve tekrar ezilirdi. Artık yoğurtsuz kalınmadığından yapılmıyor (K14, K28, K45, K70).

1.4.5. Mutfak Araç ve Gereçleri, Kullanışları

Mutfakta kullanılan araç gereçler yemek yapımında kolaylıklar sağlar.

Çitil; yoğurt ve süt taşımaya yarayan kulplu ve bakır kap (K3, K7).

Helke; mutfaka sebze ve un taşımada kullanılan bakır kap (K18, K44).

Sayacak; üzerine tencere konan ve altında odun yakılan üç ayaklı demirden gereç, (K10, K15).

Yayık; tahtadan ya da davar derisinden yapılan ve içinde ayran çalkalanan uzun kap, bişek ise ayranı karıştırmaya yarayan sopadır (K8).

Kütük; üzerinde et parçalanan ağaçtan yapılan gereç (K3, K11).

Ekmek tahtası; üzerinde hamur açılan ve ağaçtan yapılan gereç (K7, K10).

Evreğec; sac üzerinde pişen yufka ekmeği çevirmeye yarayan tahtadan yapılan uzun gereç (K10).

Sac; yuvarlak, üzerinde ekmek pişirilen gereç (K12, K26, K70).

Kalbur; un elemeye yarayan elek. Ayrıca tahta kaşık ve çömçe kullanılmaktadır (K70, K72, K74, K75).

1.4.6. Sofra Gelenek ve Görenekleri

Aladağ yöresinde yemek yere serilen sofrada yenilir. Sofraya otururken, yemek yerken ve kalkarken bazı âdetlere uyulur.

- Ortaya bir büyük tabakta yemek konulur. Herkes bu tabaktan yer. Böylece yemeğin bereketli olacağına inanılır ve bereketin ortada toplanacağı düşünülür (K11, K19, K48).
- Yemeğe besmelesiz başlanmaz, yoksa doyulmaz (K8, K40, K70).
- Yemek sağ elle yenir (K1, K2, K68).
- Sofrada gereksiz konuşulmaz (K25, K42).
- Büyükler sofraya oturmadan sofraya oturulmaz. Yine yemeğe önce büyükler başlar. Yemeğe başlanırken besmele çekilir. Yemekten kalkarken bazen sofrada duası okunur (K2, K21, K64, K75).
- Sofrada oturulurken selam verilmez ve alınmaz, sadece “afiyet olsun” denir. Yemek yendikten sonra, geç gelecek biri için sofrada bekletilmez (K30, K52, K64, K85).
- Yemeğe misafir gelmişse çocuklar sofraya oturmazlar, onlara ayrı bir sofrada açılır. Ev sahibi, yemeğini bitirse bile misafirden önce sofradan kalkmaz. Eskiden yemek tek kaptan yenirmiş; ancak şimdi genellikle herkese bir tabak ayrılmaktadır (K17, K26, K77, K82).

Aladağ yöresinde halk mutfağı insanların ekonomik güçleri ve yetişen tarım ürünlerine göre şekillenmiştir. Genel olarak halkın ekonomik gücü iyi olmadığı için yemekler daha çok tahıl ürünlerine ve mevsimlik sebzelere dayanmaktadır. İçecek çeşitleri de oldukça kısıtlı kalmaktadır. Mutfakta kullanılan araç ve gereçler yemek yapımında ve yenilmesinde kolaylıklar sağlamaktadır. Sofra âdetleri günümüzde de uygulanmaktadır.

1.5. Halk Hekimliği

Halkın olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince, veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne “halk hekimliği” diyoruz (Boratav, 1984: 149).

Bu açıdan “hastalık” deyimi de alıştığımızdan geniş bir anlam kapsar. Bununla sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıkları değil, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve tabiat dışı varlıkların (cinler, periler vb.) sebep olabileceği sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir (Boratav, 1984: 149).

Halk hekimliğinin temelini, “Halkın sağlığı, Tanrının insanlara verdiği en büyük armağandır.” inancı oluşturmaktadır. Bu inançta İslam dininin etkisini görmekteyiz. Bununla birlikte, halk hekimliği uygulamalarında kültür izlerimizi görürüz (Acıpayamlı, 1989: 1).

Halk inancına göre kötü niyetli kimseler, özellikle büyücüler, yaptıkları büyülerle istedikleri kimseleri hasta edebilmekte, hatta öldürebilmektedirler. Bu gibi kötü durumlardan korunma, dinsel görevlerin eksiksiz yerine getirilmesiyle sağlanmaktadır (Acıpayamlı, 1989: 1).

Halk geleneğinde sağlığı koruma, hastalıkları tanılama ve sağaltma ve yöntemlerinin bir bölüğu sadece büyülük niteliktedir; ikinci bir bölümünde büyülük ve akli işlemler birbirini tamamlar (Boratav, 1984: 150).

Aladağ yöresinde halk hastalıkları sağaltma için bazı yöntem ve işlemlere başvurmaktadır.

- Akrep sokarsa efsunlu adamların tükümüğu sarılır (K12, K35, K65, K75, K77).
- Akrep veya arının soktuğu yer ucu ısıtılmış bıçakla kesilir ve kan çıkartılır. Buraya haö topraktan yapılan balçık sürülür ve üzerine oğan sarılır (K8, K18).
- Altını ıslatana galle (sincap) eti yedirilir (K45, K65, K84, K90).
- Altını ıslatana kirpi eti yedirilir (K67, K72, K86).

- Ateşi ve ağrıyı alması için başa sirke konur (K24, K31, K60).
- Baş ağrıyanın saçı çekilir, çıtlatılır (K5, K8, K24, K67, K82).
- Başa sirke konur. Ateşi ve ağrıyı alır (K7, K35, K67, K79).
- Bebeklerin gaz sancıları için göğüsleri zeytinyağı ile ovulur (K7, K40, K42, K43, K50).
- Burkulma ve incinmelerde burkulan ya da incinen bölgeye rendelenmiş sabun ve yumurta akı karışımı sürülüp sarılır (K32, K33, K38, K46, K73, K95).
- Boğaz ağrıdıysa susam sarılır (K70, K81, K90).
- Boğaz ağrıdıysa zeyrek sarılır (K15, K41, K55, K73, K79).
- Böbreğin içine arpa ekilir bir yere bırakılır. Arpanın büyümesi beklenir. Arpa büyüyünce siğil geçer (K6, K11, K37, K49).
- Böbreğinde taş olan mantuvar otunun kaynatıp suyunu içer (K25, K35, K62, K77).
- Böbreğinde taş olan zeytinyağı içer (K11, K27, K64, K77, K81).
- Bronşit için kara kovan balı yenir (K24, K37, K40, K69).
- Burnu kanayan kişiye, ikiz çocuğu olan bir kadının donunun bağı boğazına geçirilir (K13, K19, K28, K86, K89).
- Burnu kanayana incir sütü koklatılır (K8, K34, K46, K55).
- Burnu kanayana sigara içirtilir (K9, K35, K45, K60, K72).
- Çıban çıkarsa gireboğlu (arıların ağzından çıkarılan mum) sarılır (K24, K67, K70).
- Çıban yaralarına pişmiş soğan sarılır (K9, K48).
- Çınarın yaş dalı kesilip ateşe konunca arkasından yağ çıkar. Bu yağ ağrıyan dişin üzerine damlatılınca dişin ağrısı esilir (K9, K14, K19, K28).

- Diken batması vb. ağrıyan yerin ağrısının dinmesi için tuzsuz sarılır. (Tuzsuz: Yufka ekmek tavada suyla pişirilir ve sıcakken sarılır.) (K13, K28, K65, K90).
- Diş ağrıdıysa kara çalı yağı dişe damlatılır (K27, K56, K69, K71).
- Dişi ağrıyana muska yazılır. Gölük mihıyla da üç defada duvara çivilenir. Hemen kesilir (K2, K56, K95).
- El veya ayak sızlamasına karşı siyah zeytin dövülür, içine karabiber koyulur ve ağrıyan bölgelere sürülür (K33).
- Göz önünde çıkan “it dirseği” sarımsak yaklaştırılarak korkutulur (K5, K61, K70, K91).
- Göz seğrildiği zaman yeşil yaprak yapıştırılır (K10, K11, K18, K64, K73).
- Gözü sulananın gözü çay buğusuna tutulur (K5, K8, K16, K27, K35).
- İltihaplı yaraya çam sakızı sarılır. Çam sakızı iltihabı emer (K9, K27, K34, K44).
- İsal olana soğuk bal şerbeti içirilir (K25, K37, K46, K49, K55).
- Kabız olana sıcak bal şerbeti içirilir (K2, K9, K11, K81).
- Kansızlık için her gün sabah aç karnına bir bardak dut ya da üzüm pekmezi içilir (K5, K7, K32, K39, K82).
- Karaçalının yağı da aynı işlevi görür (K9, K32, K39, K44).
- Karınca yuvasının toprağı siğilin üzerine sürülür (K5, K34, K45, K58, K60, K77).
- Kulağı duymayan çocuğun kulağına, kız çocuğu doğuran annenin memesinin sütü damlatılır (K2, K52, K85, K92).
- Kulak ağrırsa tavşan yağı veya kız doğum yapmış kadının sütü damlatılır (K5, K9, K24, K39, K48).
- Kurban kanıyla siğil yıkanır geçer (K7, K11, K29, K35).
- Mantar ve mayasır için kına yakılır (K9, K13, K19, K55).

- Maydanoz böbrek taşına ve kumuna iyi gelir (K7, K11, K29, K45, K56, K75).
- Meşe köküyle saç yıkanırsa saç parlar. (K7, K19, K29, K35).
- Mide rahatsızlıkları için ebegümeci, kekik ve ısırgan otu kaynatılarak içilir (K10, K49, K55, K69).
- Mide üşütmesi için limon kabuğu, kuru nane ve kekik cezvede kaynatılır ve içilir (K27, K68, K71, K73).
- Nezle ve grip için kekik ile limon kaynatılır. İçine pekmez karıştırılır, içilir (K9, K77).
- Öksürük için bir kapta limon suyunun içinde iki kaşık bal eritilir ve sık sık içilir (K10, K29, K45, K69).
- Öksürüğü kesmek için ebe gümeci yağ ile pişirilerek yenilir (K60).
- Saç dökülmesi için dökülen bölgeye sarımsak ezilerek sürülür (K16, K29, K77, K88).
- Sarı tiken ezilir, toz haline getirildikten sonra hap haline getirilip, içince ağrıyı keser (K3, K9, K18, K34, K67).
- Sarılık olan kişi suyun üstüne işer, altından iher (K52, K62, K78, K85).
- Siğil olan yer eşeğe yalattılır (K2, K38, K49, K55).
- Siğil olan yere bal sürülür üzerine pamuk konur ve yakılır. Siğil korkar ve kaçar (K8, K11, K29, K37, K56).
- Siğilce olan yer genç kızın mendiliyle silinir (K6, K34, K51).
- Soğuk algınlığı ve öksürük için papatya ya da gelincik kaynatılıp içilir (K8, K10, K29, K37, K68).
- Soğuk alıp üşütmüş insanın sırtına ispiroyla şişe çekilir. Bir şişin ucuna pamuk dolandır. Pamuk ispiroya batırılır. Şişin ucu yakılır. Alevi çay bardağının içine sokulur. Soğumadan insanın sırtına yapıştırılır. İşlem bittikten sonra sırt bölgesi ispiroyla ovalanır. Arkasına bez yatırılır. Üzeri sıkıca giydirilir, hasta terletilmeye çalışılır (K3, K7, K8, K17, K26, K95).

- Şeker hastaları ısırgan otunu kaynatıp suyunu içmelidir (K45, K60, K68, K77).
- Şiş, çivi vb. şeylerini batması durumunda batan yerin iyileşmesi ve tetanos olmaması için batan yerin etrafı hamurla kapatılır. İçine sıcak yağ ve limon tuzu dökülür (K27, K56, K85, K90).
- Tarçın mide ağrılarına iyi gelir (K2).
- Tepsinin (günlük) cücüğü toplanıp köpürtülür ve içine portakal kabuğu ve buzla çamaşır yıkanır (K3, K7, K15, K67, K81).
- Temre olan yer mürekkepli kalemle çevrilir ve üzerine tükürülür. Bu işlem üç çarşamba tekrarlanır (K38, K90, K93).
- Verem hastaları çam gamalağı yerler (K5, K34, K63, K72, K83, K87, K90, K95).
- Vücutta burkulan bölge sıcak su ve sabun ile ovulur. Daha sonra kurularak rendelenmiş soğan sarılır (K52, K55, K61, K72, K80, K88, K95).
- Vücutta yanık oluşan bölgeye yoğurt sürülür (K56, K67, K76, K82, K89, K91, K94).
- Vücuttaki şişliklere lokum sarıldığı takdirde şişliği alır (K7, K28, K63, K75).
- Yaranın iyileşmesi için üzerine işetilir (K9, K11, K37, K57).
- Zeytin çekirdekleri, karabiber ile dövülüp, bir tülbentin içine konulur ve boğaza sarılırsa boğaz ağrılarını alır (K33).

Aladağ yöresinde hastalıkların sağaltılması için doktora başvurulmadan doğrudan halk hekimliği yöntemlerine başvurabilmektedir. Bunda, doktora gidecek ekonomik gücün olmaması, hastalıkların tedavilerinin doktora gidilmeden de yapılabileceği düşüncesi etkili olmaktadır. Bu halk hekimliği ile sağaltma yöntemleri temel olarak bitkilere ve bunlardan yapılan ilaçlara dayanmaktadır. Yörede halk hekimliği büyük oranda önemini korumakla birlikte hastalıkların tedavileri için artık hastaneye ya da sağlık ocaklarına başvurular artmıştır. Halk hekimliği ile sağaltma yöntemleri bazı hastalıkların tedavilerinde başarılı olmakla birlikte, halkı kandırıp bu

yolla haksız kazanç sağlayan, sözde hekimler de vardır. Halk hekimliği, sağaltma için gerekli bitkilerin sağlanması ve bunun tam tersi olarak da ilaçları edinmede çekilen ekonomik güçlük sebebiyle önemini korumaktadır. Zaman içerisinde modern tıpın daha da yaygınlaşması ile bu tür yöntemlerin azalacağı muhakkaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALADAĞ ANONİM HALK EDEBİYATI

2.1. Manzum Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri

2.1.1. Türkü

Anonim halk edebiyatı ürünlerinden olan türküyü tanımlamadan önce kelime anlamına ve nereden geldiğine değinmek faydalı olacaktır. Türkü kelimesinin nereden geldiğiyle ilgili çeşitli görüşler vardır. Bunlardan en önde geleni Türk kelimesine î nispet eki eklenerek “türkî” elde edilmiş, bu kelime zamanla Türkçe’nin ses uyumuyla “türkü” şeklini almıştır (Kırzioğlu, 1962:658; Köprülü, 1966:210). Batı Türkçesinde yeni bir türkü oluşturma anlamına gelen “türkü yakmak” deyimini kullanılmaktadır (Elçin, 1986: 189).

XV.yüzyıl Çağatay yöresi şairlerinden Ali Şir Neva’i Mizanül Evzan isimli eserinde türküden söz eder, onun yanı sıra yine XV.yüzyılın ilk yıllarında yaşayan Babur Şah ise, Sultan Hüseyin Baykara zamanında, onun meclislerinde icat edildiğini, iki devrede bestelendiğini, kaydeder. Böylece, türkü kavram olarak, İslamiyet’ten önceki Türk edebiyat geleneğinde “ır” veya “yır” kelimesi ile ifade edilirken, XV. yüzyılda Batı Türkistan yörelerinde kullanılmaya başlanmış, bu yörelerden de Anadolu Türk edebiyatına geçmiştir. Yazılı kayıtlarda ise; Peçevi, Eğrinin fethinden bahsederken, türkü kavramına kelime olarak yer vermiştir (Öztürk, 1986: 367). Anadolu Türk edebiyatında en eski türkü örnekleri on altıncı yüzyıldan öteye çıkmıyor. Biçim bakımından türkü olan ilk metni, Öksüz Dede vermiştir (Güleç, 2002: 325-326).

Türküyle ilgili tanımlamalar farklılık göstermektedir. Boratav türküyü “Türkiye’nin sözlü geleneğinde bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için en çok kullanılan ad “türkü”dür. Bölgelerle konulara değin özel hallerde ya da ezginin ve sözlerin çeşitlenmesine göre türkü kelimesi yerine şarkı, deyiş, deme, hava, ninni, ağıt adları da kullanılır.” (Boratav, 2000: 150) şeklinde tanıtırken; C.Kudret ise “Anonim halk şiirinin kendine özgü bir ezgiyle söylenen, kavuşaklı bir nazım şekli ve türüdür. Türkü, ezgisiyle diğer türlerden ayrılır. Daha önce mani ve koşma tipiyle

söylenen bir nazım, türkü ezgisiyle söylenirse türkü olur” (Kudret, 1980: 295) şeklinde ifade etmektedir.

Türküleri şekil, yapı ve ezgi yönünden sınırlamak zordur, çünkü çok değişik biçimde, yapıda ve ezgide türkü vardır. Halk ezgiyle söylenen manzum parçaları türkü olarak adlandırır. Mani, koşma ve diğer şekillerdeki şiirler ezgilerine göre “varsağı”, “Türkmani” gibi adlar alırlar. Ezgisi, ölçüsü ve nazım şekli ne olursa olsun türkü terimi 15. yüzyıldan bu yana kullanılmaktadır (Dizdaroğlu, 1969:103).

Türküler, hece ölçüsünün bütün kalıplarıyla söylenebilir; ancak genellikle yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsü kullanılmıştır. Türkülerin konuları arasına aşk duyguları, günlük olaylardan etkilenmeler, savaşlardaki kahramanlıklar vb. girmektedir. Başlangıçta bir kişinin yaratmasıyla ortaya çıkan türküler, bir süre sonra yeni eklemelerle anonimleşir ve toplumun malı olur. Halk arasında geçen herhangi bir olay türkünün yakılmasına sebep olabilir (Dilçin, 1983: 289). Türküler yaratıldıkları anda bestelenir ve çeşitli yollardan yurdun her köşesine yayılır. Türkü bölgelerde türlü biçimlere girer, bazı dizeler düşer yerlerine yenileri eklenir (Artun, 2004: 131).

Folklor ürünleri olarak işlenen türküler, insanımızın hayat tarzından yansıyan yaşama şekilleridir. İnsanımız sevdasını, sevgisini, sevincini, tasasını, yiğitliğini, hüznünü, kederini, umutlarını, kısacası hayatının büyük bir bölümünü türkülerin diliyle söylemiştir (Artun, 2004: 131).

Türküler iki kaynaktan beslenirler. Asıl türküler, yakıcıları belli olmayanlardır. Bunlar başlangıçta bir olay üzerine yakılırlar. Bu olay milleti ilgilendirecek kadar büyük olabileceği gibi dar çevrede görülen türden de olabilir. Aşk, gurbet, ölüm, kahramanlık, fetih, seferberlik, doğal âfetler, aşiret kavgaları, eşkıya baskınları, bir kalenin düşmesi, bir vatan parçasının elden düşmesi gibi sosyal olaylar; seveda, talihe kızma, şansa küsme gibi duygular türkülerin doğuşunu hazırlayan nedenlerdendir. Bu olaylardan birini yaşayan veya bu duygulardan birini taşıyan sanatçı kişinin bunu halk şiiriyle ve ezgi eşliğinde ifade etmesi türküyü meydana getirir. Bu yeni türkü eski türkülerle birçok kolektif izler taşıyabilir. Zamanla türkünün sözleri değişir. Belli bir kişinin malı olan türkü, bir süre sonra halkın ortak malı, ondan sonra halk edebiyatı ürünü olur (Albayrak, 1998:C8: 446).

Türküler insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi insanların ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi milli karakteri ve tarihi olayları konu alan bir kültür hazinesidir. Türküler herkesin anlayabileceği ortak, sade tabii bir dil ile meydana getirilmektedir (Artun, 2004: 131).

Aruzla meydana getirilmiş örneklerine de az sayıda rastlanmakta, Divan edebiyatı nazım şekilleriyle ortaya konulan bu türkülere divan, selis, semai, kalenderi, satranç adları da verilmektedir (Özbek, 1981: 63-64).

Araştırmacılar, türkülerini konularına göre değişik şekilde sınıflandırmışlardır Ali Rıza Yalgın; halk arasında söylenen türkülerini altı kısma ayırarak vermiştir. “Bunlar; öğüt üstüne türkü, övüt (övgü) üstüne türküler, ağıt üstüne türküler, yiğit üstüne türküler, yavuk üstüne türküler ve yağıt (düşman- Karaçar) üstüne türküler.” (Yalgın, 1993: 240-241)

Türkülerini, ezgilerine, konularına ve yapılarına göre sınıflandırılmaktadır:

I- Ezgilerine Göre Türküler

- a) Usullü Türküler
- b) Usulsüz Türküler

II- Konularına Göre Türküler

- a) Lirik Türküler
- b) Taşlamalı-Takılmalı Türküler
- c) Olay Türkülerini
- d) Tören ve Mevsim Türkülerini
- e) İş ve Meslek Türkülerini
- f) Doğayı Konu Alan Türküler
- g) Öğütlemeli
- h) Oyun Türkülerini

III- Yapılarına Göre Türküler

- a) Bentleri Mani Dörtlükleriyle Kurulan Türküler

- b) Bentleri Dörtlüklerle Kurulan Türküler
- c) Bentleri Üçlüklerle Kurulan Türküler
- d) Bentleri Beyitlerle Kurulan Türküler
- e) Karşılıklı Türküler/Atma Türküler (Artun, 2004:137-152).

Aladağ'da söylenen türküler ve sınıflandırması şöyledir:

1- Lirik Türküler

AT-1

Gara tiren gelmez mi ola
Düdüğünü çalmaz mı ola
Gurbet ele yâr yolladım
Mektubunu yazmaz mı ola

Aldım çantamı elime
Düştüm gurbetin yoluna
Gurbet elde bir yâr sevdim
Düştüm ellerin diline

Allı gelin al olaydın
Selvilere dal olaydın
Gelen geçen yolculardan
Nazlı yarini soraydın.

(K3, K9, K11)

AT-2

Güzelleri dinelde boyuna bakasın
Al yanağa inci mercan dakasın
Şöyle yanal yanaktan öpesin
Ağzında dişi inci olur güzelin

İnci saçın, ak yanağın burma mı?
Ağzın şeker, dudakların hurma mı?
Sana veren Allah bana verme mi?
Bakmaz mısın döşümdeki sızıya, alnındaki yazıya.

Anlatsam anlasa, duman mı tüter
Vakti gelmeyince bülbül mü öter
Paraynan almaya gücün mü yeter
Bakmaz mısın döşümdeki sızıya, alnındaki yazıya
(K3, K8)

AT-3

Gökte uçan gara guzgun
Ben ağlarım bozgun bozgun
Açtım baktım yorganını
Azgın guzumun yaraları azgın

Ne yatarsın balık gibi
Ağ tellerin ilik gibi
Açtım baktım yorganını
Benim Alim ölüğ gibi
(K12, K17, K47)

AT-4

Çöreği dağının günden yüzü
Tez açılır gülü nergizi
Giritlinin Emine gızı
Yaktı beni kül eyledi.

Eminem oturmuş daşın üstüne
Zülfünü taramış kaşın üstüne
Selamın gelirse başım üstüne
Eminem Eminem gelin Eminem

Evlerinin önü dut ağacı
Dutun yaprağı zehirden acı
Gurban olam Fikriye bacı
Söyle Eminem nereye gitti

Eminem oturmuş kahve pişirir
Kınalı parmakları fincan deşirir
Eminemin bakışı akıl şaşırır
Eminem Eminem gelin Eminem
Çift dağlar başına salın Eminem
(K10, K13, K29)

AT-5

Bozlak-Senir Havası

Yâr Kepire vardım Adana yakın
Gey guşan sevdiğim zillerin dakın
Yâr olur olmazlardan kendini sakın
Eller yaman olmuş, dil değer sana

Var get ölüm bende nen galdı
Nen galdı, nen galdı

Atlı giymiş hırkasını postunu
Ben bilemedim yârenimi dostumu
Ağ yâr geldim depeledim üstünü

Var get ölüm bende nen galdı
Nen galdı, nen galdı

Vay şu Belenden aştığımı görmüşler
Gır atımın sekişinden bilmişler
Öldü deyide cenazemi kılmışlar

Var get ölüm bende nen galdı
Nen galdı, nen galdı

Aşağıdan gelen çifte de gumrular
Dostum nedir goynundaki yumrular
Hasta da olmuş senin için delikanlılar

Var get ölüm bende nen galdı
Nen galdı, nen galdı

(K83, K84, K85)

AT-6

Asker Uğurlama Türküsü

Su doldurur sulaktan
Altın küpe parpar eder gulaktan
Fadima da benim olsa felekten
Haramlara da el uzatmam sürmelim

Ganlı göynek göynek
Yumam seni gurudurum
Goç yiğidim gelene değin
Bohçalarda çürüdürüm.

(K16, K20, K25)

AT-7

Bozlak- Senirhavası

Ekin eksem gayağında büyütsem
Gam yükünü değirmende öğütsem
Avuç avuç sarı altınlar dağıtsam
Mevla tükenmedik mal verse bana

Sürülerim şu gıraçta yayılsa
Atlılarım dol dol olsa dağılsa
Davullarım beş on yerde dövülse
Mevla yorulmaz bir el verse bana

Yüz atım olsa da peçesi güllü
Yüzünün üstü de kadife çullu
Arkası topuklu, yanağı belli
Gönlüm el ederken el verse bana
(K83, K84, K85)

AT-8

İnem gidem şu dereden aşağı
Sevdamdan da deşireyim başağı
Kara toprak fakirlerin döşeğı
Sermeyince gönül yardan ayrılmaz

Varayım gideyim şarka akşama
Goydun beni zalim, derdinen gama
Yakasız gömleğe perdesiz dama
Girmeyince gönül yardan ayrılmaz

Heykeni de deli gönül heykeni
Aramazlar burada elde yiteni
Abdestimi suda çırpmayın tükenir
Bitmeyince gönül yardan ayrılmaz

(K82, K83, K84, K85)

AT-9

Yayla yollarında gördüm göçünü
Sünbül ile donatmışlar saçını
Şavkı vurdu Kızıldağ'ın içini
İnip gider Eğlence'den yukarı

Yayla yollarında göç gatar gatar
Eşinden ayrılmış bir turaç öter
Herkesin sevdiği herkese yeter
Daima garazın bana mı felek
(K3,K18)

AT-10

Siyah büklüm düşmüş döşüne
Serpilmiş de girmiş on beşine
Ne bileyim düşecek ağyar peşine
Gitti de kara gözlüm neyleyim.

Entarisi sarı gülden nakışlı
Dilberim yavru ceylan bakışlı
Salınır gider yolu yokuşlu
Gitti de kara gözlüm neyleyim.

Elinde testisi su başında durur
Yandı bitti yürek külleri savrulur
Akan sular elbet bir gün durulur
Gitti de kara gözlüm neyleyim.
(K23, K29)

AT-11

Karşıkı dağlar dumanlıdır geçilmez
Hepsi yaşmaklıdır güzelleri seçilmez
Sarı kaputtan esvap biçilmez
Deli gönül bitmez gayrı bu çile

Karşıkı dağlar dumanlıdır geçit vermez
Güzelleri işvelidir kıymet bilmez
Sıla hasretinden gurbet çekilmez
Deli gönül bitmez gayrı bu çile
(K23, K35)

AT-12

Yiğidim gider asker deyin Urfa'ya
Gözüm yaşlı yaslanırım ağaya
Sarılırım öperim doya doya
Belki döner belki dönmez gınalı guzum

Şimdiden hasretini çekerim
Durmadan yollarını gözlerim
Sağ selamet haberini beklerim
Belki döner belki dönmez gınalı guzum
(K16, K45)

AT-13

Havayı da deli gönül havayı
Alıcı kuşlar da yapar yüksek yuvayı
Türkmen kızı da katarlamış mayayı
Çekip gider yaylasına bir gelin
(K16, K21)

AT-14

Kışa döndü baharım yazım
Dert türküsü söyler sazım
Kanlı yaşlar döker gözüm
Biçareyim yara pervaneyim.
(K16)

AT-15

Kır atımın nalı yoktur
Başında yuları yoktur
Bir gecelik yemi yoktur
Ben gidemem emmim gızı

Altınımı nal edelim
Saçımı yular edelim
Ekmeğimi yem edelim
Kalk gidelim emmim oğlu

Geldi yalan dünyanın yazı
Gezeriz gene bazı bazı
Ben gidemem emmim gızı
Var git sen gene yoluna

Evimizin önü avlu
Avlumuzda kırat bağlı
Kalk gidelim emmim oğlu
Her ihtiyacın bana bağlı

Kır atımı bağlamadım
Dizginini alamadım
Sabır eyle zalim felek
Ben muradım alamadım.

(K55, K57, K88)

AT-16

Kargalar çocuğu alınca söylenen türkü

Tuzladan aldım tuzunu
Ovaya serdim bezini
Gargalar oymuş gözünü
Nenni guzum nenni

Gövde yıldız sayılır mı
Çiğ yumurta soyulur mu
Elleri emmeyen bebek
Ölü ana emilir mi?

Oğlan gediğinde gördüğüm
Adını Ali goyduğum

.....
.....

(K8)

AT-17

Yazıya ekin ekerler
Kökünü gzn sökerler
Gurbet ele giden kızın
Gözüne sürme çekerler

(K3)

AT-18

Tepeler tepeler, yüksek tepeler
Enginine kar yağar da yükseğine sepeler
Sandıkta paslanmış altın küpeler
Dakınıp sallanamadım yâr sen gideli

(K3)

AT-19

Evlerinin n bostan
Selam geldi nazlı dosttan
Karsantı'da Kürt Osman
O da yangın Sarı Gelin'e

Evlerinin n zm
Gelin sende kaldı gözüm
Santralci Memet Uzun
O da yangın Sarı Gelin'e

Evlerinin önü kement
Tütün ekdim demet demet
Karsantı'da Çete Memet
O da yangın Sarı Gelin'e

Evlerinin önü çalı
Çalıya sermişler şalı
Köylerinde Paşa Veli
O da yangın Sarı Gelin'e

Evlerinin önü üzüm
Yaprakları düzüm düzüm
Karsantı'da Ahmet Uzun
O da yangın Sarı Gelin'e

Evlerinin önü bostan
Kızlar giyer carse fistan
Karsantı'da Kürt İlhan
O da yangın Sarı Gelin'e

Evlerinin önü üzüm
Kör olaydı iki gözüm
Karsantı'da İrfan Uzun
O da yangın Sarı Gelin'e

Evlerinin önü geniş
Gelin bileziğin gümüş
Bölge şefi bizim Danış
O da yangın Sarı Gelin'e

Adana'dan aldım bakır
Yağmur yağar şakır şakır
Başpınar'da Zıppak Bekir
O da yangın Sarı Gelin'e

Usul söyle anam duyar
Duyarsa donuna koyar
Ankara'da Celal Bayar
O da yangın Sarı Gelin'e
(K68, K71)

AT-20

Seferberlik Türküsü olarak bilinen I. Dünya savaşı ve arkasından gelen Kurtuluş Savaşı yıllarındaki zor koşulları anlattığı sanılan aşağıdaki türkü söylenmektedir.

Ağlayı ağlayı çifti belledim
Çiğdem deyi sarı diken elledim
Dördüncü orduya gardaş gönderdim
Yandım seferberlik senin elinden

Çifte çebiçleri salın çayıra
Satın parasını verin hayıra
Din İslam kulunu Mevla'm kayıra
Yandım seferberlik senin elinden

Yenihan Dağları da dolu karınan
Geçti günlerim hep ahuzarınan
Bi' daha konuşamadım nazlı yarınan
Yandım seferberlik senin elinden

Atımı bağladım delikli taş
Yönümü döndürdüm kanlı Maraş'a
Benden selam söylen asker gardaşa
Yandım seferberlik senin elinden

Sabahınan kalktım kapı kapalı
Subaylar geziyor eli sopalı
Koğuşlarda kalmış körü topalı
Yandım seferberlik senin elinden

Yaz gününde istediler bizleri
Ağlattılar gelinleri kızları
Sıla da yolda kaldı validemin gözleri
Yandım seferberlik senin elinden

Kınalı keklik gibi kanadımı süzmedim
Muraz alıp bu dünyayı gezmedim
Alnıma bu yazıyı kendim yazmadım
Yandım seferberlik senin elinden
(K32, K33, K68, K69)

AT-21

Yaylaları yan oluklu
Akarsuların balıklı
Ak sineli, mor belikli
Gelin kızlar yaylamıza

Gelin kızlar gidin kızlar
Ak kapıya durun kızlar
Asker oğlum gelin alacak
Çeyzinizi düzün kızlar
(K33, K60)

AT-22

Deli gönül der yol büke büke
Yönümü döndürdüm çağırdım Hakk'a
Ağ yârin elinden gül koka koka
Bizim elden bir tomurcuk gül gitti

Şaşarsın da telli turnam şaşarsın
Şahin vurur Pos eline düşersin
Gün burnu da Karsantı'dan aşarsın
Seyir etsin Yahyalı'nın kızları

Adana'dan kalkınca yüksekten uçun
Omarlı sulağından bir bade için
Ağdanlı köyünden bir güzel seçin
Vahide'ye de selam söylen turnalar
(K70, K95)

AT-23

Mendilimde tel oya
Gülmedim doya doya
Asker yolu bekledim
Günlerinin saya saya

Asker yolu beklerim
Günü güne eklerim
Sen git yarım askere
Ben yolunu beklerim

Pilav pişirdim yavan
Üstüne kesdim sovan
Yatağına uzandım
Uyan askerim uyan
(K3, K18, K21)

AT-24

Bir yağlık aldım yaraya
Ucunu batırdım sarıya
Haber verin Adana'dan beriye
Duyar gelir torunlarım

Sabahınan erken kalkın
Kır atın yemini takın
Camiye çıkın da ezan okun
Gediyorum gelmem galan

Damdan dama iz gider
Bir incecik gız gider
Çektim incisini kırdım
Oturdum bile dizdim
(K33, K62)

AT-25

Kızlar güzel amma aslı huriden
Al yeşil de yeryüzünü bürüden
Kasvetli gönlümün gamın eriden
Karanlık kalbimin çırası kızlar

Kızlar güzel amma kendi eşinde
Boynunu donatmış al kumaş ile
İncikli boncuklu yüce baş ile
Gelin olup da bize gelsin kızlar
(K54, K66)

AT-26

Kız saçların ne ince
Duramıyom görmeyince

Kız saçların saçların
Oynar olmuş kaşların
Kız seni alır giderim
Vermiyor kardaşların
(K3, K63)

AT-27

Hasta düştüm elim tutmaz kalem
Acep bende görür müyüm sılam
Söyleyin pederime benden selam
Pederim evladım var diye ağlarsa
Acep ben de görür müyüm sılam
(K9, K54)

AT-28

Şu dağlarda biten çiçek
Çiçek değil burçak imiş
Yarım seni öldü derler
Yalan sandım gerçek imiş

Şu dağlarda biten lale
Birin alsam solar m'ola?
Şu dünyada kavışmayan
Ahiretde güler m'ola?

(K11, K39)

2- Taşlamalı-Takılmalı Türküler

AT-29

İlçede belediye başkanlığına aday olan Kâtip Hasan lakaplı Hasan Çetinkaya, başkanlığı kazanmak için çok para harcamıştır. Ancak seçim sonucunda istediği sonucu alamaz ve bu hezimet sonrasında aşağıdaki türkü söylenmiştir.

Hasanlarda ala para
Güvendiler kuru dala
Kabasakal'da Tat Osman Pala
Başkan kayıp görmedin mi?

Katip Hasan bindi ata
Komşuları doydu ete
Başpınar'da Aşık Çete
Başkan kayıp görmedin mi?

Güz gününe açar püren
Gene kuruldu tören
Sırıklı'nın Yantır Duran
Başkan kayıp görmedin mi?

Kasap Fevzi kesti butu
Kemal bardakları yudu
Mansurlu'da Acayip Dudu
Başkan kayıp görmedin mi?
(K45, K58)

3- Olay Türküleri

AT-30

Aladağ'ın Boztahta köyünden İreb isimli bir kız kaçar bunun üzerine şu türkü söylenir.

Gurban kestim gayet yağlı
Davanında elim bağlı
Boztahtadan Aydınolu

İreb kaçtı duymadın mı?
Sen İrebi görmedin mi?

Evlerinin önü bostan
Bostana ederler destan
Boztahtadan Börüklü Osman

İreb kaçtı duymadın mı?
Sen İrebi görmedin mi?

Evlerinin önü darı
Püskül açar sarı sarı
Boztahtadan Farsak Garı

İreb kaçtı duymadın mı?
Sen İrebi görmedin mi?

Evlerinin önü eşik
Çalıların başı kesik
Boztahtadan Efe Yüsük

İreb kaçtı duymadın mı?
Sen İrebi görmedin mi?

Evlerinin önünden geldik geçtik
Bir tas sularını içtik
Guzanoğlu, Guzan Guştuk

İreb kaçtı duymadın mı?
Sen İrebi görmedin mi?

Evlerinin önü çalı
Çalıya sererler halı
Boztahtadan Börüklü Ali

İreb kaçtı duymadın mı?
Sen İrebi görmedin mi?
(K25)

AT-31

Kızılıрмаğın üzerinde tahta köprü varmış. Gelin seğmeni tahta köprüden geçiyormuş. 500 atlı varmış. Bu sırada köprünün üstüne konan kartal, atları ürkütmüş. Atlar ürkünce köprü yıkılmış. Gelin suya düşmüş. Onun üzerine şu türkü söylenmiş:

Köprüye vardım da köprü yıkıldı
Beş yüz atlı birden suya döküldü
Ananın babanın beli büküldü

Neddin Kızılırmak allı gelini
Çevresin oyalı telli gelini

Bir tüfek getirin Şu gartalı vuralım
Dalgıç getirin Şu gelini bulalım
Gelinsiz ellere nasıl varalım

Neddin Kızılırmak allı gelini
Çevresin oyalı telli gelini

Kızılırmak parça parça olasın
Her parçanı bir diyara salasın
Sen de benim gibi yârsız kalasın

Neddin Kızılırmak allı gelini
Çevresin oyalı telli gelini
(K3, K8, K46)

AT-32

Çayıra geldik ot biçmeye
Bekçiler geldi kanımızı içmeye
Arkadaşlar yüz tuttu geri kaçmaya

Gelin arkadaşlar gelin yanıma
Sebebim tütünü basın ganıma

Bileydim Hacılar varmazdım
Tütüncü Bey'in kızını almazdım
Bu gelen belalara garşı durmazdım

Gelin arkadaşlar gelin yanıma
Sebebim tütünü basın ganıma

Hacılar köyüne bastığım oldu
Tütünün dengi yastığım oldu
Zalim arkadaşların kaçtığı oldu

Gelin arkadaşlar gelin yanıma
Sebebim tütünü basın ganıma
(K3, K10)

AT-33

Hayvan hırsızlığı bir dönem çok yaygındır. Bir ala teke besleyip bu hayvanla artık arasında sıcak bir bağ oluşan "Ali Ceylan"ın ala tekenin çalınması üzerine söylediği türkü:

Hırsızlar gelir uzuna uzana
Akıl ermez hırsızdaki düzene
Etini yemişler, derisi gitmiş Kozan'a
Nasıl kıydınız hırsızlar ala tekeme

Ala tekemin yaşı yedi
Anam da gördüm dedi
Ala tekemi hırsızlar yedi
Nasıl kıydınız hırsızlar ala tekeme

Ala tekem kesilir mi
Dut ağacına asılır mı
Kazanlarda kaynatılıp
Torbalara basılır mı
Nasıl kıydınız hırsızlar ala tekeme

(K61)

4- Tören ve Mevsim Türküleri

AT-34

Gelin eve inince söylenen türkü:

Bindirirler arap ata
Yürüdürler evden öte
Al yelesi tüte tüte
Gız gelin olmuş gidiyor.

Hoş geldin gelinim
Sefa geldin gelinim
Gelin geldi evimize
Altın doldu küpümüze

Bier incecik su bulanır
Kuşak bele beş dolanır
Ana besler el gönenir
Sen sefa geldin gelinim
İnsafa geldin gelinim

Gelinin giydiği atlas
Atlasa iğneler batmaz
El oğlu yalnız yatmaz
Sen sefa geldin gelinim

(K3, K6, K8, K11, K27, K20)

AT-35

Hopladım geçtim eşiği
Sofrada buldum kaşığı
Büyük evin yakışığı
Kız gelin olmuş gidiyor

Kız anası, kız anası
Hani bunun öz anası
Büyük evin yakışığı
Kız gelin olmuş gidiyor

Biner atın iyisine
Gider yolun koyusuna
Kız gelin olmuş gidiyor
Çağrın gelsin dayısına

Sallanıyor kaba ağaçlar
Toplansın arkadaşlar
Büyük evin yakışığı
Kız gelin olmuş gidiyor

Her yerim gül oyası
Gülmedim doyası
Ben Allah'a yalvardım
Günlerini saya saya

Biner atın kabasına
Gider yolun obasına
Kız gelin olmuş gidiyor
Çağrın gelsin babasına

Yunduğumuz yaslı daşlar
Sallanıyor kaba ağaçlar
İşte ben gidiyorum
Allahısmarladık arkadaşlar

(K69, K80)

AT-36

Oğlan evi gelini almaya geldiklerinde söylenen türkü:

Uzun uzun gamgalar
Birbirini yongalar
İzin verin yengeler
Biz gelin almaya geldik.

Uzun uzun söğütler
İzin verin yiğitler
Birbirini öğütler
Biz gelin almaya geldik.

(K8, K23, K24, K25)

AT-37

Kına türküsü:

Evinize geldim atlı
Önüme koyduğun datlı
Mahallede Ayşen adlı

Gız eşim gınan gutlu olsun
Vardığın yerler datlı olsun

Evinize geldim güzün
Önüme koyduğun üzüm
Mahallede boyun uzun

Gız eşim gınan gutlu olsun
Vardığın yerler datlı olsun

Çattılar gazan daşını
Gurdular düğün aşını
Bozdular gızın başını

Gız bacım gınan gutlu olsun
Vardıcagın ev datlı olsun

Orta direk orta direk
Büngöl büngöl oynar yürek
Bu eve bir gelin gerek

Kız anam kınan kutlu olsun
Vardıcagın evler tatlı olsun
(K3, K5, K7, K20, K21, K22)

AT-38

Gız anası, gız anası
Başında mumlar yanası
Gız gelin olmuş gidiyor
Çağırın gelsin öz anası

Bindirirler arap ata
Götürürler duta duta
Yollan beni eşim kızlar
Evimizden biraz öte

Arap atlar eşkin olur
Al culfalar bişkin olur
Gurbet ele giden gızın
Anacığı düşkün olur

Yün yuduğum yaslı daşlar
Gölgelendiğim gaba ağaçlar
İşte bindim gediyo
Helalleşek çift yoldaşlar

(K24, K25)

AT-39

Baba kızın çok muyudu?
Bir kız sana yük müyüdü?
Kör olası emmilerim
Hiç oğlunuz yok muyudu?

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Babam ekinin bitti mi?
Kardeş rızkın arttı mı?
İşte geldim gidiyorum
El kızı keyfin yetti mi?

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Arkamı verdiğim dutlar
Elimi yuduğum arklar
İşte geldim gidiyorum
Silip süpürdüğüm yurtlar

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Gül ağacı boğum boğum
Yaprağını döktü böğün
Gelin ağlaşalım dostlar
Ayrılığın günü böğün

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Çattılar kazan taşını
Bozdular kızın başını
Kız gelin olmuş gidiyor
Çağırın gelsin kardaşını

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Biner atın karasına
Gider yolun doğrusuna
Kız gelin olmuş gidiyor
Çağırın gelsin dayısına

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Biner atın saçlısına
Gider yolun daşlısına
Çağırın gelin gomsusuna
Gız gelin olmuş gidiyor

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Atladım geçtim haneyi
Vurmayın kır ata kınayı
Kız gelin olmuş gidiyor
Ağlatmayın sefil anayı

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Biner atın dorusuna
Gider yolun doğrusuna
Kız gelin olmuş gidiyor
Çağrın gelsin komşusuna

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Biner atın alasına
Gider yolun dengi sıra
Kız gelin olmuş gidiyor
Çağrın gelsin anasına

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Kütük attım karıncalı
Yanı çifte görümceli
Kız gelin olmuş gidiyor
Hem analı hem bacılı

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası
(K18, K19)

AT-40

Öküzüm var gonur gonur
Boynuzları genir genir
Evel oğlandan gelirdi
Şimdi kızdan gelir dünür

Keklik gelir öte öte
Ayağında gümüş toka
Kız anamdan ayrılmam der
Ayırırlar çeke çeke

Dere aşağı çağlarım
Yar yitirdim ağlarım
Yarimi sıtma tutmuş
Sıtmasını ben bağlarım

Atladım geçtim eşiği
Sofrada buldum kaşığı
Kahırlanma goca gelin
Küçük gelin büyük evin yakışığı
(K33, K77)

AT-41

Yakın gızın gınasını
Çağrın gelsin anasını
Gız gınan gutlu olsun
Vardığın ev datlı olsun

Yakın gızın gınasını
Çağrın gelsin anasını

Bir incecik su bulanır
Guşak belde beş dolanır
Anne besler el gönenir

Yakın gızın gınasını
Çağrın gelsin anasını

Atladı geçti eşiği
Sofrada galdı gaşığı
Büyük evin yakışığı

Yakın gızın gınasını
Çağrın gelsin anasını

Biner atın taylağına
Gider yolun saylağına

Yakın gızın gınasını
Çağrın gelsin anasını

(K83, K84, K85)

AT-42

Övme Türküsü

Evimize gelin geldi
Küpümüze altın doldu
Mahallemiz hep şen oldu
Sen sefa geldin gelinim

Gelinin geydiği cizme
Ökçeleri büzme büzme
Gaynanalar dilling olur
Gelinim gonşulug gezme

Atladım geçtim eşiği
Sufrada gümüş gaşığı
Büyük evin yakışığı
Sen sefa geldin gelinim

Gara gızım, gara gızım
Zülüfünü dara gızım
Zabahın seher vaktında
Anan seni arar gızım.

(K14, K25)

AT-43

Kız anası kız babası
Elinde mumlar yanası
İşde geldim gidiyorum
Hani bunun öz anası

Çıktım çınar başına
Elettim dudu kuşuna
Geldim evlenme yaşına
Gelin oldum gidiyorum
Darısı kızların başına

Geline kına yaktılar
Gözüne sürme çektiler
Kız kınan kutlu olsun
Vardığın yer tatlı olsun

Kırata bindirdiler
Evden öte gönderdiler
Alyelesi tüte tüte
Davulları öte öte
Kız kınan kutlu olsun

Elimi yuduğum arklar
Belimi verdiğim dutlar
İşte geldim gidiyorum
Silip süpürdüğüm yurtlar
(K33, K39)

AT-44

Bindirdiler arap ata
Gönderdiler evden öte
Gız gelin olmuş gidiyor
Al yelesi tüte tüte

Keklik gelir seke seke
Ayağında gümüş toka
Kız anadan ayrılmazdı
Ayrıldılar çeke çeke

Biner atın karasına
Gider köyler arasına
Gız gelin olmuş gidiyor
Çağrın gelsin babasına

Kırata vurdum kınayı
Atladım çıktım tınayı
Kız gelin olmuş gidiyor
Ağlatman öksüz anayı
(K55,K56)

5- Doğayı Konu Alan Türküler

AT-45

Yaylaları yan oluklu
Akarsuları balıklı
Gızlar gelsin yaylamıza
Arkacığı mor belikli

Bizim yaylalar meşeli
İçinde güller döşeli
Gızlar gelsin yaylamıza
Elleri top menevşeli

Bizim yaylalar otlu olur
Sütü kaymağı tatlı olur
Gızlar gelsin yaylamıza
Gız gelinden gıymatlı olur

Bizim yaylalar sekili
Sekide güller ekili
Gızlar gelsin yaylamıza
Meneciğı top kekilli (menecik:yüz)
(K3, K8)

AT-46

Gavak senden uzun yok
Dallarında hüznün yok
Tez büyün güccük gızlar
Belki de nasip bizimdir

Gavağın yaprağıym
Dibinin toprağıym

Şu oynaşan kızların
Boynunun hoppağıym

Gavaktan gazel indi
Dipleri de ne güzel hindi
Bir öptüm bir ısırdım
Dişlerine nazar indi.
(K83, K84, K85)

6- Oyun Türküleri

AT-47

Tilki koydum kümese
Tavukları yemese
Türkü de çaldığım kızlar
Gidip anasına demese

Vay gelinler oy kızlar
Yanar yüreğim sızlar
Gelinlerden fayda yok
Gine sağolun kızlar

Elinde sarı buçak
Sapından dutulacak
Goynundaki memeler
İlle nasip olacak

Vay gelinler oy kızlar
Yanar yüreğim sızlar
Gelinlerden fayda yok
Gine sağ olun kızlar

Merdivene basak basak
Çıkmak yukarı yasak yasak
Genç kızlar dururken
Goca gariya da ev yasak

Vay gelinler oy kızlar
Yanar yüreğim sızlar
Gelinlerden fayda yok
Gine sağolun kızlar

(K83, K84, K85)

AT-48

Yeşillim gene gele
Yeşillim yeşillim amman amman
Yeşillim oyy oyy
Ben düştüm gurbet ele
Efendim efendim eylen eylen

Yedi mendil çürüttüm
Yeşillim yeşillim amman amman
Yeşillim oy oy
Gözyaşım sile sile
Efendim efendim eylen eylen

Dam altına gelsene
Yeşillim yeşillim amman amman
Yeşillim oyy oyy
Şeker verdim yesene
Efendim efendim eylen eylen
Yeşillim yeşillim amman amman
Yeşillim oyy oyy

Anan izin vermezse
Yeşillim yeşillim amman amman
Yeşillim oyy oyy
Çay boşandı desene
Efendim efendim eylen eylen
Yeşillim yeşillim amman amman
Yeşillim oyy oyy
(K83, K84, K85)

AT-49

Yükseğinde zıvımlı çamlar
İngininde sırma da bağlar
Amma da saracağım çağlar

Sallayıver sallayıver
Kıvrım kıvrım bellerini
Bellerini bellerini
En kıymatlı yerlerini

Adana'da mermer daşı
Döşemişler garşı da garşı
Vay benim ağam o da başı

Sallayıver sallayıver
Kıvrım kıvrım bellerini
Bellerini bellerini
En kıymatlı yerlerini

Gökte yıldız sayılır mı?
Çiğ yumurta soyulur mu?
Öpmeyinen doyulur mu?

Sallayıver sallayıver
Kıvrım kıvrım bellerini

Bellerini bellerini
En gıymatlı yerlerini

Gökte yıldız urgan urgan
Üstümüzde çifte yorgan
Vay benim ağam olmuş ergen

Sallayıver sallayıver
Kıvrım kıvrım bellerini
Bellerini bellerini
En gıymatlı yerlerini

Adana'da mermer direk
Boyamışlar iren irenk
Vay benim ağama olmuş denk

Sallayıver sallayıver
Kıvrım kıvrım bellerini
Bellerini bellerini
En gıymatlı yerlerini
(K83, K84, K85)

AT-50

Kız saçların saçların
Yâr yâr yâr amman
Oynar olmuş gaşların

Ninna ninna ninna vay

Gız seni alır kaçarım
Yâr yâr yâr amman
Öldürür gardaşların

Ninna ninna ninna vay

Gız saçların iki kat
Yâr yâr yâr amman
Bir gatını bana sat

Ninna ninna ninna vay

Karatepeden it çıkmaz
Yâr yâr yâr amman
Bir gecede bizde yat

Ninna ninna ninna vay

(K83, K84, K85)

AT-51

Martinim atılmıyor
Pahalı satılmıyor
Geceler ayaz olmuş
Yalınız yatılmıyor

Yâr niçün niçün
Ölürüm senin içün

Altından köşk yaptırdım
Ey güzel senin içün
Yâr niye niye de niye
Öldüm yâr diye diye

Yâr niçün niçün
Ölürüm senin içün

Martinim omuzumda
Memeler damacında
Uyumuş uyanmışım
Gül memeler yamazında

Yâr niçün niçün

Ölürüm senin içün

(K83, K84, K85)

AT-52

Derelerin alıcı

Gınalı parmak ucu

Sevişmeyen kızların

Gabul olmaz orucu

Derelerin yavşanı

Nedir bunu avşanı

Usca da usca bas gelinim

Ürkütürsün davşanı

Derenin kenarında

Galayladım gazanı

Sarı gızın aşkına

Yedim ıramazanı

Dereye dalayım mı?

Bir balık alayım mı?

Ahşam oldu gün battı

Daha yalvarayım mı?

Olmadı yavrum oy olmaz

Olmadı güzel oy olmaz

Cilvelerine doyulmaz

Beşliği versem az gelir

Bankonotlar bozulmaz

(K83, K84, K85)

AT-53

Gara orap asılı
Ben verdim parasını
Elife yan bakanın
Severim bacısını

Elif dedim, be dedim
Gız ben sana ne dedim
Bir yanağından öpmeynen
Her tarafın mı yedim

Elifim noktalandı
Bir öptüm hastalandı
Elifim Elifim gül Elifim
Kara dutun dalları
Sıva biraz kolları
Gece gelme gündüz gel
Bekliyorlar yolları
Bekliyorlar yolları

Armut dalda tekleme
Gız elbisen ekleme
Gidiyorum askere
Gelir diye bekleme.

(K22, K23)

AT-54

Gürgenin gazeli
Nerde idin ezeli
Nerde olsa severler
Senin gibi güzeli

Hele beri gel beri
Al koynuna sar beni
Gerdandan akan teri
Koy kadehe ver beri

Çamdan sakız akıyor
Kız, nişanlın bakıyor
Sümbül gibi saçların
Güller gibi kokuyor

Hele beri gel beri
Al koynuna sar beni
Gerdandan akan teri
Koy kadehe ver beri

Koynundaki memeler
Turunç olmuş kokuyor

Hele beri gel beri
Al koynuna sar beni
Alnından akan teri
Şerbet eyle ver beri

Atladım girdim bağa
Alnım değdi toprağa
Kız ben seni almadan
Girmem kara toprağa

Hele beri gel beri
Al koynuna sar beni
Alnından akan teri
Şerbet eyle ver beri

(K91, K94)

Değerlendirme

Aladağ türkülerini biçimsel ve içerik olarak iki grupta inceleyebiliriz.

Biçim olarak baktığımızda derlenen 54 türkünün büyük çoğunluğunun nazım birimi dördlüktür (AT-1, AT-2, AT-3, AT-4, AT-6, AT-7, AT-8, AT-9, AT-10, AT-11, AT-12, AT-13, AT-14, AT-15, AT-16, AT-17, AT-18, AT-19, AT-20, AT-21, AT-22, AT-23, AT-24, AT-25, AT-28, AT-36, AT-39, AT-40, AT-42, AT-44, AT-45, AT-46, AT-47, AT-52, AT-54). Bir türkünün nazım birimi beşliktir (AT-27). Türkülerin bir kısmı bent ve kavuşaklarla kurulmuştur. Bunlardan; üçlü bent ve ikili kavuşaklarla kurulan 3 türkü (AT-29, AT-31, AT-32), üçlü bent ve dördlü kavuşaklarla kurulmuş 1 türkü (AT-49), dördlü bent ve ikili kavuşaklarla 1 türkü (AT-51), ikili bent ve dördlü kavuşaklarla 1 türkü (AT-26) ve üçlü bent ve birli kavuşaklarla 2 türkü (AT-30, AT-50) derlenmiştir.

Bunların dışında nazım birimi düzenli olmayan 10 türkü derlenmiştir (AT-5, AT-33, AT-34, AT-35, AT-37, AT-38, AT-41, AT-43, AT-48, AT-53).

Türkülerde 7'li (AT-23, AT-26, AT-36, AT-46, AT-47, AT-50, AT-51, AT-52, AT-53, AT-54), 8'li (AT-1, AT-3, AT-15, AT-16, AT-17, AT-19, AT-21, AT-24, AT-28, AT-29, AT-30, AT-34, AT-35, AT-37, AT-38, AT-39, AT-40, AT-41, AT-42, AT-43, AT-44, AT-45, AT-46, AT-49) ve 11'li (AT-5, AT-7, AT-8, AT-9, AT-20, AT-22, AT-25, AT-31) hece ölçüsü kullanılmasına rağmen bazı dizelerde hece sayısı bozulabilmektedir. Bunun yanında bazı türkülerin hece sayılarında tutarlılık yoktur (AT-2, AT-4, AT-6, AT-10, AT-11, AT-12, AT-13, AT-18, AT-27, AT-32, AT-33, AT-48).

Türkülere nazım şekli olarak baktığımızda, nazım birimi dördlük olanların bir kısmı koşma tipinde kafiyeleşmiştir (AT-7, AT-8, AT-11, AT-12, AT-19, AT-20, AT-21, AT-25, AT-30, AT-33, AT-36). Nazım birimi dördlük olanların bir kısmı ise mani tipinde kafiyeleşmiştir (AT-1, AT-2, AT-3, AT-23, AT-39, AT-40, AT-44, AT-45, AT-46, AT-47, AT-52, AT-54). Nazım birimi üçlük ve beşlik olanlarda ise bir kararlılık yoktur.

Aladağ türkülerinin sınıflandırılmasında konuları esas alınmıştır. Konularına göre :

- a) Lirik türküler
- b) Taşlamalı-takılmalı türküler
- c) Olay türküleri
- d) Tören ve mevsim türküler
- e) Doğayı konu alan türküler
- f) Oyun türküleri, olarak altı gruba ayrılmaktadır.

Konularına göre baktığımızda lirik (AT-1, AT-2, AT-3, AT-4, AT-5, AT-6, AT-7, AT-8, AT-9, AT-10, AT-11, AT-12, AT-13, AT-14, AT-15, AT-16, AT-17, AT-18, AT-19, AT-20, AT-20, AT-21, AT-22, AT-23, AT-24, AT-25, AT-26, AT-27, AT-28), taşlamalı-takılmalı türküler (AT-29, AT-30), olay türküleri (AT-31, AT-32, AT-33), tören ve mevsim türküleri (AT-34, AT-35, AT-36, AT-37, AT-38, AT-39, AT-40, AT-41, AT-42, AT-43, AT-44), doğayı konu alan türküler (AT-45, AT-46) ve oyun türküleri (AT-47, AT-48, AT-49, AT-50, AT-51, AT-52, AT-53, AT-54) tespit edilmiştir.

Lirik türküler adı altında aşk-sevda türkülerini, gurbet (ayrılık, asker) türkülerini, ağıt ve ninni türündeki türkülerini ele aldık. Bunların çoğunun aşk-sevda üzerine söylenmiş türküler olduğunu görmekteyiz (AT-1 AT-2, AT-3, AT-4, AT-5, AT-8, AT-9, AT-10, AT-11, AT-14, AT-15, AT-18, AT-19, AT-25, AT-26, AT-28). Ayrılık üzerine söylenmiş türkülerden çoğunluğunun sevgiliden ayrılık (AT-1, AT-4, AT-8, AT-9, AT-10, AT-14, AT-18, AT-20, AT-22, AT-23) üzerine, bir kısmı gurbet ve sılaya özlem (AT-11, AT-27), bir kısmı ise asker gönderme ve askerlik üzerine (AT-6, AT-12, AT-20, AT-21, AT-23) söylenmiştir. Lirik türküler içinde ele aldığımız üç türkü ise ağıt türünde söylenmiş türküdür (AT-3, AT-16, AT-28).

Lirik türkülerde sevgiliden bahsederken, onun somut özelliklerinden bahsedilmektedir. Sevgilinin saçlarından, saçlarının kıvrımından, beliklerinden, beliklerinin renginden, kaşından, bakışından, bakışının özelliğinden, bazen elbisesinden, elbisesindeki nakıştan bahsedilmektedir (AT-2, AT-4, AT-10, AT-22, AT-25, AT-26). Bazen sevgilinin bakışı yavru ceylana benzetilir (AT-10), bazen o bakış akılları karıştırır (AT-4). Sevgili bazen huridir (AT-25), bazense gönlünü aydınlatan bir çıradır (AT-25). Sonuçta sevgilinin özellikleri ve duyulan aşk en canlı şekilde ve somutlaştırılarak ifade edilmeye çalışılmıştır.

Lirik türküleri dile getiren âşık çoğu zaman dertlidir, çaresizdir ve umutsuzdur (AT-14, AT-27). Kimi zaman umutlanır, akan suların bir gün durulacağını düşünür (AT-10), kimi zaman ise sıkıntıların hiç bitmeyeceğinden korkar (AT-11). Ama bu umutsuzluk bile son şans değildir, âşıklar dünyada kavuşma olmazsa ahrette kavuşabilme umutlarını dile getirirler (AT-28). Yani hep umutludurlar.

Bazı türkülerde kız ile oğlanı bir türküde birlikte görürüz (AT-15). Bu türküde oğlan daha gerçekçi, çekingen iken, kızın daha gözü kara olduğu görülür. Bazı türkülerde feleğe sitem edilir, felek acımasızlıkla ve zalimlikle suçlanır (AT-9, AT-15).

Ağıt türündeki türkülerde ölüme inanamama vardır ve ölüme duyulan tepki dile getirilir (AT-3, AT-5). Ölüm ve mezar ilginç benzetmelerle anlatılmaktadır. Ölümden bahsederken onu “yakasız gömlek giymek”, mezar içinse “perdesiz dam” olarak yakıştırır (AT-8). Ölüme duyulan tepki onun doğuracağı durum en dramatik şekilde bu türkülerde dile getirilir.

Bazı türkülerde halkın gelenek ve göreneğini de görebilmekteyiz. Özellikle asker türkülerinde âdet ve inanışları görebilmekteyiz. Askere gidenin atletinin asker dönene kadar yıkanmaması gibi adetler dile getirilmektedir (AT-17).

Halkın zenginlik, varlık, cömertlik hayallerini gördüğümüz türkülere de rastlamaktayız (AT-7). Çünkü her şey varlıkta ve servette bitmektedir. Eğer yeterince zengin olunursa birçok sorun hallolacaktır. Bu yüzden bu hayalin dile getirilmesi gayet doğaldır. Bazen de fakirliğin verdiği eziklik vardır. Kendilerine döşek olarak ancak toprağı layık görmeleri gibi (AT-8).

Sevgiden, sevgiliden bahsederken çevre güzelliklerinden ve tabiat güzelliklerinden de bahsetmekten geri durulmamaktadır. Çünkü sevgilinin güzelliği çevreyle bütünleşmektedir. Bu yüzden bazı türkülerde yaylalardan, tabiat güzelliklerinden de bahsedilir. Bu türkülerde tabiat unsurları bazen asıl anlatılmak istenene geçiş mısraları olup doldurma özelliği taşımaktadır. (AT-21). Yayla göçü yine işlenen konulardandır (AT-9).

Din ve inanışların türkülerde doğrudan konu edinilmediği görülmekle beraber din-İslam-Mevla-Hak gibi dini terimlerin kullanıldığını görmekteyiz (AT-20, AT-22).

Bir kısım türkülerde ilk iki mısranın doldurma olduğunu ve asıl anlatılmak istenenin üçüncü ve dördüncü mısra da söylendiğini görmekteyiz (AT-4, AT-16, AT-17, AT-19). Bu yönüyle maniyi andırmaktadırlar. Bazı türkülerde kelime tekrarlarıyla anlam pekiştirilmiş ve ahenk sağlanmaya çalışılmıştır (AT-5, AT-7). Kimi zaman ise özel isimlere rastlanmaktadır. Bunlar bazen yer ismi bazen ise şahıs ismi olabilmektedir. (AT-3, AT-4, AT-5, AT-9, AT-12, AT-16, AT-19, AT-20, AT-22, AT-24).

Taşlamalı takılmalı türkülerde şahısların ya da toplumun içine düştüğü komik durumlar ya da eleştirilen hoş görülmeyen bazı durumları dile getirilir ve hicvedilir (AT-29). Derlediğimiz bir türküde parasına, malına, mülküne güvenen ve bu yüzen seçimleri kaybeden bir şahsın hezimetini ve ortadan kayboluşu sebebiyle düştüğü durum hicvedilmektedir. Görünürde hicvedilen bu şahıs ise de aslında halk da eleştirilmektedir. Çünkü halk parayı almış, fırsatı değerlendirmiş ancak sözünde durmamıştır. Burada halkın hem paraya tamah etmesi, hem de verdiği sözde durmaması yerilmektedir.

Olay türkülerinde yöre halkının başından geçmiş veya duymuş oldukları olaylar üzerine söyledikleri (AT-30, AT-32, AT-33); bazen de kendilerinin söylemediğini tahmin ettiğimiz ancak yöre insanının hafızasında yer etmiş (AT-31) türkülerini görmekteyiz. Halkı veya şahısları derinden etkileyen bir olay üzerine söylenen bu türkülerde anlatım yalın olup, amaç içinde bulunulan durumun vahametini ya da çaresizliğini duyurmaktır. Bu türkülerde bazen ilk mısra doldurma özelliği göstermekte, asıl söylenmek istenen nakarat bölümünde ve son mısra da söylenmektedir (AT-30). Bu doldurma mısralarda yörenin tabii yapısı ve özellikleri işlenmektedir. Şahıs isimlerinin ve yer isimlerinin yine sıkça yer aldığını görmekteyiz (AT-30, AT-31, AT-32, AT-33). Olay türküsü diye aldığımız bir türkü yörede geçmemiştir. Ancak yöre halkı olayın şeklini ve bu olay üzerine söylenen türküyü canlı bir şekilde hatırlamaktadır. Bu yüzden bu türküyü de buraya almayı uygun gördük (AT-31).

Derlediğimiz bir türküde hayvanlara karşı duyulan sevgi ve bağlılığı görmekteyiz (AT-31). Bu türküde keçisi çalınan bir kişinin bu hırsızlık üzerine duyduğu üzüntü ve hırsızlara karşı duyduğu kin ifade edilmiştir.

Tören ve mevsim türküsü olarak derlediğimiz türkülere gelin alma, baş övme, gelin uğurlama, kına ve düğün törenlerinde söylenen türküler olduğunu görmekteyiz. Kızı gelin verme toplumunda ve ailede her zaman üzüntü sebebi olmuştur. Aslında kızın

ailesi kızlarının evlenmesine üzülmemektedir. Kızın evden ayrılması, başka bir eve gitmesi, belki uzaklara-gurbete uğurlanması, gittikten sonra evde hissedilecek boşluk üzüntü sebebidir. Çünkü kız aileden, arkadaşlarından kısacası bu yaşına gelinceye kadar içinde bulunduğu toplumsal çevreden, coğrafi mekandan ayrılmakta ve bu durum hem kızı hem de aileyi derinden etkilemektedir. Ancak kızın ailesi bir taraftan sevinmekte ve bu sevincini zaman zaman dile getirmektedir.

Bu türkülerin çoğunda kızın annesine hitap edilerek, kızın gidişinden duyulacak acının en fazla onu etkileyeceği dile getirilmektedir. Çünkü anne kıza en yakın olan aile bireyidir. Onun gidişine en çok yanacak ve üzülecek olan da odur (AT-30, AT-35, AT-37, AT-38, AT-39, AT-41, AT-43, AT-44).

Eskiden kızın dayısı atın başını tutar, oğlan evine götürülmesini o yaparmış. Eğer varsa diğer dayıları atın yanlarından tutup kızı oğlan evine teslim ederlermiş. Kimi türkülerde dayıya bu yönüyle bir hitap vardır (AT-35, AT-41). Kimi zaman da amcasına (AT-39), arkadaşlarına (AT-35, AT-37, AT-38), babasına (AT-35, AT-39, AT-44), komşusuna (AT-37, AT-39), kardeşlere (AT-39) ve bacısına (AT-39) hitap edildiğini görmekteyiz.

Yaptığımız derlemelerde gelin alma, baş övme, kına türküsü gibi türkülerin aslında bir bütün şeklinde olmadığını belirli formatların olduğunu, övmeyi yapan ya da türküyü söyleyenin ezber yeteneğine veya hatırlamasına göre karışık söylendiğini görmekteyiz. Çünkü dörtlükler arasında belirli bir düzen ve ilişki yoktur. Değişik kişiler tarafından söylenen türkülerin ufak tefek değişikliklerle tekrar edildiğini gördük. Yani her söylenen dilde farklılık gösterebilmektedir (AT-34, AT-39, AT-44).

Bazı türküler gelin olan kızın ağzından söylenmektedir. Bu türkülerde kız evden ayrılırken duyduğu üzüntü ve özlem dile getirilmektedir (AT-35, AT-38, AT-39, AT-43). Kız bazen babasına ve kardeşlerine sitem eder (AT-39).

Kızın yabancıya verilmesi kınanır ve emmisine sitem edilir. Niçin oğluna almadın diye sorulur. Bu sitem kızın emmisi olsun veya olmasın, emmisinin oğlu olsun veya olmasın gelenksel olarak söylenmektedir (AT-39)

Kına türkülerinde kızın kınası yakılırken, artık ayrılık vaktinin geldiğine dikkat çekilir ve artık yeni bir yaşamın onu beklediği ve bu yuvadan ayrıldığı hatırlatılır. Aile

bireyleri teker teker zikredilerek kızın ağlaması sağlanır. Kız her ne kadar gönüllü olsa da bu türkülerle ağlatılır (AT-39).

Kız giderken ağlamasından dolayı komşuların bunu kınamasından çekinilir, bu yüzden bu günün ayrılık günü olduğu ve kınanmaması gerektiği komşulara hatırlatılır (AT39). Bazen de annenin besleyip büyütmesi, tam işe yarayacak çağda kızını başkasına vermesi, onlara hizmet etmesi sitemli bir şeklide, kabullenememe duygusu olarak dile getirilir (AT-41). Bazen kızın evden ayrılmasıyla evde yaşanacak boşluk dile getirilir. Sofrada onun kaşığının boşta kalması bu duyguyu güzel bir şeklide ifade etmektedir (AT-34, AT-35, AT-40).

Oğlan evi kızı götürürken, gelinlerini almaya geldiklerini türkülerle belirtir (AT-36). Gelin evi de kızı uğurlarken yine türkülerle uğurlar (AT-35, AT-44).

Söylenen türkülerin çoğunluğunun atla ilgili olması dikkat çekmektedir. Her ne kadar artık gelin götürülmesi atla olmasa da türkülerde atın birincil yeri devam etmektedir. Atın saçları (AT-37), boyu ve hızlı olması (AT-37), iyiliği (AT-35), cinsi (AT-34), kaba, iri olması (AT-35), rengi (AT-39, AT-43, AT-44), tay olması (AT-41) gibi özellikleri türkülerde yer almaktadır. Bu durum geleneğin halen türkülerde de olsa devam ettiğinin göstergesidir.

Gelin oğlan evine gelince de türkü söylenir. Bu türkülerde gelin karşılanmakta, gelinin gelmesiyle duyulan mutluluk, memnuniyet dile getirilmektedir. Onun eve gelmesiyle beraber bereketin, bolluğun, talihin geleceği umulur ve ifade edilir. Ayrıca evdeki kurallar, kaynanaya karşı nasıl davranması gerektiği vs. türkü yoluyla aktarılır (AT-34, AT-42). Kızın yeni katıldığı yuvada uyması gereken kuralları bu şekilde öğrenmesi türkülerin öğreticilik işlevini ortaya koymaktadır.

Doğa konulu türkülerde yayladan söz edilmektedir. Yaylalardaki tabiat güzellikleri dile getirilmekte ancak buradaki amaç yaylanın güzelliğinden çok kızlara hitaptır (AT-45). Yaylalardaki bitkilerden, hayvanlardan söz edilir. Bununla beraber yaylaların güzellerine de dem vurulur. Bazen de bir bitki ele alınır ve bu bitkinin özelliği ile alaka kurularak yine söylenmek istenen asıl düşünce, sevgilinin, güzelin özellikleri, aşkın temennileridir (AT-46).

Oyun türkülerinde ezgi ve müziğin ön planda olduğunu söyleyebiliriz. Ezgiyi yakalayabilmek için çoğu zaman tekrarlarla ve ezgi oluşturan “amman amman /oy oy / ninna ninna vay / oy” gibi mısra ve sözcükler söylenir ve ritim yakalanır (AT-48, AT-49, AT-50, AT-52). Bu türkülerde genellikle sevgilinin özellikleri, onlara duyulan özlem veya onların yaptıkları naz ve cilveler dile getirilir. Bazen de geleneğin özellikleri dile getirilir. Kızı kaçırabileceğini ancak kızın kardeşlerinin vurmasından korktuğu ifade edilir (AT-50).

Aladağ yöresinde eskisi kadar olmasa da türkü söyleme geleneğinin devam ettiğini görmekteyiz. Bu türküler halkın duygu, düşünce ve hayallerini dile getirmekte ve halkın özlemleri ve hayata bakışları yansıtılmaktadır. Halk düğünlerde, nişanlarda vb. eğlence günlerinde türkü söylemekte ve geleneği yaşatmaktadırlar. Ayrıca değişik vesilelerle toplandıkları iş, imece ortamlarında, dağda çobanlar bir araya geldiklerinde kısacası topluluk oluşturdıkları her ortamda türkü söylemekte ve eğlenmektedirler.

2.1.2. Mani

Anonim halk şiirinin en küçük nazım biçimi olan mani genellikle yedi heceden oluşan dört dizelik bir türdür. Bir tek dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü gösterir. Genellikle anlamın ağırlığı üçüncü ve dördüncü dizelerdedir. Manilerde anlamın dört dizeye yayılması, ilk iki dizede çizilen tablo maniyi estetik bir yapıya kavuşturur. İlk iki dize maninin dış dünyayla bağıdır. Üçüncü ve dördüncü dizede duygu ve düşünce ortaya konur (Boratav, 1984:185-197).

Mani söyleme; yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze ulaşmış bir gelenektir. Manilerde Anadolu insanının düşünce yapısını, beğenisini, dertlerini, kıskançlıklarını, özlemlerini, sevgilerini vb. ortak kültürün sergilenişini görürüz (Artun, 2004:111).

Mani söyleme geleneği Anadolu ve Anadolu dışında çok geniş bir Türklük coğrafyasına yayılmıştır. Mani Anadolu ve Anadolu dışında çeşitli adlarla bilinmektedir. Anadolu’da: “*maniye, mana, değişleme, meani, hoyrat, meni, ficek, karşıberi*; Anadolu dışında: *beyati mani, meni, mahnı, mahna, hoyrat, çing, çinile, çır, aşule, aytıpa, kayın ölenk, törtsap, aytıspa törtlik, martıfal vb.* (Boratav,1988:286;

Köprülü,1981:273; Elçin,1990:6-7; Gözaydın,1989:3-25; Dizdaroğlu,1969:53) gibi isimler verilmektedir. Mani yerine kullanılan diğer sözcükler ise şunlardır: “Acem manisi”, “akışta”, “Ala gözlüm-kömür gözlüm”, “Arandak-aşule”, “Bayatî”, “Berete”, “Cır”, “Döndürme”, “Dörtleme”, “Peşrevî”, “Şın” (Artun, 2004:112).

Kendine özgü bir gelenek içinde söylenen maniler bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla günümüze uzanır. Diğer halk kültürü ürünleri gibi toplumu ayakta tutan dinamikleri belirlemekte önemli bir rolü olan manilerde, Anadolu insanının dünyaya bakışının yanı sıra estetik modelleri de temsil edilir (Artun, 2000: 208).

Maniler İslamiyet öncesinden günümüze kadar yaşamını sürdürmüştür. Maniler Türk toplum hayatının ifadesi, milli bilinç ve duygu beraberliğinin bir göstergesidir. Maniler, halk ruhunun yansıtıcısıdır. Anonim mani dörtlüklerinde Türk toplum yapısına ve düşüncesine ait izleri duygulu, içten bir anlatımla buluruz. Ayrıca yöresel gelenek ve göreneklerin izlerini manilerde görebiliriz (Artun, 2000: 209).

Mani çok geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Türkiye sınırları içinde Denizli’de mâna, Urfa’da kadınlar arasında me’âni, erkekler arasında hoyrat (veya horyat), Doğu Karadeniz bölgesinde ise karşı-beri kavramları kullanılmaktadır. Karşı-berilerde karşılıklı olarak ve sıra ile kişiler iki dize söylerler, ikinci dizeler kendi arasında kafiyelidir. Türkiye dışında Azerbaycan’da bayatı, Irak’taki Türkler arasında hoyrat, Kazan ve Kırgız Türkleri arasında aytıpa, kayım ölenk veya ülenek, Tatarlar arasında çinik, cinig, cink, şın, Kırım Tatarlarında mane, Özbek Türkleri arasında koşuk, aşula kelimeleri kullanılmaktadır (Gözaydın,1989: 3).

Yapılarına göre başlıca dört tip mani vardır. Bunlar, düz mani, kesik mani, artık mani ve deyiş adı verilen manilerdir.

Maniler söylenme amaçları, yerleri, zamanları, şartları ve ortamlarına göre aşağıdaki başlıklarda toplanıp tasnif edilebilir:

1.Sevda Manileri

- a. Mani atışmaları
- b. Alkış (dua) manileri
- c. Kargış (beddua) manileri
- d. Gelin - kaynana manileri

2. Niyet - fal manileri (Mantıvar)
3. Evlenme törenleri, adetleriyle ilgili maniler
4. Sünnet törenleriyle ilgili maniler
5. Ramazan - davulcu manileri
6. İş - imece manileri
7. Öğüt manileri
8. Pazarcı - esnaf manileri
9. Mektup manileri
10. Mesleklerle ilgili maniler
11. Mezar taşı manileri
12. Kabadayı manileri
13. Halk hikayeleri manileri
14. Ritüel kökenli törenlerle ilgili maniler (Artun, 2004:120-121).

Aladağ manilerini söylenme amaçları, yerleri, zamanları, şartları ve ortamına göre aşağıdaki başlıklarda toplayıp tasnif edilebiliriz:

1. Sevda Manileri

ALM-1

Karşıdan gelen atlı
Altında kilim katlı
Anam babam sağolsun
Hepsinden yarım tatlı (K3, K7)

ALM-2

Enginden gel enginden
Bizim evin denginden
El uzattım gül verdim
Gözlerinin renginden (K7, K10)

ALM-3

Motora binersin
Bizim orda inersin
Annen nerde kaldı derse
Lastik patladı dersin (K7, K10)

ALM-4

Karyolada yatıyor
Mıyıl mıyıl bakıyor
Oğlan beni öpme
Bıyıkların batıyor (K7, K10)

ALM-5

Leğende bulgurum
Ben Aliye vurgunum
Ali beni elleme
İşten geldim yorgunum (K7, K10)

ALM-6

Gökte yıldız elli altmış
Mevlam neler yaratmış
Ağ göbeğin altına
Şeker suyu damlatmış (K7, K10)

ALM-7

Motor geliyor motor
Dumanı ben olayım
Motor süren oğlanın
Bayanı ben olayım (K7, K10)

ALM-8

Motor geliyor motor
Dumanı iplik gibi
Benim sevdiğim oğlan
Kınalı keklik gibi (K7, K10)

ALM-9

Karyolanın yayları
Ben sayarım ayları
Yârim gelecek diye
Hazırladım çayları (K7)

ALM-10

Teyyarenin kanadı
Yârim beni aradı
Yârim beni görünce
Kekili yan taradı (K14)

ALM-11

Dam başına ip serdiler
İpekli mendil gerdiler
Şu gavurun oğlunu
Candan yürekten sevdiler (K7, K25)

ALM-12

Maydanoz demet demet
Yarimin adı Mehmet
Mehmet benim olursa
Karışamaz hükümet (K7, K23)

ALM-13

Kara dutun engini
Ben istemem zengini
Zenginler tamah olur
Herkes bulsun dengini (K7, K22)

ALM-14

Kara dutun engini
Ben severim zengini
Zenginler cömert olur
Herkes bulsun dengini (K7, K20)

ALM-15

İki tabak balım var
Birini yesem biri var
İki tane yar sevsem
Biri ölse biri var (K3, K19)

ALM-16

Çorabın ağına bak
Döndür de bağına bak
Yâr aklına düştükçe
Toros'un dağına bak (K33, K46)

ALM-17

Ayva gelmez, nar gelmez
Ölüm baba ar gelmez
Baş yastıkta, göz yolda
Ecel geldi, yâr gelmez (K8, K41)

ALM-18

Ayağının nalını
Eğme kiraz dalını
Zenginse dengim değil
Köpek yesin malını (K10)

ALM-19

Asma dibinde durdum
Bir güzele vuruldum
Yazık benim ömrüme
Derdimden verem oldum (K3)

ALM-20

Ayva dalın eğer mi?
Dalın yere değer mi?
Size muhtaç olmayan
Böyle boyun büker mi? (K3, K9)

ALM-21

Mercimekten aşım var
Ne belalı başım var
Yedi dağın ardında
Jandarma gardaşım var (K3, K14)

ALM-22

Kavak senden uzun yok
Dallarında üzüm yok
Ben yarimi küstürdüm
Söylemeye yüzüm yok (K35)

ALM-23

Ekin ekim çöllere
Biçtirmedim ellere
Ne belalı başım var
Düşüm gurbet ellere (K25, K47)

ALM-24

Ayşeler hatun olur
Etine bütün olur
Ayşeyi saran oğlan
Sararır tütün olur (K25)

ALM-25

Orta mektepte durdum
Şapkamı yere vurdum
Orta mektep etrafında
Ben bir güzele vuruldum (K7, K66)

ALM-26

Kırmızı taksi boyandı
Bizim eve dayandı
Bu gece kaçacaktım
Zalim bacım uyandı (K7, K46)

ALM-27

Zeytin kara kara
Zeytine vermem para
Orta boylu yarime
Yakışıyor sigara (K7)

ALM-28

Masa üstünde kabak
Yuvarlaktır yuvarlak
Bize bakan oğlanlar
Avanaktır avanak (K7, K41)

ALM-29

Dağladan inirim eniş
Mendili dolu yemiş
Yare haber gönderdim
Kendisi gelsin demiş (K3, K7, K27)

ALM-30

Köprü altında fıstık
Züppeler çalar ıslık
Aladağın kızları
Kavrulmuş taze fıstık (K7, K21)

ALM-31

Çiçekler dalda kaldı
Balıklar salda kaldı
Hafta geçti gelmedi
Gözlerim yolda kaldı (K8, K36)

ALM-32

Zeytinin irisine
Taş attım gerisine
Annem beni verecek
Askerden gelen birisine (K8, K11, K45)

ALM-33

Su gelir merdin merdin
Su değil benim derdim
Sular mürekkep olsa
Yazılmaz benim derdim (K8, K66)

ALM-34

Karyolamın eteği
Sallanıyor peteği
Bana dünür yollamış
Aladağın köpeği (K7, K17)

ALM-35

Adananın yolu iki
Düştü kunduramın teki
Ne diyeyim ağalar beyler
Yok ki gönlümün dengi (K14, K17)

ALM-36

Dereler ırmak ırmak
Etrafı parmak parmak
Aladağdan kız almak
Cennetten gl koparmak (K8, K11)

ALM-37

Otobüs geldi durdu
Kızlar içine doldu
Erkekleri sorarsan
Kavundan ucuz oldu (K14, K45)

ALM-38

Alim Alim gül Alim
Gül dibine gel Alim
Gül dibine gelmezsen
Bir şeftali ver Alim (K81, K82)

ALM-39

Ali oğlan kar getir
Mendiline koy getir
Mendilin tersi kokar
Sil goynuna goy getir. (K3, K25, K33)

ALM-40

Alim orak biçiyor
Suyu nerden içiyor
Alimin sıcaklar
Başından geçiyor (K24)

ALM-41

Sarışın sezer
Beyaz bezer
Esmer günde güzel
Günde güzel (K70, K78)

ALM-42

Karsantı hendekleri
Yayılr inekleri
Karsantı'nın kızları
Camekan bebekleri (K32, K70)

ALM-43

Kara koyun meler gelir
Dağı taşı deler gelir
Ben yarimden ayrılmışım
Gör başıma neler gelir (K34, K35)

ALM-44

Gıcıla dağlar gıcıla
Ot biçer ardış ile
Kulunun ayıramadığını
Mevlam ayırdı gücüle (K78)

ALM-45

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Bin liralık kızıldım
Oldum asker karısı (K70)

ALM-46

Dam üstünde su durur
Oğlan mendil yudurur
Oğlan cahil, kız cahil
Şimdi bunlar kudurur (K33, K35)

ALM-47

Çorap ördüm milinen
Dürdüm koydum gülünen
Şimdi sevdiğim gelir
Otuz iki dilinen (K32,K78)

ALM-48

Günü güne ekledim
Günü aya denkledim
Nazlı yar gelir diye
Yollarını bekledim (K34, K35)

ALM-49

Maydanoz ot değil mi
Yaprağı dört değil mi
Ben anamdan ayrıldım
Bu bana dert değil mi (K3,K25)

ALM-50

Kaleden inen atlı
Mendili dolu tatlı
Yedi sene bekar kalsam
Alacağım Mehmet adlı (K3,K25)

ALM-51

Keklik mayalı yerde
Öter kayalı yerde
Sevdiğimin kavalı
Kalmış dayalı yerde (K3,K25)

ALM-52

Kaleden iniş mi olur
Ham demir gümüş mü olur
Önceden söz verip
Sonradan dönüş mü olur (K3,K25)

ALM-53

Kaleden indim düze
İp bağladım nergize
Yedi sene hizmet ettim
Ela gözlü bir kıza (K3,K25)

ALM-54

Demet demet nane
Bükülür tane tane
Benim bir arkadaşım var
Adı da Emine (K14)

ALM-55

Dağların gazelleri
Çift gezer güzelleri
Ne deyip de ağlayayım
Alnımın yazıları (K39)

ALM-56

Karaysam karayım
Şam'da şekerpareyim
Akılğan'dan akarım
Çok yürekler yakarım (K32, K78)

ALM-57

Mendilim yele yele
Ben düştüm gurbet ele
Yedi mendil çürüttüm
Gözlerim yaşı sile sile (K25)

ALM-58

Karaysam karayım
Şam'da şekerpareyim
Akılgandan akayım
Çok yiğitler yakarım (K7, K46)

ALM-59

Taş attım saza saza
İndi gitti süze süze
Ahızar eyle sevdiğim
Aşkımızın üstüne (K14, K21)

ALM-60

Dam başında bulgurum
Emmim kızına vurgunum
Emmim kızını vermezse
İstanbul'a sürgünüm. (K14)

ALM-61

Gökte yıldız bir nişan
Deli olur aşka düşen
Ya huridir ya melek
Sevdiğine kavuşan (K7, K8)

a. Mani atışmaları

ALM-62

Oğlan:

Pınar baştan bulanır
İner dağı dolanır
Al sevdanı başımdan
Buna can mı dayanır

Kız:

Pınar başı ben olayım
Bulanırsam bulanayım
Verin beni sevdiğime
Dilenirsem dileneyim

Oğlan:

Dağlardan iniyorum
Çağırsan dönüyorum
Derdinden kibrit oldum
Üfürsen yanıyorum

Kız:

Dağların kuzusuna
Can kaynar bazısına
Ne deyip de ağlayayım
Alnımın yazısına

Kız:

Dağlar dağımdır benim
Gam ortağımdır benim
Çok söyleme ağlarım
Dertli çağımdır benim

Oğlan:

En dağlar k  m  rdendir

Ge  en g  n   m  rdendir

Feleğin bir kuŗu var

Pen  esi demirdendir (K7,K8,K39)

ALM-63

Kız:

Karanfili budama

Sefa geldin odama

Alacaksan al oğlan

D  n  r yolla babama

Oğlan:

Karanfil dal dal olur

A  ılır sandal olur

Ben ayr  lmam ayr  lmam

Ayr  lık senden olur

Kız:

Karanfilim dalım yok

G    ceğim yarım yok

Sevdim sevdim el aldı

Cahilim haberim yok

Oğlan:

Karanfil deste gider

Destesi dosta gider

Sevdiğini almayan

Ahrete hasta gider

Kız:

Altını bozdurayım
Gerdana dizdireyim
İpek mendil değilsin
Göğsümde gezdireyim

Oğlan:

Basmayı şal edersin
Ağacı sal edersin
Sen o tatlı dilinle
Zehiri bal edersin

Kız:

Evleri var harlıkta
Kalmışım karanlıkta
İki gönül bir olursa
Yatarız samanlıkta (K7, K8, K25, K23)

ALM-64

Kız:

Dam başına çık oğlan
Sigaranı yak oğlan
Babam beni vermiyor
Doya doya bak oğlan

Oğlan:

Martinim atılmıyor
Pahalıdır satılmıyor
Geceleri ayaz olmuş
Yalınız yatılmıyor

Kız:

Oy dedim oyduñ beni
Nar gibi soyduñ beni
Yelkensiz kayak gibi
Deryalarda koyduñ beni

Oğlan:

Dam başında üzüm
Nerde kaldın iki gözüm
Seni çok seviyorum
Nerde verdiğin sözün?

Kız:

Hey cini hey cini
Öpeyim ağzının içini
Bu gece nerede kaldın
Koynumun güvercini

Oğlan:

Gece geçtim duydun mu?
Sevgilim uyudun mu?
Benim sana yandığımı
Annene duyurdun mu?

Kız:

Fasulyeyi kuruttum
Pişirmeyi unuttum
Gel sevgilim kaçalım
Ben annemi uyuttum

Oğlan:

Gürgeninin gazeli
Nerde idin ezeli

Nerde bulsam severim
Senin gibi güzeli

Kız:

Çorap milinen olur
Sevda cevrimen molur
Aç kapıyı sevdiğim
Gönül dilinen olur

Oğlan:

Kaşları çok dedikçe
Kirpiği ok dedikçe
Pek mi burnun büyüdü
Yok senin gibi dedikçe

Kız:

Balıdık pekmezidik
Gülüdük koklazıdık
Yaralara merhemken
Şimdi gerekmez m'olduk

(K14, K25, K32, K35, K36, K58)

b. Alkış (dua) manileri

ALM-65

Yağmur yağar iplere
Su doldurur küplere
Allah nasip etmesin
Kel kafalı erkeklere

(K3)

ALM-66

Akşam olmasaydı
Çiçekler solmasaydı
Yar koynuna girince
Hiç sabah olmasaydı (K3)

ALM-67

Kara kesmenin odunu
Yakan bilir tadını
Bir kızım olursa
Cennet koyacam adını (K3, K8)

c. Kargış (beddua) manileri

ALM-68

Ayna attım tarlaya
Parıl parıl parlaya
Gızı olanın altı da
Domur domur terleye (K25)

ALM-69

Bu evi yapan usta
İnşallah olur hasta
Hiç pencere koymamış
Nerden bakayım dosta (K7, K41)

ALM-70

Kara dut parmak gibi
Yar yüzün kaymak gibi
Beni yardan ayıran
Kurusun değnek gibi (K7, K85)

ALM-71

Alim gitme pazara
Uğratırlar nazara
Alim ölsün diyenler
Kendi girsin mezara (K81, K89)

ALM-72

Mavi fistan mor yelek
Elendim elek elek
Bir gün olsun gülmedim
Kör olsun kahpe felek (K39, K55)

d. Gelin - kaynana manileri

ALM-73

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Yolda bir it ölmüş
Kaynanama darısı. (K14, K35)

ALM-74

Karyolası nakışlı
Oğlan keklik bakışlı
Oğlan güzel amma
Annesi yırtık pabuçlu (K7)

ALM-75

Dam başında kediler
Kınav kınav dediler
İki gelin bir oldu
Kaynanayı yediler (K7, K8)

ALM-76

Motorsiklet aynalı
Şu oğlanı almalı
Oğlan güzel amma
Annesi olmamalı (K7, K15)

2. Evlenme törenleri, adetleriyle ilgili maniler

ALM-77

Karşıdan eşek gelir
Palanı gevşek gelir
Kaçan kızın altına
Sidikli döşek gelir (K14, K71)

3. Öğüt manileri

ALM-78

Sac üstünde gözleme
Yalancıktan özleme
Ne muradın var ise
Sakın benden gizleme (K39, K25)

ALM-79

Bekirlinin odunu
Yakan bilir tadını
Bekirliden kız alan
Hanım koysun adını (K3, K8)

ALM-80

Çorabın ağına bak
Dönder de bağına bak
Yar aklına düştükçe
Toros'un dağına bak (K32, K78)

ALM-81

Çeçelli'nin kara taşı
Yandı yüreğimin başı
Eller oğlunu seviyor
Teyzem bağrına bassın taşı (K14)

ALM-82

Sarı yazma bağlama
Benim için ağlama
Ben bir garip kişiyem
Bana gönül bağlama (K14, K59)

4. Mektup manileri

ALM-83

Kapı dibinde testi
Kemer belimi kesti
Hiçbir derdim yok idi
Yârim mektubu kesti (K25)

ALM-84

Mektup yazdım yazıdı
Kalemim beyazıdı
Yazacağım çoğudu da
Mürekkebim azıdı (K58, K91)

ALM-85

Mektup yazdım kışıdı
Kalemim gümüşüdü
Yazacağım çocuğu ya
Ak ellerim üşüdü (K78, K89)

ALM-86

Karlı dağlar kar kalmadı
Yüreğimde yağ kalmadı
Yazdıracağım çoğudu amma
Mektubumda yer kalmadı (K70, K78)

ALM-87

Teyyare hızlı gider
Üstü yıldızlı gider
Nişanlılı kızların
Mektubu gizli gider (K14)

ALM-88

Beyaz üzüm gurusu
Akan suyun durusu
Daha yazardım amma
Çaldı içtima borusu (K25)

5. Mesleklerle ilgili maniler

ALM-89

Motor geliyor motor
Arkası tenekeli
Yapma yarım şoförlük
Şoförlük tehlikeli (K7, K16)

ALM-90

Dolmuş geliyor dolmuş
Dolmuşun rengi solmuş
Bakın bizim Aliye
Ne yaman şoför olmuş (K7)

6. Ritüel kökenli törenlerle ilgili maniler

ALM-91

Tarlalarda bamye
Ben varacam Samiye
Samide benim olursa
Mum dikecem camiye (K7, K9)

ALM-92

Ezmeyinen üzmeyinen
N' olur gurbet gezmeyinen
Mezarımı kızlar kazsın
Gümüş saplı kazmayınan (K32, K78)

Değerlendirme

Aladağ mani söyleme geleneğinde söylenen manileri biçim ve içerik olarak iki bölümde değerlendirebiliriz.

Derlenen bütün manilerin nazım birimi dördlüktür (ALM-1, ALM-2, ALM-3, ALM-4, ALM-5, ALM-6, ALM-7, ALM-8, ALM-9, ALM-10, ALM-11, ALM-12, ALM-13, ALM-14, ALM-15, ALM-16, ALM-17, ALM-18, ALM-19, ALM-20, ALM-21, ALM-22, ALM-23, ALM-24, ALM-25, ALM-26, ALM-27, ALM-28, ALM-29,

ALM-30, ALM-31, ALM-32, ALM-33, ALM-34, ALM-35, ALM-36, ALM-37, ALM-38, ALM-39, ALM-40, ALM-41, ALM-42, ALM-43, ALM-44, ALM-45, ALM-46, ALM-47, ALM-48, ALM-49, ALM-50, ALM-51, ALM-52, ALM-53, ALM-54, ALM-55, ALM-56, ALM-57, ALM-58, ALM-59, ALM-60, ALM-61, ALM-62, ALM-63, ALM-64, ALM-65, ALM-66, ALM-67, ALM-68, ALM-69, ALM-70, ALM-71, ALM-72, ALM-73, ALM-74, ALM-75, ALM-76, ALM-77, ALM-78, ALM-79, ALM-80, ALM-81, ALM-82, ALM-83, ALM-84, ALM-85, ALM-86, ALM-87, ALM-88, ALM-89, ALM-90, ALM-91, ALM-92).

Manilerde büyük oranda 7'li hece ölçüsü kullanılmıştır. (ALM-1, ALM-2, ALM-3, ALM-4, ALM-5, ALM-6, ALM-7, ALM-8, ALM-9, ALM-10, ALM-12, ALM-13, ALM-14, ALM-15, ALM-16, ALM-17, ALM-18, ALM-19, ALM-20, ALM-21, ALM-22, ALM-23, ALM-24, ALM-25, ALM-26, ALM-27, ALM-28, ALM-29, ALM-30, ALM-31, ALM-32, ALM-33, ALM-34, ALM-36, ALM-37, ALM-38, ALM-39, ALM-40, ALM-42, ALM-45, ALM-46, ALM-47, ALM-48, ALM-49, ALM-50, ALM-51, ALM-53, ALM-55, ALM-56, ALM-57, ALM-58, ALM-60, ALM-61, ALM-62, ALM-63, ALM-64, ALM-65, ALM-66, ALM-67, ALM-68, ALM-69, ALM-70, ALM-71, ALM-72, ALM-73, ALM-74, ALM-75, ALM-76, ALM-77, ALM-78, ALM-79, ALM-80, ALM-82, ALM-83, ALM-84, ALM-85, ALM-87, ALM-89, ALM-90). Bazı manilerde 8'li hece ölçüsü kullanılmıştır (ALM-43, ALM-52, ALM-81, ALM-84, ALM-92). Bir manide 11'li hece ölçüsü (ALM-8), bazı maniler ise düzensiz hece sayısına sahiptir (ALM-35, ALM-40, ALM-41, ALM-44, ALM-54, ALM-59, ALM-86, ALM-88, ALM-91).

Uyak dizilişi olarak baktığımızda manilerin çoğunluğu (aaxa) şeklinde uyaklanmıştır. (ALM-1, ALM-2, ALM-3, ALM-4, ALM-5, ALM-6, ALM-9, ALM-10, ALM-11, ALM-12, ALM-13, ALM-14, ALM-15, ALM-16, ALM-17, ALM-18, ALM-19, ALM-20, ALM-21, ALM-22, ALM-23, ALM-24, ALM-25, ALM-26, ALM-27, ALM-28, ALM-29, ALM-30, ALM-31, ALM-32, ALM-33, ALM-34, ALM-35, ALM-37, ALM-38, ALM-39, ALM-40, ALM-43, ALM-44, ALM-45, ALM-46, ALM-47, ALM-48, ALM-49, ALM-50, ALM-51, ALM-52, ALM-53, ALM-54, ALM-55, ALM-57, ALM-59, ALM-60, ALM-61, ALM-62, ALM-63, ALM-64, ALM-65, ALM-66, ALM-67, ALM-68, ALM-69, ALM-70, ALM-71, ALM-72, ALM-73, ALM-74, ALM-75, ALM-76, ALM-77, ALM-78, ALM-79, ALM-80, ALM-81, ALM-82, ALM-83,

ALM-84, ALM-85, ALM-86, ALM-87, ALM-88, ALM-90, ALM-91, ALM-92). İki maninin (abcb) şeklinde kafiyelendiğini (ALM-7, ALM-8), 5 maninin (aaaa) şeklinde kafiyelendiğini (ALM-36, ALM-41, ALM-42, ALM-56, ALM-58), 1 maninin ise (abab) şeklinde (ALM-89) kafiyelendiğini görmekteyiz. Ayrıca tüm maniler düz mani özelliği göstermektedir.

Aladağ manilerini konularına göre sınıflandırdığımızda:

- a) Sevda manileri
- b) Evlenme törenleri ve adetleriyle ilgili maniler
- c) Öğüt manileri
- d) Mektup manileri
- e) Mesleklerle ilgili maniler
- f) Ritüel kökenli maniler, olarak sınıflandırabiliriz.

Aladağ'da derlenen manilerin çoğunluğunun sevda manisi olduğunu görmekteyiz (ALM-1, ALM-2, ALM-3, ALM-4, ALM-5, ALM-6, ALM-7, ALM-8, ALM-9, ALM-10, ALM-11, ALM-12, ALM-13, ALM-14, ALM-15, ALM-16, ALM-17, ALM-18, ALM-19, ALM-20, ALM-21, ALM-22, ALM-23, ALM-24, ALM-25, ALM-26, ALM-27, ALM-28, ALM-29, ALM-30, ALM-31, ALM-32, ALM-33, ALM-34, ALM-35, ALM-36, ALM-37, ALM-38, ALM-39, ALM-40, ALM-41, ALM-42, ALM-43, ALM-44, ALM-45, ALM-46, ALM-47, ALM-48, ALM-49, ALM-50, ALM-51, ALM-52, ALM-53, ALM-54, ALM-55, ALM-56, ALM-57, ALM-58, ALM-59, ALM-60, ALM-61, ALM-62, ALM-63, ALM-64, ALM-65, ALM-66, ALM-67, ALM-68, ALM-69, ALM-70, ALM-71, ALM-72, ALM-73, ALM-74, ALM-75, ALM-76). Bunun yanında evlenme törenleri ve âdetleriyle ilgili maniler (ALM-77), öğüt manileri (ALM-78, ALM-79, ALM-80, ALM-81, ALM-82), mektup manileri (ALM-83, ALM-84, ALM-85, ALM-86, ALM-87, ALM-88), mesleklerle ilgili maniler (ALM-89, ALM-90), ritüel kökenli törenlerle ilgili maniler (ALM-91, ALM-92) olduğunu tespit ettik.

Manilerin bir kısmı atışmalı mani özelliği göstermektedir. Bu maniler değerlendirme bölümünde tek mani gibi numaralandırılmıştır (ALM-62, ALM-63, ALM-64).

Sevda manilerinde değişik konular dile getirilmektedir. Bu manilerde sevgilinin özelliklerinden bahsedilmekte, ona duyulan sevgi dile getirilmektedir. Kimi zaman erkeğin kimi zaman kızın şekilsel özelliklerinden bahsedilmektedir. Sevgilinin gözlerinin rengi (ALM-2), bıyığı (ALM-4), şeker gibi tatlı olması (ALM-6), kavrulmuş taze fıstık gibi tatlı olması (ALM-30), saç tarama şekli (ALM-10), kınalı keklığe benzemesi (ALM-8), boyu (ALM-27), güzel konuşması (ALM-45, ALM-63), sözünün eri olması (ALM-52) dile getirilen özellikleridir.

Sevgili kimi zaman anadan babadan dahi önde gelmektedir (ALM-1). Sevgiliye kavuşma özlemi, ayrılık acısı en çok işlenmektedir (ALM-3, ALM-7, ALM-9, ALM-12, ALM-16, ALM-17, ALM-19, ALM-22, ALM-29, ALM-31, ALM-33, ALM-43, ALM-44, ALM-47, ALM-48, ALM-57, ALM-62, ALM-63, ALM-64, ALM-69). Manilerde âşık kimi zaman aşkından verem olduğunu (ALM-19) söyler. Bazen ayrılığın sebebi sevgilinin küsmesidir (ALM-22), sular mürekkep olsa dahi bu ayrılığın verdiği acı ve sıkıntıyı yazmaya yetmeyecektir (ALM-33). Bazen sevgili sözünde durmaz ayrılık bu sebeptendir (ALM-52, ALM-64), bazen de ayrılık sosyal konumdadır. Herkes dengiyle olmalıdır bu da ayrılığı getirmektedir (ALM-13, ALM-14, ALM-18).

Bazen aşık kadere, alın yazısına veya feleğe sitem eder. Çünkü ayrılığın sebebi felektir. Feleğin pençesinin olduğunu ve bu demir pençeyle sevenlere zulmettiği dile getirilir (ALM-55, ALM-62, ALM-63, ALM-72). Sevgiliye duyulan bağlılık, sadakat dile getirilir. Bunun için her sıkıntıya boyun eğer, katlanır. Onun için dilenmeye, samanlıkta yatmaya bile razıdır (ALM-20, ALM-62, ALM-63).

Sevgili çeşitli güzelliklere ve varlıklara benzetilir. Camekandaki bebeğe (ALM-42), sararması yönüyle tütüne (ALM-24), yakıcı olması yönüyle kibrite (ALM-62), çaresizliğinden dolayı deryada çaresiz kalan kayığa (ALM-64) veya güvercine (ALM-64) benzetilmektedir.

Bazen şikayet sebebi gurbettir (ALM-23, ALM-49, ALM-57). Bu sebeple alını yazısına sitem ederler. Gurbet sebebiyle göz yaşı döker, mendiller çürütür. Bazen ayrılığa son vermek amacıyla kaçma isteği vardır. Bu istek bazen engellenir, kimi zaman ise bir temennidir ve sevgiliye iletilir (ALM-26, ALM-64).

Kız, istemediği, beğenmediği birinin kendisini istemesine kızdığını dile getirebilmekte, isteyenini aşağılamaktadır (ALM-34). Gönülünün dengini bulamamanın verdiği üzüntüyü dile getirebilir (ALM-35, ALM-45). Bazen erkekler aşağılanır (ALM-37).

Sevgilinin durumu acıma sebebidir (ALM-40). Aşık daima sevgilisinin yolunu gözler, onu beklemekten bıkmaz, sadıktır, gerekirse yedi sene hizmet eder (ALM-48, ALM-53), sevdiğinin de sadık olmasını bekler ve ondan aşklarının üzerine yemin etmesini ister (ALM-59). Kendisinden ayrılık olmayacağını, her zaman sadık kalacağını eğer ayrılık olursa bunun ondan kaynaklanacağını belirtir (ALM-63). Eğer ayrılık olursa bunun çok zor olduğunu ve kavuşmadan ölürse ahrete bile hasta gideceğini sevgiliye ifade eder (ALM-63). Ayrılık çilesine çözüm arar. Onun bir ipek mendil olmasını ve koynunda gezdirmeyi bile diler (ALM-63). Bazen ise bu bekleme ve ayrılık can sıkır, buna can dayanamayacağı dile getirilir (ALM-62). Bu yüzden artık kavuşacaklarsa kavuşmayı, kendisini istetmesini, babasına dünür göndermesini söyler (ALM-63). Bazen ise hiç olmazsa annesine duyurmasını ister (ALM-64).

Herkesin sevdiğine kavuşamayacağı, ancak huri ya da melek olanların bu murada erdiklerini bu yüzden bu aşta kavuşmaktan umutsuz olduğunu dile getirir (ALM-61). Kavuşamamanın verdiği üzüntü ve kedere boyun eğmekle birlikte bazen bakışmaya bile razıdır (ALM-64). Ancak gece olunca sevgiliye duyulan arzu daha da artar. Gecelerin soğuk olması buna sebep gösterilir (ALM-64). Sevgilinin sıcaklığı arzu edilir.

Sevgili fazla övülmeye de gelmez. Çünkü övüldükçe burnu büyür, kendini beğenir, iyice görüşülemez olur. Aşık bu duruma sitem etmekten geri durmaz (ALM-64). Bazen geçmişini unutup ilgi ve alakayı kesmesinden şikayet eder (ALM-64).

Sevda manilerinde sık sık deyimlere rastlamaktayız: Kınalı keklik gibi olmak (ALM-8), candan yürekten sevmek (ALM-11), derdinden verem olmak (ALM-19), yüzünün olmaması (ALM-22), gurbet ele düşmek (ALM-23), sararıp tütün olmak (ALM-24), güzele vurulmak (ALM-25), gözleri yolda kalmak (ALM-31), yürek yakmak (ALM-56), can dayanmamak (ALM-62), derdinden kibrit olmak (ALM-62), göğsünde gezdirmek (ALM-63), zehri bal etmek (ALM-63), burnu büyümek (ALM-64), yaraya merhem olmamak (ALM-64), değnek gibi kurumak (ALM-70) gibi.

Sevda manilerinin çoğunluğunda ilk iki mısra doldurma iken bazı manilerde dört mısrada konu bütünlüğü vardır (ALM-3, ALM-38, ALM-39, ALM-41, ALM-48, ALM-69).

Bazı manilerde konu birbirine çok benzemekte olup ufak tefek değişiklikler göstermektedir. Bu manilerin her iki şeklini de aldık ki değişimi ve kişiye göre farklılıkları görülsün (ALM-13, ALM-14, ALM-56, ALM-59).

Bir manide atasözüne gönderme vardır. “İki gönül bir olursa samanlık seyran olur” atasözü manzumlaştırılmıştır (ALM-63).

Üç manide dua vardır (ALM-65, ALM-66, ALM-67). Saçı olmayana nasip olmamak (ALM-65), sevgiliyle birlikteliğin bitmemesi (ALM-66) ve kızının olma dileği ve duası (ALM-67) dile getirilir.

Beş manide ise beddua (kargış) ifadesi vardır (ALM-68, ALM-69, ALM-70, ALM-71, ALM-72). Kızı olanın sıkıntı çekmesi için (ALM-68), eve pencere koymaması sebebiyle sevgiliye bakamadığı için evi yapan ustaya hasta olması için (ALM-69), sevgiliden ayıranların değnek gibi kuruması için (ALM-70), sevdiğine beddua edip, ölmesini dileyenlerin aynı sona ulaşması için (ALM-71) ve gün göstermemesi sebebiyle feleğin kör olması için (ALM-72) beddua edilmiştir.

Gelin-kaynana manilerinde çoğu zaman kızın kaynanaya karşı olumsuz görüşleri (ALM-73, ALM-74, ALM-76), bazen de kaynananın gelinlere karşı olumsuz görüşleri (ALM-75) dile getirilir. Kaynananın it gibi yolda ölmesi (ALM-73), oğlana razı olma ancak annesi olduğu için kabullenememe (ALM-74, ALM-76) dile getirilir. Bazen de gelinlerin cazgırlığı sebebiyle kaynananın mağdur durumu anlatılır (ALM-75).

Evlenme törenleri ve âdetleriyle ilgili manilerde kaçan kızın düşeceği olumsuzluklar dile getirilir (ALM-77). Kızın kaçması sebebiyle istediği ilgi ve hürmeti göremeyeceği belirtilir.

Öğüt menilerinde ise aşığa uyarı vardır. Onun içinde bulunduğu durumda nasıl davranması gerektiği ifade edilir (ALM-78, ALM-80, ALM-82). Bu bazen isteklerini gizlememesi gerektiği (ALM-78), bazen özlemi sebebiyle içi yandığında yapacağı davranış (ALM-80), bazen de kendisinin garip biri olduğu ve sevdiğini mutlu

edemeyeceğini, bu yüzden kendisine gönül bağlamamasını öğütme (ALM-82) şeklindedir.

Mektup manilerinde mektubun kesilmesi üzerine duyulan sitem (ALM-83), anlatacaklarının bitmediği ancak mürekkebin bitmesi, kağıdın bitmesi, üşmesi, zamanın daralması (ALM-84, ALM-85, ALM-86, ALM-88) gibi sebeplerle mektubu bitirmek zorunda olduğu ve gelenek sebebiyle nişanlı kızların mektubu gizli yollaması gereği (ALM-87) dile getirilir.

Mesleklerle ilgili manilerde şoförlük ve onun tehlikesi (ALM-89) veya forsluluğu (ALM-87) dile getirilmiştir.

Ritüel kökenli manilerde amacına ulaşmanın verdiği mutlulukla, dileğinin yerine gelmesi üzerine camiye mum dikmesi (ALM-91) ve gümüş saplı kazmayla mezarının kızların kazması isteği (ALM-92) dile getirilir.

Sonuç olarak Aladağ yöresinde mani söyleme geleneğinin devam ettiğini görmekteyiz. İnsanlar özel olarak mani söylemek için bir araya gelmese de çeşitli ortamlarda ve yeri geldikçe mani söylemekte ve maniler hafızalardaki yerini korumaktadır.

2.1.3. Ninni

Anonim halk edebiyatında çocukları uyutmak için kadınlar tarafından söylenen manzum veya mensur türkülere denilmektedir (Artun, 2004:179). Ninnilerin ilk söyleyeni, bestecisi kadınlardır. Musikisi, ritmi ve biçimi ne olursa olsun ninnilerin özünde çocuğa anne sevgisini aktarma çabası vardır. Ninniler, çocuğun uzun ömürlü olması, nasibinin bol olması, nazar ve hastalıklardan korunması, bebeğin ağlamaması, uslu olması, çabuk büyümesi, gelin ya da damat olması dileği, çocuğun gelecekte mutlu olması dileklerini içeren doğaçlama söyleyişlerdir (Yardımcı, 1998:50).

Ninni kelimesinin, Türkçe'de ne zamandan beri kullanıldığını kesin olarak bilemiyoruz. Anadolu sahasında “nen eylemek” şekline rastlıyoruz (Çelebioğlu, 1982:10-11). Divânü Lugâti't Türk'te ninni karşılığı "balu balu" olarak verilmektedir

(Atalay, 1985, c.3: 232) Anadolu sahası dışında ninniler laylay , elle, nenne, eldiyi, leyley, leyley, leyley, ayya, nanıy, allay vb. adlarıyla söylenir (Çelebioğlu,1982:11).

Türkiye Türkçesinde edebî dilde ninni olarak kullanılan bu söz; ağızlarda, “neni, nen, nenen” şeklinde kullanılmaktadır. Ninniye, Kars'ta “lalay-nanay”, Erzincan ve Erzurum'da “elo” denir. Ayrıca, ninni bazı yörelerde farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Sözgeşi; Muğla'da küçük çocuk, Isparta'da oyuncak bebek ve Malatya'da gözbebeği anlamındadır. Bu söz, fiil belirtirken de Anadolu'nun muhtelif yörelerinde ninni söylemek, ninni demek, nenni çalmak, nen eylemek, nennen demek şeklinde ifade edilir (Artun, 2004:179).

Ninniler çeşitli zaman birimlerinde kuşaktan kuşağa devredilip aktarılan, ezgileri yönüyle çocukları etkileyen ürünlerdir. Ortaya çıkışlarıyla ilgili kesin bilgilere sahip olamadığımız ninniler, çıkış zamanlarındaki asıl şekillerini koruyamamışlardır. Tarihsel, sosyal ve kültürel nedenler, göçler değişikliğe uğramalarına neden olmuştur. Ninniler, söylendikleri toplumun kültürünü yansıtmışlardır (Artun, 2004:180).

Bir çok şekilleri olmakla birlikte, ninniler genellikle mani dörtlükleriyle söylenir. Ninni konulu manilerin son dizeleri ninni anlatım kalıplarından oluşur. Ninni başlangıcında ninni söylenene bir seslenme görülür. Ninni sonunda çocuğu uyutmayı amaçlayan ses tekrarlarından yararlanır. Ninniler ezgi yönüyle beşik sallama ahengine uygun söylenirken, bazen ezgi ve ses tonu çocuğun durumuna göre ayarlanır (Artun, 2004: 180).

Ninnilerin oluşumunda, annenin ruhsal durumu, yaşanan olaylar, çocuğa duyulan özlemler rol oynar. Anneler bazen eşinden kaynanasından, akrabalarından yakınmaları ninnilerde dile getirir. Her anne ninni yakabildiği gibi çevresinden duyduğu ninnileri de söyleyebilir. Ninniler çocuğun kız veya erkek oluşuna göre de değişir (Artun, 2004:180).

Ninnileri içerik yönünden incelediğimizde dilek, temenni, sevgi, ilgi, şikayet, üzüntü,ayrılık gurbet, vaad, tehdit ve korkutma konularının çokça işlendiği görülür. Bazen düşünce ve özdeyişlerin söylendiği manilere de rastlarız. Ninnilerin büyük bir bölümü dilek ve temenni içerir. Ninnilerde yerel öğeler, adet ve geleneklerimizle tarih ve sosyal bir çok özelliklerle karşılaşırız. Ninniler 10 başlık altında toplanabilir.

- 1- Dinî-kutsal nitelikli ninniler
- 2- Efsane, ağıt türünden ninniler
- 3- Dilek ve temenni ninnileri
- 4- Sevgi ve ilgi anlatan ninniler
- 5- Övgü ve yergi nitelikli ninniler
- 6- Şikâyet ve üzüntü anlatan ninniler
- 7- Ayrılık ve gurbet anlatan ninniler
- 8- Vaat ninnileri
- 9- Tehdit ve korkutma ninnileri
- 10- Ninni olarak söylenen tekerlemeler (Artun, 2004:180).

Aladağ ninnileri ve sınıflandırması şu şekildedir:

1- Efsane, ağıt türünden ninniler

AN-1

Deveyi deveye çattım
Zincirini boynuna attım
Anasız yavru büyüttüm
Uyu yavrum nenni nenni

Evimizin önü otlu
Çeşmemizin suyu datlı
Ben yavruma gıyamazdım
Buralara nasıl yattı
Uyu yavrum nenni nenni

Nenni desem sadasına
Atlı girmiş odasına
Mevla'm uzun ömür versin
Ağ bebeğin anasına

Karşıdaki çınar mı ola
Yapracığı döner mi ola

Ben yavruma nenni desem
Eller beni gınar mı ola

Garşıdaki nar ağacı
Narı yetmiş ne de acı
Ben yavruma çok aradım
Bulunmuyor heç ilacı

Karşıdaki bayır mı ola
Yol üstüde çayır mı ola
Açın yüzünü göreyim
Ağ bebeğim uyur mu ola

Ah şu dağlar olmasaydı
Laleleri solmasaydı
Ölüm Allah'ın emri
Şu ayrılık olmasaydı.

Yekin gara devem yekin
Dal değıyor kendini sakın
Guzum deyi ağıt etsem
Gomşuların evi yakın
Nenni nenni guzum nenni
(K9, K23)

AN-2

Kebenden göçümüz göçer
Anasız bebek ağlayı ağlayı
Yoruldum gelinimiz yoruldum
Ala beşik sallayı salayı
Ninni bebek ninni
(K8, K22)

AN-3

Gudnu zubun kirlenirken
Başta püskül sallanırken
Ya kimlere babam desin
Ağ bebeğim dillenirken
Ninni bebeğim ninni
(K10, K45)

2- Dilek ve temenni ninnileri

AN-4

Nin çalayım sadâsine
Atlı girsin odasına
Allah uzun ömür versin
Bebek güccük babasına
Ninni güccük guzum ninni
(K8, K29)

AN-5

Uyu desem de dağlar uyur
Dağlarda laleler büyür
Benim yavrum da şimdik uyur
Uyusun da büyüsün nenni
Çabuk yürüsün yavrum neni.
(K6)

3- Sevgi ve ilgi anlatan ninniler

AN-6

Gelin ekin biçerken bebeği oturtmuş. Hem ekin biçiyor hem de bebek avutuyor.
Rubalar yama yama
Gönül koyma akşama
Güzel bebek ağlama
Anan orak biçiyor

Mavili bir nişan mı
Nazarlara derman mı
Göklerden armağan mı
Çiğnindeki şu boncuk.

Başaklardan kundağın
Bağ bahçe solun sağın
Yıldızlar oyuncağın
Ağlama güzel bebek
Ninni bebeğim ninni
(K7, K17)

4- Şikâyet ve üzüntü anlatan ninniler

AN-7
Bebek beni deyleledi
Yaktı yaktı kül eyledi
Her gapıya varamazdım
Bebek beni kul eyledi
Nenni bebek nenni
(K3, K9)

5- Ninni olarak söylenen tekerlemeler

AN-8
Nen nen nennisi var
Uzaklarda emmisi var
Asmaya kurdum salıncak
Eline verdim oyuncak
Uyuya da kalmış yavrucak.
(K3, K5, K35)

AN-9

Eeee e edalı bebek
Annesi sultan babası melek
Suna başı teyzesi var
Yarım bıyık amcası var
Kara bıyık dayısı var
Yarım babıç halası var
Nen nen nenni bebek

(K25, K47)

AN-10

Pisi pisi miyav dedi
Bir kaşıcık yağ dedi
Yağ olmazsa bal olsun
Benim yavrum sağ olsun
Nenni bebek nen nen nen

(K81)

Değerlendirme

Aladağ yöresinde söylenen ninnilere nazım birimi açısından baktığımızda dörtlüklerden ya da kavuştaklı bentlerden oluştuğunu görmekteyiz. Bir ninninin nazım birimi dörtlüktür (AN-6). Altı ninnide bir dörtlüğün ardından gelen nakarat biçimindeki “ninni yavrum ninni” mısrası ile beşlik yapılmıştır (AN-1, AN-2, AN-3, AN-4, AN-7, AN-10). Üçlü bent ve ikili kavuştaklardan (AN-5), ikili bent ve üçlü kavuştaklardan (AN-8) ve 7 mısradan (AN-9) oluşan ninniler vardır.

Ninniler ölçü olarak çok düzenli değildir. 4 ninni 8’li hece ölçüsü ile yazılmıştır (AN-1, AN-3, AN-4, AN-7). Bir ninni 9’lu hece ölçüsü (AN-5) ve 2 ninni 7’li hece ölçüsü ile yazılmıştır (AN-6, AN-10). Üç ninnide ise hece sayısı bakımından bir düzen yoktur (AN-2, AN-8, (AN-9)). Hece sayısını düzenli olarak verdiğimiz ninnilerin de bazı mısraları aykırılık gösterebilmektedir.

Uyak dizişi bakımından çok düzenli bir yapı göstermemekle beraber mani tipi kafiye olan (aaba) şeklinde kafiyelenen ninnilere (AN-1, AN-2, AN-3, AN-4, AN-7),

koşma tipi (aaab) şeklinde uyaklanmış ninnilere (AN-5, AN-6) rastlamaktayız. Bunların dışında (aabbbb) şeklinde uyaklanmış 2 ninni (AN-8, AN-9) ve (aabb) şeklinde kafiyeleşmiş bir ninni (AN-10) derlenmiştir.

Aladağ ninnilerini sınıflandırırken konuları esas alınmıştır. Bunlar:

- a) Efsane- ağıt türünde ninniler
- b) Dilek ve temenni ninnileri
- c) Sevgi ve ilgi anlatan ninniler
- d) Şikâyet ve üzüntü anlatan ninniler
- e) Ninni olarak söylenen tekerlemeler

Aladağ ninnilerini içerik olarak incelediğimizde üç ninninin efsane-ağıt türünde (AN-1, AN-2, AN-3), 2 ninninin dilek-temenni türünde (AN-4, AN-5), bir ninninin sevgi-ilgi anlatan türde (AN-6), 1 ninninin şikâyet ve üzüntü anlatan türde (AN-7) ve 3 ninninin ise tekerleme türünde olduğu (AN-8, AN-9, AN-10) tespit edilmiştir.

Ağıt türündeki ninnilerde ölümle gelen acılı duruma inanamama, kabullenememe, bazen de lâıyk görmeme duygusu vardır. Ölümle gelen ayrılığın dayanılmaz olduğu ifade edilir. Dua edilir. Ölümün verdiği üzüntüyle ağlanılır ancak yabancıların bu ağıdı, feryadı kınamasından çekinilir(AN-1).

Ölen bir gelinin geride kalan ve çok ağlayan çocuğu için ninni söylendiğini görmekteyiz (AN-2). Çocuk annesi olmadığı için ağlamaktadır ancak yapacak bir şey yoktur. Beşiğe konur sallanır ama çocuk durmaz bu çok zahmetli bir iştir. Şikâyet, üzüntü temasını görmekteyiz. Bir diğer ağıt türündeki ninnide ise babasız bebeğe duyulan acıma, onun büyüyünce baba diyecek birisinin olmayacağı düşüncesi vardır (AN-3).

Dilek-temenni türünde ise bebeğin babasının uzun ömürlü olması için (AN-4) ve çocuğun çabucak büyüüp yürümesi için dua vardır (AN-5).

Sevgi-ilgi anlatan ninnilerin birinde bebeğin özelliklerinden, güzelliğinden bahsedilir (AN-6). Çocuğun içinde bulunduğu ortam güzelliği yansıtılır ve ağlamaması gerektiği ifade edilir.

Bir ninnide ise şikayet ve üzüntü vardır (AN-7). Bebeğin çok ağlaması ve isteklerinin annesi tarafından karşılanamaması sebebiyle annenin içine düştüğü durumdan şikayet anlatılır.

Ninni olarak söylenen tekerlemelerden 3 ninnide ise kafiyeli söylemlerle çocuğun rahatlaması ve uyuması amaçlanmaktadır (AN-8, AN-9, AN-10). Bu ninnilerde çoğu dizeler doldurma olup anlam bütünlüğü yakalamak güçtür. Ancak bazen bir amacın yattığı da görülür. Anne kendi kardeşlerini överken, kocasının kardeşlerini beğenmediğini ifade eder (AN-9).

Aladağ yöresinde bugün de anneler çocuklarını uyutmak için ninniler söylemektedirler. Bu ninnilerde çocuklarına duydukları sevgiyi, onları uyutmak için gösterdikleri çabayı görmekteyiz.

2.1.4. Ağıt

Ağıtlar, bir törene bağlı olsun veya olmasın, acıklı bir olayı konu alan ve metni de bu olayı hatırlatmaya, bütün yoğunluğuyla yaşatmaya elverişli türkülerin bütünüdür (Boratav, 1998: 444). İnsanlığın ortak acısını canlı şeklide anlatan edebi metinler olup, insanoğlunun ölüm karşısında duyduğu korkunun ve çaresizliğin anlatımıdır (Elçin, 1993: 290). Ağıtlar, sızlayan kalplerin, dayanılmaz acıların, akan gözyaşlarının, yanık yüreklerin çare arayan feryadıdır. Yavrusunu yitiren ana, sevgilisine kavuşamayan âşık, yatağında inleyen hasta, sıra hasreti ile yanıp tutuşan garip, duygularını, ıstıraplarını ağıtlarla dile getirir (Şimşek, 1993: 1).

Ağıt, kelime anlamı olarak ağlama karşılığında kullanılır. Yakılmasına neden olan duygular evrensel olduğundan, ağıt bütün eski kültürlerde yaygın bir gelenek olduğu gibi günümüz toplumlarında da varlığını korumaktadır (Uludağ, 1988:470). Ağıt yakmanın Türk toplumunda çok eski bir geçmişi vardır. Eski Türkler'in üç önemli töreni vardır. Bunlar “sığır, şölen ve yuğ”dur. İslamiyet'ten önceki dönemde ünlü bir kişinin ölümünden sonra yapılan ve “yuğ” adı verilen dinsel yas törenlerinde “sağu” denilen şiirler söylenirdi. Anadolu Türkçe'sinde Ağıt, Bozlak eş anlamlıdır. Kökeni ağlamak, bozlamak fiillerine dayanır (Artun, 2003: 169).

Toplumda meydana gelen her türlü acıklı olay ağıt yakmaya, ağıt söylemeye vesile olmuştur. Ağıtların asıl işlevi ölümlerin ardından söylenmek olsa da asker ağdı, kına ağdı gibi, âşıkların söyledikleri ağıtlar gibi çeşitli konularda söylenmeleri ağıdın alanının genişliğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de genellikle ağıt olarak kullanılan bu söz, bazı yörelerde farklı şekilde de kullanılabilmektedir: bayatı (Kars), deme (Sivas), deşet (Adana), deyiş (Malatya), deyişet (Samsun), dil (Doğanşar-Sivas), lâvik (Kırşehir), ölgülü (Burdur), sau (Muş), sızılama (Doğu Anadolu), şin (Elazığ), şivan (Diyarbakır), yakım (İçel-Isparta), yas (Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman, Muğla) (Kaya,1999: 245).

Sümerlerde ölünün arkasından ağıt düzen grupların varlığı bilinmektedir. Eski Çin'de, ölenin ardından yedi gün yedi saatlik bir yas merasimi icra edilirdi. Bilhassa ölüyü gömmek için mezara gidilirken ağıtçılar kendilerini yerden yere atarak ağıt söylerler ve bazen bunlara rahiplerle müzisyenler de iştirak ederlerdi. Eski Şinto ölü gömme âdetleri arasında da ağlayıcı grupların sakın ve ağır başlı bir şekilde, çoğunlukla manzum ağıtlar söyledikleri bilinmektedir. Tibet'te ise ölünün başında Budizm'in kutsal metinlerinden parçalar okunur ve bu esnada ağıt da yakılırdı.Burada ağıtların yaşlılardan çok gençler için yakıldığı görülmektedir (Uludağ, 1988: 470).

Yahudilerde ağıt ve yas merasimi ölü gömme âdetlerinin önemli bir parçası olarak görülmektedir. Yedi günlük yas müddetince “şarkıcı kadınlar”, “ağlayıcı kadınlar ve “hünerli kadınlar” adları verilen bu işi meslek edinmiş kadınlar, ölen kişinin önemine göre uzun veya kısa şiirler söylerler ve koro halinde haykırarak ağlarlardı (Uludağ, 1988: 470).

Türklerde de ağıt yakma geleneği ve yas törenleri önemli bir yer tutmaktadır. Türkler ölenlerin ardında “yuğ” adı verilen törenler düzenlemişlerdir. Bu törenlerde değişik âdetler uygulanmıştır. Örneğin, yas tutanların bağıra çağıra ağladıkları Çin kaynaklarından öğrenilir. Orhun Yazıtları'nda da matem törenlerinde Göktürklerin; saçlarını kulaklarını keserek feryat ettikleri anlatılır. Oğuzların yas âdetleri Dede Korkut Hikâyeleri'nde; feryat ederek ağladıkları, yüzlerini parçaladıkları, saçlarını yoldukları, kardeşlerin akları çıkarıp karaları giydikleri şeklinde tasvir edilir (İnan, 1995: 195-196).

Ağıt bir nazım biçimi değil, bir şiir türüdür. Koşma biçimiyle söylendiği gibi, türkü biçimiyle de söylenir (Kudret,1980:265).

Yakıldıkları Konulara Göre Ağıtlar:

1-Kişiler İçin Yakılan Ağıtlar

Bu ağıtlar, ölüm, hastalık, ayrılık, kayıp kişiler, çekilen acılar için yakılan ağıtlardır.

2- Sosyal Olaylar Üzerine Yakılan Ağıtlar

Askerlik, evlenme iznini vermeme, boşanma, toplumu ilgilendiren her tür olayla ilgili yakılan ağıtlardır.

3- Gelin Ağıtları

Kına ağıtları, baş öğme, duvak ağıtları, gelin alma ağıtlarıdır.

4- Asker Uğurlama-Karşılama Ağıtları

Askere gönderme belli törenlerde yapılır. Gidip gelememe duygusu, gurur ve ayrılık duyguları iç içedir.

5- Hayvanlar İçin Yakılan Ağıtlar

Çeşitli durumlarda hayvan sevgisi, hayvanların öldürülmesi, bir salgın hastalık üzerine hayvanların topluca ölmeleri çeşitli ağıtlara konu olmuştur.

6- Tabiata Yakılan Ağıtlar

Suların kuruması, terk edilen topraklar, dağlar, ormanlar ağıtlara konu olmuştur.

7- Doğal Afetler İçin Yakılan Ağıtlar

Zelzele, sel, yangın, salgın hastalık, kuraklık ağıtlara konu olmuştur. Dolaylı olarak insanların çektiği acılar, yokluklar konu edilir.

8- Âşıkların Yaktığı Ağıtlar

Âşıklar çeşitli konularda ağıt yakmışlardır. (Artun, 2004:160)

Yakıldığı konulara göre Aladağ ağıtları aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

1-Kişiler İçin Yakılan Ağıtlar

AA-1

Ali Bulut'a Ağıt

Altı aylık evli olan Ali Bulut ormana kesime gider. Kesim sırasında bir çamın üzerine yıkıldığını görünce kaçar. Tam kurtulacağı esnada geri dönüp bakar ve tam

kurtulmak üzereyken çamın bir dalı değer ve ölür. Onun lm üzerine annesi Fadime Bulut ve karısı Teslime Bulut'un söylediği ağıt:

Fadime Bulut (annesi):

Erkecinin sürüsüne
an dakayım birisine
Yayla bize yaramadı
Çekin gedin gerisine

Ak kollarda sarı hakık
Gaşın melil gzn gakık
Neler duydun da a guzum
Böyle yatmış boynun bükük

Gara adır eğmeyinen
Zülûf yere değmeyinen
Adam mı ölür go yiğidim
Bir am dalı değmeyinen

Gara adır is mi dutar
Yağlı silah pas mı dutar
Anam ağlar bacım ağlar
Elin gızı yas mı dutar

Teslime Bulut (Karısı):

Davulcular dama doldu
Dam üstüme zindan oldu
Anan baban benden bildi
Uyan Alim zabah oldu

Evimizin n kiraz
Kirazın dalları beyaz

Gene öttü ganlı horoz
Uyan Alim zabah oldu

Evimizin önü gavak
Gavaktan dökülür yaprak
Elim gına yüzüm duvak
Uyan Alim zabah oldu

Hasandede'nin gediği
Çifte ötüyor düdüğü
Oldu düşman dediği
Uyan Alim zabah oldu.

Fadime Bulut:

Ala tüfek dal istiyor
Çifte gubur bel istiyor
Elin gızı yâr istiyor
Uyan Alim zabah oldu

Yaz gelir de çayır çimen sulanır
Bir senede iki bayram dolanır
Alimi andıkça gözlerim sulanır
Uyan Alim zabah oldu

Alimin geydiği atlas
Atlasa iğneler batmaz
Güvey olan böyle yatmaz
Uyan Alim zabah oldu

Bir mektup geldi de verdim zarrafa
Zarraf aldı da goydu ırafa
Ellere düğün bayram da bize arafa
Uyan Alim zabah oldu

Teslime Bulut:

Ben süpürmem havlınızı
Allah bozdu gavlimizi
Bana güdümsüz gelin derler
Ben mi öldürdüm oğlunuzu

Gara çadır kuruluyor
Sıtırları vuruluyor
Benim yarım yok deyi de
Eller bana darılıyor

Garip yorgan yüzlerim
Yüzler yüzler düzlerim
Eller yarım dedikçe
Ben yolunu gözlerim

Fadime Bulut :

Evimizin önü yazı
Koyuna dökerler tuzu
Yok ciğerimin oğlu kızı
Babam deyi ağlayacak

Akşam baba evine götürülürken dul kalan gelin Teslime Bulut :

Gövde yıldız urgan urgan
Üstümüzde telli yorgan
Datlı canım sana gurban
Uyan Alim gelinini eller götürüyor.

(K3, K10, K8, K13, K22, K24)

AA-2

Fadime Serin'e Ağıt

Turgut Serin'in eşi Fadime Serin dört çocuk annesidir. Fadime Serin ekmek yapmak için gece kalkar ve hamur yoğurup yatar. Sabahleyin erken kalkması gereken Fadime gelinin kalkmaması üzerine eve gelen ekmekçiler onu yatağında ölü bulur. Dört çocuğu öksüz ve kendisi de çaresiz kalan kocası Turgut Serin aşağıdaki ağıdı söyler:

Kayfeden geldim de gardeşini soruyor
Yatağın içinde melil mahsun duruyor
Zabah olmuş da ekmekçiler buluyor
Hamurları yunuruk kalan Fadimem

Saat beşde baktım soğuk yüzüne
Kanlı yaşlar doldu iki gözüme
Ağladım çırpındım vurdum dizime
Gafil ölümünen giddin Fadimem

Ahşamdan da hamurunu yoğurmuş
İsmail'ini almış gucağına uyumuş
Uzak yakın akrabalar duyurmuş
Uzun yollara giddin Faidimem

Bütün millet de yas yerine geliyor
Tür cayım gelmiş de annesini soruyor
Bütün akrabalar da ona yanıyor
Derdinin dermanı yoğumuş Fadimem

Goca dere de çağlayıp akıyor
Alını şalını bacıları bağlıyor
Gaynanan gayınbaban da başucunda ağlıyor
Gafil ölümünen giddin Fadimem

Goca dere de uzun uzun akıyor
Şu öksüzlük ciğerimi yakıyor

Dezesi de ozuklara bakıyor.
Öksüz guzuların galdı Faidmem
(K10, K13)

AA-3

Ayşe'ye Ağıt

Aladağın Kıcak köyünde bir gelin çocuklarıyla beraber suya gider. Gelinin annesi arkasından bu ağıdı söylemiş.

Koyun gelir yata yata
Çamurlara bata bata
Gelin Anşam suya gitmiş
Yosunlardan duta duta

Aman Anşam yaman Anşam
Dağlar başı duman Anşam

Koyun gelir guzuylan
Ayağının tozuylan
Gelin Anşam suya gitmiş
Yarı görpe guzuylan

Aman Anşam yaman Anşam
Dağlar başı duman Anşam

Erciyesten kar geliyor
Çıktım baktım yar geliyor
İndim ırmak kenarına
Ölüm bana zor geliyor

Aman Anşam yaman Anşam
Dağlar başı duman Anşam
(K3, K10)

AA-4

İsmet Kırılanc'ın Ağdı

İsmet Kırılanc'ın çocuğu ölünce söylediği ağıt:

Evimizin önü otlu
Çeşmemizin suyu datlı
Ben yavruma gıyamadım
Şu toprağa nasıl yattı

Garşıdaki bayır mı ola
Yol üstünde çayır mı ola
Açın yüzünü göreyim
Ağ bebeğim uyur mu ola

N'oldu guzucuğum n'oldu
Açmadan gülüm soldu
Bu sene de yıllar devre geldi
Seneler senesi ganlı bu sene

Gızılgaşın yazıları
Ceylan avlar tazıları
Anam da ölmüş derler
Ağlar mı ola guzuları

Samırsağım sağ içinde
Yürek oynar yağ içinde
Herkesin anası dolandır gelir
Benim anam yok içinde

N'oldu hatın anam n'oldu
Açılırken gülüm soldu
Bu sene de seneler devre geldi
Seneler senesi ganlı sene

Hasta Kul İsmet'im hasta
Su vermezler bana tasta
Niye başsağılığına gelmez
Şu evimi yapan usta
(K25)

AA-5

Çocuğunu kartal alan kadının söylediği ağıt:

Almalıdan uçan guşlar
Ganadında gan görmüşler
Bebeğimi yiyen guşlar
Ben bebeğin anasıyım.

Deveyi deveye çattım
Yularını üstüne attım
Gayınbabaya hicap ettim
Bebek seni dağda goydum

Develinin bayırına
At örkledim çayırına
Vermen beni Develiye
Anan baban hayırına

Deveme yular vurmam
Yularını elime almam
Ben de gomsulara varmam
Orda bebek seviliyor.
(Orda enişte görünüyor.)

(K3, K8, K16)

AA-6

Duran Şimşek'e Ağıt

Duran Şimşek henüz altı aylık evlidir ve eşi de beş aylık hamiledir. Annesi ve babasıyla birlikte oturmakta iken bir ev yaptırırlar ve eve taşındıkları gün kurban kesip mevlit okuturlar. Mevlit sonrası hocayı evine götürürken arabanın altında kalarak can verir. Annesi Müslüme Şimşek ölen oğlu için aşağıdaki ağıdı söyler.

Evimizin önü dere
Ganlar akmış nerden nere
Öpmelere gıyamazken
Belemişler al ganlara

Hasta benim ağam hasta
Su verirler altın tasta
İki keklik bir kafeste
Erdirmemiş kadir Mevlam

Dert yüklüyüm, dert yüklüyüm
Çemberimi dört büküyüm
Benim gibi dertli varsa
Dertlerimi hep döküyüm.

(K8, K10)

AA-7

Göçür Ayşe'nin Ağıdı

Genç yaşta kalp krizinden ölen oğlu için Ayşe Şimşek'in söylediği ağıt:

Öte geçe beri geçe
Güller yoldum seçe seçe
Sen gidiyon goç yiğidim
Gönül senden nasıl geçe

Su değilim ki aka aka durulam
Yer değilim şaka şaka yarılam

Sılada da go yigidime sarılam
Bana acep sorgu sual var mı ola

Kaledağının günden yüzü
Tez açılır ağı nergizi
Tez gel guzucuğum tez gel
Bekliyor elin gızı

Derelerde biter nergiz
Ben ağılarım gece gündüz
Seher ile doğdu yıldız
Sana kervan kıran derler

Adın batsın kele gelin
Sana bayrak düren derler

Evimizin önü arpa
Orak attım sere serpe
Go yigidim sana kesem çifte kurban
Sen benim olman mı ola

Karşıdan karşıya olur mu böyle
Her ne derdin var ise gel bana söyle
İki elim goynumda gel merhamet eyle
Merhamet galmamış he kimselerde go yigidim.

(K16)

AA-8

Göcür Cennet'in Ağıdı

Genç yaşta kalp krizinden ölen kocası için Cennet Şimşek'in söylediğı ağıt:

Evimizin önü bayan
Çıkam dallarını sayam
Atlıydım galdım yayan
Uyan go yigidim uyan

Evimizin önü purçak
Gül topladım gucak gucak
Mevladım söndürdün ocak
Ben üfurdüm yakamadım

Mevladım söndürdün ocak
Ben üfurdüm yakamadım

Evimizin önü yonca
Yonca çıkmış dam boyunca
Yonca seni ben biçtirmem
Goç yiğidim gelmeyince

Yonca seni ben biçtirmem
Nazlı yarım gelmeyince

Evimizin önü yazı
Tazın ürer bazı bazı
Goç yiğidim göç göçüyor
Ne oğlu var ne gızı

Nazlı yarım erken göçmüş
Ne oğlu var ne de gızı

Evlerinin önü yokuş
Gelir guzum akış akış
Şlimdi gelmiş guzularım
Hep bakıyor, melil bakış

Gelmiş benim uzak guzum
Babam yok deyi melil bakış

Yüce dağlar, yüce dağlar
Garı erir suyu çağlar

Nazlı yarini yitiren
Benim gibi söyler ağlar

Goç yiğidi erken gaybeden
Benim gibi söyler ağlar

Garlı dağa garlar yağmış
Gamalaklar boyun eğmiş
Uyan galan sabah olmuş
Guzuların hepden gelmiş

Uyan galan sabah olmuş
Eşin dostun hepden gelmiş

Garlı dağda gar galmamış
Yüreğimde yağ galmamış
Daha çok söyledim canım
Söyleyecek hal galmamış.

Yük üstünde kepenimiz
Kalkmaz bizim yatanımız
Kalk gidelim goç yiğidim
Bura değil vatanımız

Yol üstünde yuvası var
Ellemeyin parladınız
Askerde benim Osman'ım var
Duyurmayın ağladınız

Gül ağacı, gül ağacı
Gülü yaprağından acı
Adanada gaynım Hacı
Goç yiğidim varmadı mı?

Gül ağacı, gül ağacı
Boğum boğum gül yaprağı
Gel ayrılak goç yiğidim
Ayrılığın günü bugün

Evimizin önü ekin
Yekin boyraz oğlu yekin
Daha çok söyledim canım
Düşmanların evi yakın

Gara köyün gayaları
Zülûf dökmüş mayaları
Ne diyim ben goç yiğidim
Çok değmiş erzayilin sayaları

Gara köyde tütün tüter
Cıngırdaklı doğan öter
Ötme bire doğan ötme
Benim derdim bana yeter

Yük üstünde gara harar
Garar Kadir Mevlam garar
Gene oluyor akşamlar
Guzuların seni sorar

Gene oluyor akşamlar
Guzuların seni arar

Yüksek minarede gandiller yanar
Gandilin ucuna bûlbûller gonar
Herkes sevdiğine benim gibi mi yanar
Gelin gözleyin bacılarım

Herkes sevdiğine benim gibi mi yanar
Gelin söyleyin bacılarım

Gider ırmak coşkun coşkun
Alnımda yağlığım pişkin
Kınamayın komşularım
Nazlı yarsız cinim düşkün
(K17)

AA-9

Fadime Uslu öksüz büyüdüğü için kendi kendine söylemiş.

Garşıdaki cınar mı ola
Cınar beni sınar mı ola
Varsam da derdimi döksem
Eller beni kınar mı ola

Evimiz var koyak koyak
Merdiveni seksen ayak
Kuş tüyünden yaptık yatak
Kara yere nasıl koyak

Karşıdaki dut ağacı
Yanıyorum acı acı
Ne gardeş var ne de bacı
Eller beni gınar mı ola
(K18)

AA-10

Kocası hastanede yatan Zarif isimli kadın giden uçaklara seslenmiş:

Gidin teyyareler gidin
Nazlı yâre selam edin

Nazlı yar beni sorarsa
Kızılkuşığı tarif edin
(K56)

AA-11

İsmet Yılmaz'ın söylediğı tek dörtlükten oluşan ağıt:

Kime kin ettin de geydin alları
Yakın iken ırak ettin yolları
Ne minnetle de yetirdiğim gülleri
Vardın gittin bir soysuza yoldurdun.
(K10)

AA-12

Fikriye Yılmaz'ın kendisi için söylediğı ağıt:

Güccckten geydirdiler gara abayı
Gapı gapı gezdirdiler obayı
Biz de bilirdik anne ile babayı
Gücck yaşta ayrı düştü yolumuz

Güccck yaşta düştüm dile
Bülbül gondurmadım güle
Hayatım boyunca çile
Çektim bilenim olmadı
(K10)

AA-13

Fikriye Yılmaz'ın gurbete giderken söylediğı ağıt:

Yüce dağlar aşurdılar
Vatanımı şaşurdılar
Gurbetlere düşürdüler
Ağlattılar anam beni

Yüce dağlar yüce olsa
Gündüz getsem gece olsa
Şu ayrılık niçin olsa
Ayırırlar anam beni
(K10)

AA-14

Elif Serin'in çocuğu olmuyor diye kendisi için söylediği ağıt:

Okudum hocamdan da aldım bir satır
Gadir Mevlam da eksigimi sen yetir
Gısmet neredeyse çeker eletir
Kim bilir ki nerde galır ölümüz

Argımı işledim de suyum akmadı
Çok yuvalara hizmet ettim de cülüceğim çıkmadı
Boş yuvalara hizmet ettim
Boynum bükük ağlar gezerim
(K10)

AA-15

Fadime Kaya'nın ölen bacısı Ayşe Kaya için söylediği ağıt:

Karşı dağ çınar mı ola
Yapracığı döner mi ola
Ben bacıma ağıt etsem
Eller beni gınar mı ola

Alafcığımı arg eyledim
Al evimi tergeyledim
Güvenilmezmiş yalan dünyaya
Ben yenice fargeyledim.
(K3)

AA-16

Ayşe Yılmaz'ın ölümü üzerine büyük kızının söylediği ağıt:

Yaylaların yaslı daşı
Yandı yüreğimin başı
Üç bacının bir gardaşı
Öksüz galmış ben ne deyeyim

Yaylaları yan oluklu
Akarsuları balıklı
Arkacığı mor belikli
Benim anam var mıydı?
(K3)

AA-17

Ali'ye Ağıt

Bir köyde iki genç evlenmişler. Ali isimli damat gerdek gecesi aniden ölmüş. Geride kalan yeni gelin aşağıdaki ağıdı söylemiş:

Evlerinin önü fındık
Fındığın dalına gonduk
Say ki biz de gelin olduk
Gelin geldik, kız gidiyok

Evlerinin önü marul
Sular akar harıl harıl
İnce bele sıkı sarıl
Uyan Alim zabah oldu

Gökte yıldız beş yüz elli
Elim gına, yüzüm telli
Gelin olduk nerden belli
Uyan Alim zabah oldu

Zabahınan erken kalktım
Eğildim yüzüne baktım
Al duvağı yere attım
Uyan Alim zabah oldu

Ne enişin dibindeyim
Ne yokuşun başındayım
Bana dulluk yakışır mı
Daha on beş yaşındayım

Davulçular dama doldu
Dam başıma zindan oldu
Görümcem duvağa geldi
Uyan Alim zabah oldu

(K22, K25)

AA-18

Zeytin yaprağını dökmüş
Muhabbet aradan kakmış
Ayrılığın vakti yetmiş
Ne diyeyim guzucuğum

(K24)

AA-19

Genç yaşta ölen kardeşinin arkasından bir ablanın yaktığı ağıt :

Eylenin turnalar ben de varayım
Dua edin ben burada kalayım
Yitirdim gardaşı nerde bulayım
Bir de benim için ötün turnalar

Turnam nedir aleminiz yurdunuz
Gün değdik sıra ışılaşır teliniz

Gardaş verdim galdım ben de yalınız

Bir de benim için ötür turnalar.

(K64)

AA-20

Bir annenin ölen küçük kız çocuğu için söylediği tek dörtlük bir ağıt:

Dimir dimir diller döktü

Eğri büğrü yollar yaptı

Yer altında yer dam duttu

Göçtü gitti ağ bebeğim

(K64)

AA-21

Genç bir kadının ölen babası arkasından söylediği bir ağıt

Oturdum kalkamadım

Sağıma soluma bakamadım

Çok uğraştım babacığım

Ocağını yakamadım

Adana'dan bir kuş uçtu

Uçtu Karaköy'e düştü

Ne söyleyim babacığım

Yandı yüreğim tutuştu

(K75)

AA-22

Balcalı Hastanesi'nde ölen bir kişi için söylenen tek dörtlük bir ağıt

Balcalı'nın yolu yırak

Merdivanı seksen ayak

Oruç tuttum, kurban adadım

Kabul etmedi zalim felek

(K32, K35)

AA-23

Ali'ye Ağıt

Gerdek gecesi, gelini seven başka bir gencin bıçaklayarak öldürdüğü damat
Ali'nin arkasından gelinin söylediği ağıt :

Evlerinin önü kavak
Kavaktan dökülür ufak
Elim kına yüzüm duvak
Uyan Alim sabah oldu

Evlerinin önü kiraz
Kirazın dalları beyaz
Yine öttü kanlı horoz
Uyan Alim sabah oldu

Evlerinin önü mezar
Mezarlıkta gelin gezer
Gayınbabam benden sezer
Uyan Alim sabah oldu

Davulcular dama doldu
Dam başıma zindan oldu
Anan baban hep uyandı
Uyan Alim sabah oldu

Alimin giydiği atlas
Atlasa iğneler batmaz
Alim hiç kimseye bakmaz
Uyan Alim sabah oldu

Alma attım yuvarlandı
Vardı yastığa dayandı
Anan kapıya dayandı
Uyan Alim sabah oldu

Alma attım tekerlendi
Ben yedikçe şekerlendi
Tan yerleri sakarlandı
Uyan Alim sabah oldu

Gökte yıldız salkım saçak
Sol yanımdan değdi bıçak
Size yalan bana gerçek
Uyan Alim sabah oldu

Bir incecik çıra yaktım
Eğildim yüzüne baktım
Kalk demeye hicap ettim
Uyan Alim sabah oldu
(K33, K36)

AA-24

Hasandede'nin gediği
Çifte öttürür düdüğü
Ne diyeyim anacığım
Gene oldu düşmanların dediği

Eğner köyü bucak bucak
Otlar yoldum gucak gucak
Tütmez baca yanmaz ocak
Ne deyeyim hatın anam
Gene düşmanların dediği mi olacak

Evimizin önü otlu
Çeşmemizin suyu datlı
Ben anama gıyamazdım
Buralara nasıl yattı

Aladağ'ın yazıları
Ceylan avlar tazıları
Anama da öldü derler
Ağlar mı ola guzuları

Samırsağı sağ içinde
Yürek oynar yağ içinde
Herkesin anası yanır
Benim anam yoğ içinde

Yekin gara devem yekin
Dal değıyor gendini sakın
Ben anama ağıt etsem
Düşmanların evi yakın

(K23)

AA-25

Kara kazan kaynamasan
Atlı cirit oynamasın
Varın söylen şu geline
Bu yıl yayla yaylamasın

Kara kazan kaynar m'ola
Atlı cirit oynar m'ola
Varın söylen şu geline
Yarsız yayla yaylar m'ola

(K63, K64)

Karabıyk'a Ağıt

Karsantı'da Karabıyk isimli ünlü bir eşkıya yaşarmış. Bu ekşiye zenginleri soyar paraları fakirlere verirmiş. Bir gün bir tuzağa düşürölmüş ve öldürölmüş. Onun ölümlü üzerine söylenen ağıt:

Eğner'den çıkıyor çiftte karasu
Şehir mi köy mü bilmem arası
Elbisemde yoktur kurşun yarası
Kader böyleymiş ağlama anam

Karhatlı mevkisinde dört sene gezdim
Bütün dertlerimi defterime yazdım
İntikam yüzünden sılamdan bezdim
Kader böyleymiş ağlama anam

Kimisi Mehmet Aslan der kimisi Bıyk
Şeytanın sözüne biz nasıl uyduk
İntikam yüzünden sıladan bezdik
Kader böyleymiş ağlama anam

Aşiretler viran olsun yurdusuz
Şu Karabıyığı nasıl vurdunuz
İntikam birliğıyle tuzak kurdunuz
Kader böyleymiş ağlama anam

(K59, K68)

2- Sosyal Olaylar Üzerine Yakılan Ağıtlar

AA-27

Musa Yaşa'ya Ağıt

Musa Yaşa maden ocağında çalışırken ölmüş ardından bu ağıt söylenmiş.

Aladağ'da işler maden
Sağ gelmez mi sana giden?
Hep gidenler geri döndü
Musa Yaşa gelmez neden?

Nasıl oldu diye sorduk
Yok ki doğru cevap veren
Acı haber ulaşınca
Figan etti konak kuran

İssız dağlar kucağında
Ağustosun sıcaklığında
Biz Musa'yı kaybettik
Kanlı maden ocağında

Acıdan içim sızılar
Böyleymiş bizde yazılar
Hep dökülüp yetim kaldı
Beş tane körpe kuzular

(K30)

3- Gelin Ağıtları

AA-28

Evlerinin önü iğde
İğdenin dalları yerde
Sanki biz de gelin m'oldük
Ağ sıvaklı büyük evde

Deve geliyor deve
Gevişini geve geve
Sanki biz de gelin m'olduk
Celalgilin büyük evde

(K55)

Değerlendirme

Aladağ ağıtlarını biçim ve içerik açısından değerlendirebiliriz.

Biçim açısından incelediğinizde ağıtların büyük çoğunluğunun nazım birimi dörtlüktür (AA-1, AA-2, AA-3, AA-4, AA-5, AA-6, AA-9, AA-10, AA-11, AA-12, AA-13, AA-14, AA-15, AA-16, AA-17, AA-18, AA-19, AA-20, AA-21, AA-22, AA-23, AA-25, AA-26, AA-27, AA-28). İki ağıtta dörtlükler arasında iki mısradan oluşan kavuştaklar vardır (AA-7, AA-8). Bir ağıtta ise dörtlükler arasında beş mısralık bir bent vardır.

Ağıtların büyük çoğunluğunda 8'li hece ölçüsü kullanılmıştır (AA-1, AA-3, AA-4, AA-5, AA-6, AA-8, AA-9, AA-10, AA-13, AA-15, AA-16, AA-17, AA-18, AA-20, AA-21, AA-23, AA-24, AA-25, AA-27, AA-28). Bir kısmında ise 11'li hece ölçüsü kullanılmıştır (AA-11, AA-19, AA-26). Bir kısmı ise hece sayıları düzensizdir (AA-2, AA-7, AA-12, AA-14, AA-22). Ölçüsünü düzenli verdiğimiz ağıtlar içinde de ölçüye aykırılık gösteren mısralar vardır.

Ağıtların uyak düzenine baktığımızda çoğunluğunun mani tipi kafiye düzeniyle (aaxa) uyaklandığını (AA-3, AA-4, AA-10, AA-15, AA-21, AA-22, AA-24, AA-25, AA-27, AA-28) görmekteyiz. Bir kısmı ise (aaaa-bbba veya aaab-cccb) şeklinde kafiyeleşmiştir (AA-2, AA-5, AA-11, AA-12, AA-13, AA-16, AA-17, AA-19, AA-20, AA-23, AA-26). Bazı ağıtların uyak düzeninde dörtlükler arasında bir uyum yoktur. Bazı dörtlüklerde mani tipi, bazı dörtlüklerde koşma tipi kafiyeleşmiştir (AA-1, AA-6, AA-7, AA-8, AA-9, AA-14).

Aladağ ağıtlarını konularına göre incelediğimizde:

- a) Kişiler İçin Yakılan Ağıtlar
- b) Sosyal Olaylar Üzerine Yakılan Ağıtlar
- c) Gelin Ağıtları, şeklinde sınıflandırabiliriz.

Aladağ ağıtlarının büyük bir kısmının kişiler için söylendiğini görmekteyiz. Kişiler üzerine söylenen ağıtların da çoğunluğunu ölüm üzerine söylendiği görülmektedir (AA-1, AA-2, AA-3, AA-4, AA-5, AA-6, AA-7, AA-8, AA-15, AA-16, AA-17, AA-18, AA-19, AA-20, AA-21, AA-22, AA-23, AA-24 AA-25, AA-26). Bu ağıtlardan bir kısmı ise öksüzlük, yalnızlık (AA-9, AA-12), bir kısmı gurbet-hasret (AA-10, AA-11, AA-13) ve çocuğun olmaması ve çekilen sıkıntılar (AA-14) konu edinilmiştir.

Ölüm üzerine söylenen ağıtlarda ölenin arkasından duyulan üzüntü, bu ayrılığa dayanamamanın verdiği sıkıntı (AA-1, AA-2, AA-4, AA-5, AA-6, AA-7, AA-8, AA-15, AA-16, AA-17, AA-18, AA-19, AA-20, AA-21, AA-22, AA-23, AA-24 AA-25, AA-26) ana temayı oluşturmaktadır. Ölüm çoğu zaman ocağın sönmesi olarak işlenmiştir (AA-8, AA-21, AA-24). Bazen ölüm solan güle (AA-8), bazen de bir göçe benzetilir (AA-4). Çoğu zaman ölüme inanamama ve kabullenememe duygusu vardır. Bu yüzden onu uyuyor olarak kabul etme ve artık sabah olduğunu, uyanması gerektiği duygusu ve isteği işlenir (AA-1, AA-4, AA-8, AA-17, AA-23). Ölüm geride kalanların elini kolunu bağlar, sağını solunu seçemez hale getirir ve merhamet bekler (AA-7, AA-17, AA-21, AA-24). Bu yüzden geride kalan yakını, kendisini atsız kalan bir yolcuya benzetir (AA-8). Yardım ve medet bekler, turnalardan haber sorar (AA-19).

Ölüm sebebiyle feleğe sitem vardır. Bütün bu çileler ve içinden çıkılmaz durumlar feleğin ters gitmesindendir. Ölümün olmaması için oruç tutulur, kurban adanır ancak felek bildiğini yapar (AA-22, AA-7). Ölünün görünüşünden ve onun durumundan anlam çıkarılmaya çalışılır (AA-1). Küçük yaşta iken gelen ölüm daha acı vericidir bu acı daha derin bir şekilde dile getirilir (AA-4, AA-5, AA-20). Ölen çocuk görpe kuzuya benzetilir (AA-3). Küçük çocukğun toprağa konması dayanılacak bir durum değildir. Onun yeri beşiktir, oyundur, annesinin kucağıdır. Ancak çocuğun ölümü gerçektir ve anne bu acıya dayanamaz hatta çocuk sevilen yerde bulunmaya bile dayanacak durumda değildir (AA-4, AA-5).

Yeni evlenen çiftin de ölümle ayrılması da ölümü daha acı ve trajik yapan bir diğer durumdur ve bu ölüm de yine ağıtlarda sıkça işlenmektedir (AA-1, AA-6, AA-17, AA-23). Bu ağıtlarda bazen gelin ve kaynananın birbirini suçladığı görülür (AA-1). Ya da gelin kendisinde hata ya da uğursuzluk görüldüğünü düşünür veya duyar, bunları hak etmediğini belirtir ve ölen kocasının uyanmasını ve kendisini bu zandan ve sıkıntılı durumdan kurtarmasını ister (AA-1, AA-7, AA-23). Kaynana ise gelinin ağdının

gerçek olmadığı ve onun üzüntüsünün geçici olduğu fikrindedir. Ona göre asıl üzülecek ana ve bacıdır (AA-1). Gelin ise henüz gün görmeden içine düştüğü bu durumda çaresizdir ve bu duygularını elinde kına, yüzünde duvakla kaldığını böyle bir kaderin olamayacağını, henüz dul kalacak yaşta olmadığını, hayatın baharında, en güzel çağında olduğunu belirterek dile getirir (AA-1, AA-17, AA-23). Anne ise bir taraftan oğluna üzülmür bir taraftan da oğlunun ölümü üzerine olacakları tasavvur eder, yeni gelinin koca isteyeceğini söyleyip oğlunun uyanmasını ister. Zaten oğlu ölmüştür; onun acısıyla yanmakta, içi sızlamaktadır (AA-1, AA-7).

Ölüm kimi zaman uğursuzluğa bağlanır. Yaylanın uğursuzluk getirdiği, yaramadığı bu yüzden göçün geri gitmesini ister (AA-1). Bazen de içinde bulunan sene uğursuz sayılır çünkü o sene ölüm ve acı getirmiştir (AA-4). Bazı durumlar ise ölümün habercisi sayılır. Örneğin kanlı horozun ötmesi ölüm işaretidir (AA-1, AA-23). Ölüm şekli bazen eleştirilir. Böyle bir ölümün olamayacağı, bunun ancak kaderin bir cilvesi olabileceği düşüncesi dile getirilir (AA-1, AA-17). Ancak sonuçta dünya yalandır. Ona güvenilmeyeceği aşıkardır, bu duygu zaman zaman fark edilir (AA-15). Ölüm zamansız gelse de gerçektir (AA-17). Artık ölümü kabullenme ve vedalaşma zamanı da gelmiştir. Çünkü Azrail gelmiş, onun ölüm zamanıymış, bundan kaçış yoktur (AA-8).

Tabii olarak ölenin arkasından herkes üzülmemekte sevinenler de vardır. Düşmanlar bu ölümüne sevineceklerdir. Hem düşman uzakta değil yakınlardadır. Bu yüzden çok fazla ağlamak, acı durumu ortaya koymak ve düşmanı sevindirmemek gerekir (AA-, AA-8, AA-24). Bazen de komşuların, bu ağlamaları ve bağırımları kınamasından çekinilir. Ancak ölüm gelmiştir, komşuların anlayışlı olması gerekir (AA-8, AA-9, AA-15, AA-23)

Bazıları ölümü yalan olarak görmektedir. Çünkü dünya yalandır, herkesin öleceği bellidir. Cenazeye gelenler “yalan dünya, ölüm herkese gelecek” deseler de bu ölüm, sahibine gerçektir, bunu kimse anlayamaz (AA-23). Bu ölüm insanın içinde bir yangın çıkarır ve bu yangın içindeki yağları eritir (AA-8).

Ölümün ardından olacak şeyler, zor durumlar düşünülür ve içinden çıkılmaz bu durumlar tasavvur edilerek ağlanır (AA-2, AA-19, AA-21). Bazen çocuğun olmaması, arkasından ağlayacak, soyunu sürdürececek evladın olmamasına dem vurulur ve üzülmür (AA-1). Bazen ise geride kalan öksüz çocuklar ve onların gariplikleri düşünülür ve ağıt

yakılır (AA-2, AA-8, AA-16). Ölünün gömülmesinden sonra akşam olunca, gün içindeki kalabalık yok olmuştur ve bizbize kalınmıştır. Yalnızlık ölümü hatırlatır ve çocuklar da babalarını sorunca acı iyice artar (AA-8). Kadın kocasının ölümüne yanarken bir taraftan da askerdeki oğlunu düşünür ve onun garip olduğunu ve üzülmemesi gerektiğini söyler. Bu yüzden zaten askerde zor günler yaşayan oğluna bu acı haberin ulaştırmamasını ister. Bu bir annenin fedakarlığının göstergesidir (AA-8).

Bazen ölüm şekli ve son durumları dile getirilir (AA-2, AA-3). Ölümünden sonra eski güzel günlerin yaşanamayacağı, bu yıl yayla yapılmamasını ister çünkü yayla güzelliklerin yaşandığı mutluluk yeridir. Ama şimdi mutlu olma zamanı değildir (AA-25). Ölüden geriye kalanlara saygı duyulur, anısına saygı gösterilir (AA-8).

Gelenekler de ağıtlarda görülebilmektedir. Bir ağıtta gelenek sebebiyle gelinin kayınbabasına konuşmaması ve bu yüzden bebeği alan kuşu haber vermemesi anlatılır (AA-5).

Ağıtların bir kısmında gurbet teması işlenir (AA-11, AA-12, AA-13). Ayrılık sebebiyle çaresizlik, yâre selam yollamak için uçaklara bile seslenmeyi görebiliriz (AA-10). Küçük yaştan itibaren yaşanan sıkıntılı hayat, anne ve babanın olmayışından dolayı üzüntü, eksiklik, çaresizlik, çile dile getirilir (AA-12, AA-13). Öksüzlük sebebiyle derdini dökcek kimsenin olmayışı, çınarlara derdini dökme isteği, ancak bundan bile kınanma korkusuyla çekinme duygusu vardır (AA-9).

Bir ağıtta ise çocuğu olmayan kadının içinde bulunduğu çaresizlik, sahipsizlik duygusu, geleceğinden endişe duyması işlenmiştir (AA-14).

Sosyal olaylarla ilgili olarak derlenen bir ağıtta maden ocağında ölen biri için söylenen ağıt vardır. Bu ağıtta ölüm sebebini bilememe, araştırma, ölüm duyulunca içine düşünülen çaresiz durum anlatılır. Kadere boyun eğme ve geride kalanlara üzüntü dile getirilir (AA-27).

Sonuç olarak, Aladağ yöresinde insanlar ölüm karşısındaki üzüntülerini bugün hâlâ ağıtlarla dile getirmektedirler ve ağıt söyleme geleneği canlı ve zengin bir biçimde devam etmektedir. Yöre insanı ağıtlarda ölenlerinin arkasından duyduğu üzüntüyü, askerlerine duyduğu özlemi, hastalarına duyduğu endişeyi, sılaya duyduğu hasreti içli bir biçimde anlatmıştır.

2.1.5. Tekerleme

Tekerlemeler, çeşitli ses tekrarlarından, söz sanatlarından ve kelime oyunlarından yararlanılarak meydana getirilen ürünlerdir ve genellikle gerçek dışı anlamlara dayalı kalıp sözlerdir (Artun, 2004:209).

Sözlü halk edebiyatı türlerinden biri olan tekerlemelere çeşitli halk edebiyatı türlerinde sıkça rastlanır. Kullanıldıkları türe göre işlevleri değişen tekerlemelerde kaynaklarda çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır: "Genellikle ölçülü, kafiyeli, simetricali, onomatopeli ve sürrealist anlamlı söz dizisi." (Akalin; 1984: 278-279). "Ses oyunları ve çağrışımlarla birbirine bağlanan, genellikle birbirini tutmaz düşüncelerin sıralanmasına dayanan kalıplaşmış söz dizisi." (A.B.; 1991, C.20: 490) "Çoğunlukla basmakalıp söz. Âşıkların şiir ve musiki toplantılarında, yarışma niteliğinde yaptıkları karşılıklı şiir söyleme. Âşıklar buna tekellüm derler. Masalların başında veya söz arasında, bazen konu ile ilgili bazen da yalnız mizah unsuru olarak söylenen yarı anlamlı, yarı anlamsız sözler." (M.L.; 1973, C.12: 16).

Tekerlemeler; şekil, konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilememiş halk edebiyatı ürünleridir. Bunun en önemli sebebi, tekerlemelerin daha çok bilmece, âşık şiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi pek çok halk edebiyatı folklor türünün içinde yer almaları olsa gerektir. Ancak başka hangi türle ilişkili olursa olsun yine de tekerlemeleri farklı kılan şekil, muhteva ve anlatım özelliklerinin var olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca diğer türlerden tamamen bağımsız olan tekerlemeler de vardır. Tekerleme türü daha ziyade çocuk folkloru ürünlerinde göze çarpar. Tekerlemelerin anlatımlarındaki çocuksu üslûp da bunun bir yansımasıdır. Ancak bazı âşık edebiyatı ürünlerinde ve masallarda bulunan ve "tekerleme" olarak adlandırılan mizahî ve manzum konuşmalar büyüklere mahsus özellikler göstermektedir (Duymaz, 2002: 9).

Tekerlemeler, birbirine aykırı düşünceleri, olmayacak durumları bir araya getirip, mantık dışı birtakım sonuçlara varmakla şaşırtıcı bir etki yaratır. Yapısı ve konusu bakımından bu özelliğiyle tekerlemeler, beklenmedik hayal oyunlarının boşanıvermesiyle şaşırtmak, eğlendirmek ve keyiflendirmek için başvurulan bir çeşit söz cambazlığıdır (Duymaz, 2002:24).

Tekerleme, çeşitli Türk boylarında şu adlarla bilinir: Azerbaycan Türkleri Âşık Edebiyatında, "tekerleme", çocuk folklorunda, "sanama" , Dobruca Tatarları masallarında; "tekerleme", Gagauzlarda; "tekerleme, sayılmak, badaşmak" , Kazak Türklerinde; "ölen (hayvan tekerlemeleri için), tekerleme" , Kırgız Türklerinde "canılmaç" , Kıbrıs ve Makedonya Türklerinde; "tekerleme" , Özbek Türklerinde; "bala koşukları, sanaş, sanak" , çocuk folklorunda; "sayılmak" ve Türkmenistan'da "sanavaç" (Kaya, 1999: 546).

Tekerlemeler geçtikleri yerlere göre dört bölümde incelenebilir:

a. Masal Tekerlemeleri

Masal tekerlemeleri, masalın başında, ortasında, sonunda veya uygun başka bölümlerinde söylenen uzun veya kısa kalıplaşmış sözlerdir. Masal tekerlemeleri, masalın hangi bölümünde kullanılıyorsa, o bölüme uygun bazı özellikler gösterir. Ör: Masalın başında söylenen "Evvel zaman içinde....", "Bir varmış, bir yokmuş...", "Zaman zaman içinde, eski zaman içinde, cinler cirit atarken eski hamam içinde..." gibi tekerlemeler, masalın eğlendirmek, ders vermek için uydurulduğunu, eskiden olmuş bitmiş şeyler olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtirken, dinleyiciyi masalın gerçek olmayan havasına da sokar. Masalın sonunda söylenen "Onlar ermiş muradına..." gibi tekerlemeler, bütün masalların herkesin gönlüne göre mutlu bir sona erdiğini belirterek, herkese aynı mutluluğu dileme amacını güder. Masalın ortasında yer alan "sözü uzatmayalım" gibi tekerlemeler ise anlatımı hızlandırmaya ve uzun zaman aralıklarını kapatmaya yarar (A.B.; 1991, C.20: 490).

b. Oyun Tekerlemeleri

Ebe çıkarma, oyuncuların rolünü belirleme gibi durumlarda söylenirler. Kimi oyun tekerlemelerinin işlevi de, bilinmeyen bir şeyi bir tür fal yoluyla bulmaktır. Ayrıca, oyunu renklendirme, oyuncuların el, ayak ve beden hareketlerini düzenleme, oyuncuları heyecanlandırma, coşturma veya kızdırma amacıyla söylenen oyun tekerlemeleri de vardır. Belirli bir ezgiyle el, kol ve çeşitli beden hareketlerinin katılımıyla söylenen başlı başına oyun tekerlemeleri, bebekleri eğlendirme, oyalama ve eğitme amacına yöneliktir. Oyun tekerlemelerinin bir türü de yergi amacıyla

söylenenlerdir. Sakatlıklar, huy ve görünüş kusurları üzerine söylenen sözler, oyunda mızıkçılık edenlere yönelik taşlamalar (A.B.; 1991,C. 20: 491).

Oyun tekerlemeleri, çocukların kendi yaratmaları olabileceği gibi büyüklere özgü tekerlemelerin çocuk tekerlemelerinin geleneklerine ustalıkla uygulanmaları sonucunda da ortaya çıkabilirler. Bu tekerlemelerin hepsi tür niteliği gösterir. Oyun tekerlemelerinin çeşitli türleri vardır. Ör: Sayışmacalar, oyunlarda ebe çıkarmada yararlanılan baştan ya da sondan kafiyeli, ahenkli söz kalıplarıdır. Oyundan önce söylenirler (Boratav; 1982: 135).

c. Tören Tekerlemeleri

Tören tekerlemeleri daha çok doğa güçlerini, olayları ve varlıkları etkilemek için söylenen tılsımlı söz özelliği gösterir. Tören tekerlemeleri, çocuklara ait törenlerde söylenenler ve büyüklerin katıldıkları bazı törenlerle ilgili olanlar olmak üzere ikiye ayrılırlar (Boratav; 1982: 137).

Tören tekerlemeleri, geleneksel ve folklorik olaylarla bağlantılıdır. Anadolu'da yağmur yağdırmak için düzenlenen törenlerde çocuklarla gençler, "Çomçalı Gelin" adını verdikleri bir kuklayı gezdirerek yiyecek toplarken tekerleme söylerler. Orta Anadolu'da "Çiğdem Pilavı" adlı bahar bayramında çocuklar, tekerlemeler eşliğinde evden eve dolaşırlar (A.B.; 1991, C.20: 490).

Sayacı türküleri adıyla Anadolu'nun bir çok bölgelerinde yaygın tekerlemeler, kış yarısına rastlayan günlerde kutlanan bir törene bağlıdır. Bu daha çok çobanların bir bayramı niteliğindedir. Orada söylenen kalıp sözler, tekerleme ile tören türküleri arasında yer alan özellikler taşırlar. Hayvancılığın gelişmiş olduğu bölgelerde örneğin; Kuzey Doğu Anadolu'da, bu türkü tekerlemelerinin çok zengin çeşitlemeleri vardır (Boratav; 1982: 138).

d. Bağımsız Tekerlemeler

Kendi başlarına birer söz sanatı niteliği taşıyan bağımsız tekerlemelere, genellikle güldürü ögesinin ağır bastığı âşık şiirlerinde rastlanır. Karagöz ve orta oyununda kullanılan kalıplaşmış söz oyunları da aynı nitelikte yaratmalardır. Tekerleme

söylemede ustalaşmış kimseler, büyük bir hünerle aktardıkları geleneksel tekerlemeleri, kendi yaratmalarıyla zenginleştirip geliştirirler (A.B., 1991, C.20: 490).

Bağımsız tekerlemelerden başka bir tür söz cambazlığı olarak kabul edilen ve yanılmaca adı verilen türden de söz etmek gerekir. Yanılmacalara genellikle çocuk geleneğinde rastlanır. Bu söz oyunlarının özelliği, daha çok karşıdaki kişiyi sınama amacına yönelik olmaları ve bilmeceye yakın nitelikler taşımalarıdır. Yanılmaca tekerlemelerde, ses yapısı açısından söyleniş güç olan yanlış söylendiğinde söyleyeni gülünç duruma düşüren anlamlar kazanmış cümleleri hızlı bir şekilde söyleyebilmek esastır. Yanılmacayı söyleyen kişinin farkında olmadan yaptığı yanlışlıklar ve söylediği tuhaf sözler, dinleyicileri eğlendirir. Bu tür tekerlemelere, şu örnekleri verebiliriz: “Beş tas has hoşaf turşusu / Keşkekçinin keşkeklenmemiş keşkek kepçesi / Şu köşe kış köşesi, şu köşe yaz köşesi, şu şişe su şişesi” (Boratav; 1982: 139).

Aladağ tekerlemeleri ve konularına göre sınıflandırması şu şekildedir:

a. Masal Tekerlemeleri :

ALT-1

Evvel zaman içinde
Kalbur saman içinde
Cinler cirit oynarmış
Eski hamam içinde

(K20, K21, K55, K68)

ALT-2

Evvel zaman içinde
Kalbur saman içinde
Develer tellal iken
Pireler berber iken
Ben annemin beşiğini
Tıngır mıngır salları iken

(K21, K35, K36)

ALT-3

Var varanın sür sürenin
Hali budur, masal sevenin
Ne olmuş, nasıl olmuş?
Gelin şimdi dinleyelim.
(K20)

b. Oyun Tekerlemeleri

ALT-4

Oooo piti piti
Kalemoli sepeti
Terazi lastik
Cimlastik
Tombili koş
Arabaya koş
Arabanın tekeri
İstanbul'un şekeri
Hop hop
Altın top
Bundan başka oyun yok
(K4, K6)

ALT-5

O lili lili papatya dilli
Seksen o seksen o mitatta da
Biz gidiyoruz bu hafta,
İneğimiz doğurdu.
Adı kasım kel Fatma,
İnce de belliyiz
Fidan boyluyuz

Aşka da benziyor
Köpek havlıyor
Hav hav hav
Çingene kaptan sav.
(K20, K21)

ALT-6

O piti piti
Karemeli sepeti
Terazi lastik cimlastik
Biz size geldik bitlendik
Pazara gittik bitlendik
Hamama gittik temizlendik
Dik dik dik
Son dersimiz matematik
Öğretmenimiz otomatik
(K5, K55)

ALT-7

İğne attım denize
Gidiyor yüze yüze
Ben vuruldum Filize
Filiz Akın
Eve yakın
Onu seven
Cüneyt Arkın
Kın kın kın
Kına gecesi
Si si si simitçi
Çi çi çiğköfteci
Te te telefon
Fon fini fon
(K11, K23)

ALT-8

Aliler Aliler çingene Aliler

Ne istersin, ne istersin bizim saraydan

İçinizde bir güzel var, bir şirin var onu isteriz

O güzelin o şirinin adı neymiş?

O güzelin, o şirinin adı

(K15, K20)

ALT-9

Bir kedi varmış

Ona kadar saymış

Bir iki üç dört beş altı yedi sekiz dokuz on

İstasyon, televizyon

Kimi çıkartıyon

(K11, K48)

ALT-10

İğne battı

Canımı yaktı

Tomboli koş

Arabaya koş

Arabanın tekeri

İstanbul'un şekeri

Top top top altın top

Bundan başka oyun yok.

(K26)

ALT-11

Yağ satarım bal satarım
Ustam ölmüş ben satarım
Ustam kökü sarıdır
Satsam on beş liradır
Zambak zumbak
Dön de arkana iyi bak.
(K14, K17)

ALT-12

Portakalı soydum
Başucuma koydum
Ben bir yalan uydurdum
Duma duma dum
Kırmızı mum
Dolapta pekmez
Yala yala bitmez
Ayşecik cik cik cik
Fatmacık cık cık cık
Sen bu oyundan çık
(K14, K18)

ALT-13

Sarı çiçek topladım
Daldan dala hopladım
Çiçeklerim döküldü
Dere aldı götürdü
Dere boyu çalılık
Derede olur balık

Oltayı attım
Balığı tuttum
Balık suya dalamaz
Arasan da bulamaz
Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi
Bunu sana kim dedi.
Ebe ebe gel bize
Uzaktan vur elimize
Eğer gelemezsen
Ebesin ebe

(K20, K22)

ALT-14

Allı ballı kiraz
Bana gel biraz
Kiraz vakti geçti
Gel beraber oynayalım
Eşim seni seçti.

(K8, K20)

ALT-15

Üşüdüm üşüdüm,
Daldan elma düşürdüm,
Elmamı yediler,
Bana cüce dediler,
Cücelikten çıktım
Ablama gittim,
Ablam pılav pişirmiş,
İçine sıçan düşürmüş,
Sıçanı ne yapalım,
Minareye atalım,

Minarede kuş var,
Eniştemin cebinde
Türlü türlü yemiş var.
(K29, K34)

ALT-16

Çıtır çıtır melengiç
Gadiya goydu yememiş
Gadı bunu neylesin
Kelle kerpiç eylesin
(K3)

ALT-17

Çıt çıkalım çardağa
Yem verelim ördeğe
Ördek sudan gelmeden
Kanadını germeden
Ali beyin atı var
Kapkaraca götü var
(K3, K7)

ALT-18

Eveleme geveleme
Deve kuşu kovalama
Tazı tuzu ortaya çıksın
Peri kuşu
(K11, K16)

ALT-19

Omo simo
Simo ikolata
Ta ta ta
Buz gibi limonata
Ta ta ta
Şişko patata
Çi çi çi ikolata
Hani bana limonata
Limonata bitti
Hanım kızı İstanbul’a gitti
İstanbul’da ne yapacak?
Pabula terlik alacak
Pabula terliği ne yapacak?
Nişana gitti mi giyecek.
(K24, K41, K42)

ALT-20

Ayşe Hanım’ın keçileri
Kişne kişne kişniyor
Arpa saman istiyor
Arpa saman yok
Kilimcide ok
Kilimci kilim dokur
İçine bülbül okur
O bülbül benim olsa
Biri ay, biri yıldız
Bir oğlanla bir kız
Hep ikolata piyasa
Hop ikolata piyasa
(K24, K49)

ALT-21

Anya manya kampanya
Çıktım aranızdan ya
Buradan bir öküz geçti mi?
Geçti
Alını sakar mı?
Sakar
Gübresini kokar mı?
Kokar
Arpa, üzüm yer mi?
Yer
Değirmene gider mi?
Gider.

(K25)

ALT-22

Kardan adam kardan adam
Senden korkmaz benim babam
Süpürge var süpüremezsin
Çevreni hiç göremezsin
Ağzın burnun pek kızarmış
Sanki pek çok soğuk varmış
Haydi, haydi yürüsene
Hah hah diye gülsene

(K1, K25)

ALT-23

Kuzu kuzu me
Bin tepeme
Hadi gidelim
Ayşe teyzeme

(K81, K85)

ALT-24

Oo oo onbaşı
Benim babam binbaşı
Binbaşının atları
Kışır kışır kışner
Arpa saman ister
Arpa saman yok
Kilimci de çok
Kilimci kilim dokur
Üstünde bülbül okur
O bülbül benim olsa
İki kardeşim olsa
Biri ay biri yıldız
Oy çikolata çikolata
Sabah yedim salata
Kız senin baban kerata
(K34, K46)

ALT-25

Yağmur yağdı
Gök çatladı
Yetmiş ikisinin ödü patladı
Onunu sattım kasaba
Onunu katma hesaba
Başta gider baş toklu
Arkasında beş toklu
Kurt kaptı birisini
Eve getirdim dersini
(K42, K94)

ALT-26

On kırmızı don
Gel bahçeye kon
Bahçede kazlar
Hiç yumurtlamazlar
Şimdiki kızlar
Laftan anlamazlar

(K34, K89)

ALT-27

Doktor gelir tık tık
Elinde ıbrık
Biz bu doktorun ilacından bıktık

(K22, K34)

ALT-28

İğneden iplik makara
Hanım çıktı pazara
Hanım evde yok
Nereye gitti
İstanbul'a gitti
İstanbul'da ne yapacak
Terlik pabuç alacak
Terlik pabucu ne yapacak
Düğünde şingir mingir giyecek

(K34, K90)

ALT-29

Komşu komşu

Hu hu

Süt pişti mi?

Pişti

Gelin hanım içti mi?

İçti

Kaç kaşık?

Üç kaşık

Neyi oldu?

Kızı oldu.

Adını ne koydunuz?

Ayşecik, Fatmacık

(K21, K34)

ALT-30

Komşu komşu huu!

Oğlun geldi mi?

Geldi

Ne getirdi

İncik, boncuk

Kime kime

Sana bana

Hani benimki

Alt dolapta

Dolapta yok

Karakedi kaçırmış

Kara kedi nerde

Çama çıktı

Çam nerde

Balta kesti

Balta nerde

Suya düştü
Su nerde
İnek içti
İnek nerde
Dağa kaçtı
Dağ nerde
Yandı bitti
Kül oldu gitti.
(K13, K34)

ALT-31

Ablam pılav pişirmiş,
İçine sıçan düşürmüş,
Sıçanı n'apmalı
Minareden atmalı
Minare bıçak bıçak
Elimi kesti bıçak
Mendil getir sileyim
Deve getir bineyim
Halep yoluna gideyim
Halep yolu bit pazar
İçinde maymun gezer
Maymun beni korkuttu
Cin kulağımı sarkıttı
(K26, K33)

ALT-32

Ay dede evin nerede?
Karlıdağda
Karlıdağın neresinde
İki taşın arasında

Yoğurt getir burnunu batır
Ben yiyim sen bak otur
(K33)

ALT-33

Cık cık cık
Ayşecik
Yolda tren
Zeki Müren
Denizde dalga
Türkan Abla
Sun sun sun
Ediz Hun
(K33)

ALT-34

Enteşeden menteşeden
Üç horoz çıktı bir köşeden
Biri alaca, birisi karaca
Birisi ibikli cingöz
İbiklinin tüyü yok
Belli ki köyü yok
(K23, K67)

ALT-35

Leylek leylek havada
Yumurtası tavada
Gel bizim hayata
Hayat kapısı kitli
Leyleğin başı bitli
(K23)

ALT-36

Seksen seksen yüz altmış
Allah bizi yaratmış
Kızlar erkekleri kovalarken
Erkekler helaya kaçmış
(K28)

ALT-37

Bizim evin arkası
Dondurma fabrikası
Annem babam başbakan
Var mı bana yan bakan
(K3, K8, K94)

ALT-38

Horoz girer leğene
Geyik gelir yanına
Kral gibi oturur
Boynuzunu batırır
Horoz kimin?
Ali Ağanın
Geyik kimin?
Veli Ağanın
Ali Ağanın nesi var?
Al püsküllü fesi var
Veli Ağanın nesi var?
Boru gibi sesi var
Kel başına giydiği
Yırtılmış takkesi var
(K20, K66)

c. Tören Tekerlemeleri

ALT-39

Dolu yağışını durdurmak için evin en büyük çocuğu eline bir bıçak ve bir dolu alır. Aşağıdaki tekerlemeyi söyler ve doluyu ikiye keser. Böylece dolunun kesileceğine inanılır.

Ben anamın ilkiyim

Derelerde dilkiyim

Es deli rüzgar es

(K9, K15, K82, K89)

d. Bağımsız Tekerlemeler

ALT-40

Subahaneke sumsum teke

Anan geçi baban teke

(K5, K9, K16, K75)

ALT-41

Elemtere fiş

Kem gözleri şiş

(K3, K11, K35, K79)

ALT-42

Askerde parasız kalan birisi arkadaşıyla babasına haber salar. Evi şöyle tarif eder:

Vara vara vardin Kars'a

Karşıda bir arsa

Arsada bir yapı

Yapıda bir gapi

Kapide bir helki

Helkiyi şöyle bir çevir

Karşına çıkar bir babi

Bıyıkları yabi yabi

Oğlum Osman ne yiyor ne içiyor derse

Sap yiyor saman sıcıyor
Acele para istiyor, dersin
(K3, K8)

ALT-43

Tepped yede tekne suda
Deve dağda, üzüm bağda
Hocanın evi sarayda
Gidip gelmesi bir ayda
(K7, K8, K11, K15)

ALT-44

Anşalı bacı
Kaldır sacı
Kocan eve geliyor
Koy ocağa bulamacı
(K34, K42)

ALT-45

Kara kara kalktı
Lambayı yaktı
Üç göbek attı
Yatağına yattı
(K34, K66)

Değerlendirme

Yöreden derlenen tekerlemelerin tamamı manzum olarak söylenmektedir. Ölçü bakımından bu tekerlemelerin çoğunluğunun sabit bir ölçüsü yoktur, düzensiz sayıda heceli mısralardan oluşmaktadır (ALT-2, ALT-3, ALT-4, ALT-5, ALT-6, ALT-7, ALT-8, ALT-9, ALT-10, ALT-11, ALT-12, ALT-13, ALT-14, ALT-15, ALT-16, ALT-17, ALT-18, ALT-19, ALT-20, ALT-21, ALT-22, ALT-23, ALT-24, ALT-25, ALT-26, ALT-27, ALT-28, ALT-29, ALT-30, ALT-31, ALT-32, ALT-33, ALT-34, ALT-35, ALT-36, ALT-38, ALT-39, ALT-40, ALT-42, ALT-44, ALT-45). Bazı tekerlemelerde

ise hece sayısı düzen göstermektedir. 7'li hece ölçüsü ile söylenen iki tekerleme (ALT-1, ALT-37), 5'li hece ölçüsü ile söylenen bir tekerleme (ALT-41) ve 8'li hece ölçüsü ile söylenen bir tekerleme (ALT-43) tespit edilmiştir.

Derlenen tekerlemelerde kafiyeli söylemek, ses ahengi oluşturmak ana unsur olsa da büyük çoğunluğunda uyak dizilişinde belirli bir düzen yok ya da bir şekle bağlanmamıştır (ALT-2, ALT-5, ALT-6, ALT-7, ALT-8, ALT-9, ALT-12, ALT-14, ALT-19, ALT-20, ALT-21, ALT-24, ALT-27, ALT-28, ALT-29, ALT-30, ALT-32, ALT-34, ALT-35, ALT-38, ALT-39, ALT-40, ALT-41, ALT-42). Dörtlüklerle kurulan tekerlemelerin bir kısmının (aaba) düzeniyle uyaklandığını (ALT-1, ALT-3, ALT-23, ALT-36, ALT-44), bir kısmının (aaaa) şeklinde uyaklandığı (ALT-43, ALT-45), bazılarının (abcb) şeklinde uyaklandığı (ALT-16), bazılarının (aabc) şeklinde uyaklandığı (ALT-18), bir tekerlemenin ise (aabb) şeklinde (ALT-37) uyaklandığı görülmüştür. Tekermelerin önemli bir kısmı (aabbcc..) şeklinde uyaklanmıştır (ALT-4, ALT-10, ALT-11, ALT-13, ALT-15, ALT-17, ALT-22, ALT-25, ALT-26, ALT-31, ALT-33).

Aladağ tekerlemelerini geçtikleri yere göre:

- a) Masal tekerlemeleri
- b) Oyun tekerlemeleri
- c) Tören tekerlemeleri
- d) Bağımsız tekerlemeler, olarak sınıflandırabiliriz.

Aladağ'da derlediğimiz 45 tekerlemeden üçünün masal tekerlemesi (ALT-1, ALT-2, ALT-3), 34'ünün oyun tekerlemesi (ALT-4, ALT-5, ALT-6, ALT-7, ALT-8, ALT-9, ALT-10, ALT-11, ALT-12, ALT-13, ALT-14, ALT-15, ALT-16, ALT-17, ALT-18, ALT-19, ALT-20, ALT-21, ALT-22, ALT-23, ALT-24, ALT-25, ALT-26, ALT-27, ALT-28, ALT-29, ALT-30, ALT-31, ALT-32, ALT-33, ALT-34, ALT-35, ALT-36, ALT-37, ALT-38); birinin tören tekerlemesi (Alt-39) ve 6'sını bağımsız tekerleme (ALT-40, ALT-41 ALT-42, ALT-43, ALT-44, ALT-45) olarak tespit ettik.

Derlenen masal tekerlemelerinin masalların girişinde söylenen tekerlemeler olduğunu görmekteyiz. Bu tekerlemeler masalın gerçek olmadığını, hayal ürünü olduğunu ortaya koyarak ve masala geçişi sağlamaktadır (ALT-1, ALT-2, ALT-3).

Oyun tekerlemelerinin genelinde anlam kaygısı olmadığını görmekteyiz. Bu tekerlemelerin bir kısmı oyun sayısmacaları şeklindedir. Çocuklar oyundaki ebeyi belirlemek için bu tekerlemeleri söylemekte ve bir nevi fal işlevi görmektedir (ALT-4, ALT-5, ALT-6, ALT-9, ALT-10, ALT-13, ALT-24). Bazı tekerlemeler ise oyunun özünü oluşturmakta ve oyun bu tekerlemeler üzerinde yürümektedir (ALT-8, ALT-11). Oyundan oyuncu çıkarmak için de oyun esnasında tekerleme, saymaca söylenmektedir (ALT-9, ALT-12). Bazen de oyunun başında oyuncu kendisine eş seçmek için saymaca söyler (ALT-14).

Bazı tekerlemeler soru-cevap şeklinde dizilmiş olup, çoğu zaman anlam birliği ve ilişkisi görülür (ALT-19, ALT-21, ALT-28, ALT-29, ALT-30, ALT-32, ALT-38). Bazı tekerlemeler ise hikaye şeklinde bir gelişim göstermektedir (ALT-15). Bunların dışında çocukların eğlence amaçlı söyledikleri, bazen anlamlı, bazen anlamsız kelime birliklerinden oluşan tekerlemeler de vardır (ALT-7, ALT-16, ALT-17, ALT-18, ALT-20, ALT-22, ALT-23, ALT-25, ALT-26, ALT-27, ALT-31, ALT-33, ALT-34, ALT-35, ALT-36, ALT-37).

Bazı tekerlemelerin birbirine benzediğini, birindeki bir bölümün diğerinde de yer aldığını görmekteyiz (ALT-19, ALT-28, ALT-29, ALT-30). Bu oyun tekerlemelerinin bazıları eleştiri-yergi özelliği göstermektedir. Bazen kızları eleştirme (ALT-26), bazen erkekleri eleştirme (ALT-36) şeklinde olabilmektedir.

Tören tekerlemeleri olarak bir tekerleme derlenmiş olup, bu tekerleme dolu yağdığında evin büyük çocuğu tarafından dolunun durması için söylenen tekerlemelerdir (ALT-39). Evin büyük çocuğu yağın dolundan birisini eline alıp, elindeki satır ya da bıçakla bu tekerlemeyi söyleyerek doluyu ikiye keser. Böylece dolunun da kesileceğine inanılır.

Bağımsız tekerleme olarak ele aldığımız altı tekerlemenin üçünde dini kutsallığı ve özelliği olan sure veya duanın bozulmuş şekilleri olduğunu görmekteyiz (ALT-40, ALT-41, ALT-43). Bir tekerleme ise hikaye şeklindedir (Alt-42). İki tekerlemenin ise kafiyeli söz birliği şeklinde olduğunu görmekteyiz.

Sonuç olarak tekerlemelerin çoğunlukla çocukların eğlence ve oyun amaçlı söyledikleri söz birliktelikleri olduğunu ve yörede halen canlılığını koruduğu

söyleyebiliriz. Aladağ'da çocuklar oyun oynarken ya da çeşitli vesilelerle bir araya toplandıklarında ortamı şenlendirmek, eğlenceli kılmak için tekerlemeler söylemektedir. Kimi zaman büyükler de bu eğlenceye dahil olmakta bildikleri, hatırladıkları tekerlemeleri çocuklara söylemektedirler.

2.2. Manzum-Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri

2.2.1. Bilmece

Sözlü halk edebiyatının ürünü olan bilmeceyi Boratav: “İlk bakışta oyun türü sanılır, nitekim bilmeceli oyun türküleri vardır. Bilmece söyleşenler bir anlamda bilgi yarışına girerler. Bilmecelerde sorular hem biçim, hem de deyişlerle özenilerek meydana gelmiş, özleştirilmiş, söz yaratmalarıdır. Bilmece bir eğlence aracıdır” (Boratav, 1997: 109) şeklinde tarif etmektedir.

Diğer bazı tanımlamalar ise şu şekildedir: “Bütün uluslarda örnekleri görülen çok eski bir sözlü halk edebiyatı türü. Her toplumda hoşça vakit geçirmek amacının doğurduğu yaygın bir zeka ve söz oyunu.”(Akalın; 1954: 49-50). “Bilerek karışık hale getirilmiş ya da çift anlamlı olarak sorulmuş, dikkatli ve çoğu zamanda zekice bir yanıt gerektiren soru. Eskiden beri pek çok uygarlıkta folklorun bir parçası olan tahmin oyunu (A.B.; 1990,C.4: 167). “Bir şeyin adını söylemeden bazı niteliklerini üstü kapalı bir şekilde anlatarak onun ne olduğunu bilmeyi dinleyene veya duyana bırakan oyun. Bilmeyen şey muamma.”(M.L.1964, C.2: 379-380). “Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zeka veya güzellik nev’inden mücerret kavramlara dini münasebetler çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.” (Elçin; 1986: 607).

Bilmece sorma; çağlar boyu halk kültürünün deneyimleri sonucu biçimlenerek günümüzdeki şeklini almış, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze gelmiş bir gelenektir. Bilmecelerde toplumun düşünce yapısını, ortak beğeni ve kültürünün yansımasını görüyoruz (Artun, 2000: 240).

Bilmeceler hoşça vakit geçirmek amacıyla söylenen, zeka ve söz oyunlarına dayalı kalıplaşmış sözlerdir. Bilmecelerde çözüm çoğu zaman sorulan sorunun verilerinden yola çıkarak bulunan bir kelimedir. Bilmecenin metniyle çözümü arasında bir ilgi vardır.

İlk bilmece örneklerini Kıpçak sahasının 14.y.y.'a ait önemli eserlerinden biri olan Codex Comanicus'ta görebiliriz. Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügat'it Türk adlı eserinde bilmece karşılığı kullanılan kelime vardır. Ancak bilmece örneği yoktur (Artun, 2004:191).

Bilmeceler Anadolu'da atlı hekât, atlı mesel, bilmeli matal, bulmaca, dele, fıcık, gazelleme, hikâye, masal, matal, mesel, metel, söz, tanımaca, tanıtmaca, tapbaca, tapmaca ve tappaca adlarıyla bilinirler. Nitekim bazı bilmeceler; "masal masal mâlikî" yahut "matal matal matatar" gibi sözlerle başlar (Kaya, 1999: 464).

Batı Türkçesinde kullanılan bilmece kelimesi bilmek fiilinde türetilmiş bir isimdir. Bilmece karşılığı olarak Azeriler ve Kerküklüler "tabmak" fiilini ve bu kökten türetilen "tabmaca, tappaca" kelimelerini Kaşgarlılar "tabzuğ", Altay Türkleri "tapkır", "tavısak", Kırgızlar ise "tapcang - nımah" kelimelerini kullanırlar. Ayrıca bilmece yerine Türkmenlerde "matal", Kırgızlar, Kazaklar, Karakalpaklar Başkurtlarda "cumbak, yumak" kelimeleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bazı köy ve kasabalarda da dilimizdeki bilmece kelimesi yerine yöresel özellik taşıyan " masal, mesel, hikaye, metal, bulmaca, söz, dele, fıcık, gazelleme" gibi kelimeler kullanılmaktadır (Artun, 2004:191).

Halk bilimcilerinin sözlü ve yazılı olmak üzere iki kaynağı vardır. Bu kaynaklardan birincisi; halkın ruhu ve hayâl dünyasıdır. İkinci kaynağı ise; eski sözcükler, halk şairlerinin divanları, masallar, hikayeler, cönkler, mecmualar, bilmece kitapları, tarihler ve seyahatnâmeler gibi yazılı eserlerdir (Elçin; 1986: 620).

Bilmeceler, biçimleri ya da içerikleri dikkate alınarak çeşitli şekillerde sınıflandırılmışlardır. Biçim bakımından bilmeceler, manzum ve mensur bilmeceler olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Bilmeceler, şekil ve içerik yönünden aşağıdaki başlıklarda toplanabilir.

- 1.Cevabı Tek Olan Bilmeceler
- 2.Cevabı Birden Çok Olan Bilmeceler
3. Bilgi Ölçen Bilmeceler (Muamma-Lugaz):
4. Kelime Parçalarının Özellikleri Üzerine Kurulan Bilmeceler:
5. Şaka Alay Üzerine Kurulan Bilmeceler:
- 6.Cevabı Soru İçinde Olan Bilmeceler (Artun, 2004:192)

Aladağ bilmeceleri ve şekil ve içerik yönünden sınıflandırması aşağıdaki gibidir:

1.Cevabı Tek Olan Bilmeceler

AB-1

Allah yapar yapısını

Demir açar kapısını

(Karpuz) (K18-K19)

AB-2

Dışı deri

İçi darı

(İncir) (K34, K41)

AB-3

Kat kat döşek

Bunu bilmeyen eşek

(Lahana) (K33, K46)

AB-4

Gök üstünde yarım çörek

(Ay) (K26, K85)

AB-5

Küçücük boyu var

Kadifeden donu var

(Patlıcan) (K23, K75)

AB-6

Bilmece bildirmece

El üstünde kaydırmaca

(Sabun) (K18, K19)

AB-7

Sarp yerde kızıl kıvrım

(Kulak) (K18, K19)

AB-8

Uçar amma kuş değil

Yiv çeker amma zağar değil

Arka ayağı yük götürür

Ön ayağı boş değil

(Bok böceği) (K18, K19)

AB-9

İncedir, sivridir başı

Öte sürttükçe beri sürttükçe

Akıtır yaşı

(Kalem) (K18, K19)

AB-10

Bir direkli

Bin kiremitli

(Günebakan) (K9, K20, K21)

AB-11

Metel metel

Mendili çatal

Dil öter, damak dutar

(Kapı kolu) (K3, K8)

AB-12

Eli var, ayağı var

Elinde dayağı var

Üç başı on ayağı var

(Çiftçi) (K3, K25)

AB-13

Minicik minicik

Bilirsen aş olur

Bilemezsen kuş olur

(Yumurta) (K25, K70)

AB-14

Tarlada makine bükür

Her sabah yüzümü öper

(Havlu) (K20, K28)

AB-15

Murt murt yaprağı

Hacı Osman toprağı

(Kına) (K20, K79)

AB-16

Çın çın hamam

Kubbesi tamam

Bir gelin aldım

Babası imam

(Saat) (K20, K79)

AB-17

Yer altında kilitli sandık

(Mezar) (K20, K79)

AB-18

Dal üstünde kilitli sandık

(Ceviz) (K11, K15)

AB-19

Çalı çeker, dolu döker

(Keçi) (K11, K26)

AB-20

Dağdan gelir dak gibi

Boynuzları budak gibi

Eğilir su içer

Meler körpe oğlak gibi

(Geyik) (K15, K28)

AB-21

Kat katdır, kat kat

Allah'ın hikmeti

Ya bunu bileceksin

Ya bu gece öleceksin

(Lahana) (K15, K45)

AB-22

Metel metel meniki

Oğlu kızı on iki

Metel başı bağlamış

Döne döne ağlamış

(Kirmen) (K26,K30)

AB-23

Metel metel

Mendili çatal

Dil öter

Damak atar

Oturmuş bakla satar

Bu bakla kaçā dedim
Pel pel gözūme bakar
(Kurbağa) (K19)

AB-24
Yer altında gümüş çubuk
(Yılan) (K19, K40)

AB-25
Yer altında yağlı kendir
(Yılan) (K19, K80)

AB-26
Sarp kaya yüzünde kızıl kıvrım kıvrım
(Kulak) (K19, K76)

AB-27
Hupa hupa kırmızı küpe
(Kiraz) (K19, K48)

AB-28
Burdan attım kılıcı,
Halep'ten çıktı bir ucu
(Şimşek) (K15, K60)

AB-29
Altı bakır üstü bakır içinde maymun oturur
(Kaplumbağa) (K16, K71)

AB-30
Çıt demeden çama çıkar
(Karıncā) (K17)

AB-31

İki makas bir çubuk

(Leylek) (K17, K19)

AB-32

Çındılı çıt, bunu bilmeyen it

(Çakmak) (K31, K32)

AB-33

Ağacı oyarlar, içine tintonu koyarlar

Ağlama tintonu ağlama seni de bir gün duyarlar

(Saz) (K15, K18, K40)

AB-34

Ben giderim kendi gider

Arkam sıra tòm tòm eder

(Gölge) (K34, K70)

AB-35

Fıçıcık fıçıcık içi dolu turşucuk

(Limon) (K35)

AB-36

Arabadan atladı, pantolonu patladı

(Karpuz) (K34, K75)

AB-37

Hanım içerde saçı dışarda

(Mısır-darı) (K64)

AB-38

Dal üstünde kilitli sandık

(Ceviz) (K46, K61)

AB-39

Benim bir kuyum var, iki çeşit suyu var
(Yumurta) (K54)

AB-40

Altı kaya üstü kaya,
İçinde sarı maya
(Yumurta) (K27, K49)

AB-41

Dal üstünde kara tavuk
(Zeytin) (K27, K88)

AB-42

Başı haşeri damdan dışarı
(Ev direği) (K27, K85)

AB-43

Karanlık gözde kadı oturur
(Yağ tejeni) (K27, K64)

AB-44

Sıra sıra odalar
Birbirini kovalar
(Tren) (K27, K66)

AB-45

Dağdan attım, taştan attım kırılmadı; bir yumruğa dayanmadı.
(Soğan) (K27)

AB-46

İttim kapı açıldı,
Kırmızı hakık saçıldı
(Nar) (K27)

AB-47

Havada uçar kanadı yok, adamı yer ağzı yok
(Kurşun) (K27, K65)

AB-48

Havada uçar kanadı yok, şekere benzer tadı yok
(Kar) (K27, K48)

AB-49

Hacıoğlu'nun katırı ne kadar vurursan götürür
(Takunya) (K27, K65)

AB-50

Mavi atlas iğne batmaz
Terzi biçmez, makas kesmez
(Gökyüzü) (K51, K63)

AB-51

Havadan gelir hızınan
Yedi bin yıldızınan
Atmaca doğan gibi
Acısı soğan gibi.
(Yıldırım) (K54, K75)

AB-52

Bu kadar bukka
Şu kadar şukka
Antiki tikka Antiki tikka
(Havan) (K34, K35)

AB-53

İzidik bizidik
Yedi bin kızidik
Gece oldu düzüldük

Gündüz oldu silindik
(Yıldızlar) (K74)

AB-54

Uzun kuyu, uzun kuyu, içinde dumdum suyu
(Tüfek) (K25, K26)

AB-55

Helemez, sülemez, ocak başına gelemes
(Barut) (K25, K47)

AB-56

El yatar ellez oturur
(Tüfek) (K25, K47)

AB-57

Hat dedim, hüt dedim
Var oraya yat dedim
(Süpürge) (K25, K76)

AB-58

Dağdan gelir taştan gelir
Ağzı bağlı aslan gelir
(Su) (K25)

AB-59

Çarşıdan aldım bir tane
Ev geldim bin tane
(Nar) (K25, K26)

AB-60

Dil öter damak tutar
(Tuzak) (K25, K26)

AB-61

Gölgesiz dere geçer

(Ses) (K25)

AB-62

Benim iki çocuğum var arasında guşağı var

(Masa) (K25)

AB-63

Yer altında gurtlu goca

(Soğan) (K25)

AB-64

Yer altında gara çubuk

(Yılan) (K25)

AB-65

Yer altında yağlı kendir

(Yılan) (K8, K25)

AB-66

Bir tepeden üç yol aşar

(Çıkırık) (K9, K25)

AB-67

Boynuzu var geçi değil, yazı yazar mulla değil

(Sülük) (K3, K25)

AB-68

Benim iki pencerem var

Etrafında etten duvar

Gündüz açar gece kapatırım

(Göz) (K25)

AB-69

Küçücük fiçıcık

İçi dolu turşucuk

(Nar) (K25, K66)

AB-70

Benim bir kutum var, içinde başı gara yavrularım var.

(Kibrit) (K25, K67)

AB-71

Sarısı savrun değil

Yazısı Kuran değil

Ya bunu bileceksin

Ya bu gece öleceksin.

(Altın) (K25, K75)

AB-72

Sarp kayada sarı saman savrulur

(Arı) (K25, K80)

AB-73

Değirmene gider izi yok, çöreğinin tuzu yok.

(Arı) (K25, K47)

AB-74

Çalı tepe, çingilli küpe

(Sultani Kirazı) (K16, K25)

AB-75

Hed dedim hüt dedim

Git şu duvara yat dedim

(Süpürge) (K9, K25)

AB-76

İçi kırmızı dışı yeşil
(Karpuz) (K21, K27)

AB-77

Dağdan attım kırılmadı
Taştan attım kırılmadı
Bir tükümüğe dayanamadı
(Kağıt) (K2, K11)

AB-78

Hey dızıldık dızıldık
Altmış iki kızıldık
Dal dal olduk dağıldık
Bir çalıya yığıldık
(Arı) (K5, K13)

AB-79

Kara deve çöküp oturur
Zülfünü döküp oturur
(Çadır) (K8, K25)

AB-80

Abdest alır namaz kılmaz
Cemaatten geri kalmaz
(Cenaze) (K16, K25)

AB-81

Altı çeşme içilir
Üstü çayır biçilir
(Koyun) (K7, K25)

AB-82

Dört ayaklı bir kulaklı

(Ekmek tahtası) (K80, K81)

AB-83

Yer altında kazan kaynar

(Karıncı) (K15, K83)

AB-84

Pazardan alınmaz

Çarşıda satılmaz

Ondan tatlı şey olmaz

(Uyku) (K60, K65)

AB-85

Ninemın etekleri

Süpürür sokakları

(Rüzgar) (K60, K62)

AB-86

Dalda durur

Elde durmaz

(Kuş) (K62, K69)

AB-87

Benim bir oğlum var, gelenin gidenin kışını öper.

(Minder) (K62, K69)

AB-88

Bir ok attım örene

Aferim dedim görene

(Rüzgar) (K21, K27, K45)

AB-89

Etrafı etten duvar

Gece olur kapanır, gündüz olur açılır

(Göz) (K21)

AB-90

İndim çıktım tepeye

Yular taktım sıpayı

(İğne) (K21)

AB-91

Altı mermer üstü mermer

İçinde buruşuk Ömer

(Kaplumbağa) (K21, K88)

AB-92

Bir gelinim var gelenin gidenin elini öper

(Kapı kolu) (K21, K66, K75)

AB-93

Ey hilidi hilidi

Kapıya vurdum kilidi

Akşam gelip de

Sabah giden kim idi

(Uyku) (K27)

AB-94

Dağda takılar

Evde tıklar

(Balta) (K22, K69)

AB-95

Dağda takılar

Suda cipiler

(Kaplumbağa) (K22, K89)

AB-96

Bir küçük dağ var

Bir yanına dolu

Bir yanına kar yağıyor

(Çırçır makinesi) (K22, K27, K35)

AB-97

Kapıyı açar

Kapatmadan kaçar

(Rüzgar) (K30, K33)

AB-98

İçeri girdim hey eyledim

Kırk kişiye pay eyledim

(Selam) (K30)

AB-99

Helemez sülemez

Ocak başına gelemes

(Barut) (K20, K27, K33)

AB-100

Metel metel men iki

Oğlu kızı on iki

Metel başını bağlamış

Döne döne ağlamış

(Çıkrık) (K20, K42)

AB-101

Yol üstünde kilitli sandık

(Mezarlık) (K20)

AB-102

Sarıdır sarkar

Düşerim diye korkar

(Ayva) (K2, K13, K27)

AB-103

Yer altında yeşil çubuk

(Yılan) (K20, K48)

AB-104

Şip şip gelir

Şip şip gider

(Terlik) (K20, K48, K51)

2.Cevabı Birden Çok Olan Bilmeceleer**AB-105**

Dağda tak tak

Suda cıp cıp

Arşın ayaklı

Burma bıyıklı

(Balta-Balık-Kurbağa-Kedi) (K18, K19)

AB-106

Dağda takılar

Suda çipiler

Arşın ayaklı

Burma bıyıklı

(Balta-Balık ya da Kurbağa-Tavşan) (K1, K3, K45)

AB-107

Yeraltında sakallı dede

(Soğan-Sarımsak-Pırasa) (K55, K69)

AB-108

Tuzsuz bişer aş gördüm

Köpük saçan taş gördüm

(Yoğurt-Sabun) (K25)

AB-109

Dağdan gelir dak gibi

Kolları budak gibi

Eğilir bir su içer

Meler gökçe oğlak gibi

(Geyik-Yağmurca) (K25, K60)

AB-110

Suya düşer ıslanmaz

Yere düşer paslanmaz

(Gölge, altın) (K22, K25)

3. Kelime Parçalarının Özellikleri Üzerine Kurulan Bilmeceler:

AB-111

Bir şehir adı

Bir peygamber adı

Bir araba adı

(Manisa) (K4, K7)

AB-112

Al tay yatar

Al tay kalkar

(Tay) (K4)

AB-113

Lamba düştü is dedi

Tabak düştü tan dedi

Annem bana bul dedi.

(İstanbul) (K3, K25)

4. şaka Alay Üzerine Kurulan Bilmeceler:**AB-114**

Yedi delikli tokmak

Bunu bilmeyen ahmak

(İnsan başı) (K30)

6.Cevabı Soru İçinde Olan Bilmeceler**AB-115**

Dağın ardı yazı

İki serçenin dört gözü

Devenin yavrusu köşek

Bunu bilmeyen eşek

(Her satırın cevabı kendi içinde) (K30)

Değerlendirme

Aladağ yöresinde bilmece sorma geleneğı insanların bir araya geldikleri akşam sohbetlerinde, kışın uzun gecelerinde eğlence amaçlı sürdürölmektedir. Özellikle çocuklar arasında bu eğlencenin canlılığı devam etmektedir.

Bilmeceler ve cevapları yöre insanının estetik bakış açısını ve yaşadığı çevreyi yansıtmaktadır. Bilmecelerin cevapları, yöreden şehre yaklaştıkça, kültürel ortamın farklılaşması ile değişik özellikler gösterebilmektedir.Bu kültürel değişim sonucu bilmecelerin cevapları şehir hayatı ve teknolojik aletlerle ilgili olabilmektedir.

Aladağ bilmecelerini şekil olarak ele aldığımızda bir bölümü mensur (AB-4, AB-7, AB-17, AB-18, AB-19, AB-24, AB-25, AB-26, AB-27, AB-29, AB-30, AB-31, AB-32, AB-35, AB-36, AB-37, AB-38, AB-39, AB-41, AB-42, AB-43, AB-45, AB-47, AB-48, AB-49, AB-54, AB-55, AB-56, AB-60, AB-61, AB-62, AB-63, AB-64, AB-65, AB-66, AB-67, AB-70, AB-72, AB-73, AB-74, AB-76, AB-82, AB-83, AB-87, AB-92, AB-101, AB-103, AB-107), bir bölümü ise manzumdur (AB-1, AB-2, AB-3, AB-5, AB-6, AB-8, AB-9, AB-10, AB-11, AB-12, AB-13, AB-14, AB-15, AB-16, AB-20, AB-21, AB-22, AB-23, AB-28, AB-33, AB-34, AB-40, AB-44, AB-46, AB-50, AB-51, AB-52, AB-53, AB-57, AB-58, AB-59, AB-68, AB-69, AB-71, AB-75, AB-77, AB-78, AB-79, AB-80, AB-81, AB-84, AB-85, AB-86, AB-88, AB-89, AB-90, AB-91, AB-93, AB-94, AB-95, AB-96, AB-97, AB-98, AB-99, AB-100, AB-102, AB-104, AB-105, AB-106, AB-108, AB-109, AB-110, AB-111, AB-112, AB-113, AB-114, AB-115).

Manzum bilmecelerin büyük bir bölümü iki dizeden oluşmaktadır. Bunların bir kısmı kendi arasında (aa) şeklinde kafiyevidir (AB-1, AB-2, AB-3, AB-5, AB-6, AB-10, AB-14, AB-15, AB-28, AB-33, AB-34, AB-40, AB-44, AB-46, AB-50, AB-57, AB-58, AB-59, AB-69, AB-75, AB-79, AB-80, AB-81, AB-85, AB-88, AB-89, AB-90, AB-91, AB-94, AB-95, AB-97, AB-98, AB-99, AB-102, AB-104, AB-108, AB-110, AB-112, AB-114). Üç dizeden oluşan bilmecelerin bir kısmı (aaa) şeklinde (AB-11, AB-12, AB-52, AB-77, AB-84, AB-111, AB-113), bir kısmı ise (aba) şeklinde (AB-9, AB-96) kafiyeleştirilmiştir. Bir bilmece (aab) şeklinde (AB-68), bir bilmece (abb) şeklinde (AB-13) kafiyeleştirilmiştir. Dörtlüklerden oluşan bilmeceler (aaba) düzeninde (AB-8, AB-16, AB-20, AB-93, AB-109), (aabb) düzeninde (AB-51, AB-71, AB-100, AB-106, AB-115), (aaaa) düzeninde (AB-53, AB-78) ve (abcc) düzeninde (AB-21, AB-22, AB-105) kafiyeleştirilmiştir. Bir bilmece ise 7 dizeden oluşmuş olup (aabbcb) düzeninde (AB-23) kafiyeleştirilmiştir.

Manzum bilmecelerde 8'li (AB-1, AB-14, AB-34, AB-50, AB-28, AB-79, AB-80, AB-91), 4'lü (AB-94, AB-95, AB-106) ve 7'li (AB-12, AB-22, AB-44, AB-78, AB-81, AB-90, AB-108, AB-110, AB-113, AB-114) hece ölçüsü kullanılmıştır. Çoğunluğunda ise hece sayısı düzenli değildir (AB-3, AB-5, AB-6, AB-8, AB-9, AB-10, AB-11, AB-13, AB-15, AB-16, AB-20, AB-21, AB-23, AB-28, AB-33, AB-40, AB-46, AB-51, AB-52, AB-53, AB-57, AB-59, AB-68, AB-69, AB-71, AB-75, AB-77,

AB-84, AB-85, AB-88, AB-89, AB-93, AB-96, AB-97, AB-98, AB-99, AB-100, AB-102, AB-105, AB-109, AB-111, AB-115).

Aladağ bilmecelerini şekil ve içerik yönünden aşağıdaki başlıklarda toplayabiliriz:

- a) Cevabı Tek Olan Bilmeceler
- b) Cevabı Birden Çok Olan Bilmeceler
- c) Kelime Parçalarının Özellikleri Üzerine Kurulan Bilmeceler:
- d) Şaka Alay Üzerine Kurulan Bilmeceler:
- e) Cevabı Soru İçinde Olan Bilmeceler

Cevabı tek olan bilmecelerde cevabın; nesne adı (AB-9, AB-11, AB-13, AB-14, AB-15, AB-16, AB-17, AB-22, AB-32, AB-33, AB-34, AB-40, AB-42, AB-43, AB-44, AB-47, AB-49, AB-52, AB-54, AB-55, AB-56, AB-57, AB-60, AB-62, AB-66, AB-70, AB-71, AB-75, AB-77, AB-79, AB-82, AB-87, AB-90, AB-92, AB-94, AB-96, AB-99, AB-100, AB-102, AB-105, AB-109, AB-111, AB-115), hayvan adı (AB-8, AB-19, AB-20, AB-23, AB-24, AB-25, AB-29, AB-30, AB-31, AB-64, AB-65, AB-67, AB-72, AB-73, AB-78, AB-81, AB-83, AB-86, AB-91, AB-95, AB-103), bitki adı (AB-1, AB-2, AB-3, AB-5, AB-10, AB-18, AB-21, AB-27, AB-35, AB-36, AB-37, AB-38, AB-41, AB-45, AB-46, AB-59, AB-63, AB-69, AB-74, AB-76, AB-102), tabiat varlıkları (AB-4, AB-6, AB-28, AB-48, AB-50, AB-51, AB-53, AB-58, AB-85, AB-88, AB-97), organ adı (AB-7, AB-26, AB-68, AB-89) ve soyut isimler (AB-61, AB-80, AB-84, AB-93, AB-98, AB-101) olduklarını görüyoruz.

Cevabı birden çok olan bilmecelerde cevaplar farklı türlerde olabilmektedir, (AB-105, AB-106, AB-108, AB-110) ya da bitki adı (AB-107) veya hayvan adı (AB-109) olabilmektedir.

Kelime grupları üzerine kurulu bilmecelerde cevabın her bir bölümü soru olarak sorulabildiği gibi (AB-111), cevap sorunun içinde de söylenebilir (AB-112, AB-113).

Şaka-alay konusunda derlene tek bilmecede, bilmeceyi cevaplayacak dinleyicilere takılma ve alay vardır (AB-114).

Cevabı soru içinde olan bilmece türünde derlenen bir bilmecede ise cevap bilmecenin içinde yer almaktadır (AB-115).

2.2.2. Atasözü

Bir ulusun değer yargılarını anlatan atasözleri, uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş sözlerdir (Boratav, 1997:152). Atasözleri, atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini öğüt ve yargı şeklinde aktaran anonim nitelikli kısa ve özlü sözlerdir. Atasözleri çoğu kez gerçek anlamları yerine mecazlı bir anlam kazanarak sözlü gelenek içinde kuşaktan kuşağa aktarılan ve halk belleğinde yaşayan, halka mal olmuş kalıplaşmış anlatımlardır (Oy, 1991, C.4: 44).

Atasözlerinin halk edebiyatı türü olarak, düz konuşmadan bağımsız bir varlığı düşünülemez; yani atasözleri masal ve türkü gibi durup dururken tek başına söylenmez. Atasözünün düz konuşmadaki bazı söz kalıplarından farkları onların birtakım ayırıcı nitelikte biçim ve içerik özelliklerindedir: kısalık, kesinlik anlatımdaki aydınlık gibi...(Boratav, 1997: 152).

Yüzyıllar boyu edinilen yaşam deneyimlerini içeren atasözleri, o ulusun düşünce, özlem, eleştiri, gözlem ve yargılarını dile getirir. Atasözleri iyiyi, doğruyu güzeli yaratma sürecinde uyulacak ilke ve kuralları öğütleyen yapıcı bir dünya görüşünün sözcüsüdür. Atasözleri bir ulusun ortak kanı , inanış, görüş ve özelemlerinin dile getirildiği bir kamuoyu kurumudur. Atasözleri mantıksal tutarlılığı ve toplumsal geçerliliği dolayısıyla yüzyıllarca kuşaktan kuşağa aktarılmıştır (Çotuksöken, 1979:7).

Atasözleri örnek insan tipinin kimliğini belirler. Toplumda herkesin örnek alacağı, düşüncesiyle eylemi tutarlı bir tiptir. Atasözlerinde toplumsal kavramlar ve kurumlar üzerine bir takım bilgilere rastlamaktayız. Atasözleri toplumun dününde bugününde ve yarınında geçerli olacak yaşam biçimlerini âhlak kurallarını belirleyerek toplum düzenini belirler (Çotuksöken, 1979:9).

Türk atasözlerinin yazıya geçirilmiş en eski örneklerine 8. yüzyılda Orhun Abideleri'nde rastlanmaktadır. Göktürk alfabesiyle yazılan yazılı kaynaklarda 20 kadar eski Türk atasözü tespit edilmiştir (Sertkaya, 1983:275). Ayrıca Uygur alfabesiyle

yazılmış metinlerde de sav adı verilen eski Türk atasözlerinden örnekler görülmektedir (Arat, 1965: 272). Kutadgu Bilig ve Atabetü'l-Hakayık atasözlerinin nazım sahasında kullanıldığını gördüğümüz ilk örnekleridir. Atasözlerine geniş yer vermiş kitaplar arasında Dede Korkut Kitabı önemli yer tutar. Kitab-ı Atalar adlı yazmada yer alan atasözlerinin çoğu günümüze gelmiştir (Levent, 1980 : 429).

Türklük dünyasında atasözü terimini karşılayan çeşitli terimler vardır. Çuvaşlarda “cumak”, “samah”, “oranlama”, Altaylarda “ülger-comak”; Kazan’da “eski söz”; Kırım’da “kartlar sözü”, “hikmet”; Doğu Türkistan’dan Kırım’a uzanan sahada “makal”; Türkistan, İran ve Afganistan’da nakıl; Doğu Türkistan’da “tabma”, “ulular sözü”; Kerkükte “darb-kelam”, “emsâl”, “cümle-i hikemiyye”, “deme”, “demece”, “deyişet”, “eskiler sözü”; Anadolu’da bazı yörelerde “deyişet” ve “ozanlama” denildiği de görülmektedir (Oy, 1991, C.4: 44).

Atasözleri kullanılmaya başlandıkları ilkçağlardan günümüze kadar aynı kalmayıp sosyal yapıya, değer yargılarına, zamana, bölgelere, görgüye, dilin gelişimine, din ve törelere, uygarlığa göre değişikliğe uğramıştır. Zamanla büsbütün unutilan ve kullanımdan düşen atasözleri de vardır. Yalnız bir yörede bilinen atasözleri de vardır (Artun,2003:254-255).

Aladağ’dan derlediğimiz atasözleri şunlardır:

-A-

AAS-1

Acıma acınacak hale gelirsin. (K3, K9, K25, K42, K49, K66).

AAS-2

Aç esner, aşık gerneşir. (K8, K20, K42, K65, K86)

AAS-3

Aç uyumuş seklem uyuyamamış. (K1, K8, K9, K80, K87, K90, K91)

AAS-4

Adam eŖeęe “Senin kulağından tutar Ŗu meydanda dolandırırım” demiŖ; eŖek de “Sen de benimle beraber dolanırsın ya!” demiŖ. (K25, K49, K75)

AAS-5

Ağ koyun ağ bacağından, kara koyun kara bacağından. (K9, K10, K48, K50, K61, K93)

AAS-6

Ağ melefeye kara yazmalık. (K1, K8, K42).

AAS-7

Akça akıl öğreter don yürüyüş belletir (K8, K9, K10, K12, K20).

AAS-8

Akılsız başın cezasını ayak çeker. (K20, K42, K77, K86, K92, K93)

AAS-9

Akılsız iti yol gocatır. (K1, K8, K9, K10, K12, K20, K42, K43, K48)

AAS-10

Aklı ermeyen çocuk, ganlının gapısına elettirir (K2, K13, K15)

AAS-11

Allah yüklediği Ŗeleęi taŖıtır. (K3, K31, K48, K63)

AAS-12

Allah'ın vurduğunu peygamber sopa ile kovalar. (K16, K24, K25, K36, K58)

AAS-13

Altın kapılının ağaç kapılıya iŖi düşer. (K4, K19, K25, K37, K65)

AAS-14

Ana gibi yar, Bağdat gibi diyar olmazmıŖ. (K21, K36, K47, K88)

AAS-15

Analı oğlak yarda oynar, anasız oğlak yerde oynar. (K5, K9, K23, K43, K69, K75)

AAS-16

Anası ölen kız kendini hatun sanırmış, babası ölen oğlan kendini ağa. (K55, K62, K71)

AAS-17

Arayan Mevlasını da bulur belasını da. (K13, K29, K39, K48, K55)

AAS-18

Arlı arından utanmış da arsız korkuttum sanmış. (K11, K36, K49, K53)

AAS-19

Artık aş karın ağrıtmaz. (K23, K29, K32, K41)

AAS-20

Asil soy azmaz, bal kokmaz. (K16, K42 K59, K67)

AAS-21

At binenin kılıç kuşananın. (K25, K36, K48, K69, K78)

AAS-22

At depişir yiğit ölür. (K23, K38, K47, K53, K65)

AAS-23

Ata asbap da yiğide kisbet.(K31, K35, K41, K55)

AAS-24

Ata da ite de soy gerek.(K11, K13, K21, K35, K41)

AAS-25

Ata oğluna bağ bağışlamış, oğul ataya bir tın vermemiş.(K29, K32, K36, K41, K55)

AAS-26

Atı satan eşek alamamış.(K12, K16, K19, K29, K38)

AAS-27

Avratlar lafi evden eve, herifler köyden köye götürürmüş.(K23, K36, K41, K59)

AAS-28

Az sabırda çok keramet vardır. (K24, K38, K47, K52)

-B-

AAS-29

Bakımlı hastayla bakımsız hastanın arası kırk gün sürer. (K12, K36, K44, K59)

AAS-30

Bastırıksız yongayı yel alır.(K13, K18, K24, K57)

AAS-31

Başa gelmedik iş, ayağa değmedik taş olmaz. (K21, K26, K29, K38, K65)

AAS-32

Bilmemek ayıp değil öğrenmemek ayıp. (K17, K19, K28)

AAS-33

Bir elin nesi var, iki elin sesi var. (K14, K28, K48 K65, K78, K88, K89)

AAS-34

Bir insanı tanımak için ya yedi yere yol yürüyeceksin ya yedi yıl komşuluk edeceksin.(K17, K19, K24, K36, K41, K55, K69)

AAS-35

Bir kötü gidip de bir iyi gelmez.(K23, K28, K47, K51)

AAS-36

Bitli baklanın da kör alıcısı olurmuş.(K13, K23, K29, K33, K45, K58, K61, K77 K89)

AAS-37

Bitmese kösenin sakalı bitmezmiş.(K13, K23, K36, K45, K51, K62, K77, K81)

AAS-38

Borç yiyen ölmez, rengi sararır.(K13, K25, K33, K39, K45, K55, K61)

AAS-39

Bu kafa kimin demezler, bu saç kim tıraş etti derler.(K23, K45, K51)

-C-

AAS-40

Can çıkmadan huy çıkmaz. (K13, K23, K28, K36, K69, K71, K78, K79)

AAS-41

Can boğazdan gelir. (K11, K15, K19, K23, K31, K29, K33, K85)

-Ç-

AAS-42

Çam dalından ağıl olmaz, el oğlundan oğul olmaz.(K42, K49, K51, K55, K59, K61)

AAS-43

Çıkmadık candan umut kesilmez. (K11, K23, K36, K44, K54, K63, K68, K71)

AAS-44

Çirkefe taş atma üstüne sıçrar.(K16, K17, K18, K25, K38, K74, K82)

AAS-45

Çobanın canı isterse tekeden teleme çalar. (K14, K19, K25, K34, K39, K44)

AAS-46

Çocuklu avrat, sıpalı eşekle yola gidilmez. (K13, K23, K28, K33, K39)

AAS-47

Çocuklu kadınla çıkma yola, getirir başına bela. (K19, K25, K33, K48, K52)

-D-

AAS-48

Dağ delisiz yol çalırsız olmaz. (K22, K28, K36, K45, K47, K51)

AAS-49

Dağa gidenle yola gidenin işi belli olmaz.(K13, K45, K58, K59)

AAS-50

Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar. (K10, K20, K29, K35, K77)

AAS-51

Dağlar inginli yükseklidir.(K18, K19, K45, K55)

AAS-52

Darı kadar eri olanın dağlar kadar yeri olur.(K16)

AAS-53

Davetsiz gelen döşeksiz oturur. (K42, K59, K62,K71)

AAS-54

Davul bile dengi dengine çalar.(K12, K24, K61, K72, K77, K89, K91)

AAS-55

Dedesi goruk yese torununun dişi kamaşır. (K12, K32, K62, K69)

AAS-56

Deli kuyuya bir taş atmış, kırk akıllı birleşmiş ıkaramamış.(K19, K25, K29, K47, K53, K85)

AAS-57

Deli tepeden ağarır.(K13, K25, K28, K33, K39, K61)

AAS-58

Delik byrse yamalık da byr. (K41, K58, K61, K77, K79)

AAS-59

Dere yatağında akar. (K12, K23, K29, K38, K46)

AAS-60

Deveyi yardan atan bir tutam ot. (K29, K34, K41, K49, K77, K81, K82)

AAS-61

Doğan ocuk pisliğinden belli olur.(K13, K25, K45)

-E-

AAS-62

El elin eşeğini trk ağırarak ararmış. (K25, K45, K53, K86)

AAS-63

El gher, gz muhannet. (K13, K25, K70)

AAS-64

El oğlundan ağıl olmaz, am dalından ağıl olmaz. (K3, K9, K25, K40, K41)

AAS-65

Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde gelmez. (K23, K25, K40)

AAS-66

Eldez işler el öğünür. (K6, K18, K70)

AAS-67

El eliyle yılan tut, onu da yılan tut. (K8, K25, K46)

AAS-68

Elin dili ağ taşı eritir. (K40, K42)

AAS-69

El ölüye ağlar, deliye güler. (K16, K80)

AAS-70

Emanetin guskunu kırık olur. (K11, K13)

AAS-71

Er kuzuya kuzu yetmez. (K25, K44, K48)

AAS-72

Ergene avrat dövmek kolay gelir. (K22, K28)

AAS-73

Erim er olsun da evim çalı dibi olsun. (K3)

AAS-74

Eski düşman dost olmaz, keçi derisinden post olmaz. (K15, K70, K81)

AAS-75

Esnek esnek getirir, esnek tokat getirir. (K71, K72)

AAS-76

Eşge binmek bir ayıp, inmek iki ayıp. (K12, K40)

AAS-77

Eşğin çamurlarsa akıl veren çok olur. (K1, K56)

AAS-78

Eşek çamurlarsa sahibinden kuvvetli kimse olmaz. (K21, K27, K43)

AAS-79

Etler içinde koyun, erkekler içinde kayın; altınlar içinde yaldız, kadınlar içinde baldız.
(K21, K47)

AAS-80

Ev alma komşu al. (K8, K11, K25, K70, K89)

-F-

AAS-81

Fazla mal göz çıkarmaz. (K69, K58, K71)

-G-

AAS-82

Garip itin kuyruğu döşünün altında olurmuş. (K8, K15)

AAS-83

Gecenin hayrından sabahın şerri daha iyidir. (K3, K4, K15, K41, K55)

AAS-84

Gelini bindirmişler deveye, görelim kismet nereye. (K8, K13, K35, K50)

AAS-85

Gençliğinden can sakla, varlığından mal sakla. (K42, K46, K51)

AAS-86

Gezen güzel, gezmeyen gazele benzer. (K14, K27, K96)

AAS-87

Gonşunun iki gözü kör olacaksa eğer benim bir gözümün kör olmasına razıyım. (K1, K16, K95,)

AAS-88

Görümcen geliyor, “görümcem görünmez dağın ardına gitsin”, elinde de çıkıcığı var, benden başka kimiciğı var. (K10, K13)

AAS-89

Görünen dağın (y)ırağı yakını olmaz. (K9, K19, K25)

AAS-90

Göv bostanla, sabi çocuğa tez nazar değermiş. (K41, K55)

AAS-91

Güzelin bahtı ayağının altında, çirkinin bahtı alnının çatında yazılı olurmuş. (K4, K15, K41, K55)

-H-**AAS-92**

Haziranda oğul veren arıdan, güz gününe püskül veren darıdan, kocasından sonra kalkan karıdan hayır gelmez. (K48, K95)

AAS-93

Her akıl bir olsa koyuna çoban bulunmaz. (K11, K16, K85)

AAS-94

Her horoz kendi çiftliğinde öter. (K7, K41, K55)

AAS-95

Her yiğidin bir yoğurt yiyişi, her avradın bir soğan doğrayışı vardır. (K13, K24, K45, K51, K75)

AAS-96

Herkes güttüğü eşeğin huyunu bilir. (K41, K85)

AAS-97

Herkes sakız çiğner amma çingen kızı tadını çıkarır. (K33, K74, K95)

-İ-**AAS-98**

İbrik dururken ibik konuşmaz. (K24, K70)

AAS-99

İki canbaz bir ipte oynamaz. (K8, K14, K15, K41, K55)

AAS-100

İki çıplak bir hamama yakışır. (K5, K70, K86)

AAS-101

İki kardeş bir evde geçinememiş, yedi bacanak bir çavdar sapının gölgesinde geçinmiş. (K42, K47, K69, K77)

AAS-102

İnek doğurdu tana ayağa kalktı. (K16)

AAS-103

İsteyen ağız bir danalı inekten yeğdir. (K41)

AAS-104

İşten artmaz, dışten artar. (K9, K13, K51, K90)

AAS-105

İte dalanacağına çalıyı dolan. (K7, K8, K18, K49, K65)

AAS-106

İtin hatırı yok istinin hatırı var. (K8, K44)

AAS-107

İtin rüyası gerçekleşse gökten kemik yağarmış. (K13, K40, K85, K91)

AAS-108

İtinen çocuğun arasına girilmez. (K1, K14, K79)

AAS-109

İyilik yap denize at balık bilmezse haluk bilir. (K9, K11, K15, K71, K85)

-K-**AAS-110**

Kaçan kız, baş köşeye geçen kız. (K8, K44, K51, K60)

AAS-111

Kanı kanla yumazlar, kanı suyla yurlar. (K7, K95)

AAS-112

Kardeş gibi yar Bağdat gibi diyar olmazmış. (K71, K74)

AAS-113

Kasap sevdiği deriyi yerden yere çarparmış. (K10, K14, K33, K40, K64, K91)

AAS-114

Keletenin dönüp dolaşıp geleceği yer değirmendir. (K4, K14, K15, K41, K55)

AAS-115

Kenarda gezen ortada bulunur. (K5, K85)

AAS-116

Kısmet ecelden fazla çeker. (K13, K24, K50, K94)

AAS-117

Kısmetindeyse Şamdan gelir. (K10, K14, K49)

AAS-118

Kış hakkını koymaz. (K7, K14, K15, K71, K75)

AAS-119

Kışın taşa, yazın yaşa oturma. (K23, K24)

AAS-120

Kız kısmısı kısıla püsüle bir kısrağı yer kalkar. (K55)

AAS-121

Koca kızı gelin edip eşeğe bindirmişler, buna da şükür, demiş. (K11, K48, K54, K61, K75)

AAS-122

Koca kızın çocuğu olmuş, çocuğun çirkinmiş demişler, babam evinde bu da yoktu, demiş. (K14, K42, K50)

AAS-123

Kocasıyla çocuğunu mecliste övenin yüzü kara çıkar. (K81, K85)

AAS-124

Komşu gider yurdu kalır, kardaş gider derdi kalır. (K3, K4, K15, K41, K55)

AAS-125

Komşu komşunun külüne muhtaçtır. (K9, K11, K49)

AAS-126

Komşunun tavuğu komşuya kaz, komşunun gelini komşuya kız görünürmüş. (K18, K33, K47, K79, K90)

AAS-127

Kork nisanın beşinden öküzü ayırır eşinden. (K7, K55)

AAS-128

Korkuluya kuş atlıymış. (K41, K75)

AAS-129

Korkunun ecele faydası yoktur. (K3, K4, K15, K41, K55)

AAS-130

Kötü bıçak ele yavuz, kötü avrat dile yavuz. (K6, K70)

AAS-131

Kötü harmanın verdiği iyi kardeş vermezmiş. (K8, K15, K66).

AAS-132

Kul kaderi görmezse kabire girmez. (K60, K74, K95)

AAS-133

Lafla peynir gemisi yürümez. (K3, K55)

AAS-134

Mahanasız komşu evi gezilmez. (K17, K24, K45, K69, K84)

AAS-135

Mal canın yongasıdır. (K6, K12).

AAS-136

Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır. (K9, K25, K81)

-N-

AAS-137

Namazda gözü olmayanın, ezanda kulağı olmazmış. (K3, K4, K15, K41, K55)

AAS-138

Ne umuyon bacından bacın ölüyor acından. (K13, K24, K45)

-O-

AAS-139

Oğlan olduğu yere, gelin geldiği yere. (K55)

AAS-140

Oğlumun evine gittim bal yedim, bir su içtim ağzım boka döndü. Kızımın evine gittim pelit yedim, bir su içtim ağzım bala döndü. (K5)

AAS-141

Oğlunu giyamayan hocaya, kızını giyamayan kocaya vermezmiş. (K43, K44, K85, K91, K95)

AAS-142

Orospunun kırk çeşit elbisesi olurmuş, birini kendisi giyer otuz dokuzunu başkasına giydirirmiş. (K25, K30)

AAS-143

Otu çek köküne bak. (K7, K24, K94)

-Ö-

AAS-144

Öğlene yağmur dadanacağına, anama kırık dadansın. (K5, K47)

AAS-145

Öksüzün eteğine gavurka goymuşlar, eteğim yandı demiş, silkeleyivermiş. (K12, K20, K42)

AAS-146

Öküz büyür örme kalır. (K80, K81, K82)

AAS-147

Ölenin ağıtçısı, kalanın öğütçüsü. (K48, K50, K71)

AAS-148

Ölmüş eşek kurttan korkmaz. (K92, K93)

AAS-149

Ölüm aklına gelince kalkasın gelmez; muhannet aklına gelince yatasın gelmez. (K20, K42)

AAS-150

Ölüm zehirden acı. (K20, K42, K48)

AAS-151

Ölüye üç kısım gider; birisi ününü alıp kaçmaya, birisi acını paylaşmaya, birisi de yas yerini kaynaştırmaya varır. (K68, K69, K71)

-P-

AAS-152

Perşembenin gelişi çarşambadan belli olur. (K50, K60)

-R-

AAS-153

Rüzgara tüküren kendi yüzüne tükürür. (K10, K12, K60)

-S-

AAS-154

Sabah güneşi sidikliye, akşam güneşi güzele vururmuş. (K83, K86)

AAS-155

Sabır yoruğu helva eder. (K1, K3)

AAS-156

Sac alışana kadar hamur, gelin alışana kadar ömür biter. (K71, K72, K77)

AAS-157

Sağ baş kaygı istemezmiş. (K3, K8, K10)

AAS-158

Sakınan göze çöp batar. (K48, K50, K60)

AAS-159

Sarımsağı gelin etmişler, senesine varana kadar kokmamış. (K10, K12, K69)

AAS-160

Soğuğa yiğitlik olmaz. (K20, K42, K69)

AAS-161

Söz ölüm getirmez. (K60, K61, K81)

AAS-162

Suyu yakın olan kabı, anası yakın olan kızı araya verirmiş. (K8, K10, K12)

-Ş-

AAS-163

Şimşek çakmadan gök gürelemez. (K3, K8, K69)

-T-

AAS-164

Taş yerinde ağırdır. (K48, K50, K77)

AAS-165

Tavuk gider pisliği gider. (K86, K87)

AAS-166

Tıngırdaşmaz gap olmaz. (K10, K12, K90)

AAS-167

Tilkinin yüzüne bak da sütünü öyle sağ. (K1, K2, K20, K60)

AAS-168

Toprağın taşlısı gızın gardaşı. (K2, K83, K86)

AAS-169

Turp fakirin ilacıdır. (K8, K10, K69)

AAS-170

Turp yiyemesen de senede bir kez tarlasından geç. (K60, K68, K93)

-U-

AAS-171

Ucuz etin suyu kara olur. (K1, K2, K42)

AAS-172

Ufacık taşlardan yapın yapılmaz. (K1, K8, K68, K77)

AAS-173

Ulusunun sözünü dinlemeyen kurt uluyu uluyu getirir it. (K61, K64, K93)

AAS-174

Uyuz çebiç suyu gözünden içermiş. (K8, K10, K71, K72)

AAS-175

Uzakta olan kıymetli olur. (K42, K43, K48)

AAS-176

Uzun eski başa kadar yanmaz. (K43, K48)

-Ü-

AAS-177

Üzüm üzüme baka baka kararır. (K1, K8, K9)

-V-

AAS-178

Vadesi yeten adama koyun depiği bahane. (K12, K20, K42)

-Y-

AAS-179

Yabancı yağlı aş başında, biribir gözyaşında. (K1, K72, K77)

AAS-180

Ya uluk olacaksın ya delik. (K7, K22, K67)

AAS-181

Yar göçtüğü gün tozar. (K11)

AAS-182

Yarım doktor candan eder, yarım hoca dinden eder. (K18, K70, K77)

AAS-183

Yavşak büyür bit olur; enik büyür it olur. (K61, K82)

AAS-184

Yaz gününe sabahtan doğan çocuk akşama büyür. (K65)

AAS-185

Ye eti iç suyu donarsa dunsun, ye şireyi iç suyu yanarsa yansın. (K87)

AAS-186

Yedi atasını yere atar yerden kaldırana çeker. (K7)

AAS-187

Yerine düşmeyen gelin yerinir gezer, boyuna biçilmeyen asbab sürünür gezer. (K41, K44, K85)

AAS-188

Yetimin eteğine kavurka dökmüşler, eteğim yandı deyip silkeleyivermiş. (K51, K92)

AAS-189

Yılanın azgını yola çıkarmış. (K1, K12, K79)

AAS-190

Yılanın soktuğunu çıyan da sokar. (K31, K42, K67)

AAS-191

Yüksek dağların başı dumanlı olur. (K1)

-Z-

AAS-192

Zalim felek kimine kavun yedirir kimine kelek, kimine davul çaldırır kimine dümbelek. (K21, K44, K68)

AAS-193

Zenginin malı züğürdün çenesini yorar. (K9, K41, K87)

Değerlendirme

Aladağ'da atasözü kullanımı ve sohbeti atasözüyle zenginleştirme yaygın bir gelenektir. Yöreye özgü bir çok atasözü derlenmiştir.

Yörede söylene atasözlerini biçim ve kavram özelliklerine göre iki grupta değerlendirebiliriz.

Atasözlerinin bir kısmı tek bir yargı bildirmektedir (AAS-6, AAS-8, AAS-9, AAS-10, AAS-11, AAS-12, AAS-13, AAS-19, AAS-26, AAS-28, AAS-29, AAS-30, AAS-32, AAS-35, AAS-36, AAS-37, AAS-38, AAS-40, AAS-41, AAS-43, AAS-44, AAS-45, AAS-49, AAS-50, AAS-51, AAS-52, AAS-53, AAS-54, AAS-55, AAS-57, AAS-58, AAS-59, AAS-60, AAS-61, AAS-62, AAS-63, AAS-67, AAS-68, AAS-70, AAS-71, AAS-72, AAS-77, AAS-78, AAS-80, AAS-81, AAS-

82, AAS-83, AAS-86, AAS-89, AAS-93, AAS-94, AAS-96, AAS-98, AAS-99, AAS-100, AAS-102, AAS-103, AAS-105, AAS-107, AAS-108, AAS-110, AAS-113, AAS-114, AAS-115, AAS-116, AAS-117, AAS-118, AAS-120, AAS-125, AAS-127, AAS-128, AAS-129, AAS-131, AAS-132, AAS-133, AAS-134, AAS-135, AAS-143, AAS-146, AAS-148, AAS-150, AAS-152, AAS-153, AAS-154, AAS-155, AAS-157, AAS-158, AAS-159, AAS-160, AAS-161, AAS-163, AAS-164, AAS-165, AAS-166, AAS-167, AAS-169, AAS-170, AAS-171, AAS-172, AAS-173, AAS-174, AAS-175, AAS-176, AAS-177, AAS-178, AAS-181, AAS-184, AAS-189, AAS-190, AAS-191, AAS-193), bir kısmı ise birden çok yargı içerir (AAS-1, AAS-2, AAS-3, AAS-4, AAS-5, AAS-7, AAS-14, AAS-15, AAS-16, AAS-17, AAS-18, AAS-20, AAS-21, AAS-22, AAS-23, AAS-24, AAS-25, AAS-27, AAS-31, AAS-33, AAS-34, AAS-39, AAS-42, AAS-46, AAS-47, AAS-48, AAS-56, AAS-64, AAS-65, AAS-66, AAS-69, AAS-73, AAS-74, AAS-75, AAS-76, AAS-79, AAS-84, AAS-85, AAS-87, AAS-88, AAS-90, AAS-91, AAS-92, AAS-95, AAS-97, AAS-101, AAS-104, AAS-106, AAS-109, AAS-111, AAS-112, AAS-119, AAS-121, AAS-122, AAS-123, AAS-124, AAS-126, AAS-130, AAS-136, AAS-137, AAS-138, AAS-139, AAS-140, AAS-141, AAS-142, AAS-144, AAS-145, AAS-147, AAS-149, AAS-151, AAS-156, AAS-162, AAS-168, AAS-179, AAS-180, AAS-182, AAS-183, AAS-185, AAS-186, AAS-187, AAS-188, AAS-192).

Atasözlerinin büyük bir kısmı geniş zaman kipindedir (AAS-1, AAS-2, AAS-7, AAS-8, AAS-9, AAS-10, AAS-11, AAS-12, AAS-15, AAS-17, AAS-19, AAS-20, AAS-21, AAS-22, AAS-23, AAS-24, AAS-28, AAS-29, AAS-30, AAS-31, AAS-32, AAS-33, AAS-35, AAS-38, AAS-39, AAS-40, AAS-41, AAS-42, AAS-43, AAS-44, AAS-45, AAS-46, AAS-48, AAS-49, AAS-50, AAS-51, AAS-52, AAS-53, AAS-54, AAS-55, AAS-57, AAS-58, AAS-59, AAS-60, AAS-61, AAS-62, AAS-64, AAS-65, AAS-66, AAS-67, AAS-68, AAS-69, AAS-70, AAS-71, AAS-72, AAS-74, AAS-75, AAS-76, AAS-77, AAS-78, AAS-79, AAS-81, AAS-83, AAS-86, AAS-87, AAS-88, AAS-89, AAS-90, AAS-92, AAS-93, AAS-94, AAS-95, AAS-96, AAS-97, AAS-98, AAS-99, AAS-100, AAS-103, AAS-104, AAS-106, AAS-108, AAS-109, AAS-110, AAS-111, AAS-115, AAS-116, AAS-117, AAS-118, AAS-119, AAS-120, AAS-123, AAS-124, AAS-125, AAS-126, AAS-127, AAS-129, AAS-130, AAS-132, AAS-133, AAS-134, AAS-135, AAS-136, AAS-146, AAS-148, AAS-149, AAS-150, AAS-151, AAS-152, AAS-153, AAS-155, AAS-156, AAS-158, AAS-160, AAS-161, AAS-163,

AAS-164, AAS-165, AAS-166, AAS-169, AAS-171, AAS-172, AAS-173, AAS-175, AAS-176, AAS-177, AAS-178, AAS-181, AAS-182, AAS-183, AAS-184, AAS-186, AAS-187, AAS-190, AAS-191, AAS-192, AAS-193), bir kısmı geçmiş zaman (AAS-3, AAS-4, AAS-13, AAS-14, AAS-16, AAS-18, AAS-25, AAS-26, AAS-27, AAS-36, AAS-37, AAS-56, AAS-101, AAS-102, AAS-107, AAS-112, AAS-113, AAS-114, AAS-121, AAS-122, AAS-128, AAS-131, AAS-137, AAS-140, AAS-141, AAS-142, AAS-145, AAS-154, AAS-157, AAS-159, AAS-162, AAS-174, AAS-188, AAS-189), bir kısmı emir kipindedir (AAS-73, AAS-80, AAS-85, AAS-105, AAS-143, AAS-144, AAS-167, AAS-170, AAS-180, AAS-185). Bazen emir kipiyle geniş zaman birlikte kullanılmıştır (AAS-47). Bir kısmı gelecek zaman kipinde (AAS-34), şimdiki zaman kipinde olabilmektedir (AAS-138). Bazılarında ise geniş zamanın rivayeti (AAS-62, AAS-82, AAS-91) kullanılmıştır. Bir kısım atasözleri ise eksilteli cümle özelliği göstermekte olup aslında düşen yüklem çoğunlukla geniş zaman ifadesi taşımaktadır (AAS-5, AAS-6, AAS-16, AAS-23, AAS-63, AAS-79, AAS-84, AAS-139, AAS-147, AAS-168, AAS-179).

Derlediğimiz atasözlerinin hemen hepsi asıl atasözü özelliği taşımaktadır. Bir kısmı ise fıkra-hikaye türü atasözlerindenir (AAS-4, AAS-87, AAS-88, AAS-101, AAS-109, AAS-121, AAS-122, AAS-138, AAS-140, AAS-142, AAS-145, AAS-159, AAS-162, AAS-178, AAS-182, AAS-188).

Yörede kullanılan atasözleri, yöre insanının yaşam felsefesini, diğer bir deyişle dünya görüşünü anlatır. İncelediğimiz atasözleri, yöre insanının yaşamı nasıl gördüğünü, insana niçin ve nasıl değer verdiğini, hangi toplumsal kural ve ilkelere uyulması gerektiğini göstermektedir.

2.2.3. Deyim

Deyimler günlük konuşmada sık sık başvurduğumuz ve anonim halk edebiyatında önemli bir yer tutan anlatımlardır. Deyimler genellikle mastar halinde bulunurlar. Türkçe Sözlükte “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım” (TS;c.1, 1988:368) şeklinde tanımlanmaktadır. Deyimlerin pek çoğu cümle yapısında olmadığından hüküm anlamı da yoktur.

Atasözlerinin ise –fiilleri söylenmemiş olsa bile- bir hüküm anlamı vardır (TDEA; c.1, 1977:216).

Deyimlerin Özellikleri

Deyimlerin özelliklerini biçim ve kavram özellikleri olarak iki alt başlıkta incelemekteyiz.

a. Biçim:

1. Sonları bir mastarla biten deyimler;
2. Cümle şeklinde görünen deyimler;
3. Bu iki şekle girmeyen ekle türetilmiş kelime biçiminde deyimler; (Güleç, 2002:31).

b. Kavram:

1. *Mecaz anlamlı deyimler*: Asıl anlamıyla alakası olmayan genellikle mecazi bir anlatım ifade eden deyimlerdir.

2. *Mecaz anlamı yanında gerçek anlamını da ifade eden deyimler*: Bazı deyimler asıl anlamlarından büsbütün sıyrılmazlar, yerine göre kendi anlamlarına da alınabilir.

3. *Gerçek anlamını ifade eden deyimler*: Bazı deyimler sadece kendi sözlük anlamlarında kullanılırlar, başka bir anlam taşımazlar (Güleç, 2002:30).

-A-

AD-1

Abbasın gazı gibi atmak. (K1, K82, K83, K86)

AD-2

Abdalın kesemediğini kesmek. (K2, K3, K90, K91)

AD-3

Açlıktan yularını gevirmek. (K15, K30, K32, K87)

AD-4

Adamı kınında boğmak ~ -Adamı gındabında boğmak (K4, K70, K71, K73)

AD-5

Adamın gözünden sürmeyi çekmek. (K9, K10, K12)

AD-6

Ağaların yayan yürüdüğü, hatunların yavan yediği zamanmış güz. (K60, K61, K64)

AD-7

Ağcaçekik yavrusu gibi ağzı açık çığırıp yatmak. (K1, K8, K9)

AD-8

Ağzı kızıl olmak. (K20, K42, K43)

AD-9

Ağzı sakızlı olmak. (K8, K9)

AD-10

Ağzı unlu olmak. (K42, K64, K65)

AD-11

Ağzına ip ölçmek. (K10, K12)

AD-12

Ağzını çarşamba çanağına çevirmek. (K72, K77)

AD-13

Akıl pahası olmak. (K12, K20)

AD-14

Akıl yarıştırmak. (K43, K48, K60)

AD-15

Aklına yön gitmek. (K15, K47)

AD-16

Aklını ıkla ekmekle yemek. (K85, K97)

AD-17

Al alman mı ver vermen mi. (K16, K40)

AD-18

Al bir kaya nerene dayarsan daya. (K10, K77)

AD-19

Alımını almak / -alımını aldirmek. (K7, K45, K66)

AD-20

Alkış okumak —Alkış vermek. (K41, K57)

AD-21

Allah akıl dağıtırken ıra mı tutuyordu? (K45)

AD-22

Allah vermez. (K25)

AD-23

Allah'a büyük varmasın. (K14, K29)

AD-24

Allah'ım ulu sözüm değıl deli sözüm. (K8, K24)

AD-25

Allah'ın gönlüne güç varmasın. (K22)

AD-26

Alma ağacından mı düşmek. (K20, K41)

AD-27

Alt tekneye düşmek. (K33, K56)

AD-28

Altımız altımızdan gidiyor, üstümüz üstümüzden gidiyor, ne kızda ne sözde derdimiz. (K48, K55)

AD-29

Altına minderini kalın atmak. (K10, K12)

AD-30

Amele sümüğü gibi yapıştırmak. (K7, K59)

AD-31

Anadan Allah'tan. (K41, K57)

AD-32

Ananız dert yesin yarımşardan dört yesin. (K5, K34)

AD-33

Anan yoksa yengen de mi yok (K25).

AD-34

Anasından emdiği süt burnundan gelmek. (K25).

AD-35

Anası yazdı, kızı okudu (K25)

AD-36

Aptal keyfi çıkarmak. (K6, K65)

AD-37

Anadan araya gitmek. (K8, K13, K47)

AD-38

Ard eteğinde namaz kılınmak. (K11, K17, K39)

AD-39

Arı, namusu çuvala koyup ağzını bağlamak. (K56, K61)

AD-40

Aslı belli kökü belli, purçak yemiş, cinsi belli (K25).

AD-41

Aşkırı bozuk olmak. (K10, K18)

AD-42

Atadan öteden beri... (K45)

AD-43

Ateş muhanettir. (K9)

AD-44

Ayağı çizmeli, başı cübbeli olmak. (K44, K47)

AD-45

Ayağı eğri olmak. (K65, K78)

AD-46

Ayağı yalın başı kabak olmak. (K41, K57)

AD-47

Ayağına duşak vurmak. (K15)

AD-48

Azrail'in elinden kurtulmak. (K44)

-B-

AD-49

Babasının çiftliğı zannetmek. (K10, K12)

AD-50

Başında mih yülemek. (K11)

AD-51

Belерip kalmak. (K11)

AD-52

Belinin ipliğı çözölmek. (K54, K66)

AD-53

Ben intizar vermezsem saçlarım intizar verir. (K90)

AD-54

Ben sana hadımım diyorum, sen bana kaç çocuğun var diyorsun. (K45, K80)

AD-55

Bet beniz kalmamak ~ Beti benzi atmak. (K78, K80)

AD-56

Beterin beteri var. (K27)

AD-57

Betine değmek. (K54)

AD-58

Bir aşağı bir yukarı iplik çekmek/çözmek. (K53, K56, K70)

AD-59

Bir baltaya sap olamamak. (K18, K19)

AD-60

Bir bulup iki istemek, aha bulup çıkı istemek. (K4)

AD-61

Bir elini bırakıp ötekini öpmek. (K7)

AD-62

Bir eri eksik olmak. (K41, K57)

AD-63

Bir evleklik yere sığmamak. (K46)

AD-64

Bir karara bir kadir Allah. (K10, K12)

AD-65

Bir it deriyi sürümüş gitmiş, bırakın sürüsün gitsin. (K9, K11, K19)

AD-66

Biz ulu camide kedi mi kovaladık? (K75, K77)

AD-67

Boğazın horozu mu var? (K47, K65)

AD-68

Bostan korkuluğı gibi durmak. (K8, K15)

AD-69

Bostandan mı yolunmak (yolmak). (K78)

AD-70

Böyle gülüp oynadığıma bakmayın, kırığın ettiği hiç aklımdan çıkmıyor. (K11, K14)

AD-71

Bu tas bahası bu us bahası. (K9, K11)

AD-72

Bu yuka yerinden kırılır. (K49, K55)

AD-73

Burnu yere düşse almaz. (K85)

AD-74

Burnuna tuzlu sumak sıkmak. (K90)

AD-75

Burnundan kıl aldırmamak. (K1)

AD-76

Burnu büyümek. (K11)

AD-77

Büğelek tutmak. (K13, K17)

AD-78

Büğelek tutmuş sığır gibi gitmek ~ kaçmak. (K47)

-C-

AD-79

Camız gibi yemek. (K34)

AD-80

Can damarına basmak. (K11)

AD-81

Canı burnuna gelmek. (K10, K12)

AD-82

Canı düdükte olmak. (K80)

AD-83

Canı tükenmek. (K94)

AD-84

Canına tak demek. (K65, K69)

AD-85

Canından bezmek. (K72, K74)

AD-86

Canına susamak. (K47, K51)

AD-87

Canına değmek. (K52, K65)

AD-88

Cebinde akrep olmak . (K41, K57)

AD-89

Cehenneme ceviz daşlayı gitmek. (K44, K48)

AD-90

Cemaatinize bereket. (K73)

AD-91

Cep rızıktır. (K2, K12)

AD-92

Cılık çıkmak. (K15)

AD-93

Cımbızla ağızından laf almak. (K21, K27)

AD-94

Cıngar çıkarmak. (K18, K19)

AD-95

Cırcır böceği gibi cırlamak. (K22, K24)

AD-96

Cızgıyıp gitmek. (K27, K28)

AD-97

Ciğeri sızlamak. (K23, K49)

AD-98

Ciğerini okumak. (K30, K36)

AD-99

Cin bıtırak olmak. (K5)

AD-100

Cin çarpmışa çevirmek. (K10, K12)

AD-101

Cin eniği gibi çığırmak (K34)

AD-102

Cinin atına binmek. (K6, K18)

-Ç-

AD-103

Çağırda gitmesem, çağırmasa da kahretsem. (K33, K80)

AD-104

Çakal öldüye vurmak. (K41, K57)

AD-105

Çala kalem yazmak. (K30)

AD-106

Çalım satmak. (K70)

AD-107

Çalımından geçilmemek. (K26)

AD-108

Çam devirmek. (K4, K16, K21, K40)

AD-109

Çam yarması gibi olmak. (K81)

AD-110

Çamura taş atmak. (K9)

AD-111

Çamura yatmak. (K10, K12)

AD-112

Çan takmak. (K12, K13)

AD-113

Çanak tutmak. (K17)

AD-114

Çat kapı gelmek. (K23, K70)

AD-115

Çatlak ses çıkarmak. (K2, K44)

AD-116

Çene yarıştırmak. (K6, K65)

AD-117

Çenesi düşmek. (K45)

AD-118

Çenesi kuvvetli. (K58)

AD-119

Çenesine kuvvet. (K10, K12)

AD-120

Çenesini bağlamak (kapatmak). (K41, K57)

AD-121

Çenesini bıçak açmamak. (K64)

AD-122

Çer çöp ile uğraşmak. (K68, K69)

AD-123

Çiçek et de başına sok. (K72, K93)

AD-124

Çiğ yemedim ki bulanık kusayım. (K80, K81)

AD-125

Çil yavrusu gibi dağılmak. (K9, K84)

AD-126

Çocuk gibi sevinmek. (K49)

AD-127

Çocuk ite benzer. (K53, K54)

AD-128

Çocuk ruhlu. (K6)

AD-129

Çorbada tuzu bulunmak. (K49)

AD-130

Çorbaya çevirmek. (K55)

AD-131

Çultar gibi olmak. (K44)

-D-

AD-132

Dağda birim öleceğine evde benim ölsün. (K9)

AD-133

Değirmenci çırağına dönmek. (K95)

AD-134

Değirmene koysan diri çıkmak. (K75)

AD-135

Deli danaya dönmek. (K41, K57)

AD-136

Delice tutmuş tavuk gibi olmak. (K75)

AD-137

Deliksiz kabuğa girmek ~ -deliksiz kabağa girmek. (K65)

AD-138

Devenin üstünde kuduz dalar mı dalar. (K6, K42)

AD-139

Deveyi gördün mü izini de görmedim. (K9, K36)

AD-140

Dışı kalaylı içi vay vaylı. (K9, K64)

AD-141

Dili güllü olmak. (K21, K27)

AD-142

Dink beygiri gibi dönüp durmak. (K10, K12)

AD-143

Dokuz köyü bir eşeğe yüklemek. (K64, K70)

AD-144

Dokuz öksüzle bir mağarada mı kalmak. (K65, K69)

AD-145

Donuna dolaşmak. (K70, K80)

AD-146

Duranlının çukurunda yatmak. (K90)

AD-147

Düğün evinden haberi yok, samanlığa iğne aramaya gider. (K2)

AD-148

Düşkün yanını kaldırmak. (K88, K90)

-E-

AD-149

Ediğimi verdim köşkere benim sözüm eşkere. (K75)

AD-150

Eğreşip kalmak. (K92)

AD-151

Ekemiş tokamış olmak. (K44, K97)

AD-152

Ekmeği bulsa suyu bulamamak. (K10, K12)

AD-153

Ekmeğinin tuzu olmamak. (K25, K65)

AD-154

El elde baş başta kalmak. (K6, K45)

AD-155

El mi yaman beğ mi yaman. (K41, K57)

AD-156

El ulağı olmak. (K6)

AD-157

Eldeki dirlikten de olmak. (K93)

AD-158

Eli eğri olmak. (K57, K60)

AD-159

Eliften kara heceden okumak. (K8, K29)

AD-160

Elinden kabuklu ceviz yenmemek.. (K59, K66)

AD-161

Elledikçe gurdu çıkmak. (K9, K11)

AD-162

Elli beş enşel gibi olmak. (K23)

AD-163

Emaneti gezdirmek. (K27)

AD-164

Eniği çok olmak. (K36)

AD-165

Er yengesi gibi olmak. (K41, K57)

AD-166

Eri eksik olmak. (K24)

AD-167

Ermeni güzeli gibi süzölmek. (K8)

AD-168

Eşçe semer yakışır gibi yakışmak. (K10)

AD-169

Eşçe saldıım çayıra, Mevla'm kayıra. (K12, K13)

AD-170

Eşek hoşaftan ne anlar. (K20, K21, K22)

AD-171

Etli aştan da sütlü aştan da çıkmak. (K32, K36)

AD-172

Evlerine varayım aşınan, beni kovala daşınan

-F-

AD-173

Fasulye gibi kendini nimetten saymak. (K21, K27)

AD-174

Fasulye sıırğı gibi olmak. (K16)

AD-175

Fasulye sıırğı gibi boylu olmak. (K10)

AD-176

Feleğın çerberinden geçmek. (K44, K60)

AD-177

Feleğın sillesini yemek. (K41, K57)

AD-178

Fol yok yumurta yok. (K32, K36)

AD-179

Fuan koparmak. (K30)

-G-**AD-180**

Gak dedi mi et guk dedi mi süt. (K10, K12)

AD-181

Gayrı  gün yatak, ondan kerli toprak. (K35, K40, K70)

AD-182

Gecenin gözü m var. (K10)

AD-183

Gelin etti kertiş kaptı. (K61, K75)

AD-184

Gelin halına göre salın. (K32, K36)

AD-185

Germeceye gelmek. (K90)

AD-186

Gevreğini içine bükmek. (K10, K11)

AD-187

Gnl akınmak. (K12, K13)

AD-188

Gönül küs etmek. (K10, K11)

AD-189

Götü oturak dili bıtırak. (K10)

AD-190

Göv ekin biçilir de harman kalkar mı? (K21, K27)

AD-191

Gövce bağlık bir aylık. (K19, K26)

AD-192

Göverene gövden iner. (K29, K30)

AD-193

Göz gördüğünden korkar. (K20, K21, K22)

AD-194

Gülü yarılmak. (K32, K36)

AD-195

Gülüm şakım olmak. (K10)

AD-196

Günde ansın da koz yatağında ansın. (K41, K57)

AD-197

Güz, ağaların yayan gezdiği, hatunların yavan yediği zamandır. (K22, K32)

-H-

AD-198

Haf kestirmek . (K33)

AD-199

Hak geceyi diri tutturmak. (K10, K12)

AD-200

Haki bir fakı bir olmak. (K12, K13)

AD-201

Hampasında olmak. (K31, K36)

AD-202

Harman yeri gibi olmak. (K32, K36)

AD-203

Havanda su dövmek. (K10)

AD-204

Havaya girmek. (K20, K21, K22)

AD-205

Her işe maydanoz olmak. (K55)

AD-206

Hevesi kursağında kalmak. (K89)

AD-207

Hırsıza kendir yakışır gibi yakışmak. (K54, K65)

AD-208

Hırtıbtı kesilmek. (K46, K60)

AD-209

Ho diyenin hoyuk kadar akı var. (K8)

AD-210

Hodil hodil laf vermek. (K35)

AD-211

Ho öküzüüm ho, ölene kadar geçim gerek. (K25, K41)

AD-212

Hoyuk gibi durmak. (K10)

-I-**AD-213**

İcığını cıcığını çıkarmak. (K21, K27)

-İ-**AD-214**

İbrişime kıl katmak. (K41, K57)

AD-215

İçi olacak cevizi var. (K20, K21, K22)

AD-216

İçin bilir Zalha. (K14, K48)

AD-217

İçine dammak. (K15, K27)

AD-218

İğnelik yutmuş it gibi olmak. (K43, K74)

AD-219

İki ucu sivri bir kazık. (K1)

AD-220

İliği kesilmek. (K14, K40, K84)

AD-221

İliğine soğan doğramak. (K20, K21, K22)

AD-222

İliğini kanını kurutmak. (K10, K12)

AD-223

İmanı gevremek. (K32, K36)

AD-224

İmini timini sormak (öğrenmek). (K3, K10)

AD-225

İmir'in iti gibi gezmek (koşmak, koşturmak). (K3, K29)

AD-226

İmir'in iti gibi titremek. (K3, K29)

AD-227

İngiliz iğnesi gibi olmak. (K20, K21, K22)

AD-228

İsmi var cismi yok. (K12, K13)

AD-229

İş bulamayıp it taşlamak. (K45)

AD-230

İt battı (Leke aldı, mekruh oldu). (K3, K10)

AD-231

İt eniği gibi çığrışmak. (K21, K27)

AD-232

İt eniği gibi çoğalmak. (K3, K29)

AD-233

İt sürüsü gibi çoğalmak. (K10)

AD-234

İtten ilezir olmak. (K20, K21, K22)

-K-

AD-235

Kaba, kaşığa sığmamak. (K8)

AD-236

Kabir kaçkınına dönmek. (K3, K29)

AD-237

Kafayı çizmek. (K32, K36)

AD-238

Kaldırmadık taş altı bırakmamak.(K92)

AD-239

Kanının ne yöne aktığını bilmek. (K10, K12)

AD-240

Kapı gibi arkası olmak. (K12, K13)

AD-241

Kara gura düş görmek. (K3, K10)

AD-242

Karın mı daha yakın, gardaşın mı? (K25)

AD-243

Karnı kurtlu olmak. (K41, K57)

AD-244

Keçe tepmesine döndürmek (dönmek). (K3, K20)

AD-245

Kefeni boynunda olmak. (K20, K21, K22)

AD-246

Kefeni boynundan alınmak. (K3, K29)

AD-247

Kel Ali'nin bağı gibi olmak. (K13, K25)

AD-248

Kemiğini kemirtmemek. (K43, K59)

AD-249

Kemiğini sıızlatmak. (K3, K10)

AD-250

Kerim çardağı gibi sallanmak. (K10)

AD-251

Kıl çuvala koyup ağzını bağlamış gibi bağırmak. (K3)

AD-252

Kısa günde kırk kere görmek. (K29)

AD-253

Kirinden kirt demek. (K12, K13)

AD-254

Kirinden kispetinden yakınına varılmamak. (K53, K79)

AD-255

Koyun gibi bakmak. (K32, K36)

AD-256

Köküne para mı saydım. (K10, K12)

AD-257

Kökünü kömecini geçirmek. (K41, K57)

AD-258

Köpek gibi ürlemek. (K20, K21, K22)

AD-259

Kör çot beslemek. (K20, K21, K22)

AD-260

Köze basmış aptal gibi hoplamak. (K3, K29)

AD-261

Kulağını galbırdatmak. (K83, K92)

AD-262

Kul yaratmadım ki tasasını çekeyim. (K13, K20)

AD-263

Kurdadıkça gurdu çıkmak. (K3, K10)

AD-264

Kurt ile bile yiyip, istiyile bile ağlamak. (K9, K10, K18)

AD-265

Kuru ağız salmak. (K7, K20)

AD-266

Kuru yere gön yürütmek. (K32, K36)

AD-267

Kuyruksak kursak olmaz, dünya malını versek olmaz. (K83, K97)

AD-268

Kuyruğu doğrultmak. (K20, K21, K22)

AD-269

Kuyruğu kıstırıp yürümek. (K12, K13)

AD-270

Kuyruğu kopmuş it gibi bağırmak. (K3, K10)

AD-271

Kuyruğu kopmuş tilki gibi pavkırmak. (K41, K57)

AD-272

Kuyruğu tava sapına dönmek. (K29)

AD-273

Küsersen küllüğüme gene gelin unluğuma. (K8)

-L-

AD-274

Laşka olmak. (K19)

AD-275

Leylek gibi laklak etmek. (K10)

-M-**AD-276**

Malına gücün yetmek. (K20, K21, K22)

AD-277

Mart çıktı, dert çıktı. (K41, K57)

AD-278

Maskara olmak. (K32, K36)

AD-279

Minderi kalın atılmak. (K3, K10)

AD-280

Mürekkep yalamak. (K45)

-N-**AD-281**

Nabza göre şerbet vermek. (K10, K12)

AD-282

Nalları dikmek. (K7, K48)

AD-283

Namazlar da kolay oldu; Teslime'm de kılar oldu. (K13)

AD-284

Ne kokar ne bulaşır olmak. (K3, K29)

AD-285

Ne oldum delisi olmak. (K3, K10)

-O-

AD-286

O tarakta bezi olmamak. (K80)

AD-287

Ocağına incir ağacı dikmek. (K74, K93)

AD-288

Oflu olmak. (K20, K21, K22)

AD-289

Oldu olacak, kırıldı nacak. (K3, K29)

AD-290

On kuruşluk değeri olmak. (K12, K13)

AD-291

Ona buna bel bağlamak. (K3, K10)

-Ö-

AD-292

Öksüz doyuran. (K32, K36)

AD-293

Öksüz sevindiren. (K26)

AD-294

Öküz gibi bakmak. (K41, K57)

AD-295

Öküzün altında buzağı aramak. (K87, K89)

AD-296

Öküz gibi bön bön bakmak. (K3, K29)

AD-297

Öküzün trene bakması gibi bakmak. (K10)

AD-298

Önünden geleni kapar; arkasından geleni keper olmak. (K10)

AD-299

Öpüp de başına koymak. (K16, K49)

AD-300

Örümcek kafalı olmak. (K3, K10)

AD-301

Öte yanına taş attırmak ~ attırmamak. (K10, K12)

AD-302

Özeksiz olmak. (K20, K21, K22)

-P-

AD-303

Pabucu dama atılmak. (K3, K15, K32, K36)

AD-304

Pabucunu eline vermek. (K41, K57)

AD-305

Paçayı kurtarmak. (K29)

AD-306

Palavra atmak. (K3)

AD-307

Patanına basmak ~ -Patanından asmak. (K18, K44)

AD-308

Patanını ayırmak. (K12, K13)

AD-309

Patırtıya pabuç bırakmamak. (K3, K10)

AD-310

Pay börek etmek. (K20, K21, K22)

AD-311

Peren olmak. (K3, K29)

AD-312

Perenini dağıtmak. (K55, K69)

AD-313

Pırasa püskülü gibi saçı olmak. (K10)

AD-314

Pis pis düşünmek. (K9, K10)

AD-315

Pişmiş aş su katmak. (K3, K10)

AD-316

Pişmiş kelle gibi sırtmak. (K29)

AD-317

Postu kaptırmak. (K13)

AD-318

Punduna getirmek. (K41, K57)

AD-319

Püsküllü bela olmak. (K3, K29)

-R-**AD-320**

Rahatlık batmak. (K12, K13)

-S-**AD-321**

Saat on yatağa kon. (K20, K21, K22)

AD-322

Sansar görmüş kediye dönmek. (K10, K12)

AD-323

Sekil geçi gibi olmak. (K21, K27)

AD-324

Semeriynen seksene mal olmak. (K77, K79)

AD-325

Sen acıma Allah acısın. (K32, K36)

AD-326

Sen bilmen Tozlu'nun yokuşunu. (K10)

AD-327

Sevindirik delisi olmak. (K3, K29)

AD-328

Seyrir damarı kalmamak. (K56)

AD-329

Sıçan olmadan çuval dibi delmek. (K43)

AD-330

Sırtından geçinmek. (K20, K21, K22)

AD-331

Siğgin teke gibi kokmak. (K12, K13)

AD-332

Sulu dereye götürüp susuz diye geri getirmek. (K85)

AD-333

Sulu dilim vermek. (K3, K10)

AD-334

Suratına bakanın kırk gün kısmeti kesilir. (K10)

AD-335

Suyu akışına bırakmak. (K60)

AD-336

Sümügüne ağırlık varmasın. (K3, K29)

AD-337

Sütten süzeğin arasında işin ne. (K2, K34 ,K91)

AD-338

Sütten çıkmış ak kaşık gibi olmak. (K18, K19, K22, K38)

-Ş-

AD-339

Şap gibi oturmak. (K2, K3, K11)

AD-340

Şapa oturtmak. (K60, K68, K93)

AD-341

Şerrine çimmek. (K18, K19, K22)

AD-342

Şerrine lanet. (K35, K38, K43)

AD-343

Şeytan tüyü bulunmak. (K49, K54, K57, K65)

AD-344

Şeytana pabucu ters giydirmek. (K70)

AD-345

Şeytana uymak. (K18, K19)

AD-346

Şeytanın bacağı kırarak. (K9)

AD-347

Şundan bundan olmak. (K88, K94)

-T-

AD-348

Taş olup baş yarmak. (K16, K27)

AD-349

Taş yarığından çıkmak. (K6, K25)

AD-350

Taşı atıp kafasını altına tutmak. (K21, K27)

AD-351

Tencerede pişirip kapağında yemek. (K41, K57)

AD-352

Tepkili şaşmak. (K1, K3)

AD-353

Tespih tanesi gibi dağılmak. (K11, K23, K79)

AD-354

Tespih tanesi gibi dizilmek. (K70, K71, K73, K79)

AD-355

Tık kafa oy kelle. (K7, K59)

AD-356

Tilkiyi götürüp pazarda satmak. (K60, K93).

AD-357

Toruğu tepesinden sıyırmak. (K88, K94)

AD-358

Tuz kabıyla ele gelmemek. (K52, K57)

-U-

AD-359

Ucu dokunmak. (K7, K88)

AD-360

Uhde kalmak. (K9)

AD-361

Ulu sözüm değil deli sözüm. (K15, K61, K83)

AD-362

Unluğu uçmak. (K73)

AD-363

Uscacıktan basar, sinirinden keser. (K60, K77)

AD-364

Usturuplu konuşmak. (K4, K45, K90)

-Ü-

AD-365

Üç buçuk atmak. (K17)

AD-366

Ünü büyük, içi kovuk. (K6, K25)

AD-367

Üstüne basmak. (K8, K47, K55)

AD-368

Üstüne bir bardak su içmek. (K11, K23, K79)

AD-369

Üstüne toz kondurmamak. (K60, K68)

AD-370

Üstüne tuz biber sepelemek. (K60, K65)

-V-

AD-371

Vay buğalağa vermek. (K13, K36)

AD-372

Verdiğin bir yumurta gözümü çıkardın dürte dürte. (K70, K81, K83, K79)

AD-373

Vurup ağzını çarşamba çanağına çevirmek. (K9)

AD-374

Vurup, ağzının pekmezini akıtmak. (K21, K27)

-Y-

AD-375

Yağ içirecek etmek. (K8, K71)

AD-376

Yağlı ballı olmak. (K10, K11, K43)

AD-377

Yalanı var yanlışı yok. (K68, K93).

AD-378

Yalayan doymuş, yamayan giymiş. (K9, K13, K49)

AD-379

Yalı kazığı gibi dikilmek. (K30)

AD-380

Yaradan çeksin tasasını. (K60)

AD-381

Yarasa gibi soyunuvermek. (K21, K27)

AD-382

Yarısı yavrumun yavrusu yarısı yılan yavrusu. (K83, K88)

AD-383

Yaşlı eşek gibi düşünmek. (K41)

AD-384

Yedi adım yolun hakkı var. (K79)

AD-385

Yedi öksüzle bir mağarada mı kalmak. (K7, K11)

AD-386

Yediği önünde yemediği arkasında olmak. (K60, K68, K93).

AD-387

Yelfe gibi olmak. (K71)

AD-388

Yer senden kuvvetli. (K73, K79)

AD-389

Yer yurt etmek. (K70)

AD-390

Yer yurt olmak. (K70)

AD-391

Yerden biten yememek. (K35, K40, K83)

AD-392

Yerin göğün dışarı attığı (olmak). (K2, K7, K73)

AD-393

Yılanın kuyruğuna basmak. (K41, K43, K69)

AD-394

Yoklamadık taş altı bırakmamak. (K9)

AD-395

Yol gelen deliği bilmek. (K17, K43)

AD-396

Yola yoğurt saçmak. (K60, K68, K93).

AD-397

Yolca gidip çayca gelmek. (K71, K89)

AD-398

Yoldan yolaktan çıkmak. (K54, K75)

AD-399

Yola yolağa eletmemek. (K61, K90, K97)

AD-400

Yönü öte olsun. (K25, K89)

AD-401

Yumurtlayamaz tavuğa dönmek. (K21, K27)

AD-402

Yurt yerine dönmek. (K7, K41, K43)

AD-403

Yüreği yelkenmek. (13, K25)

AD-404

Yüreğine dammak (içine dammak). (K7, K21, K49, K70)

AD-405

Yüzü sirke satmak. (K70, K71, K73, K79)

-Z-**AD-406**

Zemzemle yıkanmış olmak. (K87, K90, K91)

AD-407

Zenit gibi olmak ~ -Zenit gibi kafası olmak. (K2, K57, K70, K87, K91)

AD-408

Zıbık yemek ~ -Zıbığı yemek. (K19, K34, K35)

AD-409

Zil takıp oynamak. (K21, K27)

Değerlendirme

Yöreden 409 adet deyim derlenmiştir. Bunların bir kısmı normal konuşmalar veya derleme çalışmalarımız esnasında söz arasında kullanılan deyimler olup, bazıları ise özellikle kullanılan deyimleri derlemek amacıyla soru-cevap yöntemiyle elde edip derlediğimiz deyimlerdir.

Derlenen deyim sayısının oldukça çok olması yörenin deyimsel ve özlü anlatıma verdiği önemin bir göstergesidir. Çünkü hemen her konuşmada söze kuvvet katmak amacıyla söz arasında deyimler kullanılmaktadır.

Kullanılan deyimlerin çoğunluğu yöreye ait olup, bir kısmı ise genel kullanımda da olan sözlüklere girmiş kalıplaşmış sözlerdir. (AD-14, AD-29, AD-34, AD-48, AD-49, AD-55, AD-56, AD-59, AD-61, AD-75, AD-76, AD-79, AD-80, AD-81, AD-83, AD-84, AD-85, AD-86, AD-93, AD-94, AD-105, AD-108, AD-110, AD-115, AD-116, AD-117, AD-118, AD-120, AD-121, AD-122, AD-126, AD-128, AD-129, AD-130, AD-155, AD-163, AD-176, AD-177, AD-203, AD-204, AD-205, AD-206, AD-229, AD-231, AD-232, AD-233, AD-238, AD-255, AD-268, AD-275, AD-276, AD-278, AD-279, AD-280, AD-281, AD-282, AD-286, AD-287, AD-290, AD-291, AD-294, AD-295, AD-296, AD-297, AD-299, AD-300, AD-303, AD-305, AD-306, AD-308, AD-315, AD-316, AD-320, AD-335, AD-338, AD-343, AD-344, AD-345, AD-346, AD-350, AD-365, AD-367, AD-368, AD-369, AD-370, AD-376, AD-405, AD-409).

Sonuç olarak deyimler yörede çokça kullanılmakta olup dilin zenginliğini taşımakta ve göstermektedir.

2.2.4. Alkış-Kargış

Anonim edebiyatta kalıplaşmış sözler arasında yer alan alkış, karşıdaki kişinin iyiliğinin istendiğini gösteren, kargış ise tam tersine söylenen kişinin kötülüğünü isteyen söz kalıplarıdır. Alkış ve kargış bir halk edebiyatı türü değildir. Bunlar konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlatımı güçlendirici dil öğeleridir. Kısa olmaları ve anlatım yoğunluğu taşımaları nedeniyle kullanılırlar. Alkış ve kargışların sanat değeri

olanları, özenilmiş, imge, düşünce ve çağrışım buluşlarında başarılı olanlardır. Bu yönleriyle küçük birer sanat eseridirler (Boratav, 1978: 136-144).

Alkışların ve kargışların sanat değeri taşıyanlarının bir bölümü kuşaktan kuşağa aktarılacak günümüze gelmiştir. Bir kısmı da şartların ve insanın hayata bakışının değişmesiyle kullanımdan kalkmıştır. Alkış ve kargışlarda söylendiği toplumun değer yargılarını, millî karakterin izlerini buluruz.

Alkış ve kargışların kaynağını bulmak zordur, genellikle yaşanmış bir olaydan kaynaklanmıştır. Bunlarda insana, topluma ilişkin konular ve sorunlar vardır. Bu söz kalıplarının odak noktasını insan oluşturmaktadır. Alkışlarda saygın insan tipi nitelenir. Çizilen bu insan tipinin düşüncesiyle eylemi tutarlıdır. İnsanları sever sayar, yardımlaşmadan yanadır. Yoksulları korur, haksızlıklara göz yummaz. Bencil ve çıkarıcılara ödün vermez. Kargışlarda bireysel ve toplumsal bası yerilir (Artun, 2003: 169).

Alkışlar

AAL-1

Allah acılarını ağrılarını göstermesin. (K9)

AAL-2

Allah ağız tadıyla yemek nasip etsin. (K11)

AAL-3

Allah ahretlerini ma'mir etsin. (K66)

AAL-4

Allah analı babalı büyüte. (K78)

AAL-5

Allah başa kadar gönendirsin. (K32)

AAL-6

Allah beterin beterinden saklasın. (K8)

AAL-7

Allah bir yastıkta gocata . (K25, K47)

AAL-8

Allah ciğer acısı göstermesin. (K23)

AAL-9

Allah dert keder vermesin. (K29)

AAL-10

Allah dip köşede yatırıp da kapı gözletmesin. (K80)

AAL-11

Allah elden ayaktan, gözden gönülden düşürmesin. (K90)

AAL-12

Allah elin eteğine düşürmesin. (K95)

AAL-13

Allah ellere bakıp yerindirmesin, yollara bakıp yorundurmasın. (K82)

AAL-14

Allah emeğini yedirmeye. (K77)

AAL-15

Allah emmiden dayıdan razı olsun. (K6)

AAL-16

Allah emminin dayının yokluğunu göstermesin. (K52)

AAL-17

Allah emmiye dayıya zeval vermesin. (K33)

AAL-18

Allah garametten, kuru iftiradan korusun. (K49)

AAL-19

Allah gelmeden esirgesin. (K27)

AAL-20

Allah genç yüzüne baksın. (K10)

AAL-21

Allah gönlünün muradını versin. (K25)

AAL-22

Allah görmemişe döndersin. (K28)

AAL-23

Allah göz bunluğu vermesin. (K28)

AAL-24

Allah hayırlı rızık kapıları açsın. (K16)

AAL-25

Allah helal süt emmişlerle karşılaştırsın. (K9)

AAL-26

Allah insanı gördüğünden geri koymasın. (K18)

AAL-27

Allah itlere kurtlara da göstermesin. (K3)

AAL-28

Allah kıza, oğlana muhtaç etmesin. (K10)

AAL-29

Allah kızıl nefesten saklasın (K14)

AAL-30

Allah kimseciğın başı barabarını alıp da kendiciğini yalnız komasın. (K33)

AAL-31

Allah kimseyi gördüğünden geri koymasın. (K62)

AAL-32

Allah korktuğundan kurtarsın. (K67)

AAL-33

Allah korusun. (K64, K92)

AAL-34

Allah muhannete muhtaç etmesin. (K77)

AAL-35

Allah sabır dayak versin. (K56, K67)

AAL-36

Allah şirk dolaşık kader yazmasın. (K80)

AAL-37

Allah utandırmasın. (K62)

AAL-38

Allah yavrularının yüzüne baksın. (K88)

AAL-39

Allah yedi ocaklardan yırak etsin. (K70, K72)

AAL-40

Allah yerinde sağ etsin. (K28, K35)

AAL-41

Allah yerindirmesin. (K33, K36)

AAL-42

Allah yerine yen versin, kazanana uzun ömür versin. (K24, K26)

AAL-43

Allah yerleştire gitsin. (K9, K20)

AAL-44

Ananın babanın ruhuna değsin. (K23, K30)

AAL-45

Atana ırahmet. (K10, K11)

AAL-46

Ekenin dikenin ruhuna değsin. (K10)

AAL-47

Evin yapılsın. (K11, K14)

AAL- 48

İşin gücün rastgelsin. (K20, K29)

AAL-49

İte de kurda da vermesin Allah. (K88, K91)

AAL-50

Mekanın cennet olsun. (K90, K91)

AAL-51

Ocağınızdan umanların ruhuna değsin. (K63, K70)

AAL-52

Su gibi aziz olasın. (K32, K63)

AAL-53

Sümüğüne ağırlık varmasın. (K14, K88)

AAL-54

Sümüğüne dert gelmeye. (K16, K33)

AAL-55

Tuttuğun altın olsun. (K32)

AAL-56

Yolun açık olsun. (K77)

Kargışlar**AKA-1**

Adın batsın.(K75)

AKA-2

Anasız, babasız; yersiz, yurtsuz kalasın (K85)

AKA-3

Ağızcığından çıkarken yakacağına dağıla. (K88)

AKA-4

Allah belanı versin. (K75)

AKA-5

Allah'ından bul. (K20)

AKA-6

Arabalar altında kalasın. (K69)

AKA-7

Başına ummadığın belalar, olmadık işler gelsin. (K24)

AKA-8

Başına senden büyük taş düşsün. (K22)

AKA-9

Başına taş yağasıca. (K45)

AKA-10

Başını bağrını yiyesice. (K25)

AKA-11

Başını yiyeydi. (K30)

AKA-12

Benden beş beter olsun. (K60)

AKA-13

Birinden emdiğin irin, birinden emdiğin kan olsun. (K80)

AKA-14

Boynu altında kalasica. (K18)

AKA-15

Boynu devrilesice. (34)

AKA-16

Boyu posu devrilesice. (K26)

AKA-17

Boyun devrilsin. (K27)

AKA-18

Boz yılan sokup da ölesice. (K27)

AKA-19

Canın cehenneme. (K30)

AKA-20

Canın çıksın. (K17)

AKA-21

Ciğeri ağzından gelesice. (K27)

AKA-22

Ciğerleri dökülesice. (K27)

AKA-23

Çenen çekile. (K18)

AKA-24

Çenen tutulsun. (K18)

AKA-25

Çot olasin inşaallah. (K10)

AKA-26

Çolundan çocuğundan bulasin. (K20)

AKA-27

Dayılı dürtesice. (K36)

AKA-28

Dayılı sokasica. (K78)

AKA-29

Dayılının dibini yiyesi. (K66)

AKA-30

Depesi üstüne dikilesice. (K24)

AKA-31

Dermansız kalasin inşaallah. (K25)

AKA-32

Dilleri ulasica. (K29)

AKA-33

Ekmek tavşan olsun sen de bir tazı; kovalayıp durasın. (K10, K81)

AKA-34

Elin ayağın kırılsın. (K16)

AKA-35

Evin yıkılsın. (K25)

AKA-36

Evladından gün görme. (K81)

AKA-37

Gelmez gitmez ağrına yataydı. (K73)

AKA-38

Gidip de gelemiyesice. (K80)

AKA-39

Gidişin ola da gelişin olmaya. (K70)

AKA-40

Gözleri kör olasıca. (K63)

AKA-41

Gözlerine kurt düşsün. (K60, K62)

AKA-42

Gözün çıksın. (K67)

AKA-43

Gursacığın deline. (K68)

AKA-44

Günahım boynuna olsun. (K70)

AKA-45

İrast merest gitmeyesice. (K70)

AKA-46

İçeriğine hastalık dolsun. (K16)

AKA-47

İlaha dürtünemeyen. (K10)

AKA-48

İlaha türemeyen. (K27)

AKA-49

Kanın çeklisin. (K41)

AKA-50

Kapıdan çıkaman inşallah. (K15)

AKA-51

Kara bayracıkların çekile. (K3)

AKA-52

Kıran giresice (Kıranlar giresice). (K19)

AKA-53

Kurum kurum kuruyasıca. (K80)

AKA-54

Ocağı batasıca. (K30)

AKA-55

Ocağın tütmece. (K22)

AKA-569

Sabaha çıkamayasıca. (K47)

AKA-57

Siniremeyesice. (K52)

AKA-58

Sivalcıklar veremeyesice. (K63)

AKA-59

Soykalar kala. (K67)

AKA-60

Soyu bitecise. (K81)

AKA-61

Soyun soykacığın kuruya. (K51)

AKA-62

Sürüm sürüm sürünesin. (K52)

AKA-63

Sütüm haram olsun. (K56)

AKA-64

Şına'atın kuruya. (K55)

AKA-65

Tırnaksıza hasret kalasın. (K78)

AKA-66

Türeyemeyesice. (K75)

AKA-67

Ufacık bezler seremeyesin. (K60)

AKA-68

Ulum ulum ulasıca da yağlı urganlara dolanasıca. (K51)

AKA-69

Yaşamayasıca. (K73)

AKA-70

Yere batasıca da yer yurt edinemeyesice. (K70)

AKA-71

Yerin yurdun dağıla. (K77)

Değerlendirme

Yöreden 56 adet alkış türünde söz grubu ve 71 adet kargış türünde söz grubu derlenmiştir.

Alkış ve kargışlar yöredeki insanların duyarlı yönlerini, örf ve adetlerini, değer yargılarını, olaylara bakış açılarını ve gösterdikleri tepkileri yansıtır.

Alkışlarda karşıdaki kişiye karşı duyulan iyi niyet, minnettarlık, iyiliğini isteme gibi duygu ve düşüncelerini dile getirir. Bunlar uzun ömür dileme (AAL-4, AAL-38, AAL-40, AAL-42), ahret mutluluğu ve güzelliği ile cenneti dileme (AAL-3, AAL-44, AAL-45, AAL-46, AAL-50, AAL-51), dünya mutluluğunu (AAL-1, AAL-2), kötü durumlardan sakınmayı ve dertlerden uzak olmayı (AAL-6, AAL-9, AAL-19, AAL-20, AAL-27, AAL-32, AAL-33), ölümden ve evlat acısından uzak durmayı (AAL-8); yalnız, kimsesiz, muhtaç duruma düşmesini (AAL-10, AAL-11, AAL-12, AAL-26, AAL-28, AAL-31, AAL-34, AAL-41); gurbet yolu gözleme ve ezik duruma düşmemeyi dileme (AAL-13), hak ettiğini kazanma, haksızlıklardan ve kötülüklerden uzak durmayı (AAL-14, AAL-18, AAL-29), iyilerin hep olmasını, onların kötülük görmemesini, Allah'ın rızasını hep kazanmalarını (AAL-15, AAL-16, AAL-17, AAL-25), sevdiğine kavuşmayı (AAL-22, AAL-35, AAL-39, AAL-49), helal ve bol kazanç sağlamayı (AAL-24, AAL-43, AAL-47, AAL-48, AAL-55), utanacak duruma düşmemeyi (AAL-37), işlerinin yolunda gitmesini (AAL-56), iyi güzel olma ve Allah'ın dert vermemesini (AAL-52, AAL-53, AAL-54) dileme şeklinde söylenen hayır dualarıdır.

Bu alkışlar çoğunlukla tek yargıdan oluşmaktadır. Ancak birkaç alkış birden çok yargıyı içermektedir (AAL-13, AAL-42).

Kargışlarda karşıdaki kişiden görülen kötülük ya da kötü durumu ve haksızlık karşısında duyulan kızgınlık dile getirilir ve bu yapılanların karşılığının bulunması dilenir. Yörede bazı kişilerin bu tür dualarının çok çabuk yerine geldiği düşünülmekte ve inanılmakta olup, bu yüzden böyle kişilerden uzak durmaya çalışılmaktadır. Bu kargışların çoğunluğunda karşıdaki kişinin ya da kişilerin belasını, hastalığını ve ölümünü isteme duası vardır (AKA-3, AKA-4, AKA-6, AKA-8, AKA-9, AKA-10, AKA-11, AKA-12, AKA-14, AKA-15, AKA-16, AKA-17, AKA-18, AKA-20, AKA-21, AKA-22, AKA-25, AKA-27, AKA-28, AKA-29, AKA-30, AKA-31, AKA-33, AKA-34, AKA-38, AKA-39, AKA-40, AKA-41, AKA-42, AKA-43, AKA-46, AKA-47, AKA-49, AKA-50, AKA-51, AKA-53, AKA-56, AKA-57, AKA-62, AKA-64, AKA-66, AKA-68, AKA-69, AKA-70, AKA-71). Bunların dışında evin, yuvanın yıkılmasını-dağılmasını dileme (AKA-1, AKA-35, AKA-54, AKA-55, AKA-72), Allah'tan ceza dileme ve cezanın Allah'a bırakılması (AKA-5), sıkıntıya düşülmesini dileme (AKA-13), ahret cezası ve cehennemi dileme (AKA-19, AKA-44, AKA-58, AKA-63), dilinin tutulmasını ve konuşamamasını dileme (AKA-23, AKA-24, AKA-

32), evlat acısı dileme (AKA-26, AKA-36), rast gelmemeyi dileme (AKA-37, AKA-45), soyunun kurumasını ve çoğalmamasını dileme (AKA-48, AKA-52, AKA-59, AKA-60, AKA-61, AKA-65) konularında kargışlar söylenmektedir.

Sonuç olarak alkışlar da kargışlar da kişinin içinde bulunduğu durumda Allah’a yaptığı duadır. Bunlar anlık olup kişinin ruh halini, minnettarlığını veya kızgınlığını dışa vurmasıdır.

2.3. Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri

2.3.1. Masal

Değişik kaynaklarca masal tanımı verilmiştir.

"Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikaye; öğüt verici, ahlak dersi veren alegorik eser (TS, c.2,1988:992)."

"Bütünüyle hayal ürünü olan, genellikle doğa üstü olaylara, zaman zaman da doğa üstü varlıklara (cin, peri, dev, ejderha...) yer verilen, olayları / çoğunlukla belirli olmayan bir yerde (masal ülkesinde) belirli olmayan bir zamanda (evvel zaman içinde) geçen ve ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp giden bir anlatı türü; bir ahlak dersi vermek için anlatılan alegorik öykü (BL,c.13,1986:7841)"

"Genellikle yaratıcısı bilinmeyen ve ağızdan ağza sürüp gelen, olağan üstü, düş ürünü olaylarla örülü anlatı türü (Özkırımlı,1987:814)."

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı gibi masal, bütünüyle hayal ürünü olan. doğa üstü olaylara ve varlıklara yer veren, belirli olmayan bir "yer ve zamanda ortaya çıkan, insanların ve tanrıların başından geçen olağan üstü olayları anlatan, düş ürünü olaylarla örülü, öğüt verici yanı olan. kısa ve mensur, sözlü bir anlatım türüdür (Artun, 1994:75).

Masal sözü Habeşçedeki “mesl” sözünden gelmektedir. İbranice’ye “maşal”, Aramice’ye “mesel”, “masal” oradan Türkçe’ye “masal” olarak geçmiştir. Önceleri örnek verme, karşılaştırma anlamında kullanılmış, ardından dabu alanın adı olmuştur

(İA, c.VIII, 1979:120-124). Çeşitli dönemlerde masal adı için Türkçe kökenli terimler önerilmişse de yaygınlık kazanamamıştır.

Pertev Naili Boratav masalı şöyle tanımlar: “Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarında inandırmak iddiası olmayan kısa anlatı türüdür” (Boratav, 1982:75).

Masallar, kuşaktan kuşağa aktarılan sözlü verimlerdir. Masalcılar, masalları süsleyerek genişletir, olgunlaştırır. Yeni yeni motiflerle renkli kılar. Masalcının varlığı, masalın kişilerini şematik birer düşünce, duygu kalıbı olmaktan çıkarır. Her masalcının kendine özgü bir anlatımı vardır. Anlatım biçimleriyle, çeşitli ulusların masallarını ayırabiliriz: yerli çizgiler kolaylıkla belirlenebilir (Artun, 1994:77).

Yurdumuzun değişik bölgelerinde masal kelimesinin karşılığı olarak metel ve matal sözcükleri de kullanılmaktadır. Masallar, eğlendirici ve eğitici olmanın yanı sıra, dinleyicide toplumsal normların yerleşmesinde de büyük rol oynar (AB.1988:403).

Türk masallarının kuruluşunda üç bölüm vardır: 1) Döşeme 2) Olay 3) Dilek

Birinci ve üçüncü bölümler genellikle masallarda ortaktır. Tekerleme adı verilen kalıplaşmış bu sözlerde, sanatçının gücü ortaya çıkmaz. Esas güç, olayın anlatılışında ortaya çıkar. Masalın döşeme bölümündeki tekerleme, günlük hayatımızın ölçülerine sığmayan masal dünyasına bir geçiş ifadesidir. Dinleyicinin dikkat ve ilgisini toplama düşüncesinden doğmuştur(Artun, 1994:80).

Masallarda olaylar önemlerine göre sıralanarak aktarılır ve miş’ li geçmiş, şimdiki zaman ya da geniş zamanın rivayeti kullanılır (gel-miş; gel-i-yor-muş ; gel-i-r-miş . . .) (Özkırımlı,1987:815).

TTV (Türk Masal Katalogu)'de masallar 23 başlık altında toplanmıştır (Sakaoglu, 1999:14-15):

- 1- Hayvan Masalları (1-22)
- 2- Hayvan ve insan (22-23)
- 3- Hayvan ya da bir ruh insana yardım eder (34-82)
- 4- Doğaüstü bir ruh ya da hayvanla evlenme (83-109)
- 5- İyi ruh ve evliyalarla yasama (110-122)
- 6- Kaderin hakimiyeti (123-142)
- 7- Rüya (143-145)
- 8- Kötü ruhlarla yasama (146-168)

- 9- Sihirbazlar (169-184)
- 10- Bir kızın sevgili bulması (185-196)
- 11- Bir erkeğin sevgili bulması (197-222)
- 12- Fakir kız zenginle evlenir (223-288)
- 13- Kıskançlık ve iftira (239-255)
- 14- Hor görülen koca kahramandır (256-258)
- 15- Zina ve baştan çıkarma (259-280)
- 16- Acayip işler ve olaylar (281-289)
- 17- Acayip davalar (290-301)
- 18- Realist masallar (302-310)
- 19- Olağanüstü rastlantılar (311-316)
- 20- Komik hikayeler (317-322)
- 21- Aptal, tembel kadınlarla erkekler (323-338)
- 22- Hırsız ve dedektif (339-349)
- 23- Akıllı, hileci ya da cimri erkek ve kadınlar (350-378)

Aladağ'dan derlediğimiz masallar şunlardır:

AMS-1

Güdük Tilki

Adamın biri yolda gidiyormuş. Bir teneke bulmuş, içini açmış ki bir yılan. Kutunun içindeki yılanı acımış, dışarı çıkamıyor diye düşünmüş, yardım etmek için kutunun kapağını açmış ve yılanı serbest bırakmış. Yılan dışarı çıkınca kızmış: “Niye beni kutumdan çıkardın, seni sokacam.” demiş. Adam amacının iyilik olduğunu, onu kurtarmak için kapağı açtığını anlatmaya çalıştıysa da bakmış olacak gibi değil:

- Gel ilk karşılaştığımız üç varlığa soralım eğer sok derlerse sokarsın, yoksa bırakırsın, demiş.

Giderken su karşı gelmiş. Yılan suya sormuş:

- Bu insanoğlunu ben sokacam, sokayım mı sokmayayım mı? demiş.

Su:

- Suçu ne adamın?” demiş.

Yılan da:

- Ben kutumda ne güzel yaşarken, kutumun kapağını açtı ve beni dışarı çıkardı, demiş.

Su:

- İnsanoğlu değil mi, gelir beni içer, elini yüzünü yıkar, döner bir de tükürür, sok gitsin, demiş.

Yola düşmüşler, giderken bu sefer de bir ayıya rastlamışlar. Ayıya durumu anlatmışlar Ayı:

- Hiçbir suçum yokken, etim yenmez, derim para etmez iken beni vurmak için sıraya geçerler. İnsanoğlu değil mi sok gitsin, demiş.

Üçüncü olarak da tilki karşı gelmiş. Adamın son şansymış eğer tilki de sok derse yılan kendisini sokup öldürecek. Tilki hilakardır ya adam hem bundan yararlanmak istemiş hem de işi şansa bırakmamak için tilkiye gizlice işaret etmiş, üç parmağını göstermiş. Yılan bu sefer tilkiye sormuş sorusunu. Tilki:

- Adamın suçu nedir? demiş.

Yılan da:

- Beni kutumdan çıkardı, demiş.

Tilki:

- Hani kutun nerede? demiş.

Kutuyu göstermişler. Tilki kutuyu eline almış, bakmış.

- Sen bu kutuya sığmazsın, gir de bir deneyelim bakalım, sığıyor musun? demiş.

Yılan kutuya girmiş, kuyruğu dışarıda kalmış. Tilki:

- Kuyruğunu da içine sok, demiş.

Yılan tamamen kutuya girince tilki vurmuş kutuya ve yılanı öldürmüştü.

Adama dönmüş ver üç tavuğumu, demiş. Adam dur getireyim demiş. Az sonra elinde bir torba ile gelmiş. Tilkiye dönerek:

- Tek tek mi bırakayım, hepsini birden mi bırakayım, demiş.

Tilki:

- Hepsini bir bırak ben toplarım, demiş.

Adam torbayı boşaltmış ama torbadan üç köpek çıkmış. Tilki kaçmış, köpekler kovalamış, sonunda mağarada sıkıştırmışlar. Köpekler tilkinin kuyruğunu koparmışlar. Tilki köpeklerden kurtulmuş ama kuyruğu koptuğu için arkadaşları tilkiye “Güçük Tilki” demeye başlamışlar.

Tilki ne yapsam da güçük tilkilikten kurtulsam, dedirtmesem diye düşünürken aklına bir fikir gelmiş. Arkadaşlarına:

- Bir ağaç biliyorum çok güzel armutları var, gelin oraya gidelim, armut çalalım, demiş.

Beraber gitmişler armut bahçesine. Arkadaşları sormuş:

- Ya sahibi gelirse ne yaparız?

Güçük Tilki de:

- Ben ağaca çıkayım siz aşağıda bekleyin, sahibi gelirse siz kaçın, ben de ağaçtan atlar kaçırım, demiş.

Onlar da kabul etmişler. Güçük Tilki tam ağaca çıkacakken:

- Ama ağacın sahibi gelince hadi siz kaçarsanız, bana haber vermezseniz ben yakalanırım. En iyisi ben sizin kuyruğunuzu bağlayayım, ben armuda çıkayım. Siz sahibi geliyor diye bana haber verince ben ağaçtan iner sizin kuyruğunuzu çözer beraber kaçarsınız, demiş.

Bağlamış arkadaşlarının kuyruğunu çıkmış ağaca. Ağaca çıkınca bağırmaya başlamış:

- Sahibi geliyor, kaçın, diye.

Kuyruğunu koparabilen kaçmış. Böylelikle hepsinin kuyruğu kopmuş ve hepsi de küçük tilki olmuş.

(K11, K88)

AMS-2

Tilkiyle Ayı Masalı

Günü birinde bir ayıyla bir tilki arkadaşlık kurmuş. Beraber yiyorlar beraber içiyorlar arkadaşça geçiniyorlarmış. Günlerden bir gün bunlar beraber ortaklaşa soğan ekmeye karar vermişler. Soğanı ekmişler, soğan yetişmiş paylaşmaya gelince nasıl paylaşacaklarına karar verememişler. Tilki:

- Soğanın dibini ben alayım, başını sen al, demiş ayıya.

Ayı da kabul etmiş ve dibini tilki, başını ayı almış. Tabii kârlı çıkan tilki olmuş. Bu durumu ayı fark etmiş ama iş işten geçmiş. Ama içinde kalmış bu aldatma ve öcünü almayı düşünüyormuş. Gün gelmiş bu sefer de buğday ekmeye karar vermişler. Ayı bu sefer:

- Dibini ben alacam, başını sen alacaksın, demiş.

Tilki hemen kabul etmiş tabii ki. Başını tilki almış, dibini ayı almış. Yine kârlı çıkan tilki olmuş. İkinci defa aldanmak ayının daha çok zoruna gitmiş amna kendi kendine tuzağa düştüğü için sesini çıkaramamış.

Bir gün yolda giderken bir davar bulmuşlar. İkisinin de karnı tokmuş bu yüzden hemen yememişler. Tilki:

-Gece ben uyuyunca sen bu davarı yersin sana güvenmiyorum. En iyisi bunu ağaca asalım, sabah olunca yeriz demiş.

Ayı da kabul etmiş. Ayı uyuyunca tilki kalkmış davarı ağaçtan indirip güzelce yemiş, derisinin içine su doldurmuş ve yeniden ağaca asmış. Sabah olunca hadi yiyelim davarı demişler. Tilki yalandan hoplamış, hoplamış indirmek için ama yetişememiş.

- Ben yetişemiyorum, ayı kardeş bir de sen dene, demiş.

Ayı bir hoplamış davarı yakalamış ama tepesinden aşağıya su boşalmış. Ayı tilkiye sen yedin diyormuş, tilki ayıya sen yedin diyormuş. Kavga etmeye başlamışlar. En sonunda anlaşmışlar. Yatalım, sabah kalktığımızda kimin kakası yağlı çıkarsa o yemiştir, demişler. Yatmışlar gece tilki kendi kakasını ayının kiyle değiştirmiş. Tilki ayının kakasını gösterip sen yedin diyormuş, ayı da kendisinin suçsuz olduğunu bildiği için sen yedin diyormuş. Başlamışlar kavga etmeye. Bir kelere gitmişler. Tilki ayıya sen uzun sırığı al, ben kısa sırığı alayım, demiş. Ayının uzun sırığı takılmış, tilki ayıyı kısa sırıkla bir güzel dövmüş. Şimdi de dışarıda kavga edelim demişler. Bu sefer ayı:

- Ben kısa sırığı alacam, demiş.

Dışarıda da tilki ayıyı bir güzel dövmüş. Ayı bu arkadaşlıktan pes etmiş ve kaçıp gitmiş.

(K82, K87)

AMS-3

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde develer tellal iken fareler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken, bir kadın varmış, çocuğu olmazmış. Çocuğu olması için ilaç, suyunu içmediği ot, ziyaret etmediği yatır kalmamış ama çocuğu olmazmış. Günlerden bir gün bir arkadaşıyla bir yere giderken önünden bir yılan akmış.

- Keşke benim de bir çocuğum olsa da şu yılan gibi olsa, demiş.

Gel zaman git zaman sonra kadın hamile kalmış, karnı büyümüş dokuz ay geçmiş ve doğum yapmış. Ama bir insan değil de bir yılan dünyaya getirmiş. Ne yapacaklarını şaşırılmışlar ama yaptığı dua aklına gelince kaderine boyun eğmiş. Günler geçmiş yılan büyümüş.

Ondan sonra bu yılanı everek demişler. Bir gıza düğür gitmişler. Gızın anası babası bir yılana kız vermek istememişler ama kız:

- Benim kaderimde yılanla evlenmek varsa ben alacam, demiş.

Çaresiz kabul etmişler düğün olmuş, yılanla kız evlenmişler. Herkes yılan kızı sokacak diye beklemeye başlamış. Bu iş nasıl olacak diye merak etmişler. Deliklerden içeri bakıyorlarmış. Derken yılan kabuğundan sıyrılmış, ortaya ay parçası gibi bir oğlan çıkmış. Herkes sevinmiş. Oğlanın anası bir daha oğlum yılan olmasın diye, soyunduğu kabuğu alıp ateşe atmış. Oğlan da kar suyu gibi kaynamış gitmiş, kaybolmuş.

(K22, K25)

AMS-4

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde develer tellal iken fareler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken, bir adamla yılan arkadaş olmuşlar. Aralarında bir anlaşma yapmışlar. Her gün sabah adam yılana bir tavuk verir yılan da ona bir sarı lira verirmiş. Bir gün beş gün devam etmiş bu alış veriş. Derken bir gün adam tavuğu çocuğuyla salmış. Çocuk babasının dediği yer eğitmiş yılanı bulmuş. Babasının dediği gibi tavuğu vermiş yılan da sarı lirayı vermiş tam deliğine çekilirken, çocuk tutmuş yılanın kuyruğunu koparmış. Yılan da geri çıkmış ve çocuğu sokmuş, öldürmüştü. Çocuğun babası gelmiş:

- Niye böyle yaptın, oğlumu öldürdün? demiş.

Yılan da olanları anlatmış, çocuğun böyle böyle yaptı, bende soktum, öldürdüm, demiş. Adam yılana hak vermiş ve ortaklığımız devam etsin demiş. Yılan da:

- Evlat acısı senden çıkmaz

Kuyruk acısı benden gitmez

Böyle ortaklık olamaz

Sen yoluna ben yoluma, demiş.

(K4, K22)

AMS-5

Tilkiyle Yılan

Bir zamanlar bir tilkiyle bir yılan arkadaş olmuş. İyi bir arkadaşlıkları varmış. Bir gün beraber gezerken bir ırmak rast gelmiş. Yılan geçemez tabii sudan. Tilki:

- Sırtıma bin, seni karşıya geçireyim, demiş.

Sudan geçerken yılan tilkinin boğazına sarılmış, boğacakmış. Tilki:

- Sen niye böyle yapıyorsun, beni boğarsan ikimiz de ölürüz, demiş.

Yılan, yılanlığını yapacak ya, öldürecek. Amma ikisi de boğulup, ölecek. Tilki ne dediyse kâr etmemiş.

- Yılan kardeş, biz seninle kardeştik. Ölmeden önce gel bari gözlerinden bir öpeyim, demiş.

Yılan yüzünü uzatınca tilki yılanın kafasını tutmuş, ısırılmış. Suyun kenarına, yılanı uzatmış. Yılan dümdüz olmuş. Tilki:

- Ha şöyle eğri büğrü akma, dosdoğru ol, demiş.

(K4, K22)

AMS-6

Yengeçle Tilki

Zamanın birinde bir yengeçle bir tilki arkadaşlık yapıyorlarmış. Yayla zamanı gelmiş. İş çok. Tarla sürülecek, ekilecek, ağaçların dibi kazılacak. Tilki işten kaçmak, bütün işi yengece yüklemek için durur, düşünürmüş ve sonunda bir kurnazlık aklına gelmiş.

- Yengeç kardeş buradan yaylaya kadar yarışalım, kim arkada kalırsa işi o bütün işeri yapsın ikimiz birden yorulmayalım, demiş.

Yengeç kabul etmek istemez ama daha sonra kabul eder. Kalkıp yola koyulacakları sırada yengeç tilkinin kuyruğuna kısıkaçlarını geçirir. Tilkinin haberi bile olmaz. Yaylaya vardktan sonra tilki bir ağacın altına dinlenmek için oturacağı zaman yengeç:

- Önüne bak önüne! Kör müsün? Üstüme oturacaktın. diye bas bas bağırır.

Tilki şaşar:

- Sen nerden çıktın? der.

Yengeç:

- Ben geleli iki saat oldu, ağacın altında dinlenip seni bekliyordum. Hadi bir yandan işe koyul da hem senin hem de benim soluğumuz rahatlasın" demiş.

(K58, K73)

AMS-7

Tilki ile Tosbağa

Eskiden bir tilki ile bir tosbağa iyi arkadaşlarmış. Bu arkadaşlık çok eskiymiş. Bir gün yalnız birini doyurmaya yetecek ekmekleri varmış. Tilki gene plan kurar. Ekmeği tosbağaya vermeyip yalnız kendisi yiyecektir. Tosbağaya der ki:

- Kardeş bak bu ekmeği ikimiz de yersek ikimiz de doymayız, ikimiz de gene aç oluruz. Birimiz yiyelim de, ekmeği yiyen tekrar ekmek bulmak için güç kazansın.

Tosbağa:

- Tamam ama ekmeği kimin yiyeceğine nasıl karar vereceğiz? demiş.

Tilki:

- Kim daha yaşlıysa o yesin ekmeği, demiş.

Tosbağa kabul etmiş.

- O zaman sen yaşını söyle bakalım, demiş.

Tilki gayet kendine emin, hiç düşünmeden

- Nuh'un gemisi battığında ben dünyaya gelmişim gardaş, demiş.

Tosbağa dövünmeye, ağlamaya başlamış. Tilki şaşırmış, sormuş

- Ne oldu tosbağa gardaş, niye ağlıyorsun, demiş.

Tosbağa:

- Hiç sorma tilki gardaş benim o gemi battığında senin yaşında bir oğlum sele gitti, demiş.

Tilki:

- Zaten senin boynunun kırışığından belliydi benden yaşlı olduğun, demiş.

Tosbağa'ya ekmeği teslim etmiş ağzının payını da böylelikle almış. Ekmek aramaya çıkmış.

(K58, K73)

AMS-8

Oğlakla Kurt

Evvel zaman içinde bir keçinin üç oğlağı varmış. Birinin adı Engöl, birinin adı Mengöl, diğerrinin adı Destegöl imiş. Bunları anneleri fırına yollamış ekmek aldirmaya. Oğlaklar fırındayken bir kurt gelmiş bu oğlaklardan Engölü ve Mengölü yemiş. Destegöl ambara saklanmış. Çocuklar gecikince anneleri aramış, taramış çocukları bulamamış. En sonunda fırına gelmiş. Engöl, Mengöl, Destegöl diye çağırmiş. Destegöl annesinin sesini duyunca çıkmış, olanları annesine anlatmış.

Anne keçi fırının ateşini yakmış. Kurdu çağırmiş:

- Gel kurt kardeş burada bir cinayet var, demiş.

Kurt ateşe bakarken anne keçi:

- Engölümü yedin, Mengölümü yedin, Destegölümün hatırı için yan burada aziz kurt yan, demiş ve kurdu ateşe iteklemiş.

(K23)

AMS-9

Ayşeciğın Mezar Bekleme Masalı

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde develer tellal iken fareler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken, Ayşecik adında bir kız varmış. Ayşecik çok temiz kalpli, çok iyi, yardımsever, yalan söylemeyen bir kızmış. Bu kız her gün dağa gider odun toplarmış. Bir yoldan geçerken bir kuş:

- Ayşecik, güzel Ayşecik sen bir mezar başı bekleyeceksin, demiş.

Ayşecik korkarak kaçarmış. Bu her gün böyle olurmuş. Ayşecik annesine babasına olanı anlatmış. Onlar bir kuşın söylediğine inanma, korkma demişler. Ama Ayşecik çok korkuyormuş.

Bir gün Ayşecik annesi ve babasıyla beraber yolda giderken yolun kenarında tek odalı bir kapısı ve bir de yüksekte küçük bir penceresi olan bir ev görmüşler. Bu evin içinden “Ayşecik”, “Ayşecik” diye bir ses geliyormuş. Annesi ve babası kapıyı açmak

için uğraşır uğraşır ancak kapı kilitliymiş, açılmaz. Ayşecik bir de ben deneyim der ve kapıyı bir itekler, kapı birden açılır Ayşecik içine yığılır ve kapı tekrar kilitlenir. Ayşecik içeri bir bakar ki içeride bir mezar var ve mezarda yakışıklı, genç bir oğlan yatmaktaymış.

Ayşeciğın annesi ve babası kapıyı açmaya çabalamış ama nafile. Ayşeciğē küçük pencereden yiyecek, içecek bırakmışlar:

- Ne yapalım kızım, kaderinde mezar başı beklemek de varmış,sabret, demişler ve gitmişler.

Ayşecik kuşun bahsettiğı mezarın bu olduğunu anlamış ve kaderine razı olup mezarı beklemeye başlamış. Tam otuz dokuz gün olmuş, mezarı bekleyeli ki yoldan bir çingene kafilesi geçiyormuş. Çingene kafilesinde bir kız varmış. Ayşecik kendisine yoldaş olması için bu kızın yanına gelmesini istemiş. Çingeneler de kabul etmişler ve yüksek pencereden çingene kızını içeri sarkıtmışlar. Çingene kızı ile Ayşecik beraber beklemeye başlamışlar.

Kırkınıcı gün de bitince mezar birden açılmış ve içinden yakışıklı mı yakışıklı bir prens çıkmış. Prens yanında iki kız görünce:

- Benim mezarımı kim bekledi, kim beklediyse onunla evleneceğim, demiş.

Çingene kızı yakışıklı genci görünce hemen:

- Ben bekledim, demiş.

Ayşecik çingene kızının böyle demesine çok içlermiş ama sesini çıkarmamış. Oğlan:

- Ben alışverişe gidiyorum. Düğün hazırlığı yaptıracağım, demiş.

Giderken Ayşeciğē de:

- Senin bir isteğın var mı? diye sormuş.

Ayşecik:

- Bana gelirken bir ip, bir makas bir de sabun al getir. Eğer bunları almadan gelirsın yolun kararsın, demiş.

Oğlan gitmiş alışveriş yapmış geri dönüyormuş birden yolu kararmış hiçbir şey göremez olmuş. Geriye dönüyormuş aydınlık, ileri gitmek istiyormuş karanlık. Ne yapacağını şaşırmış. Birden Ayşeciğın istedikleri aklına gelmiş. Meğersın Ayşeciğın

siparişlerini almayı unutmuş. Hemen geri dönmüş ve Ayşeciğin verdiği siparişleri almış. Mezarın yanına geri dönmüş. Ancak Ayşeciğin bedduasının geçtiğini görünce bu işin içinde bir iş olduğunu anlamış.

Biraz sıkıştırınca kendisinin başını bekleyenin çingene kızı olmadığını Ayşecik olduğunu öğrenmiş. Ayşecik de getirttiği makasla saçlarını düzelterip, sabunla yıkanıp iple de kendisini asacakmış. Genç prens bunları öğrenince çingene kızı cezalandırmış ve Ayşecik ile evlenmiş.

Kırk gün, kırk gece düğün olmuş. Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine.

(K82,K87)

AMS-10

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde develer tellal iken fareler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken, bir ülkede zengin, soylu bir adam varmış. Bu adamın çok güzel, iyi kalpli bir kızı varmış. Bu güzel kızın önemli bir özelliği varmış. Gülünce güller açar, ağlayınca inciler saçar, yürüdüğü yerde çayır çimen bitirmiş. Yıkandığı su altın olurmuş. Gel zaman git zaman kızın bu özelliklerini duyan, komşu ülkelerden bir padişah bu kızı istemiş. Kızın babası kızını bu padişaha vermiş. Bunları kıskanan çok kötü bir komşuları varmış. Kendi kızı komşularının kızının yanında çok çirkin kaldığından, bu aileyi çok kıskanırmış. Amacı kendi çirkin kızını padişaha vermekmiş. Evlenecek kızı bu kadın götürmek istemiş. Kızın ailesi de kabul etmiş. Yolculuk çok uzun olacağından güzel kızın annesi çok güzel yiyecek ve içecekler hazırlamış. Kötü komşu da çok tuzlu yiyecek ve içecekler hazırlamış. Annesi gözyaşlarıyla kızını uğurlamış.

Epey bir yolculuktan sonra güzel kız “acıktım” demiş. Komşusu da kendi tuzlu çöreklerinden kıza vermiş. Kız bir süre sonra tuzlu yiyecekler sebebiyle susamış ve su istemiş. Kadın da pis kokulu, sarı bir su getirmiş kıza vermiş. Kız kokusunu alınca suyu içememiş. Kız kadına:

- Teyzeciğim, lütfen temiz su verin, demiş.

Artık kız o dereceye gelmiş ki susuzluktan ölmek üzereymiş. Kadın, kızı:

- Bir gözünü verirsen sana su veririm, demiş.

Kız:

- Bismillah, diyerek gözünü çıkarmış.

Yolculuk çölde ıssız yerlerde geçtiği için uzun bir aradan sonra kız yine susamış. Yine kadın o pis kokulu içecekten vermiş. Kız yine dayanamaz hale gelmiş. Kadın, kızı:

- Diğer gözünü de verirsen bir bardak su veririm, demiş.

Kız öteki gözünü de çıkararak kadına vermiş. Kızın annesinin hazırladığı güzel yiyeceklerden ve içeceklerden hiçbirini kızı vermemiş. Kendi çirkin kızına vermiş.

Yolculuk ilerlerken kötü kalpli kadın, arabacıyı bir hendeğin kenarına sürdürmüş ve kızı bu hendeğe yuvarlamış. Kendi kızını götürüp padişahla evlendirmiş.

Onlar evlenedursun, bizim güzel kız hendeğin içerisinde inliyormuş. Oradan geçen iyi kalpli, yaşlı bir kadın bu sesi duymuş, kızı hendekten çıkarıp eve getirmiş. Kız kadına başından geçenleri anlatmış. Etrafa inci ve boncuklar saçılmış.

Diğer çirkin kızla kocası mutsuz bir hayat sürüyorlarmış. Kocas:

-Hani sen ağlayınca inci, boncuk saçılıyordu, gülünce güller açılıyordu, diye kızın başının etini yermiş. Bunların hiçbirinin kızda olmadığını söyler dururmuş.

Bizim güzel kız, yaşlı kadına:

- Teyzeciğim, al şu incileri pazara götür, bunları sat, demiş.

Kadın pazara gitmiş bunları satmış. Parayla çok güzel bir ev yaptırmışlar. Kız gülmüş, evin önünden güller bitmiş; yürümüş, evin önü çayır çimen olmuş. Fakat kızın gözleri görmediğinden çok mutsuzmuş. Bir gün aklına çok güzel bir fikir gelmiş. Hemen yaşlı kadına söylemiş:

- Teyzeciğim, al şu incileri, bir göze bir torba inci diyerek sat, demiş.

Yaşlı kadın kızın söylediklerini yapmış. Kötü kalpli kadın kızın söylediklerini duymuş. Bir gözü verip bir torba inciye almış. Çirkin kızına götürmüş. Kıza kocasının olduğu bir zamanda ağlamasını söylemiş. Kızı ağlayınca oğlanın göremeyeceği bir yerden incileri üzerine atmış ve damadına:

- İşte bak, kızım inci ve boncuklar döküyor, demiş.

Kocası da mecburen inanmış. Fakat çirkin kızı bir türlü sevmiyormuş.

Yaşlı kadın gözü getirmiş ve kıza takmış. Kız o kadar neşelenmiş ki sürekli gülüyor, güller açıyor, sevinçten ağlıyor, inci mercan saçıyormuş. Kızın aklına yine bir fikir gelmiş. Yaşlı kadına:

- Al teyzeciğim şu gülleri bir göze sat, demiş.

Yaşlı kadın gülleri götürmüş pazara bir göze satmış. Yine o kötü kadın gülleri gözle değiştirmiş. Damadını yine kandırmış. Bu sayede güzel kız iki gözüne de kavuşmuş.

Ülkenin padişahı emir çıkartmış. İleride çıkacak bir savaş için herkese, askerler için elbise dikme emrini vermiş. Bütün halka dikmeleri için kumaş dağıtılmış. Yaşlı kadınla güzel kızın bu olaydan en son haberleri olmuş. Kız yaşlı kadını kumaş alması için padişaha yollamış. Yaşlı kadın padişaha gidip kumaş istediğini söylemiş. Ancak kumaş kalmamış. Yaşlı kadın padişaha o kadar ısrar etmiş ki padişah dayanamayarak cebinden bir mendil çıkartarak yaşlı kadına vermiş. Bu mendili en güzel şekilde işleyin demiş. Yaşlı kadın mendili eve getirmiş. Kızı bu mendili sırma gibi saçlarının teliyle işlemiş. Yaşlı kadın mendili padişaha götürmüş. Padişah mendili görünce hayretle hemen cebine atmış.

Aradan zaman geçmiş padişah bu defa herkese bir at yetiştirmesi için emir vermiş. Halka atlar dağıtılmış. Bunların en güzel şekilde beslenmesi istenmiş. Yaşlı kadınla kızın bu olaydan yine en sona haberleri olmuş. Kız yine yaşlı kadını at getirmesi için padişaha yollamış. Kadın padişaha gelip at istemiş. Padişah atın kalmadığını söylemiş. Kadın çok ısrar etmiş. Padişah dayanamamış:

- Aşağıda ahırda ölmek üzere olan bir tay var, eve götürünceye kadar belki ölür, demiş ve tayı kadına verdirmiş.

Yaşlı kadın tayı eve getirmiş. Kız yürümüş, çayır çimen bitmiş, atı en güzel şekilde beslemişler. Padişah askerlerine bütün atları toplamalarını emretmiş. Herkesteki atları toplamışlar. Sıra yaşlı kadının evine gelmiş. At arkadan geleni tepiyor, önden geleni öldürüyormuş. Hiçbir asker yanına yaklaşamıyormuş. Durumu padişaha bildirmişler. Padişah askerlerine bir atla başa çıkamadıkları için öfkelenmiş.

- Hadi hep beraber gidelim de nasıl getirilirmiş görün bakalım, demiş.

Eve gelmişler. Yaşlı kadına bu ölmek üzere olan atı nasıl beslediniz demiş. Kadın da kızı çağırmış ve:

- İşte bu besledi, demiş.

Kız atın yanına varmış ve kulağına eğilerek durmasını söylemiş. At sakinleşmiş. Kız gülmüş, güller açmış, yürümüş çayır çimen bitmiş. Padişah bütün bu gördüklerine hayret etmiş. Kızın kendiyle evlenecek kız olduğunu anlamış. Kızın güzelliği de bunu ispatlıyormuş. Derhal çirkin karısını boşamış. Anasını ve karısını ülkeden sürdürmüş.

Güzel kız ile evlenmişler. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Onlar ermiş muratlarına, biz çıkalım kerevetine.

(K82,K87)

AMS-11

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde develer tellal iken fareler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken, bir babayla üç oğlu varmış. Bu oğlanların en küçüğünün ismi Ciril'miş. En küçük kardeş hepsinden akıllı hepsinden çalışkanmış.

Bir gün babaları hasta olmuş, ölüm döşeginde yatmaktaymış. Üç oğlunu da etrafına almış ve nasihatlerde vaatlerde bulunmuş. Baba:

- Ey oğullarım nerde olmuş ekin görürseniz biçin, demiş ve ölmüş.

Çocuklar babaları ölünce çok üzölmüşler mezar kazmışlar ve gömmüşler. Çok üzölmüşler çok ağlamışlar amma nafîle.

Bir gün üç kardeş yola düşmüş giderlerken yolda sararmış bir ekin görmüşler. Hemen oraklarını alıp biçmeye başlamışlar. Ekini biçip bitirmişler ki bir dev çıka gelmiş.

- Benim ekinimi niçin biçiyorsunuz? demiş.

Meğersem biçtikleri ekin devinmiş. Çocuklar çok korkmuşlar. Babalarını vasiyetini anlatmışlar, yalvarmışlar, yakarmışlar. Dev:

- Okuma yazmanız var mı? demiş.

Büyük iki kardeşin okuma yazması yokmuş, Ciril’in ise varmış. Korkudan yalan söylemişler. Büyük iki kardeş okuma yazmamız var demiş, Ciril ise yok demiş. Dev kağıda bir yazmış ve bunu Ciril’in eline vermiş:

- Al bu yazıyı bizim eve götür anama var, demiş.

Ciril mektubu almış ve devin evine doğru yola düşmüş. Yolda mektubu açmış mektupta “Gelen çocuğu pişir hazır et akşama yiyeceğim” yazıyormuş. Ciril mektubu değiştirmiş ve “Akşama misafirlerim var evdeki kuzuyu kesin pişirin hazır edin” yazmış.

Dev akşam eve gelse ki çocuk duruyor, kuzu pişmiş. Durumu anlıyor ama karnını doyuruyor. Çocukları gece yemeye karar veriyor. Gece yatıyorlar. Ciril kendi başlarındaki terlik (şapka) ile devin bacılarındaki terlikleri değiştiriyor. Dev gece kalkıyor ve kendi bacılarını kesiyor.

Ciril ve kardeşleri kaçıyor. Ciril kaçarken devin atını da alıyor ve doğruca saraya gidiyor. Meğersem bu dev ülkenin başına bela olan herkesi canından bezdiren bir devmiş. Padişah devin atını görünce Ciril’e:

- Eğer devin kendisini de getirirsen sana kızımı veririm, demiş.

Ciril kabul etmiş ve devin olduğu yere geri dönmüş. Devın kavaklarını başlıyor kesmeye. Dev kendisinin kavağının kesildiğini görünce birden sinirleniyor ve:

- Benim kavaklarımı niçin kesiyorsun? Diyor.

Ciril:

- Sana ev yapacağım onun için kesiyorum, diyor.

Dev bunun üzerine Ciril'e dokunmuyor ancak başında bekliyor. Ciril uzun tabut gibi bir ev yapıyor ve devı çağırıyor:

- Dev kardeş gel bir içine yat bakalım, olmuş mu, boyuna uyuyor mu? diyor.

Dev tabutun içine girince Ciril kapağını kapatıyor ve üstünü çiviliyor. Dev ne kadar çıkmaya çalışsa da hareket edemediğinden çıkamıyor. Ciril hemen padişahın askerlerini çağırıyor ve devı yakalayıp, öldürüyorlar.

Padişah söz verdiği gibi kızını Ciril'e veriyor ve kırk gün kırk gece düğünleri oluyor.

(K11,K88,K89)

AMS-12

Köyün birinde bir adam yaşarmış. Bu adamın da üç oğlu varmış. Bir gün adam hastalanmış ve ölüm döşeğindeymiş. Oğullarını başına toplamış ve onlara “Oğullarım ben ölüyorum. Ben öldükten sonra köyün dışında bulunan ve yıllardır gitmeyin dediğim yoldan sakın ola gitmeyin” demiş ve bu vasiyetinden sonra ölmüş.

Aradan zaman geçmiş. Adamın büyük oğlu babasının gitmeyin dediği yolu çok merak etmiş ve o yola girmiş. Yol bir köye çıkmış ve köyde gördüklerine inanamamış. Köyün bütün evleri taş, tuğla yerine insan başından yapılmış. Bunun nedenini oradaki bir ihtiyara sormuş. Adam: “Bu köyde çok güzel bir kız yaşar ve köye gelen gençler kızı saklandığı yerden bulup çıkarmaya çalışır. Oğlan kızı bulursa onunla evlenir ve padişah olur. Fakat yerini bulamazsa başı kesilir” der. Oğlan kendisine güvenir ve adamın

teklifini kabul eder ve kızı aramaya koyulur. Ancak bulamaz ve en sonunda kendisinin boynu kesilir.

Abisini merak eden ortanca oğlan da babasının gitme dediği yoldan gider ve abisinin vardığı köye o da varır. O da gördüklerine inanamaz ve köyde yaşayan o tek ihtiyara köyün sırrını sorar. Adam her şeyi ona da anlatır. Ortanca oğlan da abisi gibi kızı aramaya koyulur ancak o da kızı bulamaz ve onun da boynu vurulur.

Aradan bir süre geçince geri dönmeyen ağabeylerini merak eden küçük oğlan onları bulmak için yollara düşer. Babasının gitme dediği yola girmez, başka bir yoldan ilerler. Bir süre gittikten sonra gittikten sonra yorulur ve bir çınar ağacının gölgesine uzanır. O sırada çınar ağacının üstüne yuva yapmış olan kartal yuvasındaki yavru kuşları bir yılanın yemek üzere olduğunu görür. Yılanı öldürür ve yavru kartalları kurtarır. Kartalların annesi geldikten sonra küçük oğlana “Sen benim yavrularımı kurtardın, bunun karşılığında benden ne istersin?” der. Küçük oğlan: “Sen bana nasıl yardım edebilirsin ki? Hem benim şu anda yardıma ihtiyacım yok” der. Kartal da “O halde benim şu tüyümü al ve sakla yardıma ihtiyacın olduğu zaman bu tütü yak, ben hemen gelirim.” der. Küçük oğlan tüyü alır cebine koyar ve yoluna devam eder. Bir süre gittikten sonra bir kurdun bir koyuna saldırdığını görür. Oğlan koyunu kurttan kurtarır. Bunun üzerine koyun adama: “Sen benim canımı kurtardın bunun karşılığında benden ne istersin?” der. Küçük oğlan: “Senden bir istediğim yok” der. Koyun da “O halde benim şu yünümü al ve sakla yardıma ihtiyacın olduğu zaman bu tütü yak, ben hemen gelirim.” der. Küçük oğlan bu yünü alır cebine koyar ve yoluna devam eder. Bir süre gittikten sonra bir balığın toprakta can çekiştiğini görür. Balığı alıp suya atar. Balık küçük oğlana “Sen benim hayatımı kurtardın. Bunun karşılığında benden ne istersin?” der. Küçük oğlan: “Şu an bir şey istemiyorum” der. Balık da “O zaman şu yüzgeci al ve sakla yardıma ihtiyacın olduğu zaman bu yüzgeci yak, ben hemen gelirim.” der. Küçük oğlan yüzgeci de alır cebine koyar ve yoluna devam eder.

Küçük oğlan bir süre daha gittikten sonra ağabeylerinin gittiği köye varır. Gördüklerine şaşkınlıkla bakarken orada bulunan yaşlı adama köyün sırrını sorar. Adam ağabeylerine anlattığı şeyleri ona da anlatır. Oğlan: “Bu sefer ben saklanayım kız beni bulsun” der. Adam kabul eder. Küçük oğlan saklandıktan sonra kız onu aramaya başlar. Oğlan saklandıktan sonra cebindeki kartal tüyünü çıkarır ve yakar. Yardıma gelen kartala her şeyi anlatır. Kartal küçük oğlanı alır, göğün yedinci katına çıkarır. Kız oğlanı

bir süre aradıktan sonra elindeki ayna sayesinde oğlanı bulur. Oğlana: “Sende bir sır var, sana bir şans daha vereceğim” der. Bunun üzerine oğlan tekrar saklanır. Saklandığı yerde balık yüzgecini çıkarır ve yakar. Yardıma gelen balığı durumu anlatır ve balık da onu denizin dibine götürür. Kız oğlanı arar bulur ve ona bir şans daha verir. Tekrar saklanan oğlan saklandığı yerde koyun yününü çıkarır ve yakar. Bunun üzerine koyun yardıma gelir. Küçük oğlan bu sefer koyuna durumunu anlatır. Koyun oğlanı alır ve kızın oturduğu sandığın içine saklar. Kız oğlanı saatlerce aradığı halde bulamaz ve “Ben seni bulamadım. Sana yenildim ve seninle evlenmeyi kabul ediyorum, saklandığın yerden çık” der.

Saklandığı yerden çıkan oğlan ile kız evlenir. Küçük oğlan böylece padişah olur. Babasının sözünü dinleyen küçük oğlan bu oyundan en kârlı çıkan kişi olur.

(K91)

Değerlendirme

Yöreden 12 adet masal derlenmiş olup , bu masallardan çoğunluğu hayvanlar üzerine söylenmiş masallardır. Derlenen masallar milletlerarası masal kataloğundaki sınıflandırmaya göre sınıflandırıldığında hayvan masalları (AMS-1, AMS-2, AMS-3, AMS-4, AMS-5, AMS-6, AMS-7, AMS-8) ve asıl masallar olarak (AMS-9, AMS-10, AMS-11, AMS-12) iki gruptadır.

TTV’nin Türk Masal Kataloğu’ndaki masal sınıflandırmasına göre ise hayvan-insan masalları (AMS-1, AMS-4), hayvan masalları (AMS-2, AMS-5, AMS-6, AMS-7, AMS-8), doğaüstü güç ve hayvanla evlenme (AMS-3), kaderin hakimiyeti (AMS-9), akıllı, hileci ve cimri erkek ya da kadınlar (AMS-10, AMS-11) ve hayvan ya da ruh insana yardım eden masallar (AMS-12) şeklinde sınıflandırılabilir.

Derlenen hayvan masalları kısa olup, öğüt verme amacı gütmektedir. Asıl masallarda ise olağanüstü olayların oluşumu anlatılır. Bu masallarda ölü başı bekleme motifi, ölünün dirilmesi motifi (AMS-9), hayvan motifi (AMS-1, AMS-2, AMS-3, AMS-4, AMS-5, AMS-6, AMS-7, AMS-8, AMS-12), yasak motifi (AMS-12), ölüm motifi (AMS-4, AMS-9, AMS-11, AMS-12) ve olağanüstülükler motifi (AMS-3, AMS-10, AMS-12), şans ve kader motifi (AMS-3, AMS-9, AMS-10), karakter özellikleri (AMS-1, AMS-2, AMS-5, AMS-6, AMS-7, AMS-8), akıllı-apıl motifi (AMS-1, AMS-

2, AMS-5, AMS-6 AMS-7), aldatma motifi (AMS-12, AMS-2, AMS-5, AMS-6, AMS-7, AMS-8, AMS-9, AMS-10, AMS-11), geleneğin belirlenmesi motifi (AMS-3, AMS-9), ödöl-ceza motifi (AMS-8, AMS-9, AMS-10, AMS-12) ve dev motifi (AMS-11) görölmektedir.

Masalların bir kısmında döşeme bölümleri görölürken hayvan masallarında döşemenin olmadığını görmekteyiz, doğrudan olay anlatımına geçilmektedir.

Masallarda zaman verilmemiştir. Bilinmeyen bir zamanda geçmektedir ve anlatıcı miş’li geçmiş zamanda hikayesini anlatır. Masalın geçtiğı yer de belli değildir.

Derlenen masallarda tipler niteliklerine göre iyi ve kötü tiplerden oluşmaktadır. Genellikle masal sonunda iyiler ödüllendirilir kötüler cezalandırılır.

2.3.2. Fıkra

Anonim hak edebiyatı mensur ürünleri arasında yer alan fıkra türü için kaynaklarda çeşitli tanımlar verilmektedir. Bu tanımlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: "Kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü hikaye anekdot." (TS; 1998, c.1: 778), "Fıkralar, motife yer veren kısa anlatmalardır." (Sakaoğlu; 1984: 445)"Güldürücü küçük hikaye." (M.L.; 1971, C.4: 631) "Edebiyat türü. Bir olayı ya da görüşü kısaca anlatan parça." (Akalin; 1984: 110-111), "Motife yer veren, kısa ve özlü bir anlatıma sahip güldürücü küçük hikayelerdir (Artun, 2004:146).

Dilimize Arapça’dan gelmiş olan fıkra kelimesi bent, yazı, bölüm, paragraf, kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlarıyla ayrıldıkları ufak bölümlerden her biri, omur, gazete ve dergilerin belli köşelerinde çıkan ve daha çok günlük olaylardan söz eden, onları çeşitli yönlerden inceleyen,yorumlayan kısa bir yazı türü, Tanzimat edebiyatı piyeslerinde "meclis", "sahne", Edebiyat-ı Cedide döneminde ise küçük hikaye anlamlarında da kullanılmıştır (Elçin, 1986:623).

Türk fıkraları, temsil ettikleri anlayış ve davranışlarla tiplerine göre gruplanabilir: Nasrettin Hoca, Bektaşî, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Aldar Köse, vd. Bunların dışında Karadenizli, Kayserili, Karatepeli vd. gibi kendi bölgelerinde tanınmış yerel fıkra tipleri de vardır. Fıkraların merkezinde toplum ve insan vardır. Fıkraların konuları, toplumdaki çelişkiler, düşünce ve davranış farklılıklarından doğan çatışmalar

üzerine kurulmuştur. Fıkralarda nükte kadar düşündürme ögesi de önemlidir (Artun,2003:52).

Türk edebiyatında fıkraların tarihi gelişim sürecine baktığımızda yazılı kaynaklarımızda fıkra ile ilgili ilk bilgilere Kaşgarlı Mahmut'un Divan ü Lügat 'i t- Türk adlı eserinde rastlanmıştır. Kaşgarlı, “küg” ve “külüt” kelimelerini, “Halk arasında ortaya çıkıp insanları güldüren şey,” “ Halk arasında gülünç olan nesne” şeklinde açıklamıştır. Hiç şüphesiz bu kelimeler, İslamiyet’ten önceki Türk toplulukları arasında anlatılan fıkralara verilen isimler olmuştur. İslamiyet’ten sonra bu tür anlatılar, Türkçe’de " hikaye, kıssa, masal, mizah, nükte, latife vb." isimlerle adlandırılmıştır. Fıkra ile aynı anlamda kullanılan bu kelimeler içinde en çok latife sözü yaygınlık kazanmıştır (Yıldırım,1976:3).

Fıkralar, özellikle 13. yüzyıldan itibaren dini, ahlaki ve tasavvufi nitelikli eserlerde önemli yer tutmuşlardır. Bunun nedeni; fıkraların din ve tasavvufla ilgili bazı konuların halka daha açık ve daha kolay bir şekilde anlatılmasına yardımcı olmasıdır. 16. yüzyılda " latife " sözü fıkra karşılığında kullanılan bir edebi terim halini almış, fıkraların toplanıp yazıldığı dergilere de letaif adı verilmiştir. 19. yüzyıl sonlarına doğru yayınlanan kitapların kapaklarında “letaif”in yanı sıra “fıkaret” ifadesi de yer almaya başlamıştır. Avrupalı araştırmacılar ise 10. yüzyılın ikinci yarısından sonra halkın yarattığı realist, güldürücü hikayeleri "anectode" adı altında incelemişlerdir. Fıkra bugün, halk edebiyatımızda halkın yarattığı realist ve güldürücü hikayeler için kullanılmaktadır (Yıldırım,1976:4-5).

Fıkralar, çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Fıkrayı yaratan öğeler, bir hikaye içinde yerlerini alarak bağımsız bir yapı kurarlar, böylece nesir diliyle yaratılan, kısa ve yoğun anlatım gücüne sahip epik bir tür ortaya çıkar. Fıkra başlangıç, gelişme ve sonuç bölümlerine sahip bir hikayedir. Kısa ve yoğundur (Artun, 2004:148).

Pertev Naili Boratav ise fıkraları, tiplerine göre iki ana gruba ayırarak şöyle sınıflandırır:

- I- Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar:
- II- Belli bir topluluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, orta tabakadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar: (Boratav; 1982: 86-87).

Aladağ'dan derlediğimiz fıkralar şunlardır:

AF-1

Tilkiye sohbet esnasında

- Gel seni koyunlara çoban edelim, derler.

Tilki nazlanır:

- Benim çarığım yok, ayakkabım yok nasıl çoban olayım,der.

Sohbet konusu değişir, herkes başka şeylerden bahsetmeye başlar. Tilki bakar olacak gibi değil araya girer:

- Az önce siz bir şeyden bahsediyordunuz, haydin ondan biraz daha konuşak hele,der.

(K19, K21)

AF-2

Cenaze Namazı

Dinle, ibadetle arası pek iyi olmayan Çoban Ahmet bir gün bir cenaze namazına katılmak zorunda kalır. İmam cenazeyi kıldırır. Cenaze namazı sonrası, hayatında ilk defa cenaze namazı kılan Çoban Ahmet:

- Ulan arkadaş yer dikenli deyî biz yere yatmadık da hoca da yatmadı, bu nasıl hoca ya! der.

(K5, K11)

AF-3

Karatepe'linin Çocuk Sayısı

Karatepe'ye giden sağlık ekibi bir evden 13 çocuk yazıp, aşı yapmış. Sağlıkçı:

- Bu ne kadar çocuk teyze, demiş.

Kadın:

- Almiyirik, çalmiyirik, ondan bundan da istemiyirik. Allah veriyir bizde aliyirik, demiş.

(K15)

AF-4

Bir Cızan Bir Bizden

Karatepeli köylüler Aladağ'a inip tuz almışlar. Yolda giderken hayvandan tuz dökülmüş. Bu tuz araya gitmesin, diye bunu ekelim demişler. Tuzu tarlaya dağıtmışlar. Ara sıra tarlayı yokluyorlarmış ancak herhangi bir değişiklik yokmuş. Tarlada papatya bitmiş. Papatyaya sinekler çonmaya başlamış. Olsa olsa bu sinekler bizim tuzu yiyor, o yüzden tuzumuz bitmiyor, demişler. Karar vermişler. Nöbetleşe tarlaya bekçiliğe başlamışlar. Sineğin birisi bekçinin birinin alnına konmuş. Bekçi eliyle işaret ederek alnını göstermiş. Diğer bekçi alnının çatına karatüfekte sıklmış. Sinek de ölmüş, adam da. Bekçi:

- Bir cızdan, bir bizden, demiş.

(K15)

AF-5

Horozla Tilki

Horoz ağaca çıkmış. Tilki ağacın altına gelmiş. Horozla:

- Horoz gardeş in ağaçtan aşağıda bir namaz kılalım, demiş.

Horoz da:

- Tamam ineyim amma garşıdan bir eli tüfekli adam geliyor. O geçsin de ondan sonra, demiş.

Tilki:

- O zaman ben bir abdest tazeleyim de geleyim, demiş.

(K19)

AF-6

Ölüm Zamanı

Hoca dalın ucuna çıkmış dipten kesermiş. Oradan geçen birisi hocaya:

- Hoca ne yapıyorsun sen, daldan düşersin, demiş.

Hoca:

- Bir şey olmaz, demiş.

Amma dalı keserken keserken düşmüş. Adamın arkasından koşmuş. Adamı yakalamış, yakasına yapışmış.

- Sen benim düşeceğimi bildin öleceğimi de bilirsin, demiş.

Adam yok mok dediyse de hoca yakasını bırakmamış. Adam en sonunda:

- Eşekle yokuşu çıkarken eşek yokuşun başında bir gaz çıkarırsa ecel dizine gelir, yokuşun ortasında bir daha gaz çıkarırsa göbeğine, sonunda bir gaz çıkarırsa canın çıkar, demiş ve gitmiş.

Derken hoca tepeyi çıkarken adamın dediği gibi olmuş ilk önce eşek bir gaz çıkarmış, sonra ikinciyi ve üçüncüyü. Hoca aha öldüm deyip kendini aşağı atmış. Beklemiş beklemiş cenazeyi kaldıran yok. Bağırmaya başlamış:

- Hoca öldü, tepede yatıyor, cenazesini kaldırın, demiş.

Herkes toplanmış cenazeyi kaldırmak için. Yıkamışlar, kefenlemişler, tabuta koymuşlar mezarlığa doğru yola çıkmışlar. Yolda tabutu götürürken bir çamurlu yer rast gelmiş. Şuran mı gidek buradan mı gidek diye düşünürken hoca doğruluvermiş:

- Ben sağlığımda sağdan giderdim, demiş.

Derken hocayı mezarlığa götürmüşler. Hocanın vasiyeti varmış “Benim mezarımda delik bırakın” deydi. Hocayı gömmüşler bir delik bırakmışlar.

Bir gün bir fincancı gatrı geçiyormuş. Hoca gatrın şingirtisini duyunca gıpırdamış. Bu gıpırdamadan gatrı ürkmüş fincanları kırılmış. Gatrın sahipleri hocayı iyi bir dövmüşler. derken hocayı geri getirmişler. Hocaya:

- Hoca, öbür dünya nasıl, eziyet var mı?

Hoca:

- Fincancı gatrılarını ürkütmezseniz hiçbir şey yok demiş.

AF-7

İyi ki İçinde Yoktum

Nasrettin hoca bostan ekmiş, bostanı böcü yermiş. Kökünü götürüp höyük (korkuluk) yapmış.

Gece olunca bostanı kontrole gidiyor. Höyüğünü görüyor. Ancak kendisinin diktiğini unutuyor, böcü zannediyor. İki üç tüfek sıkıyor. Gidiyor bakıyor ki kendi ceketi, kıyafeti.

- Eyiki ben yoğudum içinde, diyor.

(K19)

AF-8

Kadın Aklı

Adamın biri bir suçtan dolayı idama götürülüyormuş. Karısı:

- Herif, asılmadan gelersen bir donnucak al getir, demiş.

Adam yola düşmüş, yolda kadınlara saldırmış. Adamı jandarmalar zaptetmiş, getirmişler asmaya. Adam:

- Evde avradımın aklı, yolda uçkurumun aklı, burada gardiyanların aklı, demiş.

Adama acımışlar, sormuşlar ne diyon sen ne derdin söyle, diye. Adam:

- Evde avradın aklıyla suç işledim, yolda uçkurumun aklına kandım, şimdi sizin aklınıza uyup idam ediliyom, bir sebebini bile sormadınız, demiş.

Affedip salıvermişler.

(K3)

AF-9

Kadı'nın Adaleti

Nasreddin Hoca bir gün değirmene buğday öğütmeye gidiyormuş. Amma gitmeden önce buğdayı savuracakmış unutmuş. Buğdayı öğütmüş aklına gelmiş. Yolda başlamış unu savurmaya. Eşeği de karşıya bağlamışmış. Unun savuruntusu eşeği bembeyaz etmiş. Hoca eşeğini aramaya koyulmuş, ona buna sormuş bulamamış. Geri geldiğinde eşeği gurt yemiş iskeleti çıkmış içine de bir gartal girmiş. Hoca gartalı almış

bayağı bir bakmış. Derken salıvermiş. Gartal bir ineğin üstüne gonmuş. Gitmiş bu inek benim deyi ineği almış. İnek sahibi neddiyse etmiş, ancak ineği alamamış. Gadiya getmişler. Gadiya para vermiş hoca ineği almış.

İnek sahibi daha üst gadiya girmiş ona bir halı vermiş. Hoca da yüz lira vermiş. Mahkeme gurulmuş. İnek sahibi gadiya:

- Benim halıma bakıver gadı bey, demiş. Halısını hatırlatmış.

Gadı da:

- Senin halını görüyom da, hocanın da yüzüne duramıyom, demiş.

(K19)

AF-10

Dedenin Misafirliği

Dedenin biri elinde bir sürü yiyeceklerle oğlunun evine ziyarete gitmiş. Evin kapısında birkaç kez zile bastıktan sonra gelini kapıyı açmış. Kocası evde yokmuş ve kayınbabasının gelmesine hiç de memnun olmamış.

Biraz oturup hal hatır sorduktan sonra gelin gelin başlamış kucağında oturan çocuğunu sevmeye.

- Oğlumun dedesi geldi

Gelmeden gedesi geldi, demiş.

Bunu duyan kayınbaba:

- Gelinim ver de oğlumu biraz da ben seveyim, demiş ve çocuğu almış:

- Oğlumun adı Duran Ali

Dedesi yarın da buralı, bir gün da buralı, demiş.

(K3)

AF-11

Karatepelî Aklî

Karatepelîler gövden geçen uçakları görürlermiş. Biz de bir uçak yapalım demişler. Bir uçak yapmışlar tahtadan. Bir tepeye çıkarmışlar. Herkes içine binmiş bir tanesi dışarıda kalmış, ben sizi yiteyim, demiş.

Dışarıda galan uçağı tepeden aşığı yitivermiş. Uçak pat deyi aşığı, dikenli çalıların arasına düşmüş. İçindekiler çığrışıyorlarmış. Adam:

- Durun ben sizi kurtarayım, demiş.

Dikenlerden adamlara yaklaşılamayınca bir ateş yakmış, dikenlerin üzerine atmış. Dikenler de tutuşmuş, adamlar da yanmış, iskeletleri çıkmış. Adam sırtıkmış gibi duran iskeletlere bakarak:

- Tabii, canınızı kurtarınca öyle sırtırsınız, demiş.

(K10)

AF-12

Karatepelinin Hastalığı

Karatepeli kadın hasta olmuş, doktora gitmiş. Doktor:

- İsal mısın kızım? demiş.

Kadın:

- Yatiirim yatiirim, yatamiyirin

Gevelin gevelin yutamiyirin,

İçtiğin teyfi gibi toktor bey, demiş.(Teyfi:kahve)

(K4)

AF-13

Kabak Yemeği

Eskiden her köyde imam yokmuş. Köylüler ramazan ayı için kendilerine hoca bulurlarmış. İmamın biri Gireği'ye (Yeniköy) gitmiş. Bir ramazan için köylüyle anlaşmış. Köylü hocaya bir yatacak yer vermiş. Akşamları da herkes sırayla hocayı iftara davet ediyormuş. İlk gittiği ev kabak pişirmiş. Hoca kabağı sevmezmiş ama ayıp olmasın diye:

- Elinize sağlık, güzel olmuş, demiş.

Ev sahibi, herkese hoca kabağı çok seviyor, demiş. Zaten yaz ayıymış, herkesin tarlasında kabak varmış. Ramazan boyu herkes iftarda hocaya kabak yemeği ikram etmiş. Hoca kabak yemekten bıkmış. Minareye çıkmış:

- Akşam kabak, söhür kabak

Ayda eder altmış tabak

Yenilir mi Ya Rasulullah, demiş

(K10, K19, K11, K18)

AF-14

Çayın Şekeri

Adam kahveye gitmiş bir çay istemiş. Kahveci çayı getirmiş.

Kahveci:

- Ne kadar şeker atayım, demiş.

Adam:

- Bek şekerli içemez oldum, altı gaşığağız atarsan yeter, demiş.

(K18)

AF-15

Hangi Tıraş

Adamanın biri berbere gitmiş Berbere tıraş ne kadar diye sormuş.

Berber:

- Hangi tıraş, demiş.

Adam:

- Kaç çeşit tıraş var ki, demiş.

Berber:

- İki türlü tıraş var. Biri kuru tıraş, biri ıslak tıraş. Kuru tıraş beş lira, ıslak tıraş on lira, demiş.

Adam:

- Ucuz olsun kuru tıraş yap, demiş.

Berber adamın yüzünü ıslatmadan, köpürtmeden kuru kuru usturayla tıraş etmeye başlamış. Adamın canı çok yanıyormuş. Berber adama sormuş:

- Siz kaç kardeşsiniz abi, demiş.

Adam:

- Dokuz kardeşiz ama beni sayma, demiş.

(K15)

AF-16

İt Kılı

Berber tıraş yapıyormuş, adamın biri gelmiş borç para istemiş. Berber önünde tıraş ettiği adamı göstererek:

- Biz para diye it kılı kırk yok, sen ne diyorsun, demiş.

(K15)

AF-17

Ücreti Ne Kadar?

Nasrettin Hocaya sormuşlar cehenneme giden mi? diye.

Hoca:

- Yevmiyesi ne kadar? demiş.

(K87)

AF-18

Tilkinin Kuyruğu Değdi mi Değmedi mi?

İki Karatepeli dere kenarında yürüyorlarmış. O sırada bir tilki gelmiş dereden su içip gitmiş. Karatepelinin biri:

- Tilkinin kuyruğu suya değdi, demiş.

Diğer Karatepeli:

- Yok değmedi, demiş.

Teğdiydi, değmediydi iddalaşmışlar ve en sonunda kavgaya tutuşmuşlar. Aracılar girmiş ayırmışlar. Ancak iki aile birbirine düşman olmuş. Gel zaman git zaman

üzerinden yıllar geçmiş, niye küstüklerini bile unutmuşlar. Bunlar barışmaya karar vermişler. Birinci Karatepeli:

- Yahu biz ne biçim adamız, ufacık bir şey için kavga edip küstük. Hakkattan biz ne için küstük demiş.

İkinci Karatepeli:

- Tilkinin kuyruğu suya değdiydi sen değmedi dediydin, demiş.

Birinci Karatepeli:

- Amma o zaman tilkinin kuyruğu suya değmediydi, demiş.

Yeniden bir kavgaya tutuşmuşlar, yine küsmüşler.

(K3,K8)

AF-19

İhtiyarın Evliliği

Eskiden kızları görmeden verirlermiş. Kızın birini de görmeden vermişler. Zaman gelmiş düğün olmuş. Oğlan evine getirmişler. Kızı gerdek odasına oturtmuşlar. Biraz sonra kızın yanına yaşlı bir dede gelmiş, oturmuş. Kız ha beklemiş, de beklemiş dede gidecek diye. Dayanamamış kız dedeye:

- Dede, sen git de oğlun gelsin, demiş.

Dede de:

- Dede deme delisin,

Sen de dedeyin gülüsün, demiş.

Kız eyvah etmiş ve:

- Çamlıbelden aştım

Beş gardaştan geçtim

Sen miydin benim kocam

Sakalına sıçtığım,demiş.

(K8, K11)

AF-20

Se Suyu

Karatepe köyüne Karsantı'dan bir gelin gitmiş. Gelin çok akıllıymış. Köylü yeri geldikçe ondan akıl alır, ona fikir danışmış. Bir gün köylünün birinin öküzü küfeden su içerken öküzün kafası küfeye saplanmış. Köylü öyle akıl tembeliymiş ki öküzün kafasını küfenin içinden nasıl çıkaracaklarını bile geline sormuşlar. Gelin:

- Onda ne var, öküzün kafasını kesin, demiş.

Köylü, aklına güvendikleri gelinin dediği gibi öküzün kafasını kesmiş. Öküzün kafası yere düşünce küfe kırılıvermiş. Köylü:

- Aman, öküzün kafası cerden çıktı, demiş.

Ama ortada ne öküz kalmış ne de cere. Akıllı sandıkları gelinin bu haltı etmesine şaşmışlar. Karatepe köyüne gelince “Se Suyu”ndan içip onun da kendileri gibi yarım akıllı olduğunu düşünememişler.

(K79,K81)

AF-21

Görümcenin Misafirliği

Köyde kadınlar toplanmış, bir ağacın altında oturuyorlarmış. Karşıdan bir kadın geliyormuş. İçlerinden biri:

- Kız Ayşe bak görümcen geliyor, demiş.

Ayşe gelin hiç bakmadan:

- Görümcem de batsın, geldiği yollar da, demiş.

Başka bir kadın:

- Aman Ayşe elinde çıkısı da mı var ne? deyince

Ayşe hemen ayağa kalkıp koşmuş:

-Görümcemi de seveyim, çıkısını da... demiş.

(K3)

AF-22

Çobanın Cevabı

Çobanın birinin koyunu kaybolmuş. Başka bir çoban da karşıki dağda koyun güdüyormuş. Çoban karşıki dağa gitmeyi zorsunmuş ve öbür çobana:

- Gardaş benim koyunu gördün mü? diye bağırmış.

Öbür çobandan ses yokmuş. Bir iki derken en sonunda öbür çobandan ses gelmiş:

-Sabahtan beri cık diyor kafamı sallıyom görmüyon mu? demiş.

(K87)

AF-23

Bana da mı Mee

Adamın biri Kurban Bayramı öncesi koyun alır besler ve bu kurbanlıkları pazarda bir çobana sattırırmış. Kendisi utandığı için satamazmış. Yine bir bayram öncesi çobanın birine bunları emanet etmiş. Çoban koyunları pazara çekmiş ve satmış. Ancak parasını götürüp vermek yerine bir avukata gitmiş. Durumunu anlatmış ve “Eğer beni mahkemede aklarsan bu paranın yarısını sana veririm” demiş. Avukat kabul etmiş ve:

- Mahkemede hakim sana ne sorarsa sorsun “mee” diye cevap vereceksin demiş.

Çoban kabul etmiş ve mahkemede dediklerini uygulamış ve hakim çobanı beraatına kara vermiş. Dışarı çıkmışlar avukat çobana:

- Hadi paraları paylaşalım, demiş. Çoban:

- Mee, demiş.

Avukat tekrar istemiş çoban yine “mee” demiş.

Avukat :

- Herkese mee mee de bize de mi mee, demiş.

Adam yine “mee” demiş ve çekmiş gitmiş ve avukat kendi kazdığı kuyuya düşmüş.

(K75, K91)

AF-24

Çayın Demi

Kahveci ramazan ayı gelince kahvehanenin ocağını kapatmış ve içindeki çayı hiç ellememiş. Ramazan ayı bitmiş, bayramın ilk günü kahvehaneyi açmış ve çayın altını yakmış e yeni çay demlememiş, ramazan öncesi bıraktığı çayı ısıtmış ve müşterilere dağıtmış. Müşterinin birisi çaydan bir yudum almış ve:

- Çay çok güzel olmuş ama bir on dakika daha dursaydı daha iyi demlenirmiş, demiş.

Kahvecinin tepesi atmış:

- Ulan arkadaş bir ayda demini almadı da on dakikada mı alacaktı ,demiş.

(K3, K14, K17)

AF-25

Yağmur Yağsın mı Yağmasın mı?

Bir adamın iki damadı varmış. Biri cereci diğeri selegiymiş. Adamın karısı damatların işleri nasıl, para kazanıyorlar mı diye bakması için kocasını yollamış.

Adam ilk önce cereci damadının yanına gitmiş. Bakmış cereleri yapmış kuruması için güneşin altına koymuş, kurumasını bekliyor. “Damat işler nasıl?” diye sormuş. Damat da: “Baba, eğer yağmur yağmaz da cereleri kurutabilirsek çok iyi olacak” demiş. Adam hayırlı işler dileyip çekmiş gitmiş.

İkinci damadın yanına varmış. Bakmış ki damat sepetlik kamışları ekmiş bekliyor. Adam ona da sormuş: “İşler nasıl?” diye. İkinci damat “Baba kamışları ektik, eğer bir yağmur yağarsa yaşadık” demiş.

Adam eve gelmiş karısı sormuş: “Herif damatların işleri nasılmış?” diye. Adam da “Hanım, bizim damatlardan biri naneyi yiyecek amma hangisi bilmem” demiş.

(K7, K10)

Değerlendirme

Aladağ yöresinden 24 fıkra derlenmiştir. Fıkralardan 12'si günlük fıkra tipi (AF-2, AF-8, AF-10, AF-13, AF-14, AF-15, AF-16, AF-19, AF-21, AF-22, AF-23, AF-24, AF-25), 6'sı bölge ve yöre tipi (AF-3, AF-4, AF-11, AF-12, AF-18, AF-20), 4'ü bireysel fıkra (AF-6, AF-7, AF-9, AF-17) ve 2'si de hayvanlar üzerine söylenmiş (AF-1, AF-5) fıkra sınıfına girmektedir.

Günlük fıkra tiplerine aldığımız fıkralarda halkın günlük yaşamında ibret verici, güldürücü öğelerinin yer aldığını görmekteyiz. Bazen bireyin dini cahilliğini (AF-2), bazen hazır cevaplılığını ve duruma ayak uydurma yeteneğini (AF-10, AF-13, AF-19, AF-21), saflığını (AF-14), mesleğin nitelikleri ve özelliklerini (AF-15, AF-16, AF-22, AF-23, AF-24, AF-25) ince bir nüktedanlıkla anlattığını görmekteyiz.

Bölge ve yöre tipleriyle ilgili fıkralar Karatepeli fıkralarıdır. Aladağ ilçesinin kuzeyinde bulunan ve Karatepe köyleri denilen Kızıldam, Küp, Menges, Kışlak, Darlık köylerine mal edilen fıkralardır. Bu yöre insanının gülünç ve ibret türünde yaşadıkları olayları anlatan fıkralardır. Bazen onların saflıkları, bazen cahillikleri, ilginç fikirleri zekalarını konu edinen fıkralardan oluşmaktadır (AF-3, AF-4, AF-11, AF-12, AF-18, AF-20).

Bireysel fıkra tipinde ise Nasrettin Hoca fıkraları yer almaktadır. Ancak bu fıkralar bazen birkaç fıkranın hikaye şeklinde birbirine bağlanmış ve değiştirilmiş şekli (AF-6, AF-9), bazen motif olarak değiştirilmiş şekli (AF-7), bazen ise Nasrettin Hoca'ya maledilen fıkralar (AF-17) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hayvanlar üzerine anlatılan fıkralarda (AF-1, AF-5) hayvan motifi altında insanların çeşitli durumuna örnek getirilebilecek durumlarından bahsedilmektedir. Olaylar hayvanlar üzerinde geçse de amaç bireyin ders çıkarmasıdır.

Sonuç olarak fıkralar halkın duygu ve düşüncelerini, hazır cevaplılığını, renkli ve canlı hayallerini ortaya koyan anonim ürünlerdir.

2.3.3. Efsane

“Efsane” terimi, dilimize Farsça'dan girmiştir. Batı dillerinde Lâtince “legendus” kökünden çıkan, “legenda, legend, leggenda, leyenda” vb. kelimeler, efsane

kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır (Sakaoğlu; 1980:4). Bununla birlikte, Almanca “sage”, Yunanca “mythe/mythos”, Arapça”ustûre, esâtir” ve Rusça “predaniya, skaz” terimlerini de belirtmek gerekir (Ergun; 1997:1).

Anadolu Türkleri arasında efsane, menkabe, esatir, ve mitoloji terimleri yaygınlık kazanmıştır. Anadolu dışında yaşayan Türklerden Azerbaycan arasında esâtir, mit, efsâne; Türkmenlerde epsana, rovayat; Özbeklerde efsane, rivayat; vb. terimler efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır (Ergun; 1997:1-2).

Efsane çeşitli kaynaklarda farklı şekilde tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan bazıları şöyledir:

“Asılsız hikâye, masal, ,boş söz, saçma sapan lâkırdı; dillere düşmüş meşhur olmuş hadise (Devellioğlu;1998:206).”

“Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikaye, söylence (TS; c.1,1998:674)”

“Doğaüstü nitelikleri olan kişilerin hayatlarını, halkın hayal gücünü veya şairlerin meydana getirdiği tarih olaylarını anlatan , olağanüstü olaylarla süslü hikâyelerdir (TDEA; c.3, 1983:7).”

“Efsane, gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir (Sakaoğlu, 1980:4-5).”

“Halk tarafından gerçek veya hayali kişi, yer ve olaylar hakkında anlatılan, esas özelliği inandırıcılık olan, kişi ve olaylarla ilgili olanlarında olağanüstülükler bulunan, yakın veya tarihi geçmişe dayandırılan halk anlatılarıdır (Çıplak, 1995:6).”

Bütün bu tanımlarda efsanenin özellikleri verilerek, belirli özelliklerinin ön plana çıkarıldığı görülür. Tanımlarda öne çıkan en önemli özellik, efsanelerin olağanüstü olay ve kişilere dayanmasıdır. Bu olağanüstü olay ve kişiler halkın hayal gücünde ortaya çıkar ve kuşaktan kuşağa aktararak yaşatılır. Bu tanımlar içinden biz şu tanımla efsane için kabul edebiliriz ki, efsane; “Gerçek veya hayali belli kişi, olay veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir”.

Efsanelerde dört ana öge yer alır. Buna göre efsaneler;

1. Kişi, yer ve olaylar hakkında anlatılırlar.
2. Anlatılanların inandırıcılık özelliği vardır.
3. Genellikle kişi ve olaylarda olağanüstü olma özelliği görülür.
4. Belirli bir şekilleri yoktur. Kısa ve konuşma diline yer veren anlatmalardır (Sakaoğlu, 1980: 6).

Bir çok araştırmacı efsanelerin oluşumunu ilk devirlerde ve bu ilk devir insanların psikolojik ve sosyolojik yapılarında aramıştır ve efsanelerin oluşumunu mitoslara bağlamışlardır (Elçin, 1986:314-315).

Efsanenin kaynağını tarihten aldığını söyleyen bazı kaynaklar da efsaneyi, “tarihsel olaylarla örülü masal” olarak kabul eder. Halk, bu tarihi olayları kendi hayal gücüyle ve olağanüstü hayallerle olgunlaştırmış ve inançlarının etkisi altında idealize ederek masallaştırmıştır (Karaalioğlu, 1983:223).

Ancak Saim Sakaoğlu bu görüşlerin hiçbirisinin söz konusu ürünlerin bütünü için geçerli olmadığını söylemekte ve birbirine benzeyen masal ve efsane metnlerinin yanı sıra hiç benzemeyen metnlerin de var olduğunu belirtmektedir (Sakaoğlu,1980:6)

Efsanelerin konularına göre sınıflandırılmasında kaynaklar farklılıklar göstermektedir. Bu sınıflandırmalardan en önemli ikisi ISFNR ve Boratav sınıflandırmasıdır.

Aladağdan derlediğimiz efsaneler şunlardır:

AE-1

Yüksekören Köyünün Kuruluş Efsanesi

Yüksek ören köyü Adana ili, Aladağ ilçesine bağlı olup; il merkezine 80 km ilçe merkezine ise 46 km uzaklıktadır.

Yüksekören adının verilmesi köyün güney yönünün Çukurova’ya açık olmasına ve tüm ovanın köyden kuşbakışı görülmesine bağlanmaktadır.

Yüksekören köyü 150 yıl önce kurulmuş olan bir köydür. Bugünkü köyün güneyinde “İskan” denen bir yer vardır. Bu yerde çok eski zamanlardan kaldığı

anlaşılan, tarihi özellik taşımayan taş yığınları ile kaplıdır. Bu taş yığınlarının bina yıkıntılarına ait olduğu sanılmaktadır.

Bu iskan bölgesi yerleşmeye, konut yapmaya çok elverişli olduğu halde buraya hiç kimse konut yapmamaktadır. Eskiden burada çok büyük o zamana göre çok gelişmiş tüm çevrede bilinen merkezi bir köy varmış. İnsanları mutlu imiş. Bir gün bu köye yaşlı bir misafir gelmiş. Köyde birkaç evin kapısını çalarak kendisini bir geceliğine misafir etmelerini istemiş. Her nedense yaşlı amca çeşitli bahanelerle misafirliğe kabul edilmemiş. Yaşlı yabancı köyün içinde bir anda kaybolmuş. Yaptıkları hatayı anlayanlar onu bütün aramalarına rağmen bulamamışlar. Çok geçmeden de bu yaşlının gerçekte misafir olmadığı Hızır aleyhisselam olduğu anlaşılmış. Köylüler bunun üzüntüsünü yaşarken beklemedikleri korkunç bir hastalık salgını ile karşı karşıya kalmışlar. Her gün veba hastalığı olduğu sanılan bu hastalıktan çok sayıda kişi ölmeye başlamış. Geri kalanlar burayı terk ediyorlar. Buraya ev yapılması halinde büyük bir felaket olacağına ev halkının öleceğine inanılır.

(K39)

AE-2

Tırıl Mehmet Efsanesi

Aladağ'ın Kıcak köyünde oturan Mehmet Emmi çok iyi avcıymış. Toros dağlarına çıkar kışın devamlı av yaparmış. Bir gün avda bir ceylan vuracakken karşısına ak sakallı birisi çıkmış. Elini tüfeğinin önüne koyarak yapmamasını istemiş. Mehmet Emmi vazgeçmiş. Sonra tekrar ceylana nişan almış, tam vuracakken karşısına yine o ak sakallı ihtiyar çıkmış ve yapmamasını istemiş. Mehmet Emmi ceylanı vurmaktan ikinci defa vazgeçmiş. Ama Mehmet Emminin içinde ceylanı vurma isteği varmış. Tekrar nişan almış ve sakallı adamın uyarısına rağmen ceylanı vurmuş. Köylüler Mehmet Emmiyi bulduklarında Mehmet Emmi baygınmış. Mehmet Emmi ceylanı vurduktan sonra çok korkmuş ve kendisini bir titreme almış. O günden sonra titremeye başlamış. O gün bugündür Mehmet Emmi titrer ve kendisine Tırıl Mehmet denilir.

(K2)

AE-3

Meydan Kalesinin Yapılışı Efsanesi

Şu an Meydan Yaylası üzerinde bulunan dağın üzerine kurulmuş olan kale daha önce Belmece denen bir tepenin üstüne kurulmak isteniyormuş. Gavurlar bu kaleyi yapmak için akşam kazma kürek ne alet edevat var ise Belmece'ye getirirlermiş. Sabah geldiklerinde bu aletleri yerinde bulamazlarmış bir de bakarlarmış ki kalenin şimdiki yeri olan Meydan Dağının tepesinde. Bu işlem defalarca tekrarlanınca kaleyi şimdiki yerine kurmuşlar.

(K87,K93)

AE-4

Meydan Kalesinde Bulunan Delikte Kızla Oğlanın Kayboluşu Efsanesi

Aladağ'ın bir köyünde bir kızla bir oğlan birbirlerini çok severler. Ancak aileleri bu iki gencin evlenmesine izin vermezler. Bunun üzerine oğlan kızı kaçıırır. Kızın ailesi iki sevdalıyı takip ederler. Kızla oğlan Meydan Kalesine gelirler kaçacak bir yer yoktur. En sonunda orada bir yerde mağara şeklinde bir küçül delik bulurlar. İkisi bu deliğe girerler. Onları arkalarından takip edenler de bu deliğe girer ancak kızla oğlan bulamadıkları gibi deliğin sonunu da bulamazlar ve pes edip geri dönerler. Kızla oğlanı bir daha kimse görmez, haber alamaz.

(K87,K93)

AE-5

Gelin Kayası Efsanesi

Aşiretler Çukurova'dan bir gelin almış gidiyorlarmış. Gelinin başka bir sevdiği varmış. Ancak aşiret ağasının oğlu başlık parasını verip gelini almış. Gelin seymeni aşiretlerin konduğu yer yaklaşınca dua etmiş “Allah'ım beni istemediğim yere gelin edeceğine taş et” demiş. Allah duasını kabul etmiş ve gelinin de içinde bulunduğu düğün seymeni taş olmuş. O yüzden Torosların eteğindeki bir yere gelin kayası denmektedir.

(K91, K92)

AE-6

Kekliğin ayağına kına yakılması

Gavurlarla Müslümanların savaşı varmış. Ali ile Veli düşmanların elinden kaçmış. Düşmanlar Ali ile Veli'yi takibe çıkmışlar. Ali ile Veli saklanmış. Gavurlar aranmışlar taramışlar ama bir türlü bulamamışlar. Derken orada bir keklük görmüşler. Kekliğe Aliyle Velinin yerini sormuşlar. Keklik:

- Ali kavakta, Veli tevekta.

Ali kavakta, Veli tevekta, demiş.

Düşmanlar Ali ile Veliyi yakalamışlar. Kekliğinde ayağına kına yakıp ödüllendirmişler. O yüzden keklüklerin ayağı kınalıdır. Onlar düşmana hizmet etmiştir.

(K82,K91)

AE-7

Yusufçuk Kuşu Efsanesi

Biri kız diğeri erkek iki kardeş varmış. Adları Ayşe ile Yusuf imiş. Bunların anneleri ölmüş ve babaları yeni bir kadınla evlenmiş. Bu üvey ana çok zalimmiş. Bu çocuklara çok kötü davranırmış. Hemen her şeyden bir bahane bulup döver, cezalandırırmış.

Ayşe ile Yusuf koyun güderlermiş. Yine bir gün koyun güderken, Ayşe ile Yusuf oyuna dalmışlar. Oyunları bitince bakmışlar ki koyunun biri kayıp. Aramışlar taramışlar koyunu bulamamışlar. Eve gelmişler üvey anaları koyunu bulmadan gelmeyin demiş, geri kovmuş. Ayşe ile Yusuf dağa çıkmışlar koyunu aramışlar taramışlar amma nafile. Derken karanlık çökmüş. Eve dönemiyorlarmış, analıktan korkudan. Gece karanlığından da korkuyorlarmış. Ümidi kesince Ayşe elini havaya kaldırmış ve:

- Allah'ım birimizi bir uçan kuş et, birimizi de bir kara taş et, demiş.

Ayşe'nin duası kabul olmuş. Allah Ayşe'yi kuş yapmış. Yusuf'u da kara bir taş yapmış. Ancak ikisi de birbirinin ne olduğunu bilmiyormuş ve hâlâ koyunu arıyor sanıyormuş. Bu yüzden Yusufçuk adı verilen bir kuş geceleri ortaya çıkar ve:

- Yuusuuuf koyunu bulubildin mi? diye öter.

(K82)

Değerlendirme

Yöreden 7 efsane derlenmiş olup bunlardan tekin olmayan yerler ve hayaller (AE-1), değişen varlıklar (AE-2, AE-7), bazı yerler ile ilgili efsaneler (AE-3, AE-4, AE-5), harpler ve felaketler ile ilgili efsaneler (AE-6) sınıfına girmektedir.

Bu efsanelerden birinde kuş donuna girme (AE-7), ikisinde taş kesilme motifi (AE-5, AE-7) görülmektedir.

Efsanelerde genellikle olağanüstü öğeler vardır. Bunlar Hızır-evliya şeklinde (AE-1, AE-2), olmayacak durumların gerçekleşmesi (AE-3, AE-5, AE-7), hayvanların konuşturulması (AE-6, AE-7) şeklindedir.

Efsaneler kısa ve tek bir olay şeklinde anlatılmaktadır. Yöre halkı tarafından çoğunlukla inanılmakta ve kutsal sayılmaktadır.

2.3.4. Halk Hikâyesi

Hikâye kelimesinin tanımı çeşitli kaynaklarda; bir olayın sözlü ya da yazılı olarak anlatılması; gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü, öykü; aslı olmayan söz, olay (TS; c.1,1998: 994); anlatma, roman, masal; olmuş olay (Devellioğlu, 1998: 440); bir olayın sözlü ya da yazılı olarak anlatılması; dramatik yapıda, kişi sayısı az kısa anlatı, öykü, genellikle karmaşık olaylar olgular dizisi; hikâye etmek, bir olay ya da durumu ayrıntılarıyla anlatmak (BL, c.5, 1988: 850), insanların başından geçmiş ya da geçebilecek türden olayları anlatan kısa yazı (Akalın, 1984: 850) şeklinde yapılmaktadır.

Dünya edebiyatında ilk edebî örneklerin mitolojik eserler olduğu kabul edilmekle beraber pek çok millette edebiyatın destanlarla başladığı bilinmektedir. Destanlardan sonra ortaya çıkan halk hikâyeleri mutlaka tarihî bir olaya dayanmamaları, nazım-nesir karışık olmakla beraber zamanla nesir kısmının ağırlık kazanması, kişilerin ve olayların gerçeğe daha uygun olması, kahramanlıktan çok aşk maceralarına yer verilmesi gibi özellikleriyle destandan ayrılmaktadır. Böylece destanlarla modern roman arasındaki geçiş döneminde ortaya çıktıklarından "epico-romanesque" diye de adlandırılan halk hikâyeleri, gerek konu gerekse şekil olarak hem epik eserlerin

özelliklerini taşır, hem de modern romandaki tipleri ve olayları ihtiva eder (Türkmen, C.17, 1998: 488).

Yapı ve şekillenmede kullanılan malzeme ve ayrıntılar, olaylara yön veren dünya görüşü, örf ve geleneklerin devamlılığını sağlayan öz, halk hikâyelerine millîlik özelliği kazandıran önemli unsurlardır. Millî ve manevî yapıya uygun şekiller alan evrensel değerlerin de halk hikâyelerinde önemli yeri vardır (Türkmen, C.17, 1998: 488).

Halk hikâyeleri, sözlü ve yazılı kaynaklara göre şekil ve üslûp bakımından bazı farklılıklar gösterir. Sözlü kaynaklarda anlatılanlar daha uzun ve konuşma üslûbundadır. "Sabah oldu, cümlemizin üzerine hayırlı sabahlar olsun!" gibi konuşma kalıpları sözlü geleneğe ait özelliklerdir. Ayrıca âşık hikâyeyi anlatırken şartların gerektirdiği ilâveleri yapar, hatta dinleyicilerle şakalaşır ve bu şakalar da hikâyeye dahil olur (Türkmen, C.17: 1998: 488).

Halk hikâyeleri, anlatı esasına dayanan bir edebi türdür. Sözlü halk edebiyatı geleneği günümüzde de sürmektedir. Genel çizgileriyle şu özellikler görülür:

1-Nazım-nesir karışıktır.

2-Kişilerin ve olayların anlatımında gerçeğe yakınlık görülür.

3-Kahramanlık ve aşk maceraları en çok işlenen konulardandır (Türkmen, C.17, 1998: 488).

Nazım ve nesir karışık olan bu uzun halk hikayeleri yanında bazen tek bir türkünün etrafında meydana gelmiş küçük hikayeler vardır. Bunlar bir efsaneden, masaldan veya gerçek hayattan alınmış olay ve olaylar çevresinde örülmüş, yapısı basit anlatımlar olup, türküleriyle birlikte bir iki saat anlatılabilirler. Bunlara serküşte, kıssa veya kaside denir (Köse, 1989:60; Boratav, 1988:38). Hikayeli türkü söylemeye Çukurova’da “bozlak” denilmektedir. Bozlak teriminin halk müziğinde bir form olan uzun havalarla ilgisi olmayıp hikayeli türkü anlatma, söyleme geleneğinin adıdır. Ayrıca hikayelerde söylenen türküler uzun hava tarzındadır. Belki de türkülerin uzun hava tarzında oluşundan bozlak adı verilmiştir (Atılgan, 1998:7).

Büyük halk hikayelerinde türküler hikayeyi süslemek, canlandırmak için söylenmektedir. Asıl olan mensur dille anlatılan maceralardır. Küçük hikayelerde ise asıl olan türkü melodidir. Mensur hikaye kısmı türküyü anlaşılır hâle getirmeyi, böylece daha büyük bir etki yaratmayı amaçlar (Köse, 1989:250).

Aladağ'dan derlediğimiz ve halk hikayeleri sınıfına dahil ettiğimiz üç türkölü hikaye şunlardır:

AHH-1

Mehmet Çavuş ve Eşi

Köyün birinde bir aile yaşarmış. Bu ailenin sadece bir oğlu varmış adı da Mehmet Çavuşmuş. Bu oğlan büyümüş askerlik yaşına gelmiş. Mehmet Çavuşun anası bir gün kocasına “gel bu oğlan askere gitmeden evlendirelim” demiş. Kocas da kabul etmiş “Tamam, amma çocuğu ikna edelim” demiş. Karı-koca oğullarını karşılarına almışlar “Gel oğlum sen askere gitmeden seni evlendirelim” demişler. Ancak oğlan kabul etmemiş “Ben askere gitmeden evlenmem” demiş. Ancak ana ve babası kendilerine bakacak, yardım edecek, can yoldaşı olacak bir gelinleri olması gerektiğini anlatmışlar ve o kadar baskı yapmışlar ki Mehmet Çavuş kabul etmek zorunda kalmış. Mehmet Çavuş’a köyden bir kız bulmuşlar ve evlendirmişler. Mehmet Çavuş evlendikten sonra askere gitmiş. Bu arada bir savaş olmuş ve Mehmet Çavuş bu savaşta düşmana esir düşmüş. Yirmi yıl esir kaldıktan sonra düşman elinden kurtulup köyüne dönmüş. Bu arada Mehmet Çavuş askere giderken karısı da hamileymiş ve o askerdeyken doğurmuş. Bir oğulları olmuş. Mehmet Çavuş evine döndüğünde pencereden bir bakmış ki karısının koynunda bir delikanlı yatıyor. Silahını çekmiş ve karısını tam vuracakken “ben sazımla bir iki söz söyleyeyim de işin doğrusunu öğreneyim. Eğer iş benim bildiğim gibi değilse karımı öldürmem” demiş. Almış eline sazı ve Mehmet Çavuş söylemeye başlamış:

Akşamınan kaldırsana
Kandilini yandırsana
Koynunda yatan yiğidi
N’olur bana bildirsene

Kadın sazın sesini duyunca uyanmış ve eline sazı alıp :

Akşamınan kaldırmışam
Kandilimi yandırmışam
Koynumda yatan yiğidi
Ben mememden emdirmişem

Mehmet Çavuş:

Aşağıdan gelir tatar
Kamçısını atar tutar
Garip oğlan nerde yatar
N'olur beni al içeri

Karısı:

Aşağıdan gelir tatar
Kamçısını atar tutar
Garip oğlan handa yatar
Yolcu isen git yoluna

Mehmet Çavuş:

Hastayım ata binemem
Biner de geri inemem
Ay karanlık yol bulamam
N'olur beni al içeri

Karısı:

Hastasın ata binersin
Biner de geri inersin
Ay mehtaplı gündüz gibisin
Yolcu isen git yoluna

Mehmet Çavuş:

Aşağıdan gelir kervan
Dizlerimde yoktur derman
Mehmet Çavuş sana kurban
N'olur beni al içeri

Karısı:

Aşağıdan gelir kervan
Dizlerinde vardır derman
Kollarım yastık saçlarım yorgan
Ev senindir gir içeri

AHH-2

Mahmut ile Güllü Hikayesi

Bir genç evlenmiş ve düğününden bir hafta sonra askere gitmiş. Uzun yıllar sonra geri köyüne dönmüş, bu arada kimse ondan haber alamamış. Köye gelince pınar başında karısını su doldururken görmüş. Karısı onu tanımamış. Karşılıklı olarak atışarak adam kendisini karısına tanıtmış.

Mahmut Çavuş:

Çamlıbelin çayırına
At bağladım bayırına
Bir yudum su ver içeyim
Anan baban hayırına

Güllü:

Çamlıbelde çayır olmaz
Su başında hayır olmaz
İç suyunu git yoluna
Obam duyar gayil olmaz

Mahmut Çavuş:

Dandıranı dandır gelin
Ateşini yandır gelin
Koynunda yatan yiğidi
Sen de bana bildir gelin

Güllü:

Dandıramı dandırmışım
Ateşimi yandırmışım
Koynumda yatan yiğidi
Kar mememden emdirmişim

Mahmut Çavuş:

Asker idim elden geldim
Elden ırak yoldan geldim
Mahmut Çavuş sana kurban
Aç yüzünü Güllü Gelin

(K3)

AHH-3

Bir adamın yeni evlenen oğlu askere gitmiş. Oğlan esir düşmüş, yedi sene gelmemiş. Gelini herkes alacak olmuş, evinin önünde dolanırlarmış. Oğlanın babası oğlundan umudu kesince geliniyle evlenmiş. Yedi sene sonra oğlu gelmiş, durumu öğrenince aralarında aşağıdaki diyalog gerçekleşmiş:

Oğlan: Sabahtan kalktı da vapur yürüdü
Küçücek dağları duman бүrүdү
Böyle işler dört kitapta yoğidi

Babam sen nasıl aldın bu gelini
Çevresi oyalı telli gelini

Havlusuna vardım havlusu çamur
Aşhaneye vardım kolları hamur
O gözleri olmuş bir sulu yağmur

Babam sen nasıl aldın bu gelini
Çevresi oyalı telli gelini

Keten gömlek giymiş kolları nazik
Sıktırmış kolunu altın bilezik
Öpmeye kıyamadım, sıkmaya yazık

Babam sen nasıl aldın bu gelini
Çevresi oyalı telli gelini

Gelin: Garşıdan garşıya atılamadım
Gırıldı kantarım dartılamadım
Gahırlı gahırlı söyleme oğlan
Dövis (zalim) baban elinden gurtulamadım

Keklik gibi de kanadımı süzemedim
Muraz alıp şu dünyada gezmedim
Bu kara yazgıyı kendim yazmadım
Mevlam yazmış bu yazıyı alnıma

Oğlan: Pınarın başında söylenen sözler
Baba sende yok mu utanır yüzler
İnsan bir oğlunun yolunu gözler

Baba nerden aldın allı gelini
Çevresi oyalı telli gelini

Baba: Pınarın başında destimi godum
Oğlumu görünce ben pişman oldum
El almasın diye de oğlum ben aldım
Teri bürcü bürcü kokar gelinim
(K3, K8, K10)

Değerlendirme

Aladağ'dan derlediğimiz ve halk hikayesi sınıflamasında yer alan üç hikaye de türkölü hikaye özelliğı göstermektedir (AHH-1, AHH-2, AHH-3). Bu türkölülerde ilk önce türkölünün hikayesi anlatılmakta sonra türkölülerı söylenmektedir.

Bu türkölülerde şekil yönünden baktığımızda iki türkölü hikayedeki türkölülerin nazım biriminin dörtlük olduğunu (AHH-1, AHH-2) görmekteyiz. Bir türkölü hikaye ise nazım birimi bakımından bütönlük göstermemekle beraber bir bölümü üçlü bent ve ikili kavuştaklardan, bazı bölümleri ise dörtlüklerden oluşmaktadır (AHH-3).

İki türkü 8’li hece ölçüsü ile (AHH-1, AHH-2), biri ise 11 ‘li hece ölçüsüyle söylenmiştir (AHH-3). Uyak dizilişleri bakımından baktığımızda ise türkülü hikayelerin ilkinde aaba-ccbc- dded- ffef..uyak dizilişinin (AHH-1), ikincisinde ise aaba- ccde-eefe... uyak dizilişinin olduğunu görmektetiz. Üçüncü türkülü hikaye nazım birimi bakımından bütünlük arzetmediğinden uyak dizilişi bakımından da bütünlüğü yoktur. Ancak oğlanın söylediği bölümler aaa-bb-ccc-bb- ddd-bb şeklinde, gelinin söylediği bölümler aaba-cccd şeklinde, babanın söylediği tek dörtlük ise aaab şeklinde uyaklanmıştır (AHH-3).

Bu türkülü hikayeleri içerik olarak incelediğimizde iki türkülü hikayenin birbirine benzediğini, bir olayın farklı iki varyantı şeklinde olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü iki türkülü hikayede de askere giden erkeğin uzun süre gelmemesi ve döndüğünde karısıyla karşılaşması anlatılmaktadır. Ayrıca birinde isim Mehmet Çavuş iken diğerinde Mahmut Çavuş’tur. Bu benzerlikler ayrıca türkülerin içerisinde geçen bazı mısralar tesadüf olamayacak kadar birbirlerine benzemektedirler (AHH-1, AHH-2).

Bir halk hikayesinde yine askere giden ve esir düşüp yedi sene gelmeyen bir erkeğin karısının, babası tarafından alınması anlatılmaktadır. Derlediğimiz bu türkülü hikaye askerden dönen oğlan, onun eşi ve oğlanın babasının karşılıklı söylemiş olduğu bölülmeden oluşmaktadır. Bu türküde yaşanan sıra dışı, garip olay üzerine, olayda taraf olan ve kendini mağdur hisseden her üç kişinin de durumlarını, içinde bulundukları şartları haklı göstermenin çabasını görmekteyiz. Bu türküde insanın bazı davranışlarının istemi dışında, toplum içinde yaşamanın verdiği şartlara uyma zorunluluğuyla oluştuğu analtılmaktadır. Bu davranışların zaman içinde pişmanlık duyursa da hayatın bir gerçeği olduğunu görmekteyiz (AHH-3).

Her üç türkülü hikayede de türkü bölümleri asıl olup, baştaki mensur bölüm yardımcı unsurdur. Türkünün söyleme nedeni olan hikayesinin bilinmesi, metni anlamlandırmayı kolaylaştırmaktadır.

2.4. Köy Seyirlik Oyunları

Köy seyirlik oyunları çağlar boyu süren halk tiyatrosu geleneğinin günümüze gelen mirasıdır. Bu oyunlar tarih boyunca göçlerden, çeşitli kültürlerden ve

birikimlerden etkilenmiştir. İslâmiyet öncesi Türk kültüründe bugünkü İslâmiyet ve Anadolu kültürünün etkisini görüyoruz. Bu oyunlar zamanla değişip gelişerek bugünkü şeklini almıştır. Oynandığı toplumun kültür düzeyine, zaman ve geleneğe bağlı olarak şekillenir (Artun, 2003: 7)

Seyirlik oyunlar iki grupta incelenebilir:

1. Ritüel nitelikte, belirli bir takvimi olan işlevsel oyunlar.
2. Evlenme törenlerinde ve çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlar.

Ritüel kökenli oyunlarda şenlik, büyü, bolluk ve bereket motifleri iç içedir. Taklit, eylem ve toplu katılma doğaya karşı korunmadır. Bu tür oyunlar eski-yeni, iyi-kötü, bolluk-kıtlık, yaz-kış, ak-kara, güçlü-zayıf gibi çatışmalar üzerine kurulur. Ritüel kökenli oyunların bir kısmı kıştan sonra canlanan doğanın sevinçle karşılanması törenlerine bağlıdır. Ritüellerle, kökeni avcılık ve kazma tarım dönemlerine kadar indirebileceğimiz izler günümüze kadar taşınmıştır. Bugün büyü işlevinin ikinci plâna itildiğini, İslâmi inançların yanında birer renk olarak kaldığını görüyoruz. Eski kültüre bağlı bolluk, bereket ve çoğalmayı simgeleyen motiflerin tam anlamıyla bilinmediği gözlenmektedir. Bu oyunlardaki dondurulmuş estetik biçim ve kalıp günlük olaylarla şekillenir. Günümüzde bu oyunların birçoğu eğlence amaçlı oynanmasına rağmen oyun çıkarmanın temelindeki dinsel işlevi hatırlatan izler taşır (Şener, 1998: 23). Ritüellerde taklitle canlandırma ögesi dramı oluşturur (And, 1975: 50). Dramatik nitelikli ritüeller kültik özlüdür ve dinsel alana girer (Örnek, 1988: 183). Ritüeller doğanın bilinmeyen yönlerini simgeler. Her ritüel bir sembolden oluşur. Eşya, faaliyet, görüntü, olay, saha ve zaman boyutu vardır. Bugün geleneksel tür olara oynanan bu oyunlarda ilkelerin büyüsel işlevini bulamayız (İnan, 1995: 45). Ritüel kökenli oyunların özünde doğayla barışık olma isteği bulunur. Köylü bu törenlere inanarak katılır (Karadağ, 1978: 9).

Kökeni büyüye dayalı oyunların çehresi artık değişmiştir. Köylü şenlik olarak adlandırdığı bu oyunları yeni bir boyutta sürdürmektedir. Oyunlar günümüzde eğlence amaçlı oynandığından bazı farklılaşmalar görülmektedir (And, 1983: 18). Törenlerde gerçekleştirilmek istenen durum simgesel olarak canlandırılmaktadır (Şener, 1977: 24).

Eğlence amaçlı oyunlarda topluluğu eğlendirmek amacı güdülür. Oyunlarda toplumun eksik yönleri ele alınır, bozuk kişiliklerle alay edilir. Kelime oyunlarından

yola çıkılarak espriler yaratılır. Ahlâkî bir sonuca varmak amaçlanır. Oyunların belli bir metin yapısı vardır. Oyunlar doğmaca oynandığından oyundan oyuna ufak tefek değişiklikler görülür. Seyirci oyunun metin yapısını bilir. Oyunları en iyi bilen kişi yönetici görevini üstlenir. Seyircinin tepkisi oyunu yönlendirir. Oyunlarda kılık değiştirilir, belli bir dekor yoktur, kostüme çok önem verilir (Artun, 2003: 8).

Aladağ'dan derlenen seyirlik oyunları şunlardır:

ASO-1

Kara Fatma Oyunu

Düğünlerde, özellikle kına gecelerinde oynanan bir oyundur. Amaç düğünün eğlenceli olmasıdır.

Oyun için öncelikle erkek tarafından kadın kılığına girmesi için bir erkek seçilir. Seçilen kişiye kadın elbisesi giydirilir, başına eşarp bağlanır, göğüsler için de portakal ya da limon kullanılır. Kara olması için de yüzüne soba isı sürölür. Oyun da adını buradan almaktadır. Böylece seçilen kişi oyun için hazır olmuş olur.

Kara Fatma düğünün yapıldığı meydana gelir ve müzik eşliğinde oynamaya başlar. Komik figürlerle halkı güldürmeye çalışır. Oyunda dört de erkek yer alır. Bunlardan biri Kara Fatma'yı sahiplenir. Diğer erkekler de Kara Fatma'yı rahatsız etmeye çalışıp askıntı olurlar. Kara Fatma'yı sahiplenen erkek de diğer erkeklerle kavga eder ve Kara Fatma'yı korumaya çalışır. Halk bu sırada yaşanan komikliklere güler ve eğlenir. En sonunda Kara Fatma'yı sahiplenen adam onu kucağına alarak meydandan çıkar ve oyun sona erer. Oyun genellikle sessiz ve komik hareketlere dayalı olarak geçer.

(K1,K21,K83,K84,K85)

ASO-2

Topal Kız Oyunu

Düğünlerde, özellikle kına gecelerinde oynanan diğer bir oyundur. Yine bunun amacı da halkı eğlendirmektir.

Topal Kız oyunu da düğünlerde, kına gecelerinde halkı eğlendirmek için oynanan oyunlardan biridir. Oyun iki kişiyle oynanır. Önce kadın kılığına girecek bir

erkek bulunur. Daha sonra bu erkeğe kadın şalvarı ve gömlek giydirilir, başına bir eşarp bağlanır. Bu kişi Topal Kız olarak adlandırılır. Topal taklidi yapabilmesi için bu kişiye bir baston verilir.

Topal kız müzik eşliğinde meydanda bastonuyla oynar. Oynarken komik hareketleriyle çevredekileri güldürür. Daha sonra erkek meydana girer ve Topal Kız'a yaklaşır. Kıza kur yapıp onun gönlünü çalmaya çalışır. En sonunda gönlünü eder ve onu kucağına alıp meydandan çıkar ve oyun sona erer. Oyun genellikle sessiz ve komik hareketlere dayalı olarak geçer.

(K1,K21,K83,K84,K85)

ASO-3

Tilki Oyunu

Eskiden düğünlerde bir oyun çıkardı. Beş altı kişi düğün meydanına çıkar, ortaklık kurarlardı ve ortaklaşa karpuz ekerlerdi. Bir de tilki gelirdi. Ortaklar birbirlerine çığırırdı:

- Ortak, tilki karpuzu almasın.

Şapkalar karpuz yerine yerlere bırakılmış olurdu. Tilki gelirdi tek tek karpuzları alırdı. En son bir yerden geçerken -tilkinin kuyruğuna bir pamuk bağlanmış olurdu- bir ateş değirirdi.

Tilki bağırarak kalabalığın içine karışır, herkes korkar, dağılır ve düğün de sona ererdi.

(K21,K22)

ASO-4

Deve Oyunu

Düğünlerde deve oyunu oynanırdı. İki ya da üç kişiden oluşturulan ve üzerinde bir çul bulunan deve ile bunun bir sahibi vardır. Deve sahibi elindeki sopayla düğüne gelenleri karşılar. Bu arada çeşitli şakalarla bazen devesini döver, bazen gelenleri. Devecinin nükteci kişiliği izleyenlere hoş vakit geçirir.

(K90, K91)

ASO-5

Sinsin Oyunu

Sinsin oyunu sadece erkekler tarafından oynanan bir oyundur. Bayanlar oyunu görülebilecek bir yerden seyredebilir.

Oyunun oynanabilmesi için geniş, boş ve düz bir zemin gereklidir. Oyun oynanacak alan geniş bir çember şeklinde çizilir veya bir ip çekilir. Oyuncuların rahat oynayabilmesi ve karışıklılığı önlemek için halkın belirlenen bu sınırı, çizgiyi geçmemesi gerekir.

Alanın tam ortasına kesilen çam odunları konur ve yakılarak ateşin etrafa ışık vermesi sağlanır. Çam ağacının kullanılmasının sebebi, çamda bulunan çıranın daha hızlı yanması ve etrafa ışık vermesidir.

Sinsin oyununda belirli bir oyuncu sayısı yoktur. Herkes katılabilir. Oyunu oynayan oyuncu davul zurna eşliğinde yanan ateşin etrafında sağ eli havada, sol eli belinde geriye doğru giderek ateşin etrafında dönmeye başlar. Dönen oyuncunun çok dikkatli olması gerekir. Devamlı olarak sağını, solunu, önünü ve arkasını kontrol etmesi gerekir. Nedeni ise ateşin üzerinden atlayıp gelen başka bir oyuncu, sınırı geçmeden ona yetişirse bir iki tane vurur. Bazen ortadaki oyuncuyu yakalayan kişi ona vurmayıp sarılıp öperek centilmenlik yapar. Fakat ortadaki oyuncu dışarıdan geleni fark edip çizgiyi geçerse, ortadaki oyuncu kurtulur ve ona vurmak isteyen kişi ateşin etrafında dönmeye başlar.

Bu oyun köyler arasında oynanıyorsa oyun kız tarafında, yani kızın köyünde oynanır. Böylece güzel bir kaynaşma ortamı çıkarsa da bazen kavgayla biten oyunlar da olmaktadır. Heyecanlı ve zevkli bir oyundur

(K83, K84, K85, K86)

ASO-6

Helini

Kına gecesinde erkeklerin oynadığı bir çeşit ortaoyunudur. İki erkek oynar. Bunlardan biri kadın kılığındadır ve karı- koca rollerindedirler. Bir çocukları olur ve adını Haşını koyarlar. İkinci çocukları olur adını Helini, üçüncü çocukları olur adını Hüsünü, dördüncü çocukları olur adını Hıçını, beşinci çocukları olur adını Huyunu koyarlar. Oyun alanına bir kova su getirip koyarlar. Oyuna göre aradan zaman geçer ve çocuklar büyür, baba yaşlanır ve ölür. Birden orta yere yıkılır. Kadın feryat ederek başına gelir ve teker teker çocuklarını çağırır:

- Haşını yavrum Haşını

Tut babayın başını

Haşını gerir babasının başını tutar.

- Helini yavrum helini

Tut babyın elini

Der. Helini babasının elini tutar.

- Hıçını yavrum Hıçını

Tut babayın kıcını

Hıçını gelir babasının ayaklarını tutar.

- Hüsünü yavrum Hüsünü

Aç babayın göğsünü

Hüsünü gelir babsının göğsünü açar.

- Huyunu yavrum Huyunu

Dök babayın suyunu

Huyunu gider kovadaki suyu alır, Hüsünü'nün açtığı babasının göğsüne döker.

Ölü yerinden fırlar, kaçır. Ölü ortadan kalkmış olur. Oyun böylece biter.

(K12, K19, K90)

Değerlendirme

Aladağ yöresinden derlenen seyirlik oyunların tamamı “evlenme törenlerinde ve çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlar” arasında yer almaktadır (ASO-1, ASO-2, ASO-3, ASO-4, ASO-5, ASO-6). Bu oyunlar düğün zamanında kına

gecelelerinde ve gelinin eve geldiği akşam gelin evinde oynanmaktadır (ASO-1, ASO-2, ASO-3, ASO-4, ASO-5, ASO-6). Oyunlardaki komikliklerle halk eğlendirilir.

Oyunlar genellikle meydanlarda ve dđđün yerinde oynanır. Halk oyun oynayanların çevresinde toplanır. Dđđünlerde bu oyunlara büyük bir ilgi gösterilir. Dđđünler bu şekilde çok daha eğlenceli geçer.

Oyunlardaki kadın rollerini erkekler oynar (ASO-1, ASO-2, ASO-3, ASO-4, ASO-5, ASO-6). Kadın kılığına girmek için eşarp, limon, etek, şalvar, baston gibi aksesuarlar ve kostümler kullanılır.

SONUÇ

Kültür, insanoğlunun sosyal etkileşme yoluyla kazandığı maddî manevî birikimleri, değerleri, yönelimleri içeren karmaşık bir bütündür. Toplumsal yaşam içerisinde birey, çevresindeki insanlarla ilişkilerini uyumlu kılabilmek için birçok ortak ve yaygın davranışta bulunur. Her toplumun sahip olduğu sosyal yapılar birbirlerinden farklı olduğundan, her toplumun kendine özgü bir halk kültürü geleneği oluşmuştur. Bu davranış kalıpları, o toplumun yaşama biçimini, olaylar karşısındaki tavrını, çevresini ve dünyayı algılayışını açıklar. Kısaca âdet ve inanmalar dediğimiz gelenekler, görenekler, örfler, âdetler, töreler, inançlar ve moda toplumun halk kültürünü oluşturur.

Gelişen teknolojiyle ortaya çıkan kültürel etkileşim ve küreselleşme, sosyolojik ve kültürel olaylar, yaşanılan çevrenin etkileşiminin artması, nüfus ve göç olayları halk kültürünün değişmesine ve gelişmesine katkıda bulunur. Aladağ halk kültürü de, bu etkiler nedeniyle değişmekte ve gelişmektedir. Ancak, bu değişim ve gelişim içerisinde yeni renkler kazanırken, sahip olduğu kimi zenginlikleri de yitirmektedir.

İnsanın yaşamı boyunca geçirdiği çeşitli devreler vardır. Bunlar içinde en önemlileri *"halk kültüründe geçiş dönemleri"* adını verdiğimiz doğum, evlenme ve ölüm dönemleridir. Halk kültüründe birey bu dönemleri geçirirken, onu çeşitli tehlikelerden korumak, onu yeni dönemine hazırlamak için birtakım âdet ve inanmalar uygular. Aladağ halk kültüründe de, bu geçiş dönemlerinde çeşitli âdet ve inanmalar uygulanmaktadır.

Aladağ ve çevresinde, yaşamın başlangıcı olan doğumda, doğum öncesinden başlayıp doğum sonuna kadar uzanan bir dönemde uygulanan yüzlerce âdet ve inanma vardır. Geleneksel kültürde çocuk sahibi olmak isteyen kadın daha gebe kalmadan sağlıklı bir çocuğa sahip olmak için, gebe kaldıktan sonra da, istediği cinsiyette sağlıklı bir çocuk doğurabilmek için çeşitli yollara başvurur. Doğacak çocuğun cinsiyetini belirleyebilmek için hamile kadının fiziksel durumlarından tahminde bulunulduğu gibi kadının oturacağı minder altına makas veya bıçak koyarak bir nevi fal özelliği gösteren cinsiyet tahmin etme yöntemlerini de görmekteyiz.

Cinsiyeti tahmin etmenin yanında cinsiyeti belirlemek ve yönlendirmek amacıyla da bazı uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamaların genellikle erkek çocuk olması için uygulandığını görmekteyiz. Kadın istediği cinsiyette çocuğa sahip olabilmek için hocaya veya ocaklara gitmekte, muskalar yazdırmaktadır. Değişen hayat şartları, teknolojinin ilerlemesi, doğacak çocuğun cinsiyetini öğrenmede artık ilk sırayı almıştır. Kadınlar kendi aralarında cinsiyet tahmininde bulunsalar da artık hamile kadınlar hastanelere gitmekte ve ültrason denilen aletle doğuracakları çocuğun cinsiyetini öğrenebilmektedirler.

Doğum sırası geldiğinde doğumun kolay gerçekleşebilmesi için uygulanan yöntemlerin çoğunluğu dinsel ve büyüsel pratikler olup, bir kısmı ise bedeni rahatlatmaya yönelik yöntemlerdir. Doğum yapacak kadının kocası dama çıkarılıp damın tepeletilmesi; hamile kadının su üstünden geçirilmesi; okunmuş su içirilmesi; oklavanın ucundan su içirilmesi; kadınların “Göcek, göcek, göçelim gayri” diye bağırarak çocuğu korkutma davranışı; çabuk doğum yapan bir kadının kolunun büküm yerinden su içirilmesi; hamile kadına kocasının ayaklarını yıkadığı sudan içirilmesi gibi uygulamalar bu tür pratiklerdir. Bunun yanında sancılı kadının banyo yaptırılması, sıcak şeylerin içirilmesi, seccadenin üzerinde sallanılması, ağzının kapatılıp sancının aşağıya verilmesini sağlama, bir şeyi ısıtma ise bedeni doğuma hazırlatıcı yöntemlerdir.

Doğumdan hemen sonra çocuğun eşinin toprağa gömülmesi olayı eski Türklerden günümüze kadar halk geleneğinde yerini korumaktadır. Bugün de eş toprağa gömülmede göbek de uygun bir yerde saklanmakta veya gömülmektedir. Göbeğin atıldığı veya saklandığı yer ile çocuğun doğrudan etkileneceği düşünülerek, okuması için okulun duvarına veya bahçesine, imanlı olması veya hoca olması için cami duvarına konakta veya avlusuna gömülmektedir. Bazen de eve bağlı olması için ya da fazla gezmemesi için evin bahçesine gömülmede ya da kız çocuklarında eli dikişe, nakışa yatkın olsun, iyi bir ev kızı olsun diye çeyiz çuvalında korunmaktadır.

Göbek için yapılan tüm bu işlemlerle doğan çocuğun geleceğinin etkileneceğine inanılmakta, bu amaçla benzetme ve taklit yoluyla çocuğun gelecekte iyi okuması, inançlı biri olması, iyi bir mesleğinin olması, evine bağlı biri olması beklenmekte ve onun bir parçası kabul edilen göbek gelişigüzel, herhangi bir yere atılmamakta, büyüsel nitelikli işlemler uygulanmaktadır.

Doğum sonrasında zayıf düşen anneyi ve korumasız olan çocuğu hastalıklardan ve diğer kötü durumlardan korumak ve anneye eski gücünü geri kazandırmak amacıyla birçok uygulama yapılmaktadır. Eski Türklerden günümüze kadar gelen bir inanmayla, anne ve çocuğun "albasması" olmasından korkulur. Lohusalara musallat olduğuna inanılan, lohusa ve çocuğa çeşitli kötülükler yapan, lohusanın ateşliyen ve yalnızken gördüğü doğa üstü bu varlığa karşı, lohusa odasında; Kuran, süpürge, iğne, soğan gibi nesneler bulundurulmaktadır. Çocuğun yüzüne al bir örtü örtülmesi, annenin başına kırmızı yağlık bağlanması veya yorganın al renkli olması albasmasını engelleyeceği düşüncesiyle uygulanan pratiklerdir. Albasmasına uğrayan kadını tedavi etmek için uygulanan pratiklerin başında hocaya götürmek, üstüne dualar veya Kuran okutmak, muska yazdırmak ya da hocanın okuduğu suyu kadına içirmek gelmektedir.

Doğumdan sonraki bir diğer uygulama ise "Kırk Çıkarma"dır. Kırkinci gün bebeğin doğumundan sonraki en önemli günlerden biridir. Bu günde çocuk, annesi ve kullandıkları eşyalar yıkanır. Böylece çocuk yeni bir döneme başlar. Anadolu'nun pek çok yerinde 20. ve 40. gününde uygulanmakta olan, yıkama suyuna taş, bitki ve altın koyma davranışını Aladağ'daki uygulamalarda da görüyoruz. Kırk çıkarmadan sonra ilk gezmeye götürülür ki bu mümkün olduğu kadar uzak bir yer olmasına dikkat edilir. Çünkü gidilen yer ne kadar uzak olursa çocuğun ömrünün de o kadar uzun olacağı düşünülür. Çocuğun ilk gittiği evde çocuğa, uzun ömürlü olması için pamuk ve un sürülür. İleride çocuğunun olması için koynuna yumurta konması da büyüsel pratiklerdendir.

Doğumdan sonra gelişemeyen ve büyüyemeyen çocuğa, Aladağ'da "aydaş çocuk" denmektedir. Aydaş çocuğun tedavisinde genellikle yabancı, çocukla kan bağı olmayan bir kadından faydalanılır. En çok yapılan uygulamalar, dört yol ağzında çocuğun yıkanması, çocuğun tartılması veya bir ağacın arasından geçirilmesidir.

Aladağ'da yürüyemeyen, yürürken ayakları dolaşıp düşen çocuğun kösteği kırılır. Büyülük bir işlem olan köstek kırmada, çocuğun yürümesini engelleyen bağ kesilmeye çalışılarak taklit büyüsi yapılmaktadır. Bunun için çocuğun bacaklarına çörek bağlanır, köstek bir çocuk, tarafından kesilir. Bacağına bağlı çöreğin kopunca kösteğinde kesileceğine inanılır. Ayrıca çocukların kaçırdığı çöreğin ardından gitmek için çocuğun yürümeye çalışacağına inanılır. Bu işlem üç cuma gerçekleştirilerek uygulamaya dinsel bir işlev katılmıştır.

Çok ağlayan çocuğa uygulanan pratiklerin cuma günü çocuğun ağzına terlikle vurulması şeklinde olduğunu görürüz. Bu davranışın cuma günü özellikle sela verilirken uygulanmasına dikkat edilir. Huy kesme olarak da adlandırılan bu uygulamada dinsel ve büyüsel öğeler birlikte görülür. Uygulama Müslümanlıkta kutsal gün kabul edilen cuma günü ve üç kez tekrarlanmaktadır. Çok ağlayan çocuğun bela ve ölüm getireceğine inanılır bu yüzden çare aranır.

Çocuğun tırnağının ilk defa kesilmesinde de bazı pratikler uygulanmaktadır. Örneğin ileride eli bolluk içinde olsun diye önüne çeşitli değerlerde para konması ve istediğini alması uygulaması bu tür büyüsel pratiklerdendir. İlk dişi çıktığında da yine bazı uygulamaları görmekteyiz. Çocuğun dişini ilk gören kişi çocuğa hediye almaktadır. Çocuğun annesi de “diş hediği” denilen mısır, buğday veya nohut kaynatarak bu durumu yakın çevresine duyurmaktadır.

Çocuk için bir diğer önemli dönem olan sünnetde "kirve" seçimine büyük önem verilir. Kirve seçilen kişi, ömür boyu ailenin en yakını olmaktadır. Kirve çocukları kardeş kabul edilmekte ve iki aile bir ömür boyu sürecektir dostluğa adım atmış kabul edilmektedir.

Bireyin yaşamındaki geçiş dönemlerinden bir diğeri de evlenmedir. Aladağ'da görülen evlenme biçimleri arasında; gençlerin anlaşır ailelerinin onayı ile evlenmelerine, görücü usulü ile evlenmelere, kız kaçırma evliliklerine, kayınbirader veya baldızla yapılan evliliklere ve akraba evliliklerine rastlanmaktadır.

Eskiden daha çok akraba evliliğinin tercih edildiğini görmekteyiz. Amca, teyze; hala, dayı gibi birinci dereceden akraba evlilikleri tercih edilmektedir. Bunda amaç “döl dışarı çıkmasın” anlayışıdır. Bunun yanında mirasın bölünmemesi de önemli bir faktördür. Ancak artık akraba evlilikleri daha az görülmektedir. Halkın bilinçlenmesiyle birlikte, sakat doğumlara sebep olan akraba evliliğine daha az rağbet edilir olmuştur.

Aladağ'da kayınbiraderle (levirat) ve baldızla (sorarat) evlilik görülmektedir. Eşlerden birinin ölmesi halinde, ölenin kardeşiyle hayatta kalanın evlendirilmesinin temelinde, geride kalan çocukların perişan olmaması, sahipsiz kalmaması düşüncesi; çocukları korumak, üvey elinde bırakmamak anlayışı yatmaktadır. Köylerde gerek

kayınbiraderle, gerekse baldızla evlilik bu özelliğinden dolayı mantıklı bulunmaktadır. Bu evliliğin temelinde sosyal ve psikolojik etmenler rol oynamaktadır.

Aladağ'da çok eşliliğe nadiren rastlanmaktadır. Çok eşliliğin en önemli sebebi kadının çocuğu olmamasıdır. Çocuk olmayınca erkekte suç aranmamakta ve erkek yeni bir evlilik yapabilmektedir. Bunun dışında eskiden güçlü kuvvetli erkekler istediği kadını, kadın evli olsa dahi, zorla kaçırıp evlenebilmekteymiş. Ancak şimdi bu tür zorla kaçırmalara rastlanmamaktadır.

Köylerde yeni nesil, akraba evliliğini, özellikle paralel ve çapraz evliliğin hiç bir şeklini onaylamamaktadır. Daha çok kendi aralarında anlaşp ailelerine haber vererek kızı istetme şeklinde evlilikler gerçekleşmektedir. Okuyan gençler ise okudukları yerde tanıştıkları kızlarla evlenmektedir. Bu da yeni akrabalıkları doğurmaktadır.

Toplumumuzda, erkekler, evlenme isteklerini davranışlarıyla belli etmekle birlikte, ailelerine bu isteklerini sözle de ifade edebilmektedir. Çoğu zaman annesine, bazen babasına bu isteğini açıkça söyler. Bazen de abla, abi gibi yakınlarına bu isteğini söyler ve anne ve babasına isteğinin ulaştırılmasını bekler. Kızların böyle bir şansı yoktur. Böyle bir şansa sahip olmadığını bilen genç kız, sadece davranışlarıyla evlenme çağına geldiğini ve evlenmek istediğini ailesine belli etmeye çalışmaktadır.

Aladağ'da evlenme çağına gelen gençler birtakım davranışlarla ailelerine bu isteklerini belli etmektedir. Gençler sinirli davranışlar sergileyerek, sorulan sorulara aksi cevaplar vererek ve söz tutmayarak bu isteklerini açığa vurmaktadırlar. Kızlar ise bulaşıkları yıkarken kapları birbirine vurarak, ev işleri yaparken "ölsem de kurtulsam" gibi sözler ederek bu isteklerini belirtmektedirler. Ayrıca, erkekler yalnızlıktan, soğuktan şikayet ederek ya da evlenen akranlarından bahsederek bu isteklerini belirtmektedir. Alıp başını gideceğini, evden ayrılmak istediğini söyleyerek veya sofrada pilava kaşık batırıp, "ah!.." çekerek bu isteğini açığa vurabilmektedir.

Genç erkek, eğer iş bulduysa veya askerliğini yaptıysa evliliği hak etmiş demektir. Zaten anne ve baba da artık oğullarına kız bakmaya başlamıştır. İlk önce oğlanlarına gözünün tuttuğu birinin olup olmadığını sorarlar. Varsa kendilerine yakışıp yakışmayacağını değerlendirirler. Eğer yoksa kendileri araştırmaya başlar.

Aladağ'da, belirli bir yaşa geldiği halde evlenemeyen kızının kısmetinin kapalı olduğuna inanan aile, kızın kısmetini açmak için çeşitli yollara başvurur. Bunların başta geleni cuma günü kilit açtırmaktır. Diğer bir işlem ise kızın çeyizinin açılmasıdır. Kızın çeyizine verdiği emek gösterilerek kaderden, talihten yardım umulmakta ve kapalı kalan çeyizin kısmeti de kapattığı düşüncesiyle, çeyiz açılmaktadır. Hocalara gitme, dualar okuma, muskalar yazdırma, adaklarda bulunma ve kurşun döktürme halk kültürünün tüm evrelerinde görülen davranış şekillerindendir.

Aladağ'da kız bulma ve beğenme şimdi daha çok modern usullere göre gerçekleşmektedir. Gençler birbirlerini daha rahat görmekte ve aileler daha serbest davranmaktadır. Aladağ'da yaptığımız çalışmada eskiden kızların ve oğlanların bu kadar rahat görüşüp anlaşabilmelerinin mümkün olmadığını görmekteyiz. Erkekle kız tesadüfi birbirini görürse görmekteymiş. Bu görüşme dam yuvarken, suya giderken, ekin biçerken, deste çekerken olabilmektedir. Ya da düğünlerde-nişanlarda; tarla ekim ve biçim zamanında keşik verilirken (karşılıklı yardımlaşma-imece), kız suya giderken, çamaşır yıkarken olabilmektedir. Yoksa anne ve baba kimin evlilik yaşına gelmiş kızı varsa bilir ve kendilerine uygun düşenleri isterdi. Bazen de baba veya dede köy köy gezip oğluna ya da torununa kız ararmış.

Aladağ'da kız istemeye genellikle perşembe günü gidilmektedir. Kız istemeye önce oğlanın anası ile bacısı gider. Bazen kızın ailesini tanıyan bir kadın da yanlarına yoldaş olarak alınır. Onlar kızı görüp beğendikten sonra, bu kez erkekler gider ve kızı babasından isterler. Dönürcü giden bu kişiler aile büyüklerinden ve ağzı laf yapan sevilen sayılan kişilerden oluşur. Kız görmeye giderken bir şey götürülmez. Götürülürse iyi sayılmaz. Ancak, istemeye giderken bir tatlı götürülmesi gelenektir. Yörede, genellikle ikinci ve daha sonraki gidişlerde tatlı götürülmektedir. Eğer kız verilirse getirilen tatlıyla "ağız tadı" yenir.

Birçok yerde olduğu gibi Aladağ'da da başlık âdeti artık tamamen kalkmıştır. Artık küçüğünden büyüğüne herkes başlığı hoş karşılamamakta çağdışı bulmaktadır. Hatta eskiden başlıkla evlendirilenler bu durumu çoğunlukla nefretle anmaktadır.

Aladağ'da "küçük tatlı" ve "büyük tatlı" gibi ayrı ayrı uygulamalara rastlanmamaktadır. "Ağız tadı" adı verilen söz kesmeden sonra nişan takılmaktadır. Nişan mevlitli veya çalgılı olabilmektedir. Törende, "kırkım", "atki"

adı verilen takı töreni yapılmaktadır. Törende toplanan paralar, altınlar ve hediyeler kız tarafında kalmaktadır. Çoğu kez de toplanan para kız babasına verilmekte ve bu paranın kızın çeyizi için kullanılması istenmektedir.

Aladağ'da gerek nişana gerekse düğüne davet "okuntu", "okuntuluk", " yol" adı verilen hediye ve davetiye ile yapılmaktadır. Okuntu için dağıtılacak eşyalar, oğlan evi tarafından kutularla alınarak kız evine gönderilir. Okuntu; elbiselik kumaş, oyalanmış tülbent, havlu, gömlek, atlet, çorap, mendil, bardak ve şekerden oluşmaktadır.

Nişana veya düğüne davet edilecek kişiler, yakın akrabalar, dostlar ve komşular olmak üzere ayrılmakta ve davet ona göre yapılmaktadır. Yakın akrabalara ve yakın dostlara değeri yüksek olan kumaş, havlu, gömlek vb. ile davet yapılırken, uzaktan olanlara veya komşulara mendil, bardak, çorap gibi eşyalarla düğüne davet yapılmaktadır. Artık herkese davetiye verilmekte, yakın akrabalara ise davetiyenin yanında bir de elbiselik, gömlek vs. verilmektedir.

Düğünler genellikle yemekli olmaktadır. Yüksük çorbası, kuru fasulye ve dövme pilavı başta gelen yemeklerdendir. Aladağ'da düğünler, çarşamba veya cuma günü, oğlan evine bayrağın dikilmesiyle başlar. Bayrağın ucuna ayna, soğan, portakal gibi nesneler takılır. Bayrağın dikileceği gün, öğle namazından sonra camiden çıkanlarla birlikte caminin hocası düğün evine gelir. Bayrak hocanın duaları ve iyi dilekleriyle, ev önündeki çardak direğine, dam direğine veya ev önündeki bir ağaca bağlanır. Kurban kesilir, kanı bayrak direğine sürülür. Bayrak dikimi töreniyle birlikte, düğün başlamıştır. Bayrağı sağdıçları hazırlar. Artık eskisi gibi bayrak için ağaç kesilemiyor bu yüzden uzun sııklara bayrak bağlanıyor, ancak yine ucuna yeşillik, ayna, portakal, soğan, elma, horoz teleği ve zakkum dalları da takılır.

Gelin almanın arifesinde kına merasimi yapılır. Kına merasimi kız evinde gerçekleşir ve kıza kına yakma ve kızı övme şeklinde gerçekleştirilir. Eğlenme amaçlı birçok oyun oynanır. Bu gece kızın evindeki son gece olduğundan sonu genellikle ağlamayla biter.

Gelin alma günü genellikle pazar günüdür. Kız ana evinden çıkmadan önce "kardeş kuşağı" bağlanır. Kuşak bağlama, kardeşlerin evliliğe verdiği desteği ve kızı

sağlam ar ve namusuyla teslim ettiklerinin belirtisidir. Gelin oğlan evine geldiğinde, eski Türklerden günümüze kadar gelen bir gelenekle, başına buğday, arpa, bozuk para karışımı "saçı" saçılır. Gelin kayınpederinden ve kayınvalidesinden "indirmelik" almadan gelin arabasından inmez. Bu arada gelin arabadayken "kırkım" töreni de yapılır. Gelin indikten sonra "gelin övme" türküleri söylenir.

Aladağ ve çevresinde gerdeğin ertesi günü duvak yapılır. Mevrit okunur, gelinin yüzünden duvağı alınır. Gelinin oğlan evine getirdiği bohçalar açılır, gösterilir, sahiplerine verilir. Gelen konuklara, kızın çeyizinden yazmalar veya boncuklu tülbentler örtülür. Böylelikle evlenmeyle ilgili son uygulama da gerçekleştirilmiş olur.

Halk kültüründeki geçiş dönemlerinden biri de ölümdür. Aladağ ve çevresinde, ölünün ardından bir dizi adet ve inanma uygulanır. Dinsel yönü ağır basan bu uygulamalarda, büyüsel pratikler de görülür. Rüyaların, birtakım nesnelerin ve hayvanların ölümü çağırdığı düşünülür. Ölümü uzaklaştırmak için çeşitli davranışlarda bulunulur. Cenaze çıktıktan sonra, kötü ruhları evden uzaklaştırmak için tütsü yapılır.

Ölmek üzere olan kişinin ruhunu rahat teslim edebilmesi için gelenek göreneklere ve İslami kurallara göre bazı uygulamalarda bulunulur. Hastada görülen psikolojik ve fizyolojik değişikliklerle ölümün yaklaştığı hissedilince, imanlı gitmesi için ya hemen bir hoca çağrılır ya da Kuran okunmaya başlanır. Hastaya "kelime-i şahadet" getirtilir. Ağzına sürekli, damla damla su verilir. İnanişe göre, su verilmezse şeytan onu kandırır ve inkara davet edermiş. Hastanın başına yakınları toplanır, uzakta bulunanlar çağrılır. Hastanın son söyledikleri dikkatle dinlenir, bunlar vasiyet kabul edildiği için, hastanın ölümünden sonra mutlaka yerine getirilir. Orada bulunanlar ölmek üzere olan kişiyle helalleşirler. Hasta son nefesini vermekte zorlanıyorsa, görmek istediği biri olduğu düşünülür. Bu kişi ya getirtilir ya da bir eşyası veya fotoğrafı gösterilerek son nefesini rahat vermesi sağlanır. Eğer sevmediği biri yanıdaysa çıkarılır. Bu kişinin öldüğünü görmesini istemediği düşünülür.

Ölümün gerçekleşmesinin ardından ölünün hemen çenesi ve ayakları bağlanır, gözleri açıksa kapatılır. Bütün bu uygulamalar İslami adet ve inanmalara göre yerine

getirilir. Kolları kadınsa göğüs hizasında, erkekse bel hizasında birleştirilerek, sağ el üstte olmak üzere bırakılır. Bunda amaç namaz pozisyonu aldırmaştır.

Ölüm olayı camide sala verilerek, ölenin ismi söylenerek duyurulur. Bu arada uzaktakilere telefonla ölüm olayı haber verilir. Bu arada, bir taraftan da ölüyü gömme hazırlıklarına başlanır.

Gömülmeye hazırlanma ve gömme töreni genellikle İslami usullere göre yapılmaktadır. Ölünün yıkanması için ısıtılan suya har dalı, çam dalı gibi yeşillikler atılır, bunun sebebi yeşilin uğurlu sayılmasıdır. Bu suya defne yaprağı da atılır. Defne yaprağı da ölüyü daha iyi yıkaması ve hoş koku vermesi içindir. Ölü yıkama işi evin avlusunda dört tarafı kilimlerle kapatılmış bir köşede veya camide yapılır. Ölüyü, ya bu işin ehli olmuş bir kişi ya da hoca yıkar. Ölü yıkamada daha önce kullanılmamış sabun, sabun bezi, havlu kullanılır. Daha sonra cenaze kefenlenir ancak ayakları açıkta bırakılır. Oğlu, kızı ve yakınları ayağına su döker. Bu son görev olarak kabul edilir. Bununla birlikte cenazenin kefenlenmesi sırasında bir kaba yakılan ateşten alınan biraz köz konur ve üstüne de günlük serpilir. bu ölünün çevresinde gezdirilir. Günlükten çıkan koku kefene, cenazeye tütürülür. Buna “günlük tütürme” denir. Bu ölünün güzel kokması, öbür dünyaya temiz gitmesi ve öbür dünyada yerinin de kokusu gibi güzel olması için yapılır. Günlük yakıldıktan sonra ölünün ayakları da kapatılır.

Kefenleme yapılırken etrafta "üzerlik" tütürülür. Kefen, ayakucu ve baş ucundan bağlanır. Kadınsa mezara yerleştirilirken açılmasın diye, bir de ortadan bağlanır. Yörede gömme ve mezarlıkta yapılan işlemler tamamen İslamî usullere göre yapılmaktadır.

Eski Türklerden günümüze kadar gelen bir gelenekle, ölünün gömüldüğü gün, mezardan dönenlerin ölü evinde yemek yeme geleneğine Aladağ yöresinde de rastlıyoruz. Ölü evinde yenen yemekler, ya komşular tarafından getirilir ya da evde pişirilir. Çoğunlukla uygulanan âdet, komşular tarafından ölü evine yemek gönderilmesidir. Ölü evi, acısı olduğu için yemek pişiremez düşüncesiyle komşular pişirilmiş yemekler göndermektedirler. Bu yemek gönderme uygulaması yedi gün boyunca sürmektedir. Ayrıca gelen yemek kapları ve ekmek sayısı da tek sayılardan oluşmaktadır. İlk gün verilen yemek de diğer belirli günlerde verilen yemek gibi, İslami motiflerle süslenerek ölünün hayrı için verilmektedir.

Ölünün yıkıldığı yere bir kapla öldüğü günden başlayarak üç akşam üst üste su konması ve bu suyu ölünün ruhunun gelip içtiği inancı, İslamiyet öncesi Türklerin inançlarının kalıntılarıdır. Ruhun su içmesi gibi bir inanış İslamiyet’le bağdaşmamaktadır.

Ölü evinin yedi gün kapısı hiç kapanmamakta gelen gidenler olmaktadır. Bu arada, ölünün öldüğü odada "yedi gün" ı ışık yakılmaktadır. Başsağlığı için gelenler ölü evine yemekten başka; çay, şeker, kolonya getirmektedirler. Başsağlığına kimse eli boş gelmemektedir. Böylece, bu yiyecek ve içecekler ölü evine gelen konuklara ikram edilmekte, ev sahibine destek olunmaktadır.

Ölü evinde ilk gün, ölünün ruhu için ve günahlarının affı için, gece yarısına kadar hocalar eşliğinde Kuran okunmakta, hatim indirilmekte, tespih çekilmektedir.

Aladağ yöresinde ölünün belirli günleri olarak 7. 40. ve 52. günlerini görmektedir. Ölü gömüldükten sonra eve gelindiğinde, topluca yemekler yenilmektedir. Komşular tarafından yemek getirilmesi bir hafta sürmektedir. Ölünün ruhuna yenen bu yemekle birlikte, ölenin ruhu için Kuran okunmakta, hatim indirilmektedir.

Ölünün yedinci günü büyük bir yemek verilmektedir. Her kesimde, bu günde yenilen yemek daha zengin, gelenler daha kalabalık olmaktadır. Yedinci günün ardından, ölünün 40.günü ve 52. gününde de yemekler yapılmakta ve dualar edilmektedir.

Ölenin ardından hemen giysileri, yatağı, çarşafı ve çamaşırları yakınları tarafından yıkanır. Giysiler yoksullara verilir. Ölen vasiyet etmişse eşyaları ona göre dağıtılır. Bu arada ölenin yakınları da, hatıra olarak birkaç eşya alırlar.

Ölenin giysilerinin ve eşyalarının evden uzaklaştırılmasında dinsel pratikler yanında büyüsel pratiklerin de uygulandığını görürüz. Giysilerin başkalarına verilmesinde, yoksulları sevindirmek ve "hayır" amacı güdülse de, bu davranışın kökeninde, ölümün insan psikolojisi üzerinde yarattığı korku ile ölümün evden uzaklaştırılması bulunmaktadır. Buna göre, ölenin eşyaları yıkanarak ve temizlenerek ölümden arındırılmakta ve başkalarına verilerek de, ölüm evden dışarıya çıkarılmaktadır. Ölünün bıraktığı eşyalarıyla, geride kalanları tedirgin edeceği korkusu, uygulanan pratiklere egemen olmaktadır.

Aladağ yöresinde ölenin arkasından yakınlarının yas tutma süresi yedi gün, kırk gün, elli iki gün veya yıllarca devam etmektedir. Ölen kişinin aile içindeki konumu, genç veya yaşlı oluşuna, ölüm şekline göre yas süresi de değişmektedir. Çocuğu ölen kadın yıllarca yas tutarken, yaşlı birsinin ölümü durumunda, yas süresi bu kadar uzun olmamaktadır. En sık görülen yas süresi kırk gündür. Bu süre içerisinde erkekler sakal tıraşı olmamakta, kadınlar “kara yazma” örtmektedir. Bu arada nişan, düğün gibi eğlencelere gidilmemekte, radyo ve televizyonlar açılmamaktadır. Yası olan aileye komşuları da saygı duymakta ve onun acısına ortak olmaktadırlar. Ölenin ardından yas tutmaya yaşlılar daha çok önem vermektedir.

Yörede mezarlıklar, yerleşim alanları dışına kurulmuştur. Mezarlıklar genellikle ağaçlık ve yeşillik içerisinde. Bu ağaçların rüzgarda sallandıkça zikrettiklerine, böylece ölünün günahlarının döküldüğüne inanılır. Mezarlıklar güvenli ve saygı duyulan yerler olarak anılır ve buralardan geçerken yüksek sesle konuşulmaması ve dua edilmesi gerektiğine inanılır.

Görüldüğü gibi, Aladağ halk kültüründe bireyin yaşantısındaki geçiş dönemlerinden doğum, evlenme ve ölüm dönemlerinde, çeşitli dinsel ve büyüsel pratikler uygulanmaktadır. İnsanoğlu var olduğu günden beri, düşüncesinin ürünü olan doğa üstü varlıklar, olgular ve bu olguların nedenleri üzerine kafa yormuş, onlarla başa çıkabilmek için çeşitli pratikler uygulamıştır.

Aladağ’da mezar ziyaretleri ölünün gömülmesinden sonraki günde başlamak üzere, perşembe ve cuma günleri ile arife günleri ve bayramlarda yapılmaktadır. Mezar ziyaretlerinde, mezar sulanmakta, kuruyan otlar temizlenmekte, ölünün hayrına orada bulunanlara şeker dağıtılmakta, ölünün ruhu için Kuran okutulmaktadır. Ölenleri yakınlarından ziyaretlerini umduklarına inanılır. Bu yüzden dinî açıdan önemli sayılan günlerde mezarlıklar ziyaret edilir.

Yörede ocaklı olarak adlandırılan kişiler bize İslâmiyet öncesindeki Şamanları hatırlatmaktadır. Eski Türklerde Şamanların hastalıkları sağaltma güçleri olduğuna inanılırdı. Şamanlar bu güçlerini genellikle büyüsel işlemler ile kullanırlardı. Ocaklı kişiler geçmişte Şamanların yerine getirdiği sağaltma işlevini yerine getirmektedir. Muska yazma ve okuma türünden işlemler de İslâmî motifleri simgelemektedir.

Aladağ yöresinde nazar değmesi ya da göz değmesi olarak bilinen inanmaya çokça rastlanmaktadır. Nazar değmemesi için yapılan uygulamalar olduğu gibi nazar değdiğine inanılan durumlarda bundan kurtulmak için de çeşitli uygulama ve pratiklere rastlanılmaktadır. Nazar değmemesi için nazar boncuğu taşıma, kara çatlı taşıma, muska taşıma, cebine taş koma, sureler okuma gibi uygulamaların olduğunu görmekteyiz. Nazar değdiğinde ise kurşun dökme, kor ateş söndürme, üzerlik tüttürme, su okutma, nazar duası okutma gibi işlemlerin yapıldığını görmekteyiz. Nazar İslâmiyet kaynaklı olmasına rağmen nazara karşı yapılan uygulamalar büyük ölçüde dini gelenek içerisinde yer almayan büyüsel uygulamalardır.

Yörede büyüye büyük oranda inanılmamaktadır. Araştırmamız sırasında görüştüğümüz kaynak kişiler içinde büyüye inanan kimse yoktu; ancak bu kişiler büyüye inanan ve büyü yaptıran kişilerin olduğu ve büyüünün kime ve nasıl yaptırıldığı konusunda bilgi verdiler. Yörede büyüye inanılmaması, büyüünün İslâmiyet'te yasak olması ile açıklanabilir.

İnceleme sahamız olan Aladağ yöresinde de ekonomi, coğrafya ve tarıma bağlı olarak bir yemek kültürü oluşmuştur. Yapılan yemekler yörede yetişen tarım ürünlerine bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Genel olarak halkın ekonomik gücü iyi olmadığı için yemekler daha çok tahıl ürünlerine ve mevsimlik sebzelere dayanmaktadır. İçecek çeşitleri de oldukça kısıtlı kalmaktadır. Mutfakta kullanılan araç ve gereçler yemek yapımında ve yenilmesinde kolaylıklar sağlamaktadır. Sofra âdetleri günümüzde de uygulanmaktadır.

Aladağ yöresinde hastalıkların sağaltılması için doktora başvurulmadan doğrudan halk hekimliği yöntemlerine başvurabilmektedir. Bunda, doktora gidecek ekonomik gücün olmaması, hastalıkların tedavilerinin doktora gidilmeden de yapılabileceği düşüncesi etkili olmaktadır. Bu halk hekimliği ile sağaltma yöntemleri temel olarak bitkilere ve bunlardan yapılan ilaçlara dayanmaktadır. Yörede halk hekimliği büyük oranda önemini korumakla birlikte hastalıkların tedavileri için artık hastaneye ya da sağlık ocaklarına başvurular artmıştır. Halk hekimliği ile sağaltma yöntemleri bazı hastalıkların tedavilerinde başarılı olmakla birlikte, halkı kandırıp bu yolla haksız kazanç sağlayan, sözde hekimler de vardır. Halk hekimliği, sağaltma için gerekli bitkilerin sağlanmasının kolaylığı ile ilaçları edinme konusunda çekilen ekonomik güçlükler karşısında halk tarafından daha pratik kabul edilmektedir.

Yöre anonim halk edebiyatı ürünleri açısından oldukça zengindir. Bugün anonim edebiyat ürünlerinin yenilerinin oluşumu çok az olsa da eskiden oluşmuş ürünler halk arasında güçlü bir şekilde yayılarak aktarılmaktadır.

Türkü söyleme geleneği hem eski ürünlerin aktarımı hem de yeni örneklerin ortaya konulmasıyla canlı bir şekilde devam etmektedir.

Lirik türkülerinin çoğunluğunu aşk ve seveda türküleri oluşturmaktadır. Bunun yanında gurbet (ayrılık, asker) türküleri, ağıt ve ninni türündeki türküler de vardır. Bu türküler genellikle ayrılık üzerine söylenmiş türküler olup sevgiliden ayrılık, gurbet, sılaya özlem ve askerlik üzerine söylenmiştir. Bir kısmı ise ağıt türünde söylenmiş türkülerdir.

Lirik türkülerde sevgiliden bahsederken onun somut özelliklerinden; saçlarından, saçlarının kıvrımından, beliklerinden, beliklerinin renginden, kaşından, bakışından, bakışının özelliğinden, bazen elbisesinden, elbisesindeki nakıştan bahsedilmektedir. Böylece canlı bir ifade ve akıcı anlatım kazanmaktadır.

Ağıt türündeki türkülerde ölüme inanmama vardır ve ölüme duyulan tepki dile getirilir. Ölüm ve mezar ilginç benzetmelerle anlatılmaktadır. Ölümden bahsederken onu “yakasız gömlek giymek”, mezar içinse “perdesiz dam” olarak tasvir edilmektedir.

Taşlamalı takılmalı türkülerde şahısların ya da toplumun içine düştüğü komik durumlar ya da eleştirilen hoş görülmeyen bazı durumları dile hicvedilir. Derlediğimiz bir türküde parasına, malına, mülküne güvenen ve bu yüzen seçimleri kaybeden bir şahsın hezimetini ve ortadan kayboluşu sebebiyle düştüğü durum hicvedilmektedir. Görünürde hicvedilen bu şahıs ise de aslında halk da eleştirilmektedir. Çünkü halk parayı almış, fırsatı değerlendirmiş ancak sözünde durmamıştır. Burada halkın hem paraya tamah etmesi hem de verdiği sözde durmaması yerilmektedir.

Olay türkülerinde yöre halkının başından geçmiş veya duymuş oldukları olaylar üzerine söyledikleri; bazen de kendilerinin söylemediğini tahmin ettiğimiz ancak yöre insanının hafızasında yer etmiş türkülerini görmektediriz. Halkı veya şahısları derinden etkileyen bir olay üzerine söylenen bu türkülerde anlatım yalın olup, amaç içinde bulunulan durumun vahametini ya da çaresizliğini duyurmaktır. Bu türkülerde bazen ilk

mısra doldurma özelliği göstermekte, asıl söylenmek istenen nakarat bölümünde ve son mısrada söylenmektedir

Tören ve mevsim türküsü olarak derlediğimiz türkülere gelin alma, baş övme, gelin uğurlama, kına ve düğün törenlerinde söylenen türküler olduğunu görmekteyiz. Kızı gelin verme toplumunda ve ailede her zaman üzüntü sebebi olmuştur. Aslında kızın ailesi kızlarının evlenmesine üzülmemektedir. Kızın evden ayrılması, başka bir eve gitmesi, belki uzaklara, gurbete uğurlanması, gittikten sonra evde hissedilecek boşluk üzüntü sebebidir. Çünkü kız aileden, arkadaşlarından kısacası yaşına gelinceye kadar içinde bulunduğu toplumsal çevreden, coğrafi mekandan ayrılmakta ve bu durum hem kızı hem de aileyi derinden etkilemektedir. Ancak kızın ailesi bir taraftan sevinmekte ve bu sevincini zaman zaman dile getirmektedir.

Doğa konulu türkülerde yayladan söz edilmektedir. Yaylalardaki tabiat güzellikleri dile getirilmekte ancak buradaki amaç yaylanın güzelliğinden çok kızlara hitaptır. Yaylalardaki bitkilerden, hayvanlardan söz edilir. Bununla beraber yaylaların güzellerine de dem vurulur. Bazen de bir bitki ele alınır ve bu bitkinin özelliği ilenerek yine söylenmek istenen asıl düşünce, sevgilinin, güzelin özellikleri, aşığın temennileri dile getirilir.

Oyun türkülerinde ezgi ve müziğin ön planda olduğunu söyleyebiliriz. Ezgiyi yakalayabilmek için çoğu zaman tekrarlara ve ezgi oluşturan “amman amman /oy oy / ninna ninna vay / oy” gibi sözcüklerle ritm yakalanır. Bu türkülerde genellikle sevgilinin özellikleri, onlara duyulan özlem veya onların yaptıkları naz ve cilveler dile getirilir. Bazen de geleneğin özellikleri dile getirilir. Kızı kaçırabileceğini ancak kızın kardeşlerinin vurmasından korktuğu ifade edilir.

Aladağ yöresinde eskisi kadar olmasa da türkü söyleme geleneğinin devam ettiğini görmekteyiz. Bu türküler halkın duygu, düşünce ve hayallerini dile getirmekte ve halkın özlemleri ve hayata bakışları yansıtılmaktadır.

Aladağ yöresinde mani söyleme geleneği, insanların bir araya geldiği toplantılarda devam etmektedir. İnsanlar çalışırken de hoşça vakit geçirmek için maniler söylemektedirler. Derlenen maniler sevda manisi, evlenme törenleri ve âdetleriyle ilgili

maniler, öğüt manileri, mektup manileri, mesleklerle ilgili maniler, ritüel kökenli törenlerle ilgili maniler olduğu görülmüştür.

Sevda manilerinde değişik konular dile getirilmektedir. Sevgilinin özelliklerinden bahsedilmekte, ona duyulan sevgi dile getirilmektedir. Kimi zaman erkeğin kimi zaman kızın şekilsel özelliklerinden bahsedilmektedir. Sevgilinin gözlerinin rengi, bıyığı, şeker gibi tatlı olması, kavrulmuş taze fıstık gibi tatlı olması, saç tarama şekli, kınalı kekliğe benzemesi, boyu, güzel konuşması, sözünün eri olması dile getirilen özellikleridir. Sevgiliye kavuşma özlemi, ayrılık acısı en çok işlenen temadır

Gelin-kaynana manilerinde çoğu zaman kızın kaynanaya karşı olumsuz görüşleri, bazen de kaynananın gelinlere karşı olumsuz görüşleri dile getirilir. Kaynananın it gibi yolda ölmesi, oğlana razı olma ancak annesi olduğu için kabullenememe dile getirilir. Bazen de gelinlerin cazgırlığı sebebiyle kaynananın mağdur durumu anlatılır.

Evlenme törenleri ve âdetleriyle ilgili manilerde kaçan kızın düşeceği olumsuzluklar dile getirilmektedir. Kızın kaçması sebebiyle istediği ilgi ve hürmeti göremeyeceği belirtilir.

Öğüt manilerinde ise aşığa uyarı vardır. Onun içinde bulunduğu durumda nasıl davranması gerektiği ifade edilir. Bu bazen isteklerini gizlememesi gerektiği, bazen özlemi sebebiyle içi yandığında yapacağı davranış, bazen de kendisinin garip biri olduğu ve sevdiğini mutlu edemeyeceğini, bu yüzden kendisine gönül bağlamamasını öğütme şeklindedir.

Mektup manilerinde mektubun kesilmesi üzerine duyulan sitem, anlatacaklarının bitmediği ancak mürekkebin bitmesi, kağıdın bitmesi, üşümesi, zamanın daralması gibi sebeplerle mektubu bitirmek zorunda olduğu ve gelenek sebebiyle nişanlı kızların mektubu gizli yollaması gereği dile getirilir.

Mesleklerle ilgili manilerde şoförlük ve onun tehlikesi veya forsluluğu dile getirilmiştir.

Ritüel kökenli manilerde amacına ulaşmanın verdiği mutlulukla, dileğinin yerine gelmesi üzerine camiye mum dikmesi ve gümüş saplı kazmayla mezarının kızların kazması isteği dile getirilir.

Aladağ yöresinde mani söyleme geleneğinin devam ettiğini görmekteyiz. İnsanlar özel olarak mani söylemek için bir araya gelmese de çeşitli ortamlarda ve yeri geldikçe mani söylemekte ve maniler hafızalardaki yerini korumaktadır.

Aladağ'da söylenen ninnileri sınıflandırdığımızda efsane-ağıt, dilek-temenni, sevgi-ilgi, şikayet ve üzüntü ve tekerleme türünde ninniler olduğu görülmektedir.

Ağıt türündeki ninnilerde ölümle gelen acılı duruma inanamama, kabullenememe, bazen de lâıyk görmeme duygusu vardır. Ölümle gelen ayrılığın dayanılmaz olduğu ifade edilir. Dua edilir. Ölümün verdiği üzüntüyle ağlanılır ancak yabancıların bu ağıdı, feryadı kınamasından çekinilmektedir.

Dilek-temenni türünde ise bebeğin babasının uzun ömürlü olması için ve çocuğun çabucak büyüüp yürümesi için dua vardır. Sevgi-ilgi anlatan ninnilerde bebeğin özelliklerinden, güzelliğinden bahsedilmektedir. Şikayet ve üzüntü anlatan ninnilerde bebeğin çok ağlaması ve isteklerinin annesi tarafından karşılanamaması sebebiyle annenin içine düştüğü durumdan şikayeti anlatılmaktadır.

Ninni olarak söylenen tekerlemelerde ise söylemlerle çocuğun rahatlaması ve uyuması amaçlanmaktadır. Bu ninnilerde çoğu dizeler doldurma olup anlam bütünlüğü yakalamak güçtür. Ancak bazen bir amacın yattığı da görülür.

Yörede bugün de anneler çocuklarını uyutmak için ninniler söylemektedirler. Bu ninnilerde çocuklarına duydukları sevgiyi, onları uyutmak için gösterdikleri çabayı görmekteyiz.

Aladağ yöresinde insanlar ölüm karşısındaki üzüntülerini bugün hâlâ ağıtlarla dile getirmektedirler ve ağıt söyleme geleneği canlı ve zengin bir biçimde devam etmektedir. Yöre insanı ağıtlarda ölenlerinin arkasından duyduğu üzüntüyü, askerlerine duyduğu özlemi, hastalarına duyduğu endişeyi, sılaya duyduğu hasreti içli bir biçimde anlatmıştır.

Aladağ ağıtlarının büyük bir kısmı kişiler için söylenmektedir. Bu ağıtların çoğunluğu ölüm üzerine söylenmiştir. Bu ağıtlarda öksüzlük, yalnızlık, gurbet-hasret ve çocuğun olmaması ve çekilen sıkıntılar üzerine söylendiğini görmekteyiz.

Ölüm üzerine söylenen ağıtlarda ölenin arkasından duyulan üzüntü, bu ayrılığa dayanamamanın ana temayı oluşturduğu tespit edilmiştir. Ölüm çoğu zaman ocağın sönmesi olarak işlenmiştir. Çoğu zaman ölüme inanamama ve kabullenememe duygusu vardır. Bu yüzden onu uyuyor olarak kabul etme ve artık sabah olduğunu, uyanması gerektiği duygusu ve isteği işlenmektedir.

Ağıtların bir kısmında gurbet teması işlenmektedir. Ayrılık sebebiyle çaresizlik, yâre selam yollamak için uçaklara bile seslenmeyi görebilmekteyiz. Küçük yaştan itibaren yaşanan sıkıntılı hayat, anne ve babanın olmayışından dolayı üzüntü, eksiklik, çaresizlik, çile dile getirilmektedir.

Sosyal olaylarla ilgili söylenen ağıtta ölüm sebebini bilememe, araştırma, ölüm duyulunca içine düşünülen çaresiz durum anlatılır. Kadere boyun eğme ve geride kalanlara üzüntü dile getirilmektedir.

Aladağ'da tekerleme söyleme geleneği devam etmektedir. Tekerlemelerin çoğunlukla çocukların eğlence ve oyun amaçlı söyledikleri söz birliktelikleri olduğunu ve yörede halen canlılığını koruduğunu görmekteyiz. Çalışmamızda tekerlemeleri masal tekerlemeleri, oyun tekerlemeleri, tören tekerlemeleri ve bağımsız tekerlemeler olarak sınıflandırdık.

Derlenen masal tekerlemelerinin masalların girişinde söylenen tekerlemeler olduğunu görmekteyiz. Bu tekerlemeler masalın gerçek olmadığını, hayal ürünü olduğunu ortaya koyarak ve masala geçişi sağlamaktadır.

Oyun tekerlemelerinin genelinde anlam kaygısı olmadığını görmemekteyiz. Bu tekerlemelerin bir kısmı oyun sayışmacaları şeklindedir. Çocuklar oyundaki ebeyi belirlemek için bu tekerlemeleri söylemekte ve bir nevi fal işlevi görmektedir. Bazı tekerlemeler ise oyunun özünü oluşturmakta ve oyun bu tekerlemeler üzerinde yürümektedir. Oyundan oyuncu çıkarmak için de oyun esnasında tekerleme, saymaca söylenmektedir. Bazen de oyunun başında oyuncu kendisine eş seçmek için saymaca söylemektedir.

Bazı tekerlemeler soru-cevap şeklinde dizilmiş olup, çoğu zaman anlam birliği ve ilişkisi görülmektedir. Bazı tekerlemeler ise hikaye şeklinde bir gelişim göstermektedir. Bunların dışında çocukların eğlence amaçlı söyledikleri, bazen anlamlı, bazen anlamsız kelime birliklerinden oluşan tekerlemeler de vardır.

Tören tekerlemelerinde bir amaca bağlı olarak söylenen ve pratiksel işlevi olan sözleri görmekteyiz. Bu türde derlenen bir tekerleme derlenmiştir. Bu tekerleme dolu yağdığında evin büyük çocuğu tarafından dolunun durması için söylenmekte ve elindeki satır ya da bıçakla bu tekerlemeyi söyleyerek doluyu ikiye kesmektedir. Böylece dolunun da kesileceğine inanılmakta.

Bağımsız tekerlemelerde dini kutsallığı ve özelliği olan sure veya duanın bozulmuş şekilleri, hikaye şeklinde veya anlam birlikteliği zayıf kafiyeli söz birliği şeklinde olduğunu görmekteyiz.

Aladağ yöresinde bilmece sorma geleneği insanların bir araya geldikleri akşam sohbetlerinde, kışın uzun gecelerinde eğlence amaçlı sürdürülmektedir. Özellikle çocuklar arasında bu eğlencenin canlılığı devam etmektedir. Yöre insanı bu türden toplantılarda hem bilmece sorarak hem eğlenir hem de hoşça vakit geçirir. Bilmeceler ve cevapları yöre insanının estetik bakış açısını ve yaşadığı çevreyi yansıtmaktadır. Bilmecelerin cevapları, yöreden şehre yaklaştıkça, kültürel ortamın farklılaşması ile değişik özellikler gösterebilmektedir. Bu kültürel değişim sonucu bilmecelerin cevapları şehir hayatı ve teknolojik aletlerle ilgili olabilmektedir.

Cevabı tek olan bilmecelerin cevaplarının nesne adı, hayvan adı, bitki adı, organ adı, tabiat varlıkları ve soyut isimler olduklarını görüyoruz. Cevabı birden çok olan bilmecelerin cevapları farklı türden olabilmektedir. Bu cevapların bitki adı ve hayvan adı gibi cevaplar olduğu görülmektedir. Kelime grupları üzerine kurulu bilmecelerde cevabın her bir bölümü soru olarak sorulabildiği gibi, cevap sorunun içinde de söylenebilmektedir. Şaka-alay konusundaki bilmecelerde, bilmeceyi cevaplayacak dinleyicilere takılma ve alay vardır. Cevabı soru içinde olan bilmece türünde sorulan bilmecelerde ise cevap bilmecenin içinde yer almaktadır.

Yörede kullanılan atasözleri, yöre insanının yaşam felsefesini, diğer bir deyişle dünya görüşünü anlatır. İncelediğimiz atasözleri, yöre insanının yaşamı nasıl

gördüğünü, insana niçin ve nasıl değer verdiğini, hangi toplumsal kural ve ilkelere uyulması gerektiğini göstermektedir.

Derlenen atasözlerinin büyük çoğunluğu “asıl atasözleri” grubuna girmektedir.. Bunların dışında “atasözü niteliğinde deyimler” ve “fıkra-hikâye” türünden atasözleri karşımıza çıkmaktadır. Derlenen deyim sayısının oldukça çok olması yörenin deyimsel ve özlü anlatıma verdiği önemin bir göstergesidir. Çünkü hemen her konuşmada söze kuvvet katmak amacıyla söz arasında deyimler kullanılmaktadır. Kullanılan deyimlerin çoğunluğu yöreye ait olup, bir kısmı ise genel kullanımda da olan sözlüklere girmiş kalıplaşmış sözlerdir.

Alkış ve kargışlar yöredeki insanların duyarlı yönlerini, örf ve adetlerini, değer yargılarını, olaylara bakış açılarını ve gösterdikleri tepkileri yansıtmaktadır. Alkışlarda karşıdaki kişiye karşı duyulan iyi niyet, minnettarlık, iyiliğini isteme gibi duygu ve düşüncelerini dile getirir. Bunlar uzun ömür dileme, ahiret mutluluğu ve güzelliği ile cenneti dileme, dünya mutluluğunu, kötü durumlardan sakınmayı ve dertlerden uzak olmayı, ölümden ve evlat acısından uzak durmayı; yalnız, kimsesiz, muhtaç duruma düşmesini; gurbet yolu gözleme ve ezik duruma düşmemeyi dileme, hak ettiğini kazanma, haksızlıklardan ve kötülüklerden uzak durmayı, iyilerin hep olmasını, onların kötülük görmemesini Allah’ın rızasını hep kazanmalarını, sevdiğine kavuşmayı, helal ve bol kazanç sağlamayı, utanacak durma düşmemeyi, işlerinin yolunda gitmesini, iyi güzel olma ve Allah’ın dert vermemesini dileme şeklinde söylenen hayır dualarıdır.

Bu alkışlar çoğunlukla tek yargıdan oluşmaktadır. Ancak birkaç alkış birden çok yargıyı içermektedir.

Kargışlarda karşıdaki kişiden görülen kötülük ya da kötü durumu ve haksızlık karşısında duyulan kızgınlık dile getirilir ve bu yapılanların karşılığının bulunması dilenir. Yörede bazı kişilerin bu tür dualarının çok çabuk yerine geldiği düşünülmekte ve inanılmakta olup, bu yüzden böyle kişilerden uzak durmaya çalışılmaktadır. Bu kargışların çoğunluğunda karşıdaki kişinin ya da kişilerin belasını, hastalığını ve ölümünü isteme duası vardır. Bunların dışında evin, yuvanın yıkılmasını- dağılmasını dileme. Allah’tan ceza dileme ve cezanın Allah’a bırakılması, sıkıntıya düşülmesini dileme, ahret cezası ve cehennemi dileme, dilinin tutulmasını ve konuşamamasını

dileme, evlat acısı dileme, rast gelmemeyi dileme, soyunun kurumasını ve çoğalmamasını dileme konularında kargışlar söylenmektedir.

Alkışlar da kargışlar da kişinin içinde bulunduğu durumda Allah'a yaptığı duadır. Bunlar anlık olup kişinin ruh halini, minnettarlığını veya kızgınlığını dışa vurmasıdır.

Yörede masalların çoğunluğu hayvanlar üzerine söylenmiş olduğunu görmekteyiz. Derlenen masallar milletlerarası masal kataloğundaki sınıflandırmaya göre sınıflandırıldığında hayvan masalları ve asıl masallar olarak iki gruptadır.

TTV'nin Türk Masal Kataloğu'ndaki masal sınıflandırmasına göre ise hayvan-insan masalları, hayvan masalları, doğaüstü güç ve hayvanla evlenme, kaderin hakimiyeti, akıllı, hileci ve cimri erkek ya da kadınlar ve hayvan ya da ruh insana yardım eden masallar şeklinde sınıflandırılmıştır.

Derlenen hayvan masalları kısa olup, öğüt verme amacı gütmektedir. Asıl masallarda ise olağanüstü olayların oluşumu anlatılır. Bu masallarda ölü başı bekleme motifi, ölünün dirilmesi motifi, hayvan motifi, yasak motifi, ölüm motifi ve olağanüstülükler motifi, şans ve kader motifi, karakter özellikleri, akıllı-aptal motifi, aldatma motifi, geleneğin belirlenmesi motifi, ödül-ceza motifi, dev motifi görülmektedir.

Masalların bir kısmında döşeme bölümleri görülürken hayvan masallarında döşemenin olmadığını görmekteyiz, doğrudan olay anlatımına geçilmektedir.

Masallarda zaman verilmemiştir. Bilinmeyen bir zamanda geçmektedir ve anlatıcı "miş"li geçmiş zamanda hikayesini anlatır. Masalın geçtiği yer de belli değildir. Tipler niteliklerine göre iyi ve kötü tiplerden oluşmaktadır. Genellikle masal sonunda iyiler ödüllendirilirken kötüler cezalandırılmaktadır.

Aladağ halkının duygu ve düşüncelerini, hazır cevaplılığını, renkli ve canlı hayallerini ortaya koyan fıkraları; günlük fıkra tipi, bölge ve yöre tipi, bireysel fıkra ve hayvanlar üzerine söylenmiş fıkra olarak sınıflandırdık.

Günlük fıkra tiplerine aldığımız fıkralarda halkın günlük yaşamında ibret verici, güldürücü öğelerinin yer aldığını görmekteyiz. Bazen bireyin dini cahilliğini, bazen hazır cevaplılığını ve duruma ayak uydurma yeteneğini, saflığını, mesleğin nitelikleri ve özelliklerini ince bir nüktedanlıkla anlattığını görmekteyiz.

Bölge ve yöre tipleriyle ilgili fıkralar Karatepeli fıkralarıdır. Aladağ ilçesinin kuzeyinde bulunan ve Karatepe köyleri denilen Kızıldam, Küp, Menges, Kışlak, Darlık köylerine mal edilen fıkralardır. Bu yöre insanının gülünç ve ibret tütündeki yaşadıkları olayları anlatan fıkralardır. Bazen onların saflıkları, bazen cahillikleri, ilginç fikirleri zekalarını konu edinen fıkralardan oluşmaktadır.

Bireysel fıkra tipinde ise Nasrettin Hoca fıkraları yer almaktadır. Ancak bu fıkralar bazen birkaç fikranın hikaye şeklinde birbirine bağlanmış ve değiştirilmiş şekli, bazen motif olarak değiştirilmiş şekli, bazen ise Nasrettin Hoca'ya mal edilen fıkralar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hayvanlar üzerine anlatılan fıkralarda hayvan motifi altında insanların çeşitli durumuna örnek getirilebilecek durumlarından bahsedilmektedir. Olaylar hayvanlar üzerinde geçse de amaç bireyin ders çıkarmasıdır.

Yöre halkı tarafından çoğunlukla inanılan ve kutsal sayılan efsanelerde genellikle kısa ve tek bir olay anlatılmaktadır. Bu efsaneler tekin olmayan yerler ve hayaller, değişen varlıklar, bazı yerler ile ilgili efsaneler, harpler ve felaketler ile ilgili efsaneler sınıfına girmektedir.

Bu efsanelerden birinde kuş donuna girme, ikisinde taş kesilme motifi görülmektedir. Efsanelerde genellikle olağanüstü öğeler vardır. Bunlar Hızır-evliya şeklinde, olmayacak durumların gerçekleşmesi, hayvanların konuşturulması şeklindedir.

Yöreden iki halk hikayesi derlenmiştir. İki halk hikayesi birbirine benzemekte olup, bir olayın farklı iki varyantı şeklinde görülmektedir. İkisinde de askere giden erkeğin uzun süre gelmemesi ve döndüğünde karısıyla karşılaşması anlatılmaktadır. Nazım ve nesir karışık olup konuşma bölümleri manzum şekilde ve karşılıklı atışma şeklindedir.

Aladağ yöresinden derlenen seyirlik oyunların tamamı “evlenme törenlerinde ve çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlar” arasında yer almaktadır. Bu oyunlar düğün zamanında kına gecelerinde ve gelinin eve geldiği akşam gelin evinde oynanmaktadır. Oyunlardaki komikliklerle halk eğlendirilir. Oyunlar genellikle meydanlarda ve düğün yerinde oynanır. Halk oyun oynayanların çevresinde toplanır. Düğünlerde bu oyunlara büyük bir ilgi gösterilir. Düğünler bu şekilde çok daha eğlenceli geçer.

Oyunlardaki kadın rollerini erkekler oynamakta ve kadın kılığına girmek için eşarp, limon, etek, şalvar, baston gibi aksesuarlar ve kostümler kullanmaktadırlar.

Bu çalışma, Aladağ insanının uygulamakta olduğu geçiş dönemlerini ve anonim ürünlerini genel kaideler çerçevesinde inceleme amacıyla oluşturulmuştur.

Aladağ’da geçiş dönemlerinde, uygulanan pratikler, amaçları ve işlevleri göz önünde bulundurularak halkbilimsel bir yaklaşımla sınıflandırılmıştır. Bugüne kadar Anadolu’daki geçiş dönemleriyle ilgili yapılmış sınıflandırmaların çoğunluğunun Aladağ ve çevresinde de saptanmış olup, bunlara ek olarak bölgeye özgü görülen kimi pratiklere değinilmiştir.

Yapılan bu çalışma sonunda Aladağ geçiş dönemleriyle ilgili uygulamalarda, onları şekillendiren İslamiyet öncesi Türk kültürünün izlerini, İslami kültür izlerini, Anadolu kültür izlerini ve değişen-etkileşen kültür izlerini belirlemeye çalıştık. Yazılı kaynaklardaki örneklerden yola çıkarak, diğer yörelerin geçiş dönemleri törenleri ile yakınlıklarını ve benzerliklerini saptadık.

Diğer bir bölümde ise Aladağ’daki anonim edebiyat ürünlerini ele aldık ve inceledik. Genellikle sözlü gelenekte yaşayan ve her geçen gün unutulmaya yüz tutan anonim ürünleri derleyerek belli bir plan dahilinde sınıflandırmaya çalıştık. Böylelikle hem yöredeki ürünleri kayıt altına almış olduk hem de bu anonim ürünleri inceleyip değerlendirerek daha genel ve kapsamlı çalışmalara zemin hazırlamış olduk.

Çalışmamızın, ülkemize ve halk kültürüne katkısının olmasını diler, bizden önce bu konuda çalışma yapmış, bize ışık tutmuş bilim adamlarına teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAK KİŞİLER

- K1:** Osman ERDOĞAN: 91 Yaşında, Ortaokul Mezunu, Emekli Memur, Aladağ
- K2:** Mehmet ŞAHİN: 65 Yaşında, Lise Mezunu, Emekli Memur, Yeniköy
- K3:** Ummuhanı KAYA: 44 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Aladağ
- K4:** Niyazi KAYA: 51 Yaşında, İlkokul Mezunu, Emekli Memur, Kızılkışak
- K5:** Ayşe KAYA: 21 Yaşında, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Akören
- K6:** Fadime KOCABAŞ: 41 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Aladağ
- K7:** Ayşe AKKUŞ: 37 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Boztahta
- K8:** Fatma KÖSE: 63 Yaşında, Okur-yazar, Ev Hanımı, Kelerbaşı
- K9:** Ayşe GÖKÇE: 57 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akören
- K10:** Fikriye YILMAZ: 55 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Kıcak
- K11:** Emine YILMAZ: 37 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Aladağ
- K12:** Hazma IŞIK: 75 Yaşında, İlkokul Mezunu, Emekli Memur, Kıcak
- K13:** Münevver IŞIK: 70 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Kıcak
- K14:** Asiye KÖSE: 40 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Kelerbaşı
- K15:** Ali GÜL: 38 Yaşında, Lise Mezunu, Sağlık Memuru, Aladağ
- K16:** Ayşe DUMAN: 77 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Çarkıpare
- K17:** Cennet DUMAN: 45 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Çarkıpare
- K18:** Fadime USLU: 52 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Topallı
- K19:** Yusuf USLU: 70 Yaşında, İlkokul Mezunu, Emekli Muhtar, Topallı
- K20:** Fadime GÖKÇE: 17 Yaşında, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Başpınar
- K21:** Mehmet Ali GÖKÇE: 67 Yaşında, İlkokul Mezunu, Muhtar, Başpınar
- K22:** Osman GÖKÇE: 71 Yaşında, Okur-Yazar, Çiftçi, Başpınar
- K23:** İsmet KIRLANGIÇ: 53 Yaşında, İlkokul Mezunu, Emekli, Boztahta
- K24:** Hatice GÖKÇE: 62 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Kelerbaşı
- K25:** Ayşe GÖKÇE: 56 Yaşında, İlkokul, Ev Hanımı, Akören
- K26:** Hatice DEMİRAĞ: 45 Yaşında, İlkokul, Ev Hanımı, Başpınar
- K27:** Eşe KOCABAŞ: 71 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Aladağ
- K28:** Hatice KAYA: 22 Yaşında, Üniversite Öğrencisi, Akören
- K29:** Fatma GÜL: 34 Yaşında, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Kıcak
- K30:** Mehmet KÖSE: 35 Yaşında, İlkokul Mezunu, İşçi, Aladağ
- K31:** Hüseyin OKAN: 65 Yaşında, İlkokul Mezunu, Çiftçi, İbrişim/Tekir
- K32:** Menekşe ATMACA: 83 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Aladağ

- K33:** Fatma ERKAN: 65 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Aladağ
- K34:** Ayşe GÜNGÖR: 47 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Aladağ
- K35:** Raziye CEYLAN: 37 Yaşında, Üniversite Mezunu, Memur, Aladağ
- K36:** Ayfer ATMACA: 31 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Aladağ
- K37:** Ahmet ATMACA: 86 Yaşında, Okur-Yazar, Emekli, Aladağ
- K38:** Cemal BOYNUİNCE: 28 Yaşında, Üniversite Mezunu, Mühendis, Posyağbasan
- K39:** Musa KARABULUT: 1904 Doğumlu (2004'de Öldü), Okuma Yazma Yok, Yüksekören
- K40:** Osman ÇELİK: 55 Yaşında, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Yüksekören
- K41:** Ali ALTINBAŞ: 47 Yaşında, Lise Mezunu, Memur, Karahan
- K42:** Mustafa Gündüz: 51 Yaşında, İlkokul Mezunu, Emekli, Aladağ
- K43:** Osman KOCA: 56 Yaşında, İlkokul, Emekli, Kıcak
- K44:** Vahide APAYDIN: 65 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Karahan
- K45:** Elif DELİBAŞ: 85 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Gerdibi
- K46:** Osman DEDE: 29 Yaşında, İlkokul Mezunu, İşçi, Aladağ
- K47:** Fatma ÖZDEMİR: 52 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, B.Sofulu
- K48:** Meliha OYANIK: 62 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, B.Sofulu
- K49:** Hasan ÖZDEMİR: 60 Yaşında, Yüksekokul Mezunu, Emekli, B.Sofulu
- K50:** Reyhan KUVVET: 58 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, B.Sofulu
- K51:** Ummuhanı ÖZDEMİR: 90 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, B.Sofulu
- K52:** Ayşe GÜNGÖR: 45 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Aladağ
- K53:** Yusuf TURAÇ: 66 Yaşında, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Aladağ
- K54:** Yusuf CEYLAN: 80 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Çiftçi, Aladağ
- K55:** Fatma YILDIZ: 70 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Aladağ
- K56:** Fatma KAYA: 74 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Aladağ
- K57:** Yakup YILDIZ: 80 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Çiftçi, Aladağ
- K58:** Mustafa GÜNGÖR: 55 Yaşında, Lise, Emekli, Aladağ
- K59:** Mehmet KIZILTAM: 49 Yaşında, İlkokul, Çiftçi, Çataltaş
- K60:** Hatice CEYLAN: 49 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Aladağ
- K61:** Ali CEYLAN: 57 Yaşında, İlkokul, Emekli, Aladağ
- K62:** Eşe ÇETİNKAYA: 65 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Akören
- K63:** Fatma KAYA: 25 Yaşında, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Akören
- K64:** Ahmet GÜNGÖR: 21 Yaşında, Lise Mezunu, İşçi, Aladağ
- K65:** Hasan PERÇİN: 55 Yaşında, Yüksekokul Mezunu, Emekli, Aladağ

- K66:** Gani KAYA: 53 Yaşında, Ortaokul, Emekli, Kızılkışak
- K67:** Zeynep DOĞAN: 51 Yaşında, Okur-Yazar, Ev Hanımı, Aladağ
- K68:** Ayfer AYDIN: 35 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Aladağ
- K69:** Ahmet ATMACA: 35 Yaşında, İlkokul Mezunu, İşçi, Aladağ
- K70:** Döndü GÜNGÖR: 51 Yaşında, Okur-Yazar, Ev Hanımı, Aladağ
- K71:** Gülcan GÜNGÖR: 28 Yaşında, Üniversite Mezunu, Öğretmen, Aladağ
- K72:** Emine ÖZTÜRKÖĞLU: 44 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Aladağ
- K73:** Türkan KIVRAK: 55 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Aladağ
- K74:** Mahmure PERÇİN: 52 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Aladağ
- K75:** Dursun CEYLAN: 59 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Aladağ
- K76:** Hacı CEYLAN: 67 Yaşında, Okur-Yazar, Esnaf, Aladağ
- K77:** Hatice ŞAHAN: 52 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Aladağ
- K78:** Ayşe TÜKENMEZ: 1937 D. (2003'de Öldü), Okur Yazarlığı Yok, Aladağ
- K79:** Fadime YILDIZ: 38 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Aladağ
- K80:** Ümmü KARA: 55 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Aladağ
- K81:** Durdane GÜL: 50 Yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Boztahta
- K82:** İsmail YILMAZ: 32 Yaşında, Yüksekokul Mezunu, Polis, Aladağ
- K83:** Hüseyin YAVAŞ: 76 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Çiftçi, Kızıldam
- K84:** Mustafa YILAN: 65 Yaşında, Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Çiftçi, Kızıldam
- K85:** Ali POYRAZ: 72 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Çiftçi, Kızıldam
- K86:** Ali ATICI: 36 Yaşında, İlkokul Mezunu, İşçi, Kızıldam
- K87:** Hamit KARADAŞ, 54 Yaşında, Lise, Emekli, Karahan
- K88:** Fadime YILMAZ: 67 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Akören
- K89:** Mustafa YILMAZ: 40Yaşında, İlkokul, İşçi, Aladağ
- K90:** Turgut SERİN: 65 Yaşında, İlkokul, Emekli, Kıcak
- K91:** Lutfi BOYNUİNCE: 74 Yaşında iken 2004'de Öldü, İlkokul Mezunu, Emekli, Posyağbasan
- K92:** Sinan YALÇINKAYA: 75 Yaşında, İlkokul Mezunu, Esnaf, Aladağ
- K93:** H.Emin ALTINÖZ: 50 Yaşında, Lise Mezunu, Memur, Aladağ
- K94:** Ferhat KAYA: 22 Yaşında, Yüksekokul Mezunu, Polis, Aladağ
- K95:** Nimet BOYNUİNCE: 70 Yaşında, Okur Yazarlığı Yok, Ev Hanımı, Posyağbasan
- K96:** Süleyman BAŞ: 80 Yaşında, Okur-Yazar, Emekli, Aladağ
- K97:** Hüseyin OKAN: 60 Yaşında, Okur-Yazar, Çiftçi, Ebrişim
- K98:** Himmet Akbulut: 110 Yaşında, Okur-Yazar, Aladağ

KAYNAKÇA

- ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim (1987), “Kastamonu’da dini folklor veya dini-manevi halk inançları”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi*, Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ACIPAYAMLI, Orhan (1989), “Türkiye folklorunda halk hekimliğinin morfolojik ve fonksiyonel yönden incelenmesi”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- (1974), *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları
- AKALIN, L. Sami (1954), *Erzurum Bilmeceleri*, İstanbul.
-(1984), *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları,
- AKBULUT, Semra (2002), “Karabük ili Safranbolu ilçesindeki doğum âdet ve inanmaları”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1999*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ALBAYRAK, Nurettin (1998), “Türkü”, *TDEA*, C.8, İstanbul, Dergah Yayınları.
- ALP, Münevver (1964), “Eski İstanbul’da lohusalık ve şerbeti”, *TFA*, c.9, S.183, ss. 3537.
- ALPTEKİN, Ali Berat (1997), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALTUN, Işıl (2003), *Kandıra Türkmenlerinde Doğum-Evlenme-Ölüm Törenleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Adapazarı:Sakarya Üniversitesi.
- Ana Britannica* (1988), “Bilmece”, c. 4, İstanbul: Ana Yayıncılık.
- (1989), “Örf”, c.17, İstanbul: Ana Yayıncılık.
-(1991), “Tekerleme”, c. 20, İstanbul: Ana Yayıncılık.
- AND, Metin (1983), *Türk Tiyatrosunun Evreleri*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- ARTAN, Gündüz (1958), “Kars’ın Göle ilçesinde kız isteme ve nişan”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.5, S.113, ss. 1808-1809.
-(1973), “Tire’de çocuklarla ilgili inanışlar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.15, S.292, ss. 6724.
- ARTUN, Erman (1992), “Tekirdağ ritüelleri ve Balkanlardaki varyantları”, *4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

-(1998), *Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları*, Tekirdağ: Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları.
-(2000), *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I*, Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
-(2004-a), *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, İstanbul: Kitabevi.
-(2004-b), *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ASLANOĞLU, İbrahim (1972), “Divriği’de düğün âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.13, S.270, ss. 6175-6178.
- ATALAY, Besim (1985), *Divanü Lügati’t-Türk Tercümesi I*, Ankara: TDK Yayınları.
- ATILGAN, Halil (1998), *Çukurova Türküleri I*, Ankara: Adana Valiliği Yay.
- AYDINOĞLU, Gülali (1968), “Posof’ta düğün âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.11, S.221, ss. 6224-6228.
- BAĞIŞKAN, Tuncer (1997), *Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm*, KKTC Milli Eğitim-Kültür Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Ankara: TTK Basımevi.
- BALABAN, Ali Rıza (1975); “Güneydoğu Anadolu’da berder ailesi”, TFA, İstanbul, c.16, s.307.
- BASRİ, Hasan (1960), “Çarşamba ve Terme’de adlarla ilgili gelenek ve inançlar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.6, S.135, ss. 2238.
- BAŞÇETİNÇELİK, Ayşe (1998), “Adana halk kültüründe geçiş dönemleri, doğum-evlenme-ölüm”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- BAŞGÖZ, İlhan (1986), *Folklor Yazıları, İnsan Adları ve Toplum*, İstanbul: Adam Yayınları,
- BATUR, Muzaffer (1959), “Gölpazarı’nda doğum âdet ve inanmaları”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.6, S.121, ss. 1971-1973.
- BORATAV, Pertev Naili (1982), *Folklor ve Edebiyat I-II*, İstanbul: Adam Yayınları.
-(1984), *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

-(1988), *Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği*, İstanbul: Adam Yayınları.
- (2000), *Halk Edebiyatı Dersleri*, İstanbul, TTTV Yayınları.
- BOZYİĞİT, Ali Esat (1995), *Bizde Âdet Böyledir*, Ankara: Ürün yayınları.
- BOZYİĞİT, A.Esat (1987), “Düğünlerimizde bayrak geleneği”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi IV.Cilt (Gelenek-Görenek ve İnançlar)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Büyük Larousse* (1988), “Âdet”, c.1, İstanbul: Gelişim Yayınları.
-(1988), “Çeyiz”, c.2, İstanbul: Gelişim Yayınları.
-(1989), “Hikâye”, c.5, İstanbul: Gelişim Yayınları.
-(1990), “İskat”, c.10, İstanbul: Gelişim Yayınları.
-(1990), “Masal”, c. 13, İstanbul: Gelişim Yayınları.
-(1991), “Örf”, c.17, İstanbul: Gelişim Yayınları.
- CANPOLAT, Mustafa (1975), “Divan-ü Lügatit-Türk'te Şamanizm izleri”, *T.F.A. Yıllığı Belleten 1974*, Ankara:Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları
- ÇAĞIMLAR, Zekiye (1995), “Adana yöresi yatır-ziyaret ve ocaklarla bunlara bağlı anlatılan efsaneler”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- ÇELEBİOĞLU, Amil (1982), *Türk Ninniler Hazinesi*, İstanbul.
- ÇELİK, Ali (2001), “Afganistan'daki Hazara Türkleri ile doğu Karadeniz bölgesindeki Çepni Türkleri arasında yaşayan halk inanmaları üzerine bir mukayese denemesi”, *Milli Folklor*, Ankara: C.7, S.50.
- ÇIBLAK, Nilgün (1995), “İçel efsaneleri üzerine bir araştırma”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- ÇOTUKSÖKEN, Yusuf (1979), *Atasözlerimiz*, İstanbul: Alaz Yayınları.
- DEDE, Behçet (1996), “Artvin yöresi düğünlerinde gelin-güvey motifi”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1998), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dictionnaire Larousse* (1993), “Moda”, c.5, İstanbul: Milliyet Yayınları.

- DİLÇİN, Cem (1983), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1969), *Halk Şiirinde Türler*, Ankara.
- DUYMAZ, Ali (2002), *İrfanı Arzulayan Sözler, Tekerlemeler*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ELÇİN, Şükrü (1986), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
-(1990), *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Ankara.
- ERGİNER, Gülbüz (1997), *Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- ERGUN, Metin (1997), *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, Ankara: TDK Yayınları.
- ERK, Zümrüt (1976), “Anadolu'da kırklama”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, M.F.A.D., Yay: 21,
-(1975), “Kuşçu köyünde evlenme âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.16, s.310.
- GENÇTÜRK, İsmail Celal (1963), “Ankara Sorgun köyü inanmaları”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.8, S.167, ss. 3096.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza (1986), “Levirat âdeti”, *Türk Folkloru*, İstanbul:s.82-83.
- GÖZAYDIN, Nevzat (1989), “Anonim halk şiiri üzerine”, *Türk Dili, Türk Halk Şiiri Özel Sayısı*, S. 445-450, ss. 1-104.
- GÜÇLÜ, Faruk (1995), *Orta Anadolu'da Batıl İnançlar*, Ankara.
- GÜLBEN, Zerrin (1964), “Ergani'de düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.9, S.185, ss. 3592-3593.
- GÜLEÇ, Hamdi (2002), *Halk Edebiyatı*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- GÜVENÇ, Bozkurt (1999), *İnsan ve Kültür*, Ankara: Remzi Kitabevi.
-(1999), *İnsan ve Kültür*, Ankara: Remzi Kitabevi.
- ILGAZ, Kadriye (1956), “İstanbul'da doğum ve çocukla ilgili âdet ve inanmalar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.3, S.84, ss. 1338-1339.
- İNAN, Abdülkadir (1995), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara: TTK Yayınları.
- (1991), *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları II.Cilt
- İslam Ansiklopedisi* (1979), “Masal”, c. VIII, İstanbul: MEB Yayınları.

- KALAFAT, Yaşar (1998), *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- (1999), “Kazakistan'daki Türk halk inançları”, *Milli Folklor*, C.6, S: 42
- KALKANOĞLU, Mehmet (1953), “Türkmen köylerinde düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.3, S.66, ss. 807.
- KARAALIOĞLU; Seyit Kemal (1975), *Edebiyat Terimleri Kılavuzu*, İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları.
- KARADAĞ, Nurhan (1976), *Köy Seyirlik Oyunları*, Ankara: İş Bankası Yayınları.
-(1978), *Köy Seyirlik Oyunları*, Ankara: Tisa Matbaası.
- KARATAŞ, H. Cemal (1968), “Artvin ve Kars'ta bazı inanış ve âdetler”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.11, S.228, ss. 5011.
- KAYA, Doğan (1996), “Düğünlerimizle ilgili terimler ve bunların fonksiyonel özellikleri”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
-(1999), *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- KILIÇ, Abdullah (2001), “Isparta yöresi halk inançları”, *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi*, Ankara: Evrak Yayınları.
- KILIÇKIRAN, Mazlum Nusret (1976), “Kilis düğün geleneklerinde cille”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.16, S.322, ss. 7638-7639.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin (1962), *Halk Edebiyatı Deyimlerimiz*, Ankara, TD, S.128.
- KOŞAY, Hamit Zübeyr (1944), *Türkiye Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, Ankara: Maarif Matbaası.
- KÖKTÜRK, Muhsin (1971), “Yozgat köylerinde nişan ve düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.13, S.259, ss. 5978-5983.
-(1971), “Yozgat köylerinde nişan ve düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.13, S.260, ss. 6011-6018.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (1981), *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
-(1966), *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara, TTK Yayınları.
- KÖSE, Nerin (1989), *Türk Edebiyatında Kısa Hikâyeler*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İzmir
- KUDAT, Ayşe (1974), *Kirvelik*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

- KUDRET, Cevdet (1980), *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.
- LEVEND, Agah Sırrı (1980), *Divan Edebiyatı*, İstanbul, Enderun Kitabevi.
- Meydan Larousse (1964), “Atasözü”, c.1, İstanbul: Meydan Yayınları.
-(1969), “Bilmece”, c. 2, İstanbul: Meydan Yayınları.
-(1971), “Tekerleme”, c.4, İstanbul: Meydan Yayınları.
- NURİ, Mehmet (1961), “Bolu ve dolaylarında düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.6, S.138, ss. 2307-2309.
- NİRÜN, Nihat-M. Cihat ÖZÖNDER (1990), *Milli Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler, (Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler)* Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Basımevi.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1984), *Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
-(1992), *Menakıbnameler*, Ankara: TTK Yayınları.
- OY, Aydın (1991), *Atasözü*, TDV İslâm Ansiklopedisi, c.4, İstanbul: TDV Yayınları.
- OZANKAYA, Özer (1996), *Toplumbilim*, İstanbul: Cem Yayınları.
- ÖGEL, Bahaeddin (1982), “Türk mutfağının gelişmesi ve Türk tarihi gelenekleri”, *Türk Mutfağı Sempozyumu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1971), *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
-(1981), “Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili batıl inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki”, *Ankara Üniversitesi Dil ve tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 174, ss.25-34.
-(1988), *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınları.
-(2000), *Türk Halkbilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZBAŞ, Hasan (1962), “Yozgat’ta yufka, bazlama, düğün ekmeği”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.7, S.161, ss. 2650-2651.
-(1968), “Yozgat’ta günsalık”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.11, S.228, ss. 4795.

- ÖZBEK, Mehmet (1981), *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Halit (1985), “Artvin’de düğün âdetleri (kız göçürme-oğlan everme)”, *Türk Folkloru*, S.68, ss. 26.
- ÖZDER, M. Adil (1967), “Doğum ve çocuk üstüne gelenek ve inançlar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.10, S. 213, ss. 4390.
- ÖZDOĞRU, Cevdet (1971), “Sinop köylerinde düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.13, S.267, ss. 6109.
- ÖZTELLİ, Cahit (1951), “Zile’de doğum ve âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.2, S.28, ss. 436-438.
-(1952), “Zile’de doğum ve âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.2, S.30, ss. 689-697.
-(1952), “Zile’de doğum ve âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.2, S.32, ss. 437.
-(1952), “Zile’de doğum ve âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.2, S.36, ss. 478-479.
-(1952), “Zile’de doğum ve âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.2, S.39, ss. 523-526.
-(1953), “Zile’de doğum ve âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.2, S.42, ss. 663-664.
-(1953), “Zile’de doğum ve âdetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.2, S.44, ss. 668-675.
- ÖZTÜRK, Ali (1986), *Türk Anonim Edebiyatı*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- POLAT, Şükrü (1953), “Suşehri köylerinde düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.3, S.52, ss. 821-823.
- SAKAOĞLU, Saim (1980), *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katoloğu*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
-(1999), *Masal Araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- SANTUR, Meltem (1996), “İç Anadolu Bölgesinde kız evinden oğlan evine getirme sırasında uygulanan gelenekler”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SERTKAYA, Osman F.(1983), *Eski Türk Atasözleri Üzerine*, Şükrü Elçin Armağanı, Ankara.
- SEZEN, Lütfi (1993), “Erzurum şehir folkloru”, *Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- SOYLU, Sıtkı (1973), “Mut düğünlerinde düğün töre ve süreleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.14, S.287, ss. 6663-6664.
- SOYLU, Sıtkı (1987), “Taşeli yöresi düğün gelenekleri ve geleneği oluşturan sebepler”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi IV. Cilt (Gelenek-Görenek ve İnançlar)*, Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı M.F.A.D. Yay:86.
- ŞENER, Sevdâ (1998), *Tiyatronun Kaynağına İlişkin Kuramlar*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- ŞENESEN (OKUŞLUK), Refiye (1994), “Adana efsaneleri araştırması”, *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Adana.
- (2000), “Adana halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği geleneği”, *Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Adana.
- ŞENTÜRK, Ahmet (1971), “Malatya’da kız kaçırma”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.13, S.266, ss. 6072.
- ŞİMŞEK, Esmâ (1993), *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*, Antakya: Tesfa Yayınları.
- TACEMEN, Ahmet (1995), *Bulgaristan Türkleri İnanışları veya Türk Kimliği*, Ankara: Üçbilek Matbaası.
- TAHSİN, Hasan (1969), “Samsun’da adlarla ilgili inanmalar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.6, S.133, ss. 2213.
- TEZCAN, Mahmut (2000), *Türk Ailesi Antropolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Türkçe Sözlük* (1988), C.I-II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (1983), “Efsane”, c. 3, Ankara: Dergâh Yayınları.
- TURAN, Şerafettin (1990), *Türk Kültür Tarihi*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- TURAN, Şükrüye (1993), “Çukurova kına geleneğinde ağıt türkülleri geleneği”, *II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu 1991 (Bildiriler)* Adana: Çukurova Üni. Basımevi.
- TÜRK, Hüseyin (1989), “Güneyevler köyü’nde doğumla ilgili bazı geleneksel uygulamalar ve boş inançlar”, *Türk Folkloru Araştırmaları*, c.1, S.114, ss.107.
- TÜRKMEN, Fikret, (1998), *Hikâye*, TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 17, İstanbul: TDV Yayınları.

- TÜRKTE, Nevzat (1996), “Kayseri düğünlerinde gelin ve güveyin seçimlerinde dikkat çekici usuller”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman (1988), *Ağıt*, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: c. 1, TDV Yayınları.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir (1963), “Sinop ve çevresinde köy düğünleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.8, S.163, ss. 2974-2976.
-(1963), “Sinop ve çevresinde köy düğünleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.8, S.165, ss. 3011-3014.
- VAROL, Veli (1954), “Çumra’nın Alan köyünde düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.3, S.64, ss. 1020.
- YALGIN, Ali Rıza (1993), *Cenup’ta Türkmen Oymakları I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- YARDIMCI, Mehmet (1993), “Çukurova’da ölümle ilgili inanışlar-uygulamalar ve İskenderun mezar taşlarının dili”, *II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, Adana: Adana Ofset.
- (1998), *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri-Âşık Şiiri-Tekke Şiiri*, Ankara:Ürün Yay. Başkent Matbaası.
- YILDIRIM, Dursun (1976), *Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar*, Ankara: KBMFAD Yayınları.
-(1993), *Halkbilim ve Edebiyat Yazıları*, Malatya: Açıksöz Yayınları.
- YILDIZ, Mehbuse (1968), “Ermenek Başyayla kasabasında ölüm ve cenaze törenleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, c.11, S.226, ss. 4744.

YEREL KELİMELER SÖZLÜĞÜ

-A-

Abari : Şaşırma ifade eden ünlem

Abbağ : Bembeyaz, tertemiz

Acar : Yeni

Acep : Acaba

Adist : İsmi verilen kişi

Aga: Ağabey

Ağcaçekik :Bir çeşit kuş

Alaçık : Çadır, yaş çınar dallarının bükülüp birleştirilmesiyle yapılan çadır

Asbap : Elbise

Aşıt: Gözükmeyen yer

Aşkar : Yüz, görüntü (Aşkarı bozuk)

-B-

Babal: Hak

Babalı tutmak : Bedduaya uğramak

Balcan : Patlıcan

Banadıra : Domates

Bayak : Az önce

Bayır : Taşlık engebeli yer

Belber : Çukurovalı çiftçiler

Belermek : Gözlerin boş boş bakması, donması

Berk : Sert

Bezirme : Tandır üzerinde pişirilen hamur

Bibi: Hala

Biribir : Yakın olan, eş dost

Bocut : Sürahi

Böcü: 1.Böcek 2.Domuz

Bügelek : Özellikle hayvanlara gelen, Bir çeşit böcek

Büngüldemek: Oynamak

-C-

Cavlak : Saçı olmayan, kel

Celfin : 1.Küçük tavuk, civcivle tavuk arasındaki dönem 2.mec. Genç kız

Cere : Toprak kap

Cımcılık olmak: Islanmak, suyu çıkmak

Cıngar çıkarmak: Kavga, söz çıkarmak

Cıngıllı : Allı pullu giyinen kadın, yaşına uygun giyinmeyen kadın

Cırcır : 1.Fermuar 2.Ekinin sapını ve buğdayını ayıran makine, patoz

Cııldak: Çıplak

Cırlağan : Ağustosböceği

Cızgımak : Sıçramak

Cice : Abla

Coşarmak: Ateşin alevlendirilmesi

Culfa : Elbise, iyi kumaştan yapılmış elbise

Cücük : Kuş, tavuk ve benzeri hayvanların yavrusu

Cülük: Civciv

Cürun: Çeşme, plastik kaplara takılan çeşme

-Ç-

Çalım yapmak: Surat asmak, bağırıp çağırmak

Çebiç : Bir yaşını doldurmuş keçi

Çevre : Mendil

Çıkla : Katıksız olan, katıksız yenilen yiyecek

Çiğın : Omuz başı

Çimmek: Yıkanmak

Çingil: Bakır yoğurt kabı

Çirkef : Pis yer

Çitil/Sitil: Küçük su ve yiyecek kabı

Çitil: Fide

Çonmak: Toplanmak

Çot olmak: Sakatlanmak, felçlik geçirmek

Çömçe: Kepçe

Çötürük: Çadır, çadırın ön ve arkasına ağaçların çatılması ve üzerine çadır bezinin geçirilmesi ile kurulan çadır

-D-

Dadanmak: Alışmak, alışkanlık haline getirmek

Damak: İçine doğmak

Damızlık: Yoğurt mayası

Dayak : Dayanılacak yer, ağaçtan direk

Delice : Buğdayın içinde çıkan bir çeşit buğday, unundan ekmek yapıp yenirse başını dönderip sarhoş eder

Deşirmek : Toplamak

Deze : Teyze, annenin kız kardeşi

Dilling: Çok konuşan, şerli

Döş :Sine, göğüs

Dövis: Zalim

Dünür : 1.Karşılıklı kız alıp verenler 2.kız isteme işi

Düzen : Hile, tuzak

-E-

Edik: Eskiden çift sürerken giyilen çizme

Eğreşmek: Beklemek, oyalanmak

Eke: Gözü açık

Ekemek: Olgunlaşmak

Eldez : Makine, alet

Ergen : Genç, ergenliğe giren

Erkec : 1.İki yaşındaki keçi 2.Babayiğit güçlü erkek

Essah: Sahi, gerçek

Eşgere :Açıkça, ortada olan

Evlek : Küçük toprak parçası, dönümün dörtte biri

Evmek: Acele etmek

-F-

Falabakan: Bukalemun

Fallik: Yaramaz, kötü kadın

Fingirdek: Oynak

Fol: Tavukların yumurtladıkları yere bırakılan yumurta

Folluk: Tavuğun yumurtlama yeri

Fuan koparmak: Ağlamak, bağırmak, çağırmak

-G-

Gadef: Bardak

Gafil : Habersiz olan

Galle: Sincap

Gamalak: Çamın kabuğunun altındaki ince zar

Gamga : Bayrak direğinden yontulan kabuk

Garamet: Kuru iftira

Garez : Kin, nefret, düşmanlık

Gater : Sıra sıra olan

Gavl : Söz, yemin, anlaşma

Gayak: Kaya dibi

Gelince: Yenge

Genir: Boynuzların açık haldeki durumu

Gındab : İp

Gonur : Kırmızıyla sarının arasında bir renk

Göher : İş yapan

Gölük: At

Gönenmek: Keyfetmek, bolluk içinde yaşamak

Görpe: Keçi yavrusu

Göynek: İç giyecek, atlet

Gubur : Fişeklik

Gudnu : Elbise, nene ya da dede elbisesi

Gudümsiz : Uğursuz

Gungul: Gizli sır, işin içinde iş

Guskun : Yük taşıyan hayvanların semerini tutan kuşak

Guzgun : Kartal

Güdük: Gömlek

Gvelek : Hayvanları rahatsız eden zararlı sinek

-H-

Hakık:Değerli bir taş

Halleşmek: İki kişinin aralarındaki srtşmeli konuyu çözmek için görüşmesi

Hampa: Düşman olmak, düşmanlığını devam ettirmek

Hampaya düşürmek: Tuzağa düşürmek, kandırmak

Harar: uvalın büyüğü, içine saman basılan büyük dokuma

Harık: Ark, su yolu

Harlık: Çukur yer, mahrumiyet yer

Hele: Baksana

Helke /Helki: Su konulan kap

Hergele: Kalabalık, sürü

Hezen: Kalın tahta

Hırtıb : Bir Şey canı istemek

Hış olma/hış etmek: Dolmak, ağzına kadar doldurmak

Hicap/Hicap et-:Utanma, sıkılma

Hodil hodil: Boş boş konuşmak veya sallana sallana yürümek

Hoppak : Yiyecek, taneli meyve ya da erez

Horanta: Kalabalık aile

Hortuklama: rkme

Hoyuk : Korkuluk

-I-

Irgalamak: İlgilendirmek

Istar :Halı ya da kili dokunan tezgah

-İ-

İbrişim : Bir çeşit ot

İğdiş etmek: Kısırlaştırmak

İlenger: Büyük bakır tabak

İlezir: Rezil

İntizar : Beddua

İteği: Kilim olarak alta serilen kalın dokuma kumaş

-K-

Kaçkaç: Seferberlik

Kaput : Pardösü

Kasvet : Sıkıntı, iç sıkıntısı

Kefri: Başa takılan örtü

Kele: Bana bak (bayanlarda hitap ünlemi)

Keleş: Çok güzel

Kelete : Un çuvalının küçüğü

Kelik: Ayakkabı

Kerli : Sonra

Kertiş : Kertenkele

Keşgere: Tahtadan yapılmış, üzerinde taş taşınan araç

Keşik: Karşılıklı alıp verme

Keynişmek: Kıskanmak, benzerini almaya veya yapmaya çalışmak

Kırık/Gırık : Kadının sevgilisi, dostu

Kırpık/hırpık: Eskimiş kumaşlardan dokunan sergi

Kısmık: Cimri

Kilden: Su taşı

Kirtik: Küçük sabun

Kisbet : Deri pantolon

Kömec : Bir çeşit ot, yemeği ve böreği yapılır

Köstü: Köstebek

Kurdamak : Karıştırmak

-M-

Mahalsiz: Yersiz ve zamansız olan, lüzumsuz konuşma

Mahana: Bahane, mazeret

Malamat ol-: Rezil, rüsva olmak

Mangır: Eski devirlerden kalma para, gâvur parası

Maraz: Vücuda zararlı yiyecek

Martini :Tüfek

Mavra: Gerçek olmayan konuşma, boş konuşma

Mayasır: Alerji, mantar

Melefe : Bir çeşit bez

Melil : Sefil, gariban

Menecik : Yüz

Meymenetsiz: İşe yaramaz insan

Mıh :Çivi

Mısmıl: Temiz, mundar olmamış, İslâmî usullere göre kesilmiş

Miltan: Gömlek

Mitil: Yüzlenmemiş, kapağı geçirilmemiş yatak, yorgana verilen isim

Muhanet: Başkasına bağlı yaşama, mihnet altında kalma

Muraz : Mutlu olmak, amaca ulaşmak

Müjdelik: Ödüllendirme, bahşış verme

Müzevirlemek: Gizli tutulması gereken sözleri söylemek, açığa vurmak

-N-

Nacak : Balta

Namazlağa: Seccade, üzerinde namaz kılınan dokuma

-Ö-

Ödle: Korkak

Örk: Hayvanların ipini toprağa bağlamaya yarayan demir kazık

Özezsiz : 1.Özlü olmama, özünü yitirme 2.Bitkin düşme

-P-

Patan : Bacak

Pavkırmak : 1. Birden bire açığa çıkmak, savrulmak 2. Bağırarak

Pel pel bak-: Donuk donuk bakmak

Peren olmak: Dağılmak

Pısmak: Saklanmak, gizlenmek

Punduna düşürmek : Boş anını yakalamak

Pus: Sis

Püren: Sarı renkli çiçek açan bir ağaç, balı lezzetli ve şifalıdır

-R-

Ruba : Bir çeşit elbise

-S-

Sabi : Çocuk, akli ermez bebek

Saplıcan olmak: Ciğerlerini üşütmek, öksürmek

Saya : Elbise, dokuma kumaştan yapılan elbise

Saylak: İniş aşağı, düz ve tozlu yer

Sehen: Tabak

Seki : Taraça, toprağı düzleştirmek için yapılan duvar

Sekil : Keçinin ayağındaki beyazlık

Seklem : Yarı dolu olan

Seyirtmek: Koşmak

Sıtır : Çadırın kenarına çevrilen dokuma

Sıvalı : Sıvalı, boyalı

Siğgin : 1.Tekenin birleşme dönemi 2.mec.Ergenliğe giren, erkek

Silisip etmek: Tam doldurmak, ağzına dek doldurmak

Sival: Sorgu, soru

Söbe: Yuvarlak olmayan, yuvarlağa yakın

Söhür: Sahur, oruç için kalkılan vakit

Söykenmek: Dayanmak, arkayı yaslamak

Suğluk: Bıçak

Sulak : Sulu yer, arazi

Sümsük: Pısıırık

-Ş-

Şavk : Aydınlık

Şelek : Yük, arkada taşınan malzeme

Şına'at : Kavga, tartışma

-T-

Taka: Pencere

Tamah : Pinti, parasını harcamayan

Tat : Peltek konuşan, tam konuşamayan

Taylak: Genç olan

Tejen : Tereyağının bozulmaması için kullanılan keçi derisinden yapılan saklama kabı

Tepkili şaşmak: Kendinden geçecek kadar yorulmak

Teke: İki yaşını doldurmuş erkek keçi

Temsil: Örnek

Tepgil/tepgili şaşmak: Akıl, şuur / aklını kaybetmek

Tetir: Ceviz boyası

Tevir: Çeşit

Tımtı: Sapı kırılmış bıçak

Tın: Üzüm tanesi

Tirki- ilene: Leğen

Toklu: Bir yaşını doldurmuş erkek koyun.

Tokuç: Çamaşır yıkamaya yarayan tokmak şeklinde ağaç

Tosba: Kaplumbağa

Turaç : Bir çeşit kuş

Tuturuk: Çok ekşi

-U-

Uluk : Pasaklı, kirli

Urgan : İp, kalın ip

Urup: Çeyrek

Uscacık : Hafif, belli etmeden

Usturuplu : Dengeli, gereği kadar

-Y-

Yağlık : Baş örtüsü

Yaşmak : Ağzı da kapatan baş örtüsü

Yavan : Sade, katıksız

Yavşak : Bitin küçüğü

Yavşan: Sarı renkli su kenarında yetişen bir çeşit ot

Yazı : Düzlük yer

Yekinmek : Kalkmaya çalışmak, hareket etmek için yeltenmek

Yelfe : Hafif olan

Yerinmek: İmrenmek, aynısını arzu etmek

Yırak: Uzak

Yonga : Ağaçtan kopan parça

Yorundurmak : Yol gözlemek

Yoylu: Darılğan, çabuk alınan

Yuka : İnce, zayıf

Yunak: Yıkama işi, yıkamanın yapıldığı yer, dere kenarı

-Z-

Zağar :Acaba

Zeval : Zarar

Zıbık : Aldanma

Zıvım : Uzun ince çam ağacı

Zubun : Ayağa kadar uzanan uzun elbise

Züppe :Serseri, işe yarmaz

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Aladağ ilçe merkezinin kuşbakışı görüntüsü.

Fotoğraf 2: Aladağ ilçe merkezinden diğer bir görüntü.

Fotoğraf 3: Su enerjisiyle çalışan un değirmeni.

Fotoğraf 4: Su değirmeninden bir görüntü.

Fotoğraf 5: Su değirmeninden bir başka görüntü.

Fotoğraf 6: Su değirmeninden diğer bir görüntü.

Fotoğraf 7: Toroslar eteklerinde arıcılık yapılmaktadır.

Fotoğraf 8: Kışın ekmek ihtiyacını gidermek için kapalı yerde yufka yapılmaktadır.

Fotoğraf 9: Bazı yerlerde tarla sürümü hâlâ eski yöntemlerle hayvanla ve sabanla yapılmaktadır.

Fotoğraf 10: Aladağ ilçesinin Başpınar yaylasında bir kına.

Fotoğraf 11: Kınada damatla gelinin görüntüsü.

Fotoğraf 12: Düğünde kuşak bağlama merasimi

Fotoğraf 13: Kırkım sonrası kız evden uğurlanırken.

Fotoğraf 14: Derleme yaptığımız kaynak kişilerden Kurtuluş Savaşı gazisi Himmet Akbulut.

Fotoğraf 15: Derleme yaptığımız kaynak kişilerden Fatma Köse'nin yayla evi.

Fotoğraf 16: Odun ihtiya ı köylerde – oğunlukla- hâlâ eski yöntemlerle     lmektedir. Kadınlar odunları dağda toplayıp Őelekleniyorlar ve eve getiriyorlar.

Fotoğraf 17. Aladağ'ın Akören kasabasındaki ören yeri.

Fotoğraf 18: Akören'deki ören yerinden bir görüntü.

Fotoğraf 19: Akören'deki ören yerinden bir görüntü.

Fotoğraf 20: Akören'deki ören yerinden bir görüntü.

Fotoğraf 21: Akören'deki ören yeri, maalesef hayvanların barınağı olmuş.

Fotoğraf 22: Aladağ'daki Meydan kalesinden bir görüntü.

Fotoğraf 23: Ormanda odun yapan bir vatandaş.

Fotoğraf 24: Resmi çekildiği için kızıp bizi kovalarken.

Fotoğraf 25: Aladağ'ın girişinde Başpınar yaylasındaki mezarlıkta bir mezar ziyareti.

Fotoğraf 26: Hayvancılık, özellikle keçi hayvancılığı yörede yaygındır.

Fotoğraf 27: Yazın açık alanda birkaç ay yetecek kadar yufka ekmek yapılmaktadır.

Fotoğraf 28: Yufka ekmek açan kadınlar.

Fotoğraf 29: Yörede sabahları kahvaltılık için bezirme yapılmaktadır.

Fotoğraf 30. Aladağ'ın yaylalık yerlerinden Başpınarda bir yayla çardağı.

Fotoğraf 31: Kışa saklanmak üzere erikler kurutulmaya hazırlanmaktadır.

Fotoğraf 32. Eğner şelalesi yöre halkının piknik ve dinlenme yerlerindendir.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı: Mehmet Ali YILMAZ

Doğum Tarihi ve Yeri: 23.09.1974, ADANA.

Medeni Durumu: Evli

Adres: Yurt mah. 21 Sk.No:17 Seyhan/ADANA

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans: (2002-2005), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi: “Aladağ Halk Kültürü Araştırması”.

Lisans: (1993-1998), Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bitirme Tezi: “Ekonomi Dergilerinde Geçen Batı Kaynaklı Kelimler Sözlüğü (Nisan-Mayıs-1996)”.

Ortaöğretim: Mehmet Kemal Tuncel Lisesi, Haziran 1991.

YABANCI DİL: İngilizce

İŞ DENEYİMİ

1998-1999 Tufanbeyli Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

1999-2000 Deniz Harp Okulu Komutanlığı Türkçe Öğretim Üyesi (Yedek Subay)

2000-2002 Şehit İlberk Gülbey İlköğretim Okulu Türkçe Öğretmenliği

2002-..... Mehmet Kemal Tuncel Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği